MIHAI GAFENCU
DORINA MĂRGINEANȚU
VASILE ȘERBAN
VASILE D. ȚÂRA

COORDONATOR: V. ȘERBAN

CULTIVAREA LIMBII ROMÂNE ÎN LICEU

— NORME ȘI EXERCIȚII —

EDITURA DIDACTICĂ ȘI PEDAGOGICĂ
BUCUREȘTI — 1983

Lucrarea a fost avizată de Comisia de limba și literatura română de pe lîngă Ministerul Educației și Învățămîntului

Referenți științifici : dr. **ANDREI AVRAM**
prof. dr. **CONSTANȚA BĂRBOI**
cercet. principal **FULVIA CIOBANU**
prof. **ANA DUMITRESCU**
cercetător **MARINA PETRESCU**
lect. univ. dr. **CEZAR TABARCEA**

Redactor : ARETIA DICU
Tehnoredactor : ILINCA PROSAN
Coperta : DRAGOMIR ALEX

PREFAȚĂ

Grija pentru păstrarea neprețuitei comori lăsate din străbuni, care este limba noastră românească, se manifestă permanent din partea multor oameni de cultură.

Pe măsură ce se dezvoltă cultura întregului popor și se perfecționează existența socială, limba colectivității se îmbogățește și se cizelează spre a corespunde în transmiterea de idei tot mai înalte, în exprimarea precisă și clară a noului. Pentru a-și putea îndeplini această misiune, limba trebuie îngrijită, „cultivată", în sensul de a i se respecta structura, mlădierea și expresivitatea.

Cu toții învățăm limba maternă înainte de a frecventa școala, dar exprimarea din familie se referă la cerințele elementare ale vieții. Pentru a recepta cuceririle științei și culturii, pentru a ne putea bucura de acestea și spre a fi capabili să le transmitem urmașilor, este necesar să pătrundem în bogăția și varietatea limbii și să știm s-o folosim potrivit cu cerințele comunicării.

Gradul de dezvoltare a limbii unui popor reflectă cu fidelitate nivelul la care a ajuns cultura poporului care o vorbește, tot așa cum gradul de cultură a fiecărui individ se reflectă cu precizie în modul său de exprimare orală sau scrisă. În această împrejurare, cultivarea limbii devine o îndatorire cetățenească de prim rang, la care trebuie să participe nu numai anumite instituții academice și culturale ori specialiștii în acest domeniu, ci și toți acei care iau parte, într-un fel sau altul, la făurirea și dezvoltarea vieții spirituale românești.

Cultivarea limbii mai înseamnă cunoașterea și respectarea trăsăturilor specifice fiecărui stil funcțional în parte. Nu este admisă „poetizarea" exprimării științifice, care trebuie să se distingă prin claritate și precizie. De asemenea, trebuie evitată utilizarea exagerată a neologismelor, a „neaoșismelor", a termenilor arhaici, argotici sau de jargon, chiar dacă avem impresia că introducerea lor în comunicare dă un plus de „culoare" exprimării noastre.

Cultivarea limbii ne obligă nu numai la un permanent autocontrol în momentul comunicării lingvistice, ci și la o atitudine activă față de

toți cei care „strică" limba, nerespectîndu-i normele, sau, și mai grav, o urîțesc întrebuințînd, fără elementară jenă, termeni vulgari și obsceni.

Prețuirea exprimării corecte și alese este și o componentă a dragostei de patrie. Poetul lăsase ca moștenire urmașilor săi :

„Creșterea limbii românești
Și-a patriei cinstire".

Dovada sigură a dragostei față de limba strămoșească o constituie triada : corectitudine, precizie, claritate.

Fără îndoială că un rol esențial în cultivarea limbii române, în sensul răspîndirii și impunerii normei literare, revine școlii. De aceea elaborarea unui „manual" în care elevii (chiar și profesorii) să găsească răspuns la multe din problemele pe care le ridică astăzi exprimarea cultă românească reprezintă, de multă vreme, un deziderat care se cerea împlinit. Au apărut pînă acum mai multe cărți valoroase în acest domeniu, precum și foarte numeroase studii și articole de cultivare a limbii, dar nici una dintre acestea nu era special destinată școlii și nu avea în vedere valorificarea cunoștințelor de limbă și literatură română predate în școală pentru corectarea, îmbogățirea și nuanțarea exprimării literare a elevilor și, prin ei, a generațiilor viitoare de vorbitori ai limbii române.

De aceea, găsim potrivit să transcriem părerea marelui EMINESCU, desăvîrșit șlefuitor al limbii noastre, în legătură cu necesitatea însușirii temeinice a limbii : „Alăturăm observarea că limba, alegerea și cursivitatea expresiunii în expunerea vorbită sau scrisă e un element esențial, ba chiar un criteriu al culturii".

Volumul de față a fost elaborat din inițiativa Direcției învățămîntului liceal și tehnic profesional și are în vedere, cu prioritate, problemele de cultivare a limbii cuprinse în programele școlare, fiind destinat îndeosebi elevilor din licee pentru care s-a considerat util să se reamintească, foarte succint, și unele cunoștințe de fonetică, morfologie, sintaxă și lexic, absolut necesare pentru înțelegerea și rezolvarea corectă a exercițiilor de cultivare a limbii cuprinse în acest volum. În același scop s-au dat și unele noțiuni teoretice de bază privind ortoepia, ortografia și structura stilistică a limbii române literare contemporane.

Sub aspect teoretic, cartea reprezintă o sinteză elaborată pe baza celor mai importante și mai recente cărți normative și de cultivare a limbii române. În redactarea ei s-a ținut seama de posibilitățile de înțelegere și de asimilare ale elevilor, dar s-a avut în vedere și faptul că trebuie să reprezinte și un instrument de lucru pentru profesorii de limba română, în aplicarea programei școlare de limba și literatura română în licee.

Ministerul Educației și Învățămîntului și Editura Didactică și Pedagogică, prevăzînd publicarea unei astfel de lucrări, contribuie la realizarea dezideratului de a sprijini școala în acțiunea patriotică de cultivare a limbii române.

Autorii își exprimă gratitudinea față de inițiatori și de referenți, care au contribuit la îmbunătățirea lucrării înainte de apariție.

Autorii

LISTĂ DE ABREVIERI

Ac. = acuzativ
acc. = accentuat
adj. = adjectiv
adj. dem = adjectiv demonstrativ
adj. nehot. = adjectiv nehotărît
adj. pos. = adjectiv posesiv
adv. = adverb
art. = articol
art. adj. = articol adjectival
art. hot. = articol hotărît
art. pos. = articol posesiv
conj. = conjuncție
D. = dativ
DOOM. = *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, București, 1982.
f. = feminin
G. = genitiv
interj. = interjecție
loc. adj. = locuțiune adjectivală
m. = masculin
n. = neutru
N. = nominativ
neacc. = neaccentuat
num. = numeral
num. nehot. = numeral nehotărît
num. ord. = numeral ordinal
O.O.P. = G. Beldescu, *Ortografie, ortoepie, punctuație*, București, 1982.
opt. — cond. = optativ — condițional
pl. = plural
part. = participiu
perf. = perfect
perf. com. = perfect compus
perf. s. = perfect simplu
prez. = prezent
pron. = pronume
pron. dem. = pronume demonstrativ
pron. pers. = pronume personal
pron. refl. = pronume reflexiv
s.f. = substantiv feminin
sg. = singular
s.m. = substantiv masculin
s.n. = substantiv neutru
V. = vocativ
viit. = viitor

STILURILE LIMBII

„Tindeți către un vocabular și un stil care să puie în valoare tot ce e frumos în limba noastră."

M. Sadoveanu

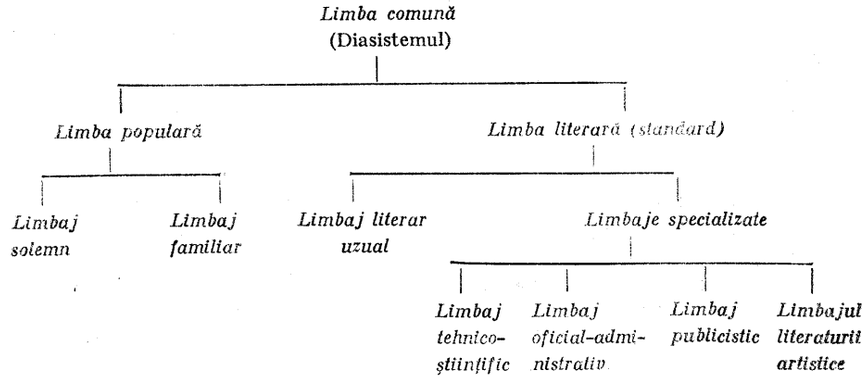

Diasistemul limbii române sau *limba română comună*, avînd valoare de ansamblu, cuprinde două principale variante, și anume: *limba populară* și *limba literară*.

Limba populară reprezintă aspectul neelaborat al limbii noastre, întîlnit în exprimarea orală și caracterizat prin simplitate sintactică, polisemie, prezența regionalismelor. Și aici, însă, după cum se observă din schemă, există un limbaj folosit în viața de zi cu zi în convorbirile dintre oameni și un limbaj artistic, care apare în folclorul literar.

Limba literară este aspectul cel mai îngrijit, normat și unitar al limbii române, care s-a făurit vreme îndelungată, pornindu-se de la graiul viu al poporului, pus în valoare și îmbogățit de marii noștri scriitori și de alți oameni de cultură. În sfera limbii literare distingem un limbaj literar uzual, de utilizare cotidiană, în discuții, avînd ca principală caracteristică respectarea normelor gramaticale, a normelor ortoepice și ortografice.

În afara acestuia există o suită de limbaje specializate folosite în domenii importante de activitate umană. Ele se numesc *limbaje* sau *stiluri funcționale* și sînt determinate de factori sociali și culturali.

Considerăm că putem vorbi de stilul artistic și de stiluri nonartistice, fără să apreciem că în absolut toate cazurile ele sînt despărțite printr-o graniță fermă.

Stilul (limbajul) artistic aparține literaturii beletristice, iar stilurile (limbajele) nonartistice sînt : cel *tehnico-științific*, cel *oficial-administrativ* și cel *publicistic*.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Stilurile funcționale ale limbii nu trebuie să fie confundate cu așa-numitul **stil individual**. Stilul individual constă dintr-un ansamblu de particularități specifice operei unui singur scriitor. Datorită acestora se poate recunoaște cu ușurință autorul unui text literar, chiar dacă el nu e menționat. Evident, este vorba de marii creatori de literatură. Vorbim astfel de stilul eminescian, stilul sadovenian, stilul lui Creangă etc., fiecare avînd o expresivitate proprie, inconfundabilă.

STILUL (LIMBAJUL) TEHNICO-ȘTIINȚIFIC

„Teorema momentului cinetic este valabilă în mișcarea raportată la un reper inerțial. Este remarcabil faptul că ea poate fi extinsă și la mișcarea față de un reper neinerțial, avînd axe de direcție fixă și cu originea în centrul G al maselor sistemului considerat. Cu alte cuvinte, teorema este valabilă în mișcarea relativă față de un reper care este animat față de un reper inerțial de o mișcare de translație, definită la fiecare moment de viteza absolută a centrului maselor G".

C. Iacob, *Mecanică teoretică*, E.D.P., 1971

Datorită dezvoltării în epoca contemporană a științelor și tehnicii, stilul **științific** este foarte utilizat în aceste importante domenii ale activității și cunoașterii umane.

Comunicarea se face, în acest caz, direct, apelîndu-se la raționamente, fără să se vizeze sensibilitatea cititorului și, într-un anume sens, nici imaginația lui. Încadrîndu-se fără abateri în normele limbii literare, trăsăturile de bază ale acestui stil, cerute de specificul activității pe care o exprimă, sînt : *claritatea*, *sobrietatea* și *precizia*.

În domeniul v o c a b u l a r u l u i, care de multe ori este greu accesibil unui nespecialist, semnalăm următoarele caracteristici generale :

a. evitarea sinonimiei ; **b.** înlăturarea omonimiei, care poate genera confuzii ; **c.** folosirea unui număr mare de neologisme provenite din împrumuturi și cerute de caracterul universal al științelor ; **d.** specializarea lexicului, în sensul folosirii unor termeni proprii fiecărei discipline (matematică, fizică, chimie, economie politică, medicină, lingvistică etc.) ; **e.** utilizarea, uneori, a unor abrevieri, simboluri, formule, semne convenționale.

În domeniul s i n t a x e i p r o p o z i ț i e i și a f r a z e i, remarcăm caracterul neutru, depersonalizat al comunicării, ce urmărește demonstrația riguroasă, informația exactă, și nu angajarea afectivă. Observăm, așadar, următoarele trăsături generale :

a. topica normală ; **b.** cursivitatea ; **c.** repetiții datorate inexistenței sinonimiei perfecte, ; **d.** fraza dezvoltată, cu raporturi de coordonare și subordonare între propoziții ; **e.** folosirea unui mare număr de locuțiuni conjuncționale ; **f.** evitarea elipsei ; **g.** lipsa reliefului stilistic.

Stilul tehnico-științific are caracter exclusiv *denotativ*, întrucît cuvintele sînt folosite numai cu sensurile lor de bază (sensuri proprii), neapelîndu-se la sensurile figurate.

Pentru că mulți dintre termenii specializați au o circulație foarte largă, se poate constata o tendință de internaționalizare a vocabularului din domeniul tehnico-științific.

Observăm, de asemenea, că limbajele profesionale, ca părți componente ale limbajului tehnico-științific, nu au o structură închisă, ci comunică între ele, însuși fondul general lexical fiind permeabil la unii termeni ce le aparțin. Vorbim, spre exemplu, în medicină de *aparatul respirator*, de *blocaj renal*, de *tubul digestiv* (termeni luați din limbajul tehnic). În limba literară standard întîlnim, în schimb, expresii ca *febra examenelor*, *pulsul vremii* etc.

Notă : Există, mai ales în ultima vreme, lucrări de popularizare a științei care se adresează nu numai unui număr restrîns de inițiați, ci masei mari de cititori. Din dorința de accesibilitate, dar și de atractivitate, exprimarea, în cazul acestora, este mai plastică, implicînd apariția unor elemente din „recuzita" stilului beletristic cum ar fi figurile de stil (*epitetul* și, mai ales, *comparația*).

EXERCIȚII :

1. *Înlocuiți cuvintele subliniate în text cu sinonime și vedeți dacă acestea modifică sau nu înțelesul :*

„În cazul barelor *supuse* la *solicitări* simple *se consideră* că deformațiile plastice încep cînd *tensiunea* maximă *atinge valoarea limitei* de curgere a materialului, determinată prin solicitarea monoaxială *de întindere* a materialului. Dacă barele sînt supuse *simultan* la mai multe solicitări, *este necesar să se stabilească relațiile* ce trebuie *să existe* între tensiunile principale pentru a fi posibilă *apariția* deformațiilor plastice".

D. R. Mocanu, *Rezistența materialelor*, 1980

2. *Alcătuiți o scurtă compunere, în care, folosind limbajul științific, să descrieți o experiență de laborator de la fizică ori de la chimie. Se poate, de asemenea, prezenta o lucrare practică efectuată la biologie.*

3. *Vă propunem să comentați deosebirile dintre limbajul științific și cel al literaturii artistice prin compararea textelor de mai jos :*

a. „Stelele sînt corpuri cerești incandescente, deci cu lumină proprie, avînd o constituție asemănătoare cu aceea a Soarelui și dimensiuni foarte variate ... Distanța dintre stele este de ordinul anilor și zecilor de ani-lumină. Cea mai apropiată stea — Proxima Centauri — se află la 4,3 ani-lumină de Terra. Aceasta înseamnă că dacă întregul sistem solar ar fi egal cu 1 mm, cea mai apropiată stea **s-ar** găsi la circa 3,39 m".

A. Bîrsan, *Mic atlas geografic*, 1978

„La steaua care-a răsărit
E-o cale atît de lungă
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă.

Poate de mult s-a stins în drum
În depărtări albastre,
Iar raza ei abia acum
Luci vederii noastre".

M. Eminescu, *La Steaua*

b. Pădurea este o :

„asociație vegetală în care predomină una sau mai multe specii de arbori, pe lîngă care se mai află arbuști, plante erbacee, mușchi etc., precum și diferite specii de animale".

Mic dicționar enciclopedic, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978

„... pădurea Petrișorului, bătrînă și nestricată de mînă de om, își desfășura tăcută bolțile de frunzișuri. Urca domol coline trăgănate, se ridica departe într-un pisc prăpăstios, în vîrful căruia săgeta spre cer un brad vechi ... În tihla măruntă de la margine, lumina se cernea în ploaie deasă și caldă de raze ... Paseri mărunte, stropite cu felurite colori, se chemau de pe vîrfuri de nuielușe mlădioase ; erau stigleți cu pete de sînge, pițigoi rotunzi cu pene cenușii și negre, cintezi cu piepturile cărămizii. Se priveau cu ochișori sticliți ca vîrfuri de ace, deschideau pliscuri și fărîmau melodios chemările, fîlfîiau apoi ușurel și-n urmă-le nuielușele se clătinau, tremurîndu-și frunzele lucii".

M. Sadoveanu, *În pădurea Petrișorului*

4. *Observați fenomenul de specializare a vocabularului în funcție de știința căreia îi aparține lucrarea. Subliniați termenii caracteristici. Remarcați folosirea repetiției, generată de tendința de evitare a sinonimiei, și apariția unor termeni de circulație internațională :*

a. „Orificiul atrioventricular sting face comunicarea între atriul sting și ventriculul sting. El este prevăzut cu valva mitrală sau bicuspidă alcătuită din două valvule sau cuspide de formă triunghiulară. Baza cuspidelor este fixată pe inelul fibros al orificiului, iar vîrful lor se prinde pe cei doi mușchi papilari prin intermediul cordajelor tendinoase".

Gh. Mogoș — Al. Ianculescu, *Compendiu de anatomie și fiziologie*

b. „Menționăm că extinderea peste limita reală a breciilor oligocene ne poate duce la ideea unei transgresivități a oligocenului pe cretacicul intern și medio-intern și implicit la desființarea celor două linii tectonice importante pentru fliș : linia Audia mai întîi și linia internă după aceea ... În concluzie, remanierea sub formă de brecie sedimentară a unor roci cretacice în depozitele oligocene este reală, dar delimitarea justă a acestora față de rocile în loc constituie o problemă delicată, pentru toate cazurile cînd breciile sînt adiacente (din cauza condiției tectonice) cu zonele cretacice".

I. Băncilă, *Geografia Carpaților Orientali*, 1958

5. *Subliniați și explicați termenii tehnici din fragmentele de mai jos :*

a. „Camera videocaptoare este formată din două generatoare de baleiaj (unul pentru tubul videocaptor, iar altul pentru tubul cinescop al vizorului electronic), prevăzute fiecare și cu redresoarele respective de înaltă tensiune, un preamplificator video și un amplificator de impulsuri de stingere pentru tubul videocaptor".

L. A. Macovescu, *Ce este televiziunea*, 1963

b. „Uleiul din carter este aspirat prin sorbul *1* de către pompa *2* și trimis în rampa centrală de ungere, după ce în prealabil a fost filtrat prin filtrul grosier. Din rampa centrală uleiul este distribuit prin conducte la lagărele paliere și lagărele arborelui de distribuție și la pinioanele de distribuție, iar apoi la lagărele culbutorilor, iar prin canalele din coturile arborelui cotit uleiul ajunge la lagărele manetoane (de bielă)".

B. Popa, N. Bățagă, A. Căzilă, *Motoare pentru autovehicule*, 1982

6. *Încercați să urmăriți ordinea propozițiilor în frază și identificați specificul acesteia în cadrul fragmentelor care urmează :*

a. „*Din acest fapt se deduce direct că* **dacă un șir are un subșir divergent sau are două subșiruri convergente către limite distincte,** *atunci acel șir este* **divergent.** *De exemplu, pentru șirul* $a_n=(-1)^n$, $n\geqslant 1$, *subșirul* $(a_{2n})_{n\geqslant 1}$ *converge către 1, iar subșirul* $(a_{2n+1})_{n\geqslant 1}$ converge către -1, *dar șirul* $(a_n)_{n\geqslant 1}$ *este divergent*".

Gh. Gussi, O. Stănășilă, T. Stoica, *Matematică*, cl. a XI-a, Elemente de analiză matematică.

b. „Tot mai puternic strălucește chipul lui Mihai Viteazul, tot mai vie și luminoasă este amintirea faptei lui. Cu cît se adaugă informația documentară, cu cît cunoaștem mai bine lupta, biruința și căderea acestui mare căpitan, ctitor veșnic al țării de azi, cu atît sporește în sufletul nostru admirația. Alături de Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul este întruchiparea eroismului, este izvor de putere, de încredere și de mîndrie pentru poporul românesc.

Viața lui e una din cele mai impresionante din cîte s-au desfășurat pe pămîntul strămoșilor. Mihai Viteazul a cunoscut din plin și bucuriile și durerile vieții ; a cunoscut dulceața biruinței și amărăciunea înfrîngerii ; a stăpînit cît nici unul dintre voivozii noștri, pentru ca într-o clipă să piardă totul ; a văzut pe cei trufași închinîndu-i-se și a căzut prin trădarea lor. Contemporanii, prieteni sau dușmani, au simțit că au în față o personalitate excepțională ; unii l-au ridicat în slăvi, alții l-au urît cu patimă, cu toții însă au rămas impresionați de această apariție unică".

Const. C. Giurescu — Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, 1971

7. *Descrieți, folosind un limbaj tehnic adecvat, procesul de producție din atelierul de practică ori din secția întreprinderii unde vă desfășurați activitatea de practică tehnico-productivă.*

STILUL (LIMBAJUL) PUBLICISTIC

Contestat de către unii cercetători, cu argumentul că nu ar poseda trăsături proprii suficiente care să îi justifice independența, stilul publicistic are o deosebită eterogenitate și mobilitate, pentru că se situează în permanență în mijlocul realității zilnice. Firește, limbajul gazetăresc apelează și la elemente ale stilului tehnico-științific, ale celui oficial-administrativ, ori ale celui al literaturii artistice, dar aceasta din pricina ariei tematice largi pe care o cuprinde presa.

De exemplu, prezentarea unui eveniment ca obținerea unui aliaj superior, în premieră națională, de către o unitate industrială, nu implică doar date științifico-tehnice despre procesul de producție, ci și informații care să emoționeze privind încrîncenarea căutărilor oamenilor, neodihna lor, înaltul profesionalism al acestora, atitudinea lor patriotică izvorîtă din cunoașterea importanței pe care o are pentru economia noastră socialistă un asemenea produs.

În cadrul acestui stil există o mare diversitate de variante, deoarece într-un fel se transmite o știre și altfel se face un anunț publicitar, într-un fel este conceput un articol de fond și altfel este realizat un reportaj ziaristic.

Incontestabil, rolul presei în formarea limbii noastre literare și în evoluția acesteia este de o mare importanță. Va fi suficient să amintim faptul că terminologia politică s-a fixat și s-a răspîndit la noi prin mijlocirea presei scrise din secolul al XIX-lea, chiar dacă unii termeni vor cunoaște transformări

semantice importante în perioadele următoare. Publicistica a avut un rol deosebit în afirmarea ideilor noi, politice, ştiinţifice, culturale, adică în familiarizarea publicului cu multe noţiuni ce au devenit, în acest fel, cunoscute şi au fost asimilate. Adesea în acest domeniu de activitate a fost şi este şi în prezent realizat un prim test de viabilitate a cuvîntului în lungul şi anevoiosul său drum către limba literară.

Dintre caracteristicile mai importante ale stilului publicistic menţionăm :

1. Folosirea unui vocabular bogat. Marea receptivitate la termeni ce denumesc noţiuni noi, prezenţa masivă a neologismului deci. La fel, preocuparea pentru inovaţia lingvistică (creaţii lexicale personale).

2. Utilizarea unor procedee menite a stîrni curiozitatea cititorilor, procedee dintre care amintim titlurile adesea eliptice sau uneori formate dintr-un singur cuvînt chiar, construcţiile retorice în care observăm repetiţii, interogaţii, enumeraţii, exclamaţii etc.

3. Utilizarea sinonimelor.

4. Apariţia unor figuri de stil, în special a epitetului.

5. Preferinţa pentru îmbinări de cuvinte cu caracter fix şi a unor unităţi frazeologice cu valoare metaforică (*panglica de asfalt, amfiteatrele toamnei* etc.).

6. Înlocuirea superlativului implicit cu superlativul explicit sau chiar pleonastic.

ÎN ATENŢIA DUMNEAVOASTRĂ

În această foarte interesantă şi variată modalitate de exprimare, care este stilul publicistic, se pot întîlni uneori şi abuzuri ori încercări nereuşite, născute din dorinţa de originalitate cu orice preţ în sfera vocabularului şi a sintaxei. Astfel de situaţii sînt totuşi rare. De asemenea, semnalăm existenţa unor „clişee lingvistice", care nu sînt necesare şi care se datorează mai degrabă unei mode. Ele au drept consecinţă, atunci cînd apar, stereotipia, monotonia exprimării, fiind de altfel evitate de numeroşii gazetari talentaţi. Este vorba de expresii ca : *în principal, la ora actuală, pe mai departe, sînt în măsură, pe bază de, de excepţie* etc.

EXERCIŢII :

1. *Alcătuiţi un reportaj intitulat* **„Noi, pe ogoarele toamnei"**, *prezentînd activitatea colectivului clasei ori al şcolii d-voastră în campania agricolă.*

2. *Încercaţi să realizaţi cîteva scurte informări pentru presă, referitoare la aspecte ale muncii din organizaţia de tineret al cărei membri sînteţi.*

3. *Descrieţi într-un scurt articol cartierul în care locuiţi şi oamenii acestuia.*

4. *Încercaţi să luaţi un interviu unui coleg care are preocupări şi rezultate deosebite într-un anume domeniu de activitate.*

5. *Lansaţi în clasa voastră un concurs pentru desemnarea celui mai interesant şi bine alcătuit articol publicat la gazeta de perete a organizaţiei.*

6. *Citind* **„Scînteia tineretului"** *sau alt ziar ori revistă care vă interesează, decupaţi articolele ce vi se par mai izbutite şi încercaţi să observaţi ce elemente contribuie la atragerea interesului cititorilor.*

STILUL (LIMBAJUL) OFICIAL—ADMINISTRATIV

Stilul oficial-administrativ se distinge în cadrul celorlalte stiluri funcţionale prin folosirea unor clişee, a unor formulări tip cu ajutorul cărora se face comunicarea. Actele şi documentele oficiale elimină complet invenţia verbală, sensul cuvintelor fiind strict denotativ.

Această uniformizare voită are la bază intenţia de evitare a echivocului ori a interpretărilor diferite, dorinţa de accesibilitate, avîndu-se în vedere oameni cu diverse grade de cultură.

De asemenea, se urmăreşte perfecta sistematizare a materialului, fapt pentru care se recurge la ordonarea pe puncte şi paragrafe şi la repetarea unor formule.

În legătură cu exprimarea, menţionăm caracterul ei concis şi precizia. Fraza e lipsită de relief stilistic, nu se folosesc tropi, întrucît nu se urmăreşte observarea atitudinii autorului faţă de conţinutul comunicării.

ÎN ATENŢIA DUMNEAVOASTRĂ

Caracterul stereotip al acestui limbaj este determinat, în principiu, de numărul relativ restrîns de cazuri cînd se apelează la el, precum şi de dorinţa de claritate.

Limbajul documentelor oficiale nu este întotdeauna la fel de accesibil. Ne referim la unele acte juridice.

COMPUNERI CU DESTINAŢIE OFICIALĂ

1. *CEREREA*

Prin intermediul acesteia se solicită unei instituţii, întreprinderi sau organizaţii, prin conducătorul ei, un anumit lucru.

În alcătuirea ei intră :

a. formula de adresare (cu iniţiale majuscule) după care se pune virgulă ; b. numele şi prenumele solicitantului, funcţia sau ocupaţia lui şi adresa completă ; c. conţinutul propriu-zis al cererii şi motivarea acestuia (se vor evita detaliile inutile) ; d. formula de încheiere, pe cît posibil simplă (cu stimă, cu respect etc.), în dreapta sub text, şi semnătura celui care solicită ; e. în stînga paginii, sub text, se pune data cînd a fost concepută cererea ; f. în partea de jos a paginii se menţionează funcţia adresantului şi locul său de muncă.

Notă : Aşezarea în pagină trebuie să ţină seama de necesitatea lăsării unui spaţiu pentru rezoluţie şi îndosarierea eventuală, atît în susul paginii (8—10 cm), cît şi în stînga ei (4—5 cm).

Model

Tovarăşe Director,

Subsemnatul Ionescu Adrian, elev în clasa a XI-a A a Liceului „Mihai Viteazul", domiciliat în Bucureşti, Str. Educaţiei nr. 32, sector 5, vă rog să binevoiţi a aproba eliberarea unei adeverinţe din care să rezulte că frecventez cursurile acestui liceu.

Respectiva adeverință îmi este necesară pentru obținerea abonamentului de tramvai.

Cu deosebită stimă,
Ionescu Adrian

București, 28.IX.1983

Tovarășului Director al Liceului „Mihai Viteazul" — București

2. *REFERATUL*

Acest act cuprinde relatarea unei activități sau prezentarea unei lucrări, fiind structurat, de obicei, astfel:

a. prezentarea pe scurt a problemei abordate; **b.** descrierea activităților, a cercetărilor sau a unei cărți; **c.** concluzii și propuneri; **d.** semnătura celui care a întocmit referatul.

Notă: Nu întotdeauna trebuie pusă data.

Tot *referat* se numește și însemnarea făcută pe marginea unui act oficial, prin care se propune o soluție sau se cercetează o situație. Acesta reprezintă un punct de vedere care poate fi sau nu însușit de cel care, printr-o *rezoluție*, este chemat să aprobe sau să respingă cele specificate.

Mai există și așa-numitul *referat de necesitate*, prin care se solicită unui for ierarhic superior aprobarea de fonduri sau repartizarea unor bunuri de care e nevoie.

3. *RAPORTUL*

Este un document care cuprinde relatarea unei activități personale sau colective. El are următoarea alcătuire:

a. numele, prenumele și funcția celui sau celor ce au întocmit raportul; **b.** prezentarea faptelor sau a situațiilor care au făcut necesară scrierea raportului; **c.** expunerea activității; **d.** concluzii și eventual propuneri; **e.** semnătura (însoțită sau nu de o formulă de politețe).

Notă: Este întîlnit și așa-numitul raport de activitate care prezintă, la rîndul său, după modelul dării de seamă, activitatea unei persoane sau a unui organ colectiv într-o perioadă determinată.

4. *DAREA DE SEAMĂ*

Conține prezentarea activității unei organizații sau a unei instituții într-o perioadă anumită de timp și cuprinde:

a. o scurtă introducere pentru încadrarea activității într-un context mai amplu; **b.** prezentarea realizărilor obținute și analiza elementelor care au condus către acestea; **c.** menționarea lipsurilor și analizarea acestora cu spirit critic și autocritic, precum și indicarea cauzelor ce le-au determinat; **d.** propuneri de măsuri pentru lichidarea deficiențelor și îmbunătățirea activității (de obicei, darea de seamă este însoțită de un plan de măsuri); **e.** sumară prezentare a orientărilor activității viitoare.

Notă: Prin darea de seamă poate fi prezentat și modul cum a fost gospodărită o gestiune. În cazul acesta ea cuprinde:

a. indicarea perioadei de referință; **b.** precizarea valorii avute în gestiune și explicarea proveniență acesteia; **c.** menționarea cheltuielilor și justificarea lor; **d.** valoarea (suma) rămasă și destinația ei; **e.** semnătura și data.

5. *MEMORIUL DE ACTIVITATE*

Este un document care prezintă detaliat activitatea desfășurată de o persoană într-un domeniu.

Nu indicăm o anume structură, întrucît aceasta variază în funcție de cauza întocmirii memoriului și de ceea ce se urmărește prin scrierea lui. În general, este bine să fie cît mai cuprinzător.

În încheiere, se precizează data întocmirii memoriului și se adaugă semnătura.

6. *MEMORIUL*

Cuprinde prezentarea amănunțită și bine documentată a unei situații. Este conceput în felul următor:

a. formula de adresare; **b.** numele, prenumele și funcția celui care l-a întocmit; **c.** prezentarea situației respective și analiza ei; **d.** soluțiile propuse; **e.** semnătura; **f.** funcția adresantului și instituția ori întreprinderea unde lucrează.

Notă: În cazul în care memoriul este trimis de o instituție, cuprinde:

a. denumirea și adresa instituției căreia i se adresează; **b.** prezentarea problemei și analiza ei; **c.** soluțiile preconizate; **d.** semnătura conducătorului instituției care a expediat memoriul.

7. *PROCESUL-VERBAL DE CONSTATARE*

Este un act care se emite cu prilejul unei inspecții sau al unui control efectuat periodic. Trebuie să cuprindă următoarele date:

a. locul și ziua efectuării controlului; **b.** numele, prenumele și funcția celui care întocmește procesul-verbal. În cele mai multe cazuri, se menționează și împuternicirea acestuia, mai precis, actul oficial în baza căruia se efectuează controlul, și organul emitent; **c.** menționarea ocaziei cu care se înfăptuiește amintitul control, precum și scopul acestuia; **d.** modalitățile la care s-a apelat pentru cunoașterea activității persoanei ori instituției; **e.** concluziile și, eventual, hotărîrea adoptată; **f.** semnătura organului de control.

8. *PROCESUL-VERBAL DE CONSEMNARE*

Prin acest document se înregistrează, amănunțit sau pe scurt, modul în care s-a desfășurat o ședință ori o adunare. El are următoarea structură:

a. data, locul și felul adunării; **b.** participanții; **c.** menționarea ordinii de zi, a discuțiilor (cu nominalizarea celor care au luat cuvîntul) și prezentarea pe scurt a ideilor din intervențiile acestora, precum și a hotărîrilor adoptate; **d.** semnătura celui care a redactat procesul-verbal sau a celor care au participat, în cazul unei ședințe restrînse.

9. *PROCESUL-VERBAL DE PREDARE-PRIMIRE*

Este un act care se încheie între două persoane sau între reprezentanții a două instituții.

Acesta cuprinde următoarele:

a. data și locul încheierii actului; **b.** numele, prenumele și funcția celui care predă; **c.** numele, prenumele și funcția celui care ia în primire; **d.** consemnarea tuturor bunurilor care formează obiectul acestei activități; **e.** semnăturile (eventual însoțite de formulele *am predat* și *am primit*).

10. *PROCESUL-VERBAL DE CONTRAVENȚIE*

Se întocmește de către organele competente, cu ocazia unor abateri de la lege. Nu detaliem alcătuirea lui întrucît este tipărit.

11. *ADEVERINȚA*

Este un act oficial, eliberat la cerere, de către o instituție, întreprindere sau organizație, în care se consemnează cele solicitate, spre a servi solicitantului pentru (sau la) ... Urmează semnătura emitentului și ștampila instituției.

Pentru cele mai multe tipuri de adeverință există formulare.

12. *AUTOBIOGRAFIA*

Este o scriere cuprinzînd relatarea propriei vieți. În alcătuirea ei intră informații obligatorii ca :

a. data și locul nașterii ; **b.** numele, prenumele și ocupația părinților ; **c.** studiile efectuate de autorul autobiografiei și calificările obținute de el ; **d.** locurile de muncă, meseriile exercitate ori funcțiile avute ; **e.** activitatea politică și cultural-obștească desfășurată ; **f.** situația militară (dacă e cazul) ; **g.** situația familială ; **h.** data și semnătura.

Notă : Uneori, o asemenea compunere, în dorința de a transmite emoții și sentimente, folosește elemente ale stilului beletristic, ceea ce nu este necesar și nici recomandabil.

COMPUNERI—CORESPONDENȚĂ

De cele mai multe ori, acestea au caracter personal (privat), vizînd relațiile dintre indivizi. De aceea, personalitatea fiecăruia dintre ei este mult mai vizibilă în asemenea documente, fapt care duce, evident, la evitarea șabloanelor.

În cele ce urmează vom încerca să prezentăm în linii mari conținutul necesar al cîtorva dintre cele mai des întîlnite astfel de scrieri.

1. *BILETUL*

Are un conținut simplu prin care se transmite cuiva un scurt mesaj. Se recomandă să fie utilizat numai în raporturile dintre persoane egale ca poziție socială sau vîrstă. Este o compunere lipsită de pretenții, dar aceasta nu înseamnă că poate fi și neîngrijită. În general, cuprinde data calendaristică și, eventual, locul unde a fost scris, mesajul propriu-zis și iscălitura celui care îl trimite.

2. *TELEGRAMA*

Are un caracter, de obicei, laconic, conținînd o singură informație. Caracteristica ei principală este, așadar, concizionea, realizată și prin înlăturarea elementelor de relație (mai ales a conjuncțiilor).

În funcție de conținutul lor, telegramele pot fi de mai multe feluri : *de felicitare, de răspuns, de condoleanțe, oficiale* etc. Alcătuind o telegramă, trebuie să fim atenți ca nu cumva dorința de concizione să afecteze înțelesul și să dea naștere la interpretări greșite.

Telegramele adresate prietenilor sau rudelor pot fi semnate doar cu prenumele.

3. *CARTEA DE VIZITĂ*

Poate fi concepută în mod diferit. Îndeobște cuprinde profesia și titlul profesional, științific ori academic, numele și prenumele, adresa și numerele de telefon, de acasă și de la locul de muncă.

Cartea de vizită poate fi folosită în diferite ocazii pentru a face o invitație, pentru felicitări sau pentru a mulțumi. În acele cazuri, în care, pe cartea de vizită se scrie un text, se începe scrierea chiar sub nume și se continuă, dacă e necesar, și pe *verso*. Pe plic vor fi scrise doar numele și adresa destinatarului.

4. *CARTEA POȘTALĂ ILUSTRATĂ*

Cuprinde salutări sau urări trimise de obicei dintr-o altă localitate, precum și scurte informații. Dacă este adresată celor apropiați, poate fi semnată doar cu prenumele.

5. *SCRISOAREA*

Presupune o comunicare mai cuprinzătoare, evidențiind uneori intenții artistice (vezi genul epistolar). Cuprinde *formule introductive* (nu șablon), *conținutul*, diferit în funcție de ceea ce dorim să transmitem, și o *încheiere*. Dacă sînt necesare adaosuri, acestea sînt consemnate într-un *post-scriptum*, notat cu inițialele P.S.

Există o foarte mare diversitate de scrisori, și anume : *familială, amicală, de felicitare, de mulțumire, de dragoste, de invitație, de condoleanțe, de justificare, literară* etc.

Notă : Evidențiem cîteva reguli generale de alcătuire a corespondenței, mai ales a scrisorilor. Acestea sînt :

a. nu se scrie cu creionul ; **b.** se acordă atenție caligrafiei și în general esteticii corespondenței (sînt evitate ștersăturile, corecturile etc.) ; **c.** se lasă în stînga paginii o margine de circa 3 cm ; **d.** se menționează data redactării corespondenței (care se face fie în dreapta primei pagini, sus, fie la sfîrșit, după semnătură) ; **e.** se notează pe fața plicului adresa completă a destinatarului ; **f.** se evită prescurtările de genul *tov., fam.* și, în general, abrevierile ; **g.** se scrie pe *versoul* plicului numele și adresa expeditorului ; **h.** P.S. se folosește numai în corespondența familială sau amicală, nu și în cea oficială ; **i.** se recomandă folosirea unei exprimări elegante și sugestive ; **j.** se aleg formule de politețe introductive și finale corespunzătoare vîrstei, sexului sau funcției celor cărora ne adresăm.

STILUL BELETRISTIC

Reprezentînd forma de expresie a operelor literare, stilul beletristic se prezintă drept cel mai complex dintre stilurile funcționale. Complexitatea lui rezultă din îmbinarea exprimării raționale și voliționale cu cea emoțională.

Deoarece creațiile literare sînt produsul a numeroase și foarte diferite personalități creatoare și se adresează unor categorii eterogene de cititori, stilul beletristic manifestă o mare deschidere spre cele mai diverse categorii lexicale, prezentînd o largă varietate și în domeniul sintaxei.

În ceea ce privește lexicul, sînt folosiți termeni arhaici, regionali, neologici, precum și elemente de argou sau de jargon. Se înțelege că apariția diferitelor categorii lexicale este în legătură cu specificul operei literare (lirică, narativă, dramatică etc.), precum și cu mediul socio-cultural căruia îi aparțin personajele, dar și scriitorul.

Pentru a ilustra caracterul specific al lexicului operei literare în funcție de nivelul de cultură al personajelor, precum și de sfera preocupărilor naratorului, prezentăm în continuare două fragmente :

Fîntînile

Sapă, frate, sapă, sapă,
pînă cînd vei da de apă.
Ctitor fii fîntînilor, ce
gura, inima ne-adapă.
.....
Osteneşte-te-n amiază
să aduni răsplată dreaptă.
O priveliştе de noapte
neagră îţi te aşteaptă.
Zodii sînt şi jos subt ţară,
fă-le numai să răsară.
Sapă, numai sapă, sapă,
pînă dai de stele-n apă.

L. B l a g a, *Poezii*

În lunga noapte

Fii, ţara mea, aşa cum simţi că poţi,
du-ne pe toţi, hrăneşte-ne pe toţi,
eroi, poeţi, plugari,
jertfeşte-ne, alege-ne, cum poţi,
la faptă şi la rang, mai mici, mai mari,
du-ne pe toţi, aşează-ne pe toţi,
la jugurile propriului destin,
pe cei ce au fost, pe cei ce sînt şi vin,
o, ţara mea, dumnezeiescul nostru
pămînt, cuvînt, miraj şi chin.

A. P ă u n e s c u, *Antologia poeziei româneşti*, 1974

Această deschidere către toate categoriile vocabularului limbii naţionale dezvoltă o mare bogăţie semantică şi creează o deosebită expresivitate.

Construcţiile sintactice sînt, de asemenea, de o mare varietate în stilul beletristic.

Din punct de vedere fonetic, apar, uneori, rostiri dialectale fie în vorbirea anumitor personaje, fie chiar în exprimarea autorului, cînd acesta intenţionează să-şi „divulge" apartenenţa regională : *pîne, sară, către, frace* etc.

În ceea ce priveşte nivelul morfologic al limbii, stilul beletristic, privit în ansamblu, are caracter eterogen, datorită stilurilor individuale. Mai uşor iese în evidenţă folosirea adecvată a timpurilor gramaticale, după specificul operei literare. Astfel, în naraţiuni predomină trecutul (perfectul compus în alternanţă cu perfectul simplu) ; în descrieri, ca şi în poezie, sau în proza poetică, predomină prezentul, cu diversele lui valori semantice.

COMPUNERI PE BAZĂ DE TEXTE LITERARE

1. *RECENZIA*

Este prezentarea pe scurt a unei scrieri literare cu intenţia de a stîrni interesul cititorilor prin indicarea problemelor tratate de aceasta şi a ideilor mai

importante, precum şi prin consideraţii asupra modului în care ele ne sînt transmise. De regulă o recenzie cuprinde :

a. informaţii succinte referitoare la autor şi opera lui ; **b.** structura cărţii şi analiza principalelor ei părţi ; **c.** sublinierea şi comentarea ideilor care se desprind din lectura cărţii ; **d.** aprecieri critice.

2. *REZUMATUL*

Cuprinde relatarea succintă a conţinutului unei opere fără să se facă aprecieri critice asupra acesteia. Alcătuind un rezumat, trebuie să fim atenţi la reţinerea esenţialului, a semnificativului, şi la acurateţea construcţiei, în aşa fel încît cel care citeşte sau ascultă rezumatul să îşi poată forma, pe baza datelor oferite, o imagine cît mai clară asupra subiectului scrierii.

3. *PARALELA*

Este o compunere care surprinde prin comparaţie asemănările şi deosebirile dintre două opere, personaje literare etc. Ades ne oprim însă în efectuarea paralelei asupra unui aspect comun celor două scrieri, analizîndu-l simultan în părţile lui componente. O lucrare intitulată bunăoară „Prezentarea artistică a vieţii satului în *Amintiri din copilărie* de Ion C r e a n g ă şi *Baltagul* de Mihail S a d o v e a n u" trebuie să cuprindă următoarele :

a. încadrarea exactă în spaţiul geografic şi timp ; **b.** prezentarea elementelor de viaţă materială (îndeletniciri umane, starea materială a gospodăriei ţărăneşti, aspectul satului etc.). Se vor da exemple şi citate ; **c.** prezentarea elementelor vieţii spirituale (datini, obiceiuri, educaţia copiilor etc.). Şi aici cu exemple şi citate ; **d.** trăsături morale ale oamenilor locului şi relaţii interumane (exemple) ; **e.** consideraţii asupra limbii şi stilului prezentării artistice (citate).

4. *ANALIZA LITERARĂ*

Analiza literară îşi propune deopotrivă descrierea operei şi interpretarea ei, făcîndu-se o apreciere a valorii acesteia.

Structura analizei literare trebuie adaptată specificului operei, neexistînd formule general valabile. Totuşi, avînd în vedere scopul didactic pe care îl urmărim, sugerăm cîteva puncte necesare ale analizei literare. În cazul operelor epice şi dramatice menţionăm :

a. prezentarea pe scurt a scriitorului, încadrarea în mişcarea literară a vremii şi enumerarea celor mai reprezentative scrieri ale sale ; **b.** precizarea genului şi a speciei ; **c.** comentarea structurii operei ; **d.** indicarea temei şi a ideii ; **e.** momentele desfăşurării subiectului ; **f.** caracterizarea personajelor ; **g.** consideraţii asupra limbii şi stilului ; **h.** concluzii.

În cazul creaţiilor din genul liric, prezentarea ideilor se face în paralel cu prezentarea modalităţilor de transmitere a acestora. Evident vor lipsi momentele desfăşurării subiectului şi caracterizarea personajelor.

5. *COMENTARIUL DE TEXT* cuprinde de obicei :

a. titlul scrierii căreia îi aparţine fragmentul, sublinierea temei acesteia, precum şi a celor mai importante idei. Se pot face trimiteri şi la alte opere din creaţia scriitorului respectiv, opere cu aceeaşi temă sau conţinînd aceleaşi motive ; **b.** prezentarea ideii sau a ideilor ce se desprind din lectura textului simultan cu consideraţii asupra realizării artistice care trebuie să aibă în vedere următoarele : tipurile de imagini, figurile de stil, elemente de fonetică, morfologie şi sintaxă, observaţii cu privire la vocabular şi comentariul prozodiei în

cazul versurilor ; **c.** aprecieri referitoare la sentimentele pe care lectura textului le trezește în noi. Se pot evidenția asemănări cu alte texte cunoscute din literatura română sau universală.

COMENTARII DE TEXT

1.

„Pe un deal răsare luna ca o vatră de jăratic
Rumenind străvechii codri și castelul singuratic,
Ș-ale rîurilor ape, ce sclipesc fugind în ropot —
De departe-n văi coboară tînguiosul glas de clopot ;
Pe deasupra de prăpăstii sunt zidiri de cetățuie,
Acățat de pietre sure un voinic cu greu le suie ;
Așezînd genunchiu și mînă cînd pe-un colț, cînd pe alt colț,
Au ajuns să rupă gratii ruginite-a unei bolți
Și pe-a degetelor vîrfuri în ietacul tăinuit
Intră — unde zidul negru într-un arc a-ncremenit".

Eminescu, *Călin (file din poveste)*

Așa cum a recunoscut-o poetul însuși de nenumărate ori, creația sa poetică a avut ca principal izvor de inspirație folclorul literar românesc, al cărui profund cunoscător și admirator statornic a fost Mihai Eminescu. Printre creațiile așezate nu numai sub pecetea inconfundabilă a „poetului nepereche" al literaturii noastre, ci și sub semnul genialității neamului acestuia se numără cunoscutul poem *Călin (file din poveste)*, apărut pentru întîia oară în „Convorbiri literare" din 1 noiembrie 1876. Poemul a fost construit pe baza motivului mitic al zburătorului, menționat pentru prima dată în cunoscuta lucrare *Descriptio Moldaviae*, motiv valorificat și întîlnit de noi și în alte creații aparținînd literaturii culte. De fapt, poetul reia tema din *Călin Nebunul*, păstrînd din această prelucrare doar episodul reîntîlnirii voinicului cu frumoasa fată de împărat în sărmanul bordei din mijloc de codru, unde aceasta fusese osîndită să trăiască alături de copilul al cărui tată era dus în lume.

Poemul începe, așadar, cu un pasaj descriptiv, cuprinzînd imaginea vizuală a castelului, înălțîndu-se solitar, înconjurat de codrii seculari, care aduc o notă de tainic și alcătuiesc un cadru nimerit pentru desfășurarea poveștii.

Remarcăm elemente caracteristice romantismului, în speță ale romantismului eminescian, și anume : luna, codrii, singuraticul castel, sonoritățile de bronz ale clopotului, prăpăstii adînci, zidiri de cetățuie.

Adjectivul cu valoare de epitet este frecvent, contribuind la realizarea amintitei atmosfere de taină : *străvechi, singuratic, tînguios, tăinuit.* În ceea ce privește verbul, poetul preferă prezentul descriptiv și gerunziul ca modalități de realizare a unui tablou-cadru poleit de razele lunii, aducătoare deopotrivă de lumină și de mister.

Primul vers conține o comparație : *„Pe un deal răsare luna* **ca o vatră de jăratic**", de mare forță sugestivă, în special prin epitetul implicit cromatic „de jăratic", pe care îl conține. Observăm, în același timp, preferința poetului pentru termeni ușor arhaizanți de grai popular : *vatră, jăratic,* care contribuie, și ei, firește, la crearea atmosferei. De altfel, comparația pare să țină seama de mijloacele folosite în poezia populară. Impresia de liniște este întregită, în plan fonetic, prin armonizarea vocalelor, versul de început fiind dominat de vocala deschisă „a", ce sugerează spații largi. La această impresie concură și versul lung, de 16 silabe.

Gerunziul lui „a rumeni", avînd aici valoare metaforică, amplifică senzația de **noapte neobișnuită.** Apoi epitetul ornant antepus (și articulat, deci) **„străvechii** *codri*", prin prefixul *stră-*, cu valoare de superlativ, contribuie la sublinierea ideii de statornicie prin durabilitate, mai ales alături de forma de plural a substantivului „codru" însemnînd *„pădure întinsă și bătrînă".* Următoarea sintagmă, „castelul singuratic", indică prin cezură și prin epitetul simplu, plasat la sfîrșit de vers, că este vorba de o așezare omenească ruptă de frămîntările lumii. Și aici observăm că poetul optează pentru cuvîntul obținut prin derivare în limba noastră, și nu pentru neologismul „solitar".

Inversiunea *„și ale rîurilor ape"*, din versul următor, cu vocala *a* sub accent, aduce cu sine senzația de mișcare datorită consoanelor lichide „*l*" și vibrantei „*r*". Mișcarea este confirmată și amplificată în al doilea emistih, prin cele două verbe cu nuanță durativă : *sclipesc* și *fugind.* Emistihul conține și un element sonor sugerat prin epitetul verbului *„în ropot"*, cu valoare onomatopeică, indicînd curgerea ritmică. Ropotul apei este însoțit de sunetul clopotului, epitetul *„tînguios"*, de vizibilă factură populară, avînd menirea de a prelungi sunetele și de a contura un fundal muzical, în care se aud distinct vocala deschisă „a" și mediana „o", ca o curgere muzicală continuă.

Al cincilea vers reia imaginea castelului singuratic prin formula sinonimică *„zidiri de cetățuie"*, din care reținem diminutivul, folosit, poate, și pentru că dincolo de acest obstacol se află drăgălașa fată de împărat. Un amănunt toponimic, la începutul versului : *„Pe deasupra de prăpăstii"*, lămurește asupra dificultăților și primejdiilor urcușului.

Întreaga atenție este fixată în continuare pe încrîncenata înaintare anevoioasă a flăcăului dorind să ajungă în iatacul domniței. Substantivele la plural, „prăpăstii" și „pietre", potențează impresia de primejdie. Aceasta este prelungită, apoi de participiul *„acățat"*, sugerînd precaritatea poziției, și de epitetul *„pietre* **sure"**, indicînd vechimea și lipsa de ospitalitate a acestor locuri neumblate. Urcușul anevoios este urmărit cu încetinitorul parcă, spre a potența emoția clipei, poetul aducînd în prim-plan fiecare mișcare. Substantivele nearticulate la singular *genunchiu* și *mînă* (de fapt, metonimii), alcătuind o enumerație, ca și repetiția *„cînd pe un colț, cînd pe alt colț"*, redau și ele dificultatea ascensiunii.

Am sublinia, tot aici, forma arhaică a cuvîntului „genunchiu". Epitetul *„gratii* **ruginite"** readuce în atenție vechimea construcției, participiul cu valoare adjectivală explicînd nu numai trecerea anilor, ci și inaccesibilitatea acesteia pentru un pămîntean.

Inversiunea *„pe-a degetelor vîrfuri"* accentuează prudența cu care înaintează **tînărul** spre locul misterios desemnat prin epitetul *„ietacul* **tăinuit"**, epitet așezat lîngă un substantiv ce constituie un regionalism fonetic.

Apoi, privirea este surprinsă de singurătatea, de vechimea și totuși de aerul **de** măreție al încăperii. Spre această concluzie conduce metafora *„zidul negru într-un arc a-ncremenit"*, în care, alături de epitetul cromatic, apar elemente **lexicale** ce țin de arhitectură (*zid, arc*), cărora li se adaugă verbul „a încremeni", **derivat** al lui *cremene* (piatră foarte dură). Poziția cuvîntului, la sfîrșit de vers, **sub** accent, imprimă momentului solemnitate, măreție și o anume notă de mister, dacă îl punem în relație cu epitetul „tăinuit".

Fragmentul impresionează prin atmosfera creată, oarecum asemănătoare cu cea de la începutul *Luceafărului*, prin vibrația lirică, prin armonia unică a versului eminescian. Toate mijloacele de expresie, printre care versul lung de 16 silabe, cu ritm trohaic și rimă împerecheată, contribuie la realizarea unei stări de încordată așteptare.

2. *„Vodă Ştefan, călcînd atunci în al patruzecilea an al vîrstei, avea obrazul ars proaspăt de vîntul de primăvară. Se purta ras, cu mustaţa uşor căruntită. Avea o puternică strîngere a buzelor şi o privire verde tăioasă. Deşi scund de statură, cei dinaintea sa, opriţi la zece paşi, păreau că se uită la el de jos în sus“.*

M. Sadoveanu, *Fraţii Jderi*

În monumentala operă dăruită literaturii române de către unul din cei mai valoroşi prozatori ai ei se concentrează istoria, cînd luminoasă şi calmă, cînd amară şi tristă, a poporului său. Locul lui Sadoveanu între marii scriitori ai neamului a fost determinat în bună măsură de crearea romanului istoric în literatura noastră, specie care-i permite materializarea artistică a privirilor sale către trecut, potenţîndu-i cert posibilităţile creatoare.

Excepţionala reuşită pe care o reprezintă *Fraţii Jderi* nu numai în cadrul creaţiei sadoveniene, ci şi în cel al literaturii naţionale, se datoreşte talentului său de evocare istorică, iubirii sale statornice şi cultului pentru figura lui Ştefan cel Mare. Mereu prezent în roman, fără ca să apară de multe ori în prim-plan, voievodul conduce acţiunile personajelor desprinse dintr-o epocă strălucită a Moldovei, cînd, între anii 1469 şi 1475, inteligenta lui domnie asigurase libertatea şi liniştea ţării.

Personalitate de primă mărime a istoriei românilor, Ştefan este proiectat între realitate şi legendă, grandiosul său portret realizat în paginile romanului amintind deopotrivă de caracteristici fixate în cronici sau puse în circulaţie de folclor.

Fragmentul supus analizei — integrat unei imagini impresionante a domnitorului — se remarcă prin economia mijloacelor artistice şi, mai ales, prin spaţiul acordat, într-un roman de acţiune, descrierii aspectului fizic al voievodului moldovean. Cîteva trăsături esenţiale îi pun în lumină măreţia. Predomină trăsăturile fizice, fiecare dintre ele sugerînd o însuşire de ordin moral.

După o informaţie asupra vîrstei, transmisă în spiritul relatării populare, scriitorul se opreşte la *„obrazul ars proaspăt de vîntul de primăvară“*. Acest detaliu trimite la remarca *„nelenesu“*, din portretul realizat de Ureche, dezvăluindu-ni-se astfel activitatea neobosită a domnitorului, pentru a statornici ordinea în ţară şi a stabili liniştea la graniţele ei. „Mustaţa uşor căruntită“ este semnul grijilor şi al războaielor, al nopţilor de neodihnă în care ctitoreşte libertatea urmaşilor.

Un om hotărît, deprins să ia măsuri drastice ori de cîte ori constată neorînduieli, ne sugerează „puternica strîngere a buzelor“. Spre această interpretare conduce şi precizarea *„o privire verde tăioasă“*, unde adjectivul *„tăioasă“* redă puterea de pătrundere, capacitatea de a judeca repede o situaţie sau oamenii. S-ar putea afirma că forţa interioară a domnitorului izvorăşte din această privire care-i sileşte pe cei din jur să privească „în sus“, în pofida faptului că era „scund de statură“. Se impune, şi aici, comparaţia cu portretul creat de primul biograf al domniei lui Ştefan. Dacă Grigore Ureche începe prezentarea cu acest element, de natură fizică, *„om nu mare de stat“*, Sadoveanu situează amănuntul spre sfîrşitul portretului, insistînd asupra forţei şi măreţiei ce se degajă din această personalitate.

Ceea ce impresionează, la Sadoveanu, este simplitatea mijloacelor folosite şi marea putere de sugestie a fiecărui amănunt în parte.

La nivelul vocabularului se remarcă apartenenţa tuturor cuvintelor la fondul principal lexical. Absenţa arhaismelor întăreşte ideea că Ştefan n-a fost doar un om al timpului său (vizionarismul domnitorului a fost pus în evidenţă de către Barbu Ştefănescu Delavrancea în *Apus de soare: „Ţineţi minte cuvintele lui Ştefan, care v-a fost baci pînă la adînci bătrîneţe ... că Moldova n-a fost a strămoşilor mei, n-a fost a mea şi nu e a voastră, ci a urmaşilor voştri, ş-a urmaşilor urmaşilor voştri, în veacul vecilor ...“* (actul III, scena 8), după cum renunţarea la neologisme se explică prin preţuirea virtuţilor limbii comune întregului popor.

Deşi substantivele cu care realizează portretul sînt luate din sfera denumirilor de părţi ale corpului omenesc, majoritatea, prin compliniri, implică trăsături de ordin moral.

Din punct de vedere morfosintactic, se observă că primele substantive, denumind părţi ale corpului omenesc, sînt articulate cu articol hotărît, relevînd siguranţa şi hotărîrea. Următoarele două, deşi precedate de articole nehotărîte, atrag atenţia asupra lor prin dubla determinare: **„o puternică strîngere** *a buzelor*“, **„o** *privire* **verde tăioasă“**.

Forma verbelor — gerunziul *(călcînd)* şi imperfectul, timp durativ *(avea, purta, păreau)* este specifică evocării.

Textul este structurat în trei propoziţii dezvoltate şi o frază formată din acelaşi număr de propoziţii.

Fraza finală prezintă o singură trăsătură de ordin fizic, dar, deşi inclusă în prima propoziţie, accentul nu cade asupra ei, ci pe puternica impresie pe care o face domnitorul asupra supuşilor săi. Maiestuozitatea sa este sugerată şi de lungimea cuvintelor, care imprimă textului un ritm lent, cu pauze marcate de virgule sau de punct.

În ceea ce priveşte tropii, se impune epitetul exprimat prin adjectiv sau prin participiu cu valoare de adjectiv, cu mare forţă sugestivă: *„obrazul* **ars“** — semn al unei activităţi intense în aer liber, aproape de frămîntările oamenilor; **„*mustaţa uşor* căruntită“** — indiciu al grijilor şi al frămîntărilor zilnice; **„o puternică** *strîngere a buzelor*“ sugerînd dîrzenia sau nemulţumirea; **„o privire verde tăioasă“** (epitet cromatic), accentuînd intransigenţa şi puterea de a pătrunde în miezul lucrurilor şi în sufletul oamenilor.

Economia mijloacelor, claritatea şi acurateţea clasică a acestui portret impresionează asemenea picturilor pe sticlă în care maeştrii anonimi au imortalizat idealul de frumuseţe morală şi spirituală a poporului român. Cronicile şi legendele i-au furnizat materialul, iar dragostea şi dreapta judecată i-au dictat scriitorului fiecare cuvînt în realizarea portretului celui mai renumit voievod român.

1. ANALIZE LITERARE

Vreau să joc !

de L. Blaga

Noutatea poetică impusă prin *Poemele luminii*, volumul de debut al lui Lucian Blaga, provine din însuşirea viziunii şi a tehnicii expresioniste. Poeziile incluse în acest volum conţin toate elementele programului expresionist: exacerbarea eului creator, sentimentul absolutului, frenezia vitalistă, interiorizarea şi spiritualizarea peisajului.

Caracterul dionisiac al trăirii şi elanul unei vieţi tumultuoase, revărsîndu-se frenetic peste maluri, vor marca poezia *Vreau să joc !* Poetul irumpe cu o energie debordantă, emanaţie a unui eu dilatat. *„O, vreau să joc, cum niciodată n-am jucat !“*

Blaga își exteriorizează aici acea frenezie a sufletului, tipic expresionistă. Însetat de infinit, poetul își strigă extatic dorința de joc, jocul fiind un mod al eliberării de teluric și al proiectării în înălțimi, aflîndu-și similitudini cu zborul romanticilor prin spațiile intersiderale.

Verbele cu valoare imperativă *(vreau, dă-mi, să joc)*, propozițiile exclamative *(„să joc, cum niciodată n-am jucat!", „Sunt rob în temniță!")* indică o varietate de stări sufletești, un conținut sufletesc în mare fierbere.

Se încheagă în versuri o viziune dinamică, sensul exterior al acestui dinamism fiind verbele, ce se impun imediat atenției datorită frecvenței (în 16 versuri — 16 verbe). Această abundență de verbe ține și ea de estetica expresionistă. Expresionismul a descoperit mișcarea și știe că pînă și repaosul, echilibrul, nu sînt decît mișcări. El nu face decît să recunoască una din formele originare. La început a fost mișcare. Căci Verbul însuși e tot mișcare.

Dinamismul, însă, ține în primul rînd de manifestarea imperativă, categorică a eului poetic: un eu dictatorial. *Eul domină asemenea unei divinități.*

Individualismul absolut se manifestă prin marcarea puternică a raportului *Eu — cosmos*. Eul nu e altceva decît o voință abstractă, extremă, impunîndu-se față de o altă abstracțiune: cosmosul.

De fapt dinamismul este doar aparent, poezia reducîndu-se la un singur deziderat: „vreau să joc!"

Întreaga făptură a poetului e animată de *un dor, de o aspirație* la totalitate, traduse în viziunea mitică a voinței de existență, a dorului de viață, de joc. Prin jocul frenetic ce exacerbează energia vitală, poetul crede a putea ieși din individualitate — care înseamnă limitare și izolare:

„să joc
străfulgerat de-avînturi nemaipomenite
ca să răsufle liber Dumnezeu în mine".

Ideea mai adîncă este aceea a participării la absolut, la principiul cosmic, echivalat cu fluxul vital ce străbate universul.

Patetismul invocării *„Pămîntule, dă-mi aripi"* își găsește un corespondent în *Dați-mi un trup voi munților*. Însă, în timp ce acolo aspira spre un trup pe măsura *„strașnicului suflet ce-l port"*, spre o amplificare a învelișului de lut, aici este animat de elanuri spirituale, concretizate în metafore: „aripi", „nemărginire", „cer". Impulsul, fermentul activ, aspirația spre noi orizonturi sînt prezente la nivelul semantic: „săgeată", „să spintec", „avînturi nemaipomenite".

Prin frecventa sa apariție si prin înțelesurile simbolice pe care le dobîndește în context, cuvîntul „cer" se transformă într-o metaforă-simbol:

„să nu mai văd în preajmă decît cer
deasupra cer
și cer, sub mine".

Întreg complexul de imagini este anexat acestei metafore, traducînd năzuința poetului spre absolut, dorința arzătoare de a atinge cea mai înaltă treaptă a superiorității spiritului uman.

Incandescența, efervescența spirituală, este sugerată prin participii: „aprins", „străfulgerat". Totul ne trimite la ideea de zbor, de desprindere de teluric, de trăire hiperbolizată în alte sfere, unde eul se depășește pe sine. Identificarea

cu lumina *(„și-aprins în valuri de lumină")* echivalează cu întruparea în veșnicie, în nemărginire. Regăsim aici ecouri eminesciene:

„Jur împrejur de sine
Vedea ca-n ziua cea dentîi
Cum izvorau lumine".

dar nu trebuie să fie neglijate nici similitudinile cu poemul lui Philippide *Izgonirea lui Prometeu*, unde năzuința poetului către absolut se traduce în aspirația spre soare: *„Și-acum într-un vîrtej cotropitor/Ca un vulcan lumina-n mine fiarbă".*

Avînturile poetului sînt justificate de conștiința unei esențe divine, prezentă în lutul omenesc:

„ca să răsufle liber Dumnezeu în mine,
să nu cîrtească:
„Sunt rob în temniță!"

Divinitatea nu mai este, la Blaga, Dumnezeul creștin, ci zeitatea pămînteană coborîtă în om. Dumnezeu echivalează aici cu Daimonion-ul goethean, fiind un zeu ai puterii de zămislire, de unde credința că omul este creator prin zeitatea coborîtă în el, prin geniul său. De aceea manifestările sale sînt pozitive, creatoare, el reprezintînd fermentul activ, acel „duh pozitiv al productivității, al faptei" (Goethe) în orice artist.

Deci, afirmarea propriei voințe („Vreau să joc!") presupune potențarea energiilor sufletești, eliberarea lor din „temniță". Însă „a fi" îngrădește dorințele și implicit sfera de cuprindere a verbului „a vrea", de aici patetismul poeziei, expresie a unei dorințe nerealizabile de cunoaștere neîngrădită.

Concepția tradițională despre compunerea versului este răsturnată, Blaga intercalînd deseori, între versuri ample, versuri de scurtimea unei singure forme verbale sau substantivale:

„săgeată vreau să fiu să spintec
nemărginirea..."

2. Pînă atunci

de T. Arghezi

Pornind de la concepția materialistă, Arghezi reușește să dea în *Cîntare omului* un poem vibrant despre condiția umană văzută într-o dezvoltare dialectică. El înalță un imn omului, „slabul", pe care îl vede evoluînd de la „umbră" la „gînd", de la starea de animalitate la înțelegerea și cunoașterea rațională.

Cîntare omului reprezintă lauda adusă fiecărei depășiri de sine a ființei omenești, a aflării graiului, a ridicării pe verticală, a descoperirii focului și uneltelor, a marilor invenții omenești, pînă la descoperirea „tainei mari a tainelor: atomul".

Descris și de Ovidiu în *Metamorfoze*, momentul trudnic al desprinderii de țărînă este investit cu înțelesuri simbolice în *Pînă atunci*. Poezia debutează *ex abrupto*, creionînd momentul înălțării la poziția verticală, moment dintre cele mai însemnate în evoluția omului:

„Pînă-n sfîrșit, să nu uiți măreața sărbătoare,
Cînd te-ai sculat din pulberi deodată în picioare".

Substituirea prepoziției *la* cu *în* în construcția *„Pînă-n sfîrșit"* imprimă versului o coloratură arhaică, integrîndu-se perfect în atmosfera evocată, aceea a unui timp preistoric. Răsturnînd tiparele tradiționale ale limbii, Arghezi antepune complementul verbului, așezînd în rimă substantivul *sărbătoare* pentru a-l impune astfel atenției. Această *„măreață sărbătoare"* este motivul central al poeziei, forța polarizantă, integratoare a întregii substanțe lirice. În acest context, conjunctivul *să nu uiți* are o valoare imperativă, echivalînd cu un autoritar „memento !", intenția poetului fiind aceea de a perpetua în viitor, în memoria omenirii, amintirea acestei izbînzi, rod al unei prime îndrăzneli umane. Adverbul *deodată* schițează o mișcare rapidă, conferind dinamism versurilor (*„te-ai sculat din pulberi*, **deodată**, *în picioare"*) ; predomină verbele de mișcare, (*„te-ai sculat, ai smuls-o, ai frînt-o, te-ai desfăcut, să-ți zboare"*), indicînd o multitudine de stări și acțiuni canalizate în aceeași direcție, *înălțarea*.

Poezia se constituie deci ca un elogiu al acțiunii. Arghezi descoperă mișcarea ca principiu primordial al lumii și de aceea în prim plan stă Verbul, înțeles ca principiu activ, generator al celor mai impresionante izbînzi umane.

Ideea de mișcare, de înălțare, prezentă la nivel semantic, este susținută și fonetic, rima fiind construită în jurul amplelor deschideri vocalice, generatoare de ecouri vaste (sărbătoare, picioare). Viziunii idilice a omului armonizat cu întreg universul, protejat de o puternică divinitate, Arghezi îi opune spectacolul desprinderii omului *„cu chin și suferință"* din *„pulberea fierbinte"* și *„cremenea tocită"*. Sonurile închise (*i, î*), consoanele nazale (*m, n*), explozive (*p, t, d*) ori vibrante (*r*) se integrează conținutului ideatic al poeziei, sugerînd fonetic obstacolele, piedicile și dificultatea învingerilor (*„privirea ta tîrîșă și-mpiedicată-n tină"*). Epitetele *(tîrîșă, împiedicată)* nu impresionează atît prin sonoritate, cît prin ineditul lor, care își are sursa în capacitatea poetului de a transforma, la înalta temperatură a creației, cuvintele simple, obișnuite, „noroiul", în „aurul" substanței poetice. Arghezi nu abstractizează, nu spiritualizează materia, conform esteticii simboliste, ci parcurge drumul invers, epitetele sale fiind investite cu un mare coeficient de materialitate. Atribuind privirii epitetele *tîrîșă* și *împiedicată*, Arghezi reușește să concretizeze limitarea, îngustimea orizontului. Pentru a evidenția bogăția și varietatea lexicului e necesar să observăm grija cu care poetul evită repetarea fără rost artistic, a aceluiași cuvînt, apelînd la sinonime : *pulberi, tină, țărînă*. Se remarcă, de asemenea, nuanța populară a acestor forme aparținînd limbii vorbite, fapt explicabil pentru acest artist a cărui valoare provine din felul în care a știut *„să ducă pînă la o treaptă înaltă a expresivității graiul tuturor, graiul poporului întreg"* (T. Vianu). Raportîndu-l la romantici, observăm că pe Arghezi nu-l mai preocupă geneza cosmică, ci originea individului. Evocarea sa se concentrează asupra omului biologic, nu asupra rotirii tipurilor de societate umană. „Pulberea" din care se ivește omul este echivalentă oarecum cu noaptea neființei din poemul eminescian și, după cum la Eminescu creația începe cu sîmburele luminii *„de viață dătător"*, tot astfel ființa umană își începe evoluția sub lumină. În poezia argheziană, omul se înfățișează ca o dualitate, un loc de confruntare între lumină și lutul din care a fost zămislit, între celest și teluric. Tensiunea antitetică cer — pămînt (la nivel lexical *tină — lumină*) va sfîrși prin victoria făpturii umane. Eliberîndu-se de „mîl și țărînă", ca metafore ale stării primitive, privirea ajunge *„scrutătoare, senină și stăpînă"*, poetul concretizînd în acest triplu epitet toată măreția unei izbînzi. Se conturează aici imaginea omului *„montant des ténèbres a l'idéal"* (Hugo), imagine ce i-a urmărit și pe Michelet, E. Quinet, Alfred de Vigny, Hugo.

Omul s-a format pe sine în luptă cu adversitățile, cu propria condiție biologică. Verbele, prin sonoritate (cîteva fricative : *f, z* și vibranta *r*), punctează energic versurile, sugerînd smulgerea dintr-o condiție degradantă. Inversiunile (*„măreața sărbătoare"*, *„întîia ei lumină"*), dislocările, fragmentările frazelor sînt caracteristice lui Arghezi. Topica este forțată, pentru ca lumina să se concentreze asupra unui cuvînt-cheie, poetul răsturnînd rînduielile vechi. Prima victorie a omului „slobod" de „osîndă" e înălțarea pe verticală, caracteristica cea mai izbitoare și mai bogată în consecințe. Pentru a o sărbători, stihul arghezian îmbracă haină de sărbătoare. O dată cu motivul dezlipirii de lut revine motivul aspirației spre înalt. În apropierea celestului, omul manifestă tendința de a se ridica rîvnind mereu spre noi orizonturi :

„Os hominum sublime dedit, coelumque tueri
Iussit et erectos ad sidera tollere vultus".

Înălțîndu-se, omul înlocuiește preocuparea exclusivă pentru hrană cu funcțiunea gîndirii : *„începu îndată și cugetul să-ți zboare"*, zborul traducînd aceeași tendință ascensională, fiind un mod al eliberării de terestru.

Versul următor, în care predomină vocalele închise (*u, î*) și consoanele nazale (*m, n*) sună sentențios, concluzionînd : *„Tu ți-ai învins pămîntul, mormîntul și destinul"*. În final, Arghezi reia ideea, ca pe un fel de leitmotiv, trecînd însă verbul de la diateza activă la cea reflexivă : *„Se învinsese omul"*.

Cele mai mărețe izbînzi, așadar, le obține omul asupra lui însuși. În acest final apoteotic se încheagă imaginea omului victorios asupra lui însuși, învingînd obstacole interioare, și nu doar piedicile exterioare, eliberîndu-se de pulberea din care a pornit și de bezna interioară. În realizarea artistică a „măreței sărbători", Arghezi păstrează continuu o anumită gravitate și solemnitate a tonului, imprimate și de simplitatea maximă a expresiei și de desfășurarea amplă a versului.

Comentariile de text și analizele literare au fost efectuate de elevele MIRELA RADU și MARIA SUBI de la Liceul de Filologie-Istorie din Timișoara.

VOCABULARUL

„Limba este întîiul mare poem al unui popor".

L. Blaga

Vocabularul sau **lexicul** unei limbi este alcătuit din totalitatea cuvintelor acesteia. Nu toate cuvintele limbii noastre au însă o circulație la fel de mare. Unele sînt folosite de toți vorbitorii (*casă, masă, pîine, a spune, a citi, drept, frumos, noi, ei* etc.), iar altele de un număr mai restrîns de oameni, ce trăiesc într-o anume regiune sau practică o anumită profesiune ; există și cuvinte vechi, mai puțin sau de loc utilizate azi, ori cuvinte foarte noi, încă insuficient cunoscute de majoritatea vorbitorilor.

În legătură cu numărul total al cuvintelor vocabularului limbii noastre este dificil să oferim o cifră exactă. Ne mulțumim a arăta că *Dicționarul explicativ al limbii române* consemnează circa 57 000 de cuvinte, *Dicționarul limbii române (tezaur)*, aflat în lucru, va avea peste 150 000 de cuvinte, iar *Lexiconul tehnic* aproximativ 200 000 de termeni.

Alcătuirea lexicului nu este omogenă în ceea ce privește frecvența folosirii cuvintelor. De aceea cercetătorii au împărțit marele număr de cuvinte în două, unele constituind v o c a b u l a r u l f u n d a m e n t a l (f o n d p r i n c i p a l l e x i c a l), celelalte formînd m a s a v o c a b u l a r u l u i.

Fondul principal lexical cuprinde cuvinte de largă întrebuințare în contemporaneitate (denumind obiecte, ființe, acțiuni sau stări, însușiri, culori, numere, dar și prepoziții sau conjuncții), cele mai multe stînd la baza formării altor cuvinte.

S-a spus că limba română este o limbă de origine latină, aparținînd deci familiei limbilor romanice. În vocabularul fundamental, circa 60% din cuvinte sînt de origine latină, iar circa 40% sînt de alte origini.

Masa vocabularului, în care intră circa 90% din totalul cuvintelor limbii, cuprinde între altele a r h a i s m e, r e g i o n a l i s m e, t e r m e n i p o p u l a r i, n e o l o g i s m e și elemente de j a r g o n și de a r g o u.

ARHAISMELE

„Cînd arată ceasornicul de soare al cincilea ceas, știu că numaidecît medelnicerul bate cu polonicul în căldarea de aramă la cuhnii ; fiind tocmai un ceas înaintea amiezii, copiii de casă deschid canaturile ușilor și poftesc pe Măria-sa la prînz în spătăria cea mică".

M. S a d o v e a n u, *Frații Jderi*

ARHAISMELE sînt cuvinte sau expresii vechi ce nu se mai folosesc astăzi. Acest fapt se datorează, în majoritatea cazurilor, dispariției obiectelor sau noțiunilor denumite odinioară de ele. Putem face unele diferențieri între astfel de cuvinte distingînd arhaisme f o n e t i c e (*a lăcui* „a locui", *a îmbla* „a umbla"), arhaisme s e m a n t i c e (*voinic* „ostaș", *mișel* „sărac" etc.) și arhaisme l e x i c a l e (*vel vistiernic, sîneață* etc.).

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Trebuie să se știe că un arhaism din limba de azi, în scrierile lui N e c u l c e bunăoară, putea fi chiar un cuvînt nou pentru acele vremi. Același cuvînt într-un roman de Mihail Sadoveanu însă este considerat arhaism dacă în decursul a mai bine de 200 de ani a dispărut din limbajul uzual și e folosit de marele scriitor numai pentru crearea atmosferei de epocă.

Nefiind utilizate în vorbirea curentă, arhaismele apar deci în special în literatura de inspirație istorică. Cuvîntul vechi are un anume farmec și uneori, prin folosirea lui chiar alături de neologism, se pot obține efecte artistice. Totuși în exprimarea zilnică este recomandabilă o mare grijă dacă întrebuințăm asemenea împerecheri de cuvinte mai ales atunci cînd conținutul scrierii ori discuției aparține unui domeniu foarte modern. În orice situație e necesar să cunoaștem exact sensul cuvîntului vechi.

Un cuvînt cu rezonanță arhaică foarte utilizat e *tălmăcire*, deoarece este nu numai echivalentul lui *traducere*, ci și al lui *interpretare*.

Unele cuvinte care învechindu-se tindeau să pătrundă în masa vocabularului au fost revitalizate mai ales datorită limbajului publicistic și cunosc azi o largă folosință : *a făuri, pătrar, a sluji, a statornici, tărîm* etc.

EXERCIȚII :

1. *Sublniați arhaismele existente în textele care urmează. Explicați conținutul lor semantic:*

a. „Cînd a căzut de la Domnie porunca așteptată, surlașii și trîmbițașii de dincolo de Lunca Bîrladului au dat zvoană mare, iar alții au bătut din tobe și au slobozit sacalușuri. Asemenea zvoană repezită pînă la cer a părut a fi dintr-o dată o strămutare năprasnică dată urdiei Akingii și spahii s-au repezit prin ceață înainte".

M. S a d o v e a n u, *Frații Jderi*

b. „Am să numesc eu olăcari care să vestească și satele celelalte. Să se știe : dacă se duce Ștefan Vodă, e primejdie ! Tot Orheiul și Soroca trebuie să-și pună capetele pentru el. Să se aprindă focurile și să se deie șfară în ținut ..."

M. S a d o v e a n u, *Neamul Șoimărești lor*

c. „Costea Chiorul, deși este cel mai mîrșav și mai calpuzan dintre toți grecii din Țara Românească, dar ce-mi pasă !, el nu va putea să-mi mănînce moșia, căci am înscrisul lui care dă pe față că moșia postelnicului pe care am cumpărat-o de la sultan-mezat este a mea și el nu este decît un vechil pus din parte-mi ca să nu zică lumea că cumpăr moșiile stăpînului meu cu bani furați de la dînsul".

N. F i l i m o n, *Ciocoii vechi și noi*

2. *Identificați termenii arhaici din textul următor. Arătați care dintre arhaismele lexicale au dispărut și care s-au păstrat, cu un alt sens însă :*

a. „Mestecate în neorînduială, se înșirau către ziduri chilii de slugi, grajduri de bîrne, acareturi, cămări, lagumuri și beciuri. Era o forfotă neîntreruptă în toate, căci de la întâiul

ceas din zi Vodă era sculat, după obiceiul său, şi coborîse în divanul cel mic, ca să cunoască treburile zilei, să ieie socotelile vistieriei şi să împărţească dreptate norodului. Porţile cele mari erau deschise, de asemenea uşa Divanului ; şi o samă de prostime aştepta în genunchi, cu căciula alături, cu fruntea plecată, cu pletele în ochi. Se aflau alţi pricinaşi care aşteptau în picioare, însă cu prea multă cuviinţă, strigarea aprozilor. Erau răzăşii sosiţi călări ori cu căruţele încă de cu noapte, pentru înfăţişarea sorocită de luminatul Divan. Aducînd în tăşti de piele îndreptări şi mărturii, urice şi ispisoace, veneau pentru vechi procese cu multă îndoială faţă de judecăţile vremelnice şi cu o nedesluşită credinţă în judecata fără greş, cea din veci şi de obşte".

M. Sadoveanu, *Vremea Ducăi-Vodă*

b. „Nime nu îndrăznea a grăi împotriva lui, cu cît mai vîrtos a lucra ceva".

C. Negruzzi, *Alexandru Lăpuşneanul*

c. „..... Mihai ocoli cetatea şi începu a o bate cu tunurile, dar, văzînd că n-o poate dobîndi, căci îi venea ajutoriu arme şi bucate de la Rusciuc, şi silit de greutatea iernii, o năpusti deocamdată şi se întoarse în scaun la Bucureşti".

N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*

3. *Extrageţi în coloane separate pe caiete arhaismele care denumesc felurite ranguri şi pe cele ce denumesc materiale ori obiecte de îmbrăcăminte :*

a. „Peste zobonul de stofă aurită purta un benişel de felendreş albastru blănit cu samur, a cărui mînice atîrnau dinapoi ; era încinsă cu un colan de aur, ce se închia cu mari paftale de matostat, împregiurate cu petre scumpe ; iar pe grumazii ei atîrna o salbă de multe şiruri de mărgăritar. Şlicul de samur, pus cam într-o parte, era împodobit cu un surguci alb şi sprijinit cu o floare mare de smaragde".

C. Negruzzi, *Alexandru Lăpuşneanul*

b. „Înlăuntru era aşternut fîn, peste care era pusă o scoarţă roşie cu vărgi, pe care şedea un boiernaş de provincie, îmbrăcat cu anteriu de dimie verde, cu caravani de pînză albă de casă, cu tîrlici şi iminei roşii în picioare, cu libadea de aba albă împodobită cu găitan negru şi cu un cauc ascuţit îndesat pe cap".

N. Filimon, *Ciocoii vechi şi noi*

c. „În cap mergeau, ca să deschidă drumul dorobanţii cu gîrbace şi vînătorii de plai şi de Olt, cu lungi săneţe ; în urma lor veneau roşiorii şi verzişorii călări, despărţiţi în căpitănii, fiecare cu steagul ei, purtînd mîntene roşii şi verzi ; apoi caii domneşti, acoperiţi cu grele harşale de fir şi de mătăsuri ; îndată după aceştia, Mihnea, însoţit de patru viteji ferentari cu lăncile poleite-n vîrf şi la mînere, şi urmat de boierii de taină, cu vătaşii, aprozii, armăşeii şi lipcanii lor. Apoi urmau copiii din casă, toţi feciori de boieri, îmbrăcaţi cu şavanele şi cu cabaniţe de felurite stofe scumpe, avînd mari podoabe şi fotaze la cai ; ei şi cu aprozii purtau sîngeacul sau steagul cel mare şi două tuiuri turceşti date de la Împărăţie."

Al. I. Odobescu, *Mihnea-Vodă cel Rău*

d. „Principele coborî susţinut de cei doi paici ce se iviseră ca din pămînt să-l ţină de subţiori. Erodiul de stîrc strălucea în minunea acelei amiezi de vară. Era ostenit. Răsufla uşor şi îşi îndreptă statura potrivindu-şi hangerul plin de briliante de la brîu. Giubeaua albă, schimbată încă de la intrarea în Bucuresci, umplea curtea de o umbră nemaipomenită".

E. Barbu, *Principele*

4. *Aflaţi sinonimele din limba română contemporană ale următoarelor arhaisme :* **caraulă, catastif, cuhnie, dregătorie, harapnic, jaloba, jungher, jupîniţă, obidă, ocină, obijduit, sihăstrie, uric.**

5. *Realizaţi în clasă un concurs. Cîştigător este acela care în cel mai scurt timp reuşeşte să scrie următoarele arhaisme : cinci substantive denumind arme din vechime, 5 substantive denumind corpuri anumite de oaste, 5 substantive denumind funcţii militare, 5 verbe etc.*

NEOLOGISMELE

„Ceea ce-l întuneca pe Felix, dîndu-i oarecare doză de mizantropie, era indiferenţa tuturor, chiar a colegilor de universitate, pentru orice atitudine intelectuală, pentru orice înflăcărare ce n-avea un scop imediat, terestru".

G. Călinescu, *Enigma Otiliei*

NEOLOGISMELE sînt cuvinte împrumutate din alte limbi sau create recent în limba română prin mijloace proprii acesteia.

În mod greşit se consideră de către unii vorbitori că neologisme sînt doar acelea care au intrat foarte de curînd în vocabular. Neologismele au pătruns în limba română încă de prin secolul al XVI-lea, dar cele mai multe au intrat în vocabularul limbii noastre începînd din secolul al XIX-lea, fie din limba latină, fie din limbile romanice, îndeosebi din franceză *(operă, poezie, monument, arivist* etc.*)*. Menţionăm însă şi împrumutarea de cuvinte noi din alte limbi, cum sînt : rusă *(izbă, steag,* etc.*)*, germană *(sortiment, stachetă, tact* etc.*)*, italiană *(capodoperă, spaghete, stabiliment* etc.*)*.

Actualmente, numeroase neologisme provin din limba engleză *(derbi, sprinter, star, start, sveter* etc.*)*.

Des întîlnite sînt neologismele în scrierile aparţinînd stilului tehnico-ştiinţific.

ÎN ATENŢIA DUMNEAVOASTRĂ

Din dorinţa de exprimare „aleasă" unii vorbitori, puşi în situaţia de a alege între un cuvînt mai vechi şi sinonimul lui neologic, aleg neologismul, deoarece nu-şi dau seama că sinonimia este doar arareori perfectă, cuvîntul din vorbirea curentă avînd un conţinut semantic mai bogat.

Simptom indică o stare anormală, o tulburare funcţională, deci nu se poate spune : *Reuşita spectacolului este un simptom al atmosferei de muncă. A aviza* are o sferă semantică mai cuprinzătoare decît *a aproba (a aviza favorabil).*

Greşelile pricinuite de dorinţa de exprimare aşa-zis „originală", deci mai puţin „banală", se numesc *cultisme.* Aşadar, atenţie mare la sensul neologismelor folosite !

EXERCIŢII :

1. *Subliniaţi neologismele din textele de mai jos şi indicaţi domeniile de activitate cărora le aparţin :*

a. „Focarele de infecţie pricinuite de micile vietăţi pe care le numim microbi, bacterii sau virusuri par mai primejdioase pentru organismul nostru decît aceste maladii pricinuite de oboseală şi acumulări neştiute de emoţii, dar suferinţa pricinuită de microbi şi virusuri este mai exactă şi poate şi mai mică decît aceea care apare ca o consecinţă a inerţiei psihice. Microbii şi virusurile provoacă în organism o reacţie energică, o luptă necruţătoare însoţită de febră şi tensiune generală a vieţii organice, care pe planul senzaţiilor se traduce prin toropeală sau pierderea conştiinţei".

M. Preda, *Risipitorii*

b. „Atunci Ioanide proiectă monumentul pe o peluză imensă, făcînd din parterul cam în maniera Luvrului un stilobat masiv, pe care așeză, în stînga și dreapta, două loggia cu cîte patru coloane ionice de fiecare latură, asemeni propileelor sau porticului cariatidelor ... Cele două tinde erau unite în fund printr-o coloană frontală, totul compunînd o potcoavă de colonade ...".

G. Călinescu, *Scrinul negru*

c. „Pe coridor între zețărie și linotip își dădu seama că tot coridorul era întunecat și că geamurile nu mai fuseseră spălate de luni de zile".

E. Barbu, *Facerea lumii*

d. „Ecuația trebuia rezolvată pînă la cele mai neînsemnate zecimale. Nota mereu rezultatele observației pe un carnet, făcea medii generale, experimenta noi mișcări la mașină, extrăgea noi date, unele cifre începeau să se repete tot mai des ..... Se apropia momentul rezolvării integrale. Se întrema la orizont obsesia planurilor înclinate. Mușat voia să introducă în sfera lui opt puteri, egale fiecare cu mașina la care se calificase".

C. Chiriță, *Pasiuni*

2. *Alcătuiți propoziții în care să se afle cîte unul din următoarele neologisme :* **adecvat, apoteoză, conexiune, context, cromatică, discernămînt, efervescent, a elucida, laborios, protagonist, tonic.**

3. Apelînd la *Dicționarul de neologisme*, explicați sensul acestor cuvinte : **animozitate, conjunctură, demers, a denigra, efemer, elocvent, a elucida, infatuat, insinuant, insolent, ipostază, lealitate, licențios, mirabil, novator, ostilitate, penurie, peremptoriu, placid, platitudine, pregnant, prestigios, promotor, propensiune, pueril, recalcitrant, traumă.**

4. *Aflați neologismele din textele următoare și indicați sinonimele lor :*

a. „Pe șemineul masiv bătea un ceas mare, pe un soclu de bronz, care sublinia tăcerea camerei și-i dădea, împreună cu alte cîteva obiecte de metal, statuete risipite pe mese, o lucire potolită ...

Tînărul, după toate aparențele un secretar foarte intim, îi zîmbi încă o dată foarte cordial, poate ca să estompeze brutalitatea sinceră a cuvintelor sale, și adăugă ..."

Al. Ivasiuc, *Apa*

b. „Punea la cale un atac general asupra operei lui Conțescu, dovedindu-i erorile, plagiatele, lacunele și mai ales carența bibliografiei".

G. Călinescu, *Bietul Ioanide*

c.

„Lideri ai lumii, bunii noștri frați,
Noi v-am cedat și ranguri și proporții,
Dar nu putem continua, stopați
Această competiție a morții".

A. Păunescu, *Manifest pentru sănătatea pămîntului*

d.

„Din fenomene oarbe ce mă-ngrozeau alt'dată
Am deslușit natura necontenit lucrînd
Materia-n mișcare și-n forme distilată
Simetrică priveliște de gînd.
...
Cînd vrei să urci mai slobod ai înnoirii munți
I-i dat și renunțării să-și aibă-n toate partea ;
La fadele nimicuri ce le-ai iubit renunți
Cînd vrei ca evul tău să-nfrîngă moartea".

N. Labiș, *Primele iubiri*

e.

„E portul vechi și doarme la capăt de destin,
și-n van rostești în sine-ți silabele-i sonore,
să-nvii pe loc tumultul de glasuri și de prore
ce-nfiora talazul acestui cer latin.

Din lanț de orizonturi robita mare sună.
Hai, poate să ne smulgem letargicului chei
și biruind întinsul în nopțile de lună
s-atingem țărmuri nouă asemeni unor zei".

I. Vinea, *Chemare*

f.

„În toamna violetă, compozitori celebri
Au aranjat un vast concert ...
Pe galbene alei, poeții triști declamă lungi poeme —
E-o toamnă, ca întotdeauna, cînd totul geme,
Frumos și inert.

Pe străzi elegante, ca o părere,
Femeia modernă a trecut și revine,
Tot haosul e-o veselie de eter".

G. Bacovia, *Note de toamnă*

g.

„Dorind durata fără de contur
Nu vreau sonore cripte să mă-ncurce,
Vreau gîndul meu aerian să urce
Nestingherit în veselul azur.

Pe coarde vechi un sunet nou să-ncerc,
S-ajung la zarea timpului în cerc,
Să intru iarăși în eternitate
Pe poarta viselor adevărate".

Al. Philippide, *Pe poarta de corn*

h.

„Aici exponatele cele mai numeroase
Sînt bordeiele.
De la munca pămîntului
Țăranii intrau direct în pămînt
Să se odihnească.
Din loc în loc între bordeie
Sînt intercalate răscoalele :
a lui Doja, a lui Horia, Cloșca și
Crișan, a lui Tudor,
Construite de data aceasta la suprafață
Cu un uimitor simț al simetriei arhitectonice."

M. Sorescu, *Muzeul Satului*

i.

„Luceafăr fără moarte al poeziei noastre
Din era de contrarii unde și eu exist
Mă-nchin acum la tine că ai știut ce vine
Că n-ai fost conformistul supus și optimist".

A. Păunescu, *Odă în metru modern*

6. *Folosind Dicționarul explicativ al limbii române extrageți pe fișe sensul cuvintelor :* **demers, a realiza, a (se) repercuta, a solicita, solid** *și* **steril.**

REGIONALISMELE

„Acolo, lîngă izvoară, iarba pare de omăt,
Flori albastre tremur ude în văzduhul tămîiet ;
Pare-că și trunchii vecinici poartă suflete sub coajă,
Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă.
Iar prin mîndrul întuneric al pădurii de argint
Vezi izvoare zdrumicate peste pietre licurind ;
Ele sar cu harnici unde și suspină-n flori molatic,
Cînd coboară-n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic,
Ele sar în bulgării fluizi peste prundul din răstoace,
În cuibar rotind de ape, peste care luna zace".

M. Eminescu *Călin (file din poveste)*

REGIONALISMELE sînt cuvinte cu o arie de circulație mai restrînsă, fiind folosite numai în anumite regiuni ale țării. Ele se utilizează în exprimarea neliterară. Pătrund în operele scriitorilor doar atunci cînd se urmărește realizarea culorii locale sau individualizarea personajelor, în general obținerea unor efecte artistice.

Cartofii, numiți astfel în limba comună, sînt denumiți în Moldova *barabule*, în Banat *crumpi* sau *crumpiri*, iar în Ardeal *picioci* și *crumpene*.

Și în cazul acestor cuvinte putem vorbi de regionalisme lexicale (**crivat**—*pat*, **berechet**—*belșug*, **imală**—*noroi*), regionalisme fonetice (**dește**—*degete*, **frace**—*frate*, **bini**—*bine*) și regionalisme semantice (**a tăbări**— *„a obosi"*).

EXERCIȚII

1. *Explicați înțelesul cuvintelor sau al expresiilor de circulație regională din textele de mai jos :*

a. „Degeaba te mai sclifosești, Ioane, răspunse mama cu nepăsare ! la mine nu se trec acestea ... Pare-mi-se că știi tu moarea mea ... Să nu mă faci, ia acuș, să ieu culeșerul din ocniță și să te dezmierd, cît ești de mare".

.....

„Și cum ieșim în șleah, părerea noastră de bine : întîlnim cîțiva oameni, cu niște cară cu draniță, mergînd spre Iași. Ne întovărășim cu dînșii, de frica lăieșilor din Ruginoasa, și hai-hai, hai-hai, pînă-n ziuă, iacă-tă-ne în Tîrgul Frumos, unde-am și înjunghiat cîțiva harbuji într-ales, de ni-am potolit, deocamdată, și foamea, și setea".

.....

„În sfîrșit, după multe șfichiuiri ce-a primit moș Luca de la unii-alții, cum e lumea a dracului, mergînd mai în pasul cailor, din hop în hop, tot înainte prin rătăcănile de pe ulițele Iașului, am ajuns într-un tîrziu noaptea, în cieriul Socolei și am tras cu căruța sub un plop mare ..."

I. Crèangă, *Amintiri din copilărie*

b. „Ia vezi, mă Cîrță, să nu te apuce de nas de sub cel chersîn crăpat ; ori, vezi, că l-or hi mîncat pișii as'noapte și te-or hi lăsat cu dinții la stele. Și vezi, de mai închipuie și ceva pentru musafiri, că doar nu ți-a hi mas numai ție șoarecii în pîntece".

C. Hogaș, *În munții Neamțului*

c.

În locul dă arburi și copace
Cresc rodii, năranciuri și alămîi
Și tot felul dă pom ce la gust place ;
...
Rîuri dă lapte dulce pă vale
Curg acolo ; și dă unt păraie
Țărmuri-s dă mămăligă moale,
Dă pogăci, dă pite și mălaie ...
...
Colea vezi un șipot dă răchie
Ici dă proaspătă mursă un izvor ;
...
Gardurile acolo-s împletite
Tot cu fripți cîrnăciori lungi, aioși,
Cu plăcinte calde streșinite ...

I. Budai-Deleanu, *Țiganiada*

2. *Încercați înlocuirea unor cuvinte de circulație regională din textele acestui exercițiu cu regionalisme folosite în alte zone ale țării :*

Exemplu : *gîlceavă — sfadă*

a. „Ioane, cată să nu dăm cinstea pe rușine și pacea pe gîlceavă ! ... Ai să pleci unde zic eu ... Luca Moșneagu, megieșul nostru, vă duce cu căruța cu doi cai ca niște zmei".

I. Creangă, *Amintiri din copilărie*

b. „Dă ... suntem și noi oameni, încheie călugărul încuind lăcata și punînd cheia sub velință. Puse perna la căpătîi, cultucul mai deoparte, desfăcu și întinse oghialul pe pat și așternutul fu gata".

C. Hogaș, *În munții Neamțului*

c.

„Flori alege, flori culege
Găsi ruja ne-mpupită
Țîpă mîna și mi-o rupe".

Folclor

d.

„Nu te, taică, spăimînta,
În celărel că mi-oi intra,
Celărel de stejărel,
Mai frumos m-oi podobi,
Lua-o-i ie dintr-o mie,
Rochiță din coftoriță,
Și brîu lat din Țaligrad,
Și-oi pune năsprii pe cap ..."

Folclor

3. *Găsiți regionalismele din fragmentele de mai jos, explicați-le și arătați în ce constă valoarea lor stilistică :*

a.

„Atunci intră în colibă și pe capătu-unei laiți,
Lumina cu mucul negru într-un hîrb un roș opaiț".

M. Eminescu, *Călin (file din poveste)*

b.

„Vino-n codru la izvorul
Care tremură pe prund,
Unde prispa cea de brazde
Crengi plecate o ascund".

M. Eminescu, *Dorința*

c. „S-a ridicat din tohoarca lui de la un proțap, un om măhălos, și s-a arătat în lumina focului pășind legănat. Numai după cum aducea picioarele, rar, cosind cu ele parcă, s-ar fi putut cunoaște că-i cioban. Se vedea asta însă și după glugă, după căciula dintr-un berbec, după chimirul lat și lustruit și mai ales după cămeșa scorțoasă de spălături în zer. Purta toiag nalt pe care-l ținea de sus".

M. Sadoveanu, *Hanu Ancuței*

d. „Fata se supuse și dezvăli masa. Nevasta se ridică în picioare, își păturи pe ea catrința și-și strînse sub sîni bîrneața. Apoi intră în odaia din dreapta și-și schimbă broboada. Trase în picioare colțuni groși de lînă sură și ciubotele. Își frecă palmele cu busuioc și-și netezi pieoapele. .... Își luă pe umeri un sumăieș".

M. Sadoveanu, *Baltagul*

4. *Căutați să aflați în ce zonă a țării se folosește fiecare din cuvintele de mai jos și găsiți sinonimele lor din limba literară :* **armig, avlie, baider, blid, bumb, cătană, clop, cortel, criglă, cucuruz, gavanos, glajă, harbuz, hulub, ir, landră, peareă, pesteleă, pită, ploier, a probozi, săhăidac, sfadă, vandroc, vipie, zloată.**

ELEMENTE DE ARGOU

„O să zic pe drum de seară
pe o strună de vioară,
o istorie șucară
că-i cu boală rea, amară ;
.....
Trist e cîntecul, uitat,
de jale și lăcrămat,
ca un fante de gagiu,
trist și vechi de nu-l mai știu".

M. R. Paraschivescu, *Cîntec de nuntă*

ARGOUL a fost definit în două feluri, și anume ca limbaj convențional ce îndeplinește funcțiile unei exprimări codificate, păstrînd astfel secretul comunicării, și ca variantă expresivă a vorbirii unor anumite categorii de oameni ce încearcă să epateze prin utilizarea unui vocabular neobișnuit.

Așadar, argoul ia forme diferite și îndeplinește funcții diferite în vorbirea diverselor grupuri sociale. În cazul lumii interlope are în primul rînd funcția unui limbaj codificat, a unui adevărat „cifru", pe cînd în cazul elevilor sau studenților, este mai degrabă rezultatul unei tendințe de exprimare variată și colorată, al dorinței de a șoca, dar și al fanteziei și inventivității nu îndeajuns slujită de cultura asimilată pînă la o anumită vîrstă. În ambele cazuri argoul îndeplinește însă o dublă funcție : de comunicare secretă și de potențare estetică a vorbirii argotizanților.

Iată cîteva exemple din limbajul răufăcătorilor : *broscoi* „revolver", *caramangiu* „hoț", *mititica* „închisoare", *felinar* „nas", *mălai* „bani", *sticlar* „hoț

de bijuterii" etc. Li se adaugă termeni țigănești introduși în limbajul argotic : *bișțari, a ciordi, gagiu,* [illegible] etc. Limbajul argotic al studenților este mai expresiv fiind mult mai bo[illegible] variat, recurgîndu-se la terminologie științifică, la derivare, la compunere, la sintagme, la neologisme foarte recente.

De exemplu : *arboricol* „nepregătit pentru examen", *bestial* „extraordinar", *binom* „cuplu de prieteni, îndrăgostiți", *libelulă* „studentă în anul II", *mortal* „formidabil", *O.Z.N.* „carne de pasăre", *scăunel* „nota 4", *vocale* „absențe" etc.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Chiar dacă argoul este pitoresc, în cele mai numeroase cazuri nu îmbogățește și nu înfrumusețează limba corectă, de aceea înlăturarea argotismelor trebuie avută în vedere în orice acțiune de cultivare a limbii. Termeni cum sînt *a agăța* „a se lega de cineva", *caramba* „pleacă", *dirig* „diriginte, *flașnetă* „gură", *gagiu* „băiat", *a hali* „a mînca", *mardeală* „bătaie", *mucles* „taci", *papagal* „gură", *potol* „mîncare", *roiu* „pleacă", *a soîli* „a dormi" și altele nu pot să apară în vorbirea cuiva fără să-i trădeze lipsa de maturitate sau insuficienta instrucție.

ELEMENTE DE JARGON

.....Carò ; vezi că ți-e rîndul ;
Dar ce făcuși acolo ! unde îți este gîndul ?
Cînd eu am dat pe riga, bați cu alta mai mare ?
.....
Așa-mi zicea deunăzi cu totul supărată,
O damă ce la jocuri e foarte învățată,
Apoi șoptind în taină cu cîteva vecine :
Vedeți, zise, ce soartă, și ce păcat pe mine ?
Două greșeli ca asta, zău, sufletul mi-l scot,
A ! ce nenorocire ! ma chère, ce idiot !"

Gr. Alexandrescu, *Satiră. Duhului meu*

JARGONUL este alcătuit din cuvinte ce erau folosite de reprezentanții claselor avute din trecut pentru a evita exprimarea simplă, proprie oamenilor obișnuiți. Jargonul cuprinde mai ales cuvinte provenite din alte limbi, unele pronunțate greșit : *arevoar, arividerci, bonsoar, ciau-ciau, monșer* etc. Elementele de jargon apar în remarcabile scrieri ce și-au propus ridiculizarea așa-zisei înalte societăți de altădată, fiind sursa unui savuros comic de limbaj.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

În vorbirea curentă elementele de jargon nu sînt recomandabile.

EXERCIȚII :

1. *Subliniați termenii argotici și expresiile argotice din fragmentele următoare. Observați și explicați valoarea metaforică a unora dintre ele :*

a. „Acolo-i rost de cîrpeală, dar să nu vă prind ! O să lucreze Didina, voi numai să țineți tira și să dați cu șuriul dacă se-ntinde vreunul. Pentru asta trebuie să vă încliftați, să nu se cunoască. Vă duceți la Goldenberg să vă împrumute niște țoale mai ca lumea, domni să-mi fiți, să nu se ginească. Sidiliți-vă, treaba voastră ce faceți, altfel dă dracu-n voi. Și să v-alegeți niscai umblători mai ca lumea, nu scroabe ori șalupe, să vă rîdă urîții ăia".

.....

„S-au vînturat ce s-au vînturat prin fața prăvăliilor și-au ochit un husăn de avea bani grubă pe el ... Codoșul a ginit unde ținea tașca și s-au luat după el".

E. Barbu, *Groapa*

b.

„Îl făceau toți zurbagiu,
dar altul ca el nu știu :
ăl mai prima barbugiu,
cuțitar, caramangiu,
ca un fante de spatiu".
.....
Toată partea muierească
a sărit să-l oblojească,
da el nu vroia de loc ;
se ținea doar de mijloc
și și-a pus o barză-n cioc,
a aprins-o și-a zîmbit ..."

M. R. Paraschivescu, *Rică*

2. *Subliniați elementele de jargon din textele de mai jos. Precizați limba străină din care provin :*

a. „Parol, chiar eu l-am cumpărat! **zise** tanti Mița."

I. L. Caragiale, *D-l Goe ...*

b. Apoi, după supeu, s-a culcat d. Georgescu în odaia locotenentului, rezervată pentru el și madam Georgescu, iar gramama, în odaia copiilor cu puiul".

I. L. Caragiale, *Tren de plăcere*

c. „Bravo, bei-mu ; mă bucur că ești plin de itichi".

„... voiește să aibă din partea domniei-tale o scrisoare prin care să arăți că am venit în adevăr la domnia-ta și ne-am agrichisit în treaba aceasta".

.....

N. Filimon, *Ciocoii vechi și noi*

SENSUL CUVINTELOR

„Pe-un picior de plai,
Pe-o gură de rai,
Iată vin în cale,
Se cobor la vale
Trei turme de miei
Cu trei ciobănei".

Miorița

Cuvintele au valoare denominativă, adică denumesc obiecte, acțiuni, însușiri, stări, relații etc. Întîlnim în vocabular cuvinte cu un singur înțeles *(azot, călimară, strung)* și cuvinte avînd mai multe înțelesuri *(carte, masă, foc* etc.*)*. În cazul acestora din urmă, unul din sensuri este cel principal, iar celelalte sînt secundare. Sensul obișnuit al cuvintelor se numește *sens propriu*, iar altele, obținute de regulă prin transfer, se numesc *sensuri figurate*. Acest transfer al denumirii de la un obiect la alt obiect se realizează prin metaforă, metonimie ori sinecdocă.

METAFORA este punerea semnului identității între două **obiecte diferite**, lucruri, ființe, persoane, prin numele lor sau pe baza unei **analogii. Ea se** sprijină deci pe asemănarea dintre obiectele respective.

Exemplu : *„Părea că printre nouri s-a fost deschis o poartă*

Prin care trece albă **regina nopții** *moartă".*

M. Eminescu, *Melancolie*

METONIMIA exprimă cauza prin efect și, invers, conținutul **prin obiectul** care îl conține, abstractul prin concret, autorul în locul operei, **numele** locului în locul produsului, obiectul posedat în locul posesorului. **În acest caz** întîlnim deci o legătură de natură interioară, înlocuirea termenilor **făcîndu-se** pe baza altor raporturi decît asemănarea.

Exemplu : *„S-așteptăm să se prefacă mustul fără preț în vin*
și **Cotnarul** *amintirii în pahare să se toarne".*

I. Pillat, *Crama*

SINECDOCA este considerată ca o varietate a metonimiei, **exprimînd** partea prin întreg, particularul prin general, pluralul în locul **singularului,** materialul în locul obiectului, genul în locul speciei. Raporturile pot **fi și inversate.** Deci un termen cu sferă mare de cuprindere se substituie **unuia cu sferă** mai redusă și viceversa.

Exemplu : *„Zdrobită-n praf murea* **arama".**

O. Goga, *Oltul*

EXERCIȚII :

1. *Subliniați fiecare* **metaforă, metonimie** *ori* **sinecdocă,** *străduindu-vă să o explicați :*

a.

„S-a ivit pe culme Toamna,
Zîna melopeelor,
Spaima florilor și doamna
Cucurbitaceelor".

G. Topîrceanu, ***Rapsodii de toamnă***

b.

„Drumeț, bătut de gînduri multe,
Ne lași atît de greu pe noi,
Îmbrățișîndu-ne cîmpia,
Te uiți adesea înapoi".

O. Goga, *Oltul*

c.

„Eu le vedeam înșiruirea lungă
De mucenici nerăsplătiți ai piinii,
Cei logodiți de veacuri cu durerea" ...

O. Goga, *Clăcașii*

d.

„Tu ești în vară, eu sunt în vară. În vară pornită
către sfîrșit, pe muche-amîndoi la cumpăna apelor.

Cu gînd ducăuș — mîngîi părul pămîntului.
Ne-aplecăm peste stînci, subt albastrul neîmplinit".

L. Blaga, *La cumpăna apelor*

e. „Doar cînd urc poenele
mi se-ncarcă genele

subt amiaza fierului
de picurii cerului.

Plîng spre zarea dorului
cu lacrima norului".

L. Blaga, *Cîntecul călătorului în toamnă*

f. „La lămpi de ghiață, supt zăpezi,
Tot polul meu un vis visează,
Greu taler scump, cu margini verzi,
De aur, visu-i cercetează".

I. Barbu, *Riga Crypto și lapona Enigel*

g. „Ca ieri sosi bunica ... și vii acuma tu !
Pe urmele berlinei trăsura ta stătu".

I. Pillat, *Aci sosi pe vremuri*

h. „Septembrie cu drumuri de aramă prin pădure,
cu-ntîrzieri de cornuri și povîrnișuri moi
pe cari se-opresc din umblet întoarcerile sure
de turme cu talange și botul în trifoi,
cu haitele de vînturi gonește păsări ude
și toamnă-n desfrunzire făclii cu floarea-n jos,
iar resemnarea-și rupe un chiot ce se-aude
din via luminată cu pulbere de os".

I. Vinea, *Dintr-o toamnă*

i. „Ne bate primăvara în inimi ! ... Să-i deschidem !
Lapislazulii lumii sînt toți în ochii tăi,
Cît negurile vieții putem să le desfidem
Alt soare să aprindem pe vechile ei căi ...
E mîna ta în aer ? Sau prima rîndunică ?
E tremur lung de pleoapă ? Ori gingaș flutur viu ?
Bob roșu de măceașă mi-ntinde gura-ți mică.
Trunchi zvelt de măr cu roadă e trupul tău mlădiu ..."

V. Voiculescu, *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare, CLXVIII*

j. „O, voi mirosuri, minunatelor
pentru că inima mea călătorește
Uneori spre copilărie
prin tunelul vostru.
O, voi culorilor, fățărnicie
a luminii".

N. Stănescu, *Ars poetica*

2. *Încercați, chiar apelînd la citate din scriitori cunoscuți, să dați cîteva metafore pentru cuvintele* : **deșert, lună** (*astrul ceresc*), **ocean, soare, stele.**

EVOLUȚIA SENSULUI UNOR CUVINTE

*„Acestu Dosofteiu mitropolit nu era om prost de felul lui.
Și era neam de mazîl ..."*

I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*

De-a lungul anilor, unele cuvinte și-au schimbat înțelesul. Evoluția sensului unor cuvinte se realizează, de obicei, prin restrîngere sau prin extensiune.

Verbul *a certa*, bunăoară, așa cum observăm în poezia *Scrisoarea III*, este folosit de M. Eminescu, profund cunoscător al limbii textelor vechi, cu sensul de *a pedepsi*. Exemplele de acest fel pot continua. În textele vechi *a cerși* înseamnă *a cere orice*, pe cînd azi *a cerși* înseamnă *a cere de pomană*. În scrierile lui I. Creangă întîlnim cuvîntul *nemernic* cu sensul de *pribeag*, pe cînd în vorbirea curentă de azi *nemernic* înseamnă *om de nimic*. O lărgire vizibilă a sensului se observă în cazul cuvîntului *casă*, care însemna odinioară *locuință modestă, cocioabă* chiar, și care azi poate însemna orice fel de locuință, indiferent de dimensiunile ei.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

În multe cazuri sensul vechi al cuvîntului nu poate fi folosit în exprimarea curentă din vremea noastră, pentru a fi evitate nedoritele confuzii.

EXERCIȚII :

1. *Arătați care este în context sensul cuvintelor subliniate :*

A. Începură **și ei a plînge** ; și se făcu acolo la dînșii *o plîngere* și o *jelanie* de te luau fiori de milă".

P. Ispirescu, *Fata săracului cea isteață*

B. a. ... Și le-au *dires* împăratul cu mîna lui tuturor cîte un pahar de vin".

I. Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei*

b. „... la spatele fieștecăruia boier dvorea cîte o slugă care *dregea*".

C. Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanul*

c. „Muncitorii pe-a lor prispă *dreg* uneltele de muncă".

V. Alecsandri, *Dimineața*

C. „Atunci providința, văzînd-o bătrînă și sluțită de nelegiuiri, tinde mîna și alege dintre ea pre un neînsemnat boier, pe un oarecare Petre Stolnicul, om *prost* și necunoscut ..."

C. Negruzzi, *Negru pe alb*

D. „O gvardie numeroasă de lefecii albanezi, serbi, unguri, izgoniți pentru relele lor fapte, își aflaseră scăpare lîngă Alesandru, care, plătindu-i bine, *îi avea hărăziți* ; " ...

.....

„Începură *a zice* din surle, și bucatele se aduseră pe masă".

C. Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanul*

E. „Altă zidire, iar cu adunare de multe monede, medaluri și alte *mărunțaie* tot din vechime".

.....

„Apoi, bez frumusețea drumurilor, pe amîndoao părțile de drum sînt locurile de semănături, și fieșcare nuncitor iș are locul *închipuit* întocmai ca o grădină, *hotărît* în patru colțuri și împrejurat cu șanț pîn care curge apă".

D. Golescu, *Însemnare a călătoriei mele*

F. „El începu îndată a se ocupa să vindece rănile și *ticăloșia* ce pustiirile războiului adusese asupra țării". [...]

„[...] cu pedeapsă de *o gloabă* de două sute de scuzi de aur pentru acei ce va călca această poruncă".

N. Bălcescu, *Românii supt Mihai-Voievod Viteazul*

2. *Comentați evoluția semantică a următoarelor cuvinte:* **despot, județ, mișel, mojic, pionier, sărman.**

MONOSEMIE ȘI POLISEMIE

„Ei doar au stele cu noroc
Și prigoniri de soarte,
Noi nu avem nici timp, nici loc,
Și nu cunoaștem moarte."

M. Eminescu, *Luceafărul*

Cuvintele care au doar un singur înțeles se numesc cuvinte monosemantice *(rabotează, pix, portocală* etc.).

Cuvintele care au două sau mai multe sensuri (de obicei acestea fiind înrudite prin înțeles) se numesc cuvinte polisemantice *(stea, baie, gură* etc.). Sensurile cuvintelor polisemantice, care, de altfel, sînt foarte numeroase în limba română, se precizează în context:

Merg să fac **o baie.**
Am intrat cu prosopul în **baie.**

EXERCIȚII:

1. *Arătați care sînt sensurile cuvîntului* **limbă** *în următoarele enunțuri:*

a. „Văd poeți ce-au scris o limbă ca un fagure de miere".

M. Eminescu, *Epigonii*

b. „Un sultan dintre aceia ce domnesc peste vro limbă".

M. Eminescu, *Scrisoarea III*

c. După ce a stat o noapte în ploaie, sergentul se întoarce în zori la comandant cu o limbă, care se dovedi foarte prețioasă prin informațiile date.

d. Prietenul său îl numea pe Șoimaru „limbă dulce".

e. Limba mare încremenise în dreptul orei zece.

2. *Enumerați cîteva sensuri ale cuvîntului* **stea.**

3. ***Dați exemple de expresii sau locuțiuni*** *în alcătuirea cărora se află cuvintele:* **arde, casă, ciur, dinte, mînă, pîine, sînge, suflet.**

4. ***Explicați sensurile diferite ale cuvîntului*** **cap** *în următoarele propoziții:*

Adevăratul cap al răsculaților era însă Tudor. Prin această manevră și-au creat un cap de pod. Cap al, minte ce-ți mai trebuie. La cap bastonul avea o mică scobitură. Dactilografa zăbovi puțin pînă făcu un cap de pagină. „... să le fie cap și începătură urmașilor".

OMONIMELE

„... Iar în care ce avut,
Ce merinde-s de vîndut?
.....
Dar merindele-s a cui?
A lui Petrea Majălui,
Care-i om de omenie ..."

V. Alecsandri, *Visul lui Petru Rareș*

OMONIMELE **sînt cuvinte care** au aceeași formă, dar înțeles deosebit **Exemplificăm prin cuvîntul** *toc* (al ușii ori ferestrei), *toc* (pentru ochelari) *toc* **(indicativ prez., pers. I sg., de la verbul** *a toca*), *toc* (interj.) etc. Este întîlnită **omonimia totală ca în cazul cuvintelor:** *coș* „obiect din nuiele împletite", *coș* **„cerc metalic prevăzut cu plasă la jocul de baschet" și** *coș* „canal pentru evacuarea **fumului", ori** *leu* **„animal" și** *leu* „monedă". Întîlnim însă și omonime parțiale, **diferențierile făcîndu-se prin** accent (tórturi—tortúri) sau prin **formele de plural. De exemplu,** *corn* „arbore", *corn* „formațiune cornoasă la **animale",** *corn* **„specialitate de pîine"** are forme diferite de plural: *corni, coarne, cornuri.*

EXERCIȚII:

1. ***Subliniați omonimele din textele de mai jos, explicîndu-le sensurile și precizînd valoarea lor morfologică.***

a.

„Mai am un singur dor:
În liniștea serii
Să mă lăsați să mor
La marginea mării".

M. Eminescu, *Mai am un singur dor*

„Mă dor de crudul tău amor
A pieptului meu coarde ..."

M. Eminescu, *Luceafărul*

„Mai! Mai! și aurora cu lacrimi de topaze,
Mai! albele calicii de crini, dulci fiori de-amor,
Și vocile de frunze, și raze, și extaze ..."

Al. Macedonski, *Mai*

b.

„— La lăptărie, tălmăceşte chelnerul, care e deprins cu vorba lui d. Mitică."
.....
„Din Dobroteasa apucă la stînga, să lasă pe chel în Piaţa Mare."
.....
„— S-a găsit în plus un pol de aur ... ."

I. L. Caragiale, *Inspectiune*

„Care cu poveri de muncă
Vin încet şi scîrţiind".

G. Coşbuc, *Noapte de vară*

„Şi plinea coaptă-n casă într-un cuptor domol
S-o guste pinguinii tot proaspătă la pol".

T. Arghezi, *Cel ce gîndeşte singur*

„El asculta tremurător
Se aprindea mai tare
Şi s-arunca fulgerător,
Se cufunda în mare".

M. Eminescu, *Luceafărul*

c.

„Cer inimi ca văpaia de cratere-n erupţii
Pornite-n dăruire, solemne în blestem ..."

N. Labiş, *Cîntec*

„Un cer de stele dedesubt
Deasupra-i cer de stele".

M. Eminescu, *Luceafărul*

d.

„Din izvoare şi din gîrle
Apa sună somnoroasă
Unde soarele pătrunde
Printre ramuri a ei unde,
Ea în valuri sperioase
Se azvîrle".

M. Eminescu, *Freamăt de codru*

e.

„Dreptatea, deocamdată, înfrîntă, tot mai cere
Răsplată măsurată pe muncă şi durere
Dar subt cuvînt că unul are un simţ şi o minte
Şi altul braţe grele, vorbirea asta minte ..."

T. Arghezi, *1907*

f.

„Şi cu fiorul care poartă
Pe cei încrezători în fraţi,
V-am plîns la fiecare poartă
Durerea morţilor uitaţi".

O. Goga, *Fără ţară*

2. *Folosind exemplul textelor de la exerciţiul 1, găsiţi alte asemenea citate din operele scriitorilor noştri, comentînd omonimele.*

3. *Explicaţi sensul cuvintelor scrise cursiv, aflaţi omonimele lor şi comentaţi şi sensul acestora :*

a.

„Ieşi Zamfira-n mers isteţ
Frumoasă ca un gînd răzleţ
Cu trupul *nalt*, cu *părul* creţ,
Cu *pas* uşor".

G. Coşbuc, *Nunta Zamfirei*

b.

„Ca *fire* de păianjen din ceruri la pămînt
Şi-a *tors* argintul luna în mii şi mii de *raze* ..."

Al. Macedonski, *Sub munţi*

c.

„Robit *mereu* de clipa care *vine*
De ce vreau veşnic clipa cea de-acum
Şi-alerg rodită s-o culeg în *mine*
Crin răsărit în pulbere de drum".

Al. Philippide, *Invocaţie*

d.

„*Era* în miezul zilelor de vară
Şi soarele, din drumul lui de *pară*
Îşi trimitea săgeţile aprinse.
Din *brîul* lui, din haina lui senină,
Descopciate *ţinte* de lumină
Cădeau sfărmate-n pulbere de *rază* ..."

O. Goga, *Clăcaşii*

4. *Comentaţi omonimele cuvintelor de mai jos, menţionînd în paranteză sensul fiecăruia dintre ele şi valoarea morfologică :* **bilă, broască, capră, cască, filială, lac, lin, mină, operă, par, post, port, rasă, vie, vin.**

SINONIMELE

„Pe aceeaşi ulicioară
Bate luna în ferești,
Numai tu de după gratii
Vecinic nu te mai ieşti !...

Vîntul tremură-n perdele
Astăzi ca şi alte dăţi,
Numai tu de după ele
Vecinic nu te mai arăţi !"

M. Eminescu, *Pe aceeaşi ulicioară*

SINONIMELE sînt cuvinte care au formă diferită şi înţeles identic sau foarte asemănător : *amor, iubire, dragoste.*

Sinonimie perfectă, care poate fi folosită în limbajul tehnico-ştiinţific, întîlnim destul de rar :

natriu—sodiu, kaliu—potasiu, smalţ—email,
vocabular—lexic, paratаxă—juxtapunere.

De obicei, nu putem însă vorbi de o perfectă identitate a sensului, existînd nuanţe diferite. Iată un exemplu, devenit clasic, de serie sinonimică în care cuvintele alcătuitoare indică o creştere a intensităţii senzaţiei : *teamă, frică, spaimă, groază, angoasă.*

Pot fi întîlnite și expresii sinonime ale unui cuvînt ori ale altor expresii.

De exemplu : *a fugi, a o lua la sănătoasa, a o rupe la fugă, a-i sfîrîi călcîiele, a o zbughi* etc.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Sinonimele trebuie folosite cu foarte mare grijă.

Cuvîntul *iz*, sinonim al lui *miros*, nu e recomandabil să fie utilizat într-o exprimare cum ar fi : *Totul avea un iz de curățenie*, deoarece *iz* înseamnă de obicei *miros neplăcut*. La fel *a staționa*, folosit de regulă pentru vehicule, nu e indicat a se folosi în locul lui *a sta* atunci cînd e vorba de oameni.

În anumite expresii însă, înlocuirea cuvintelor prin sinonime nu este posibilă, efectul unei asemenea încercări fiind cîteodată hilar. Exemplificăm prin : *a face ochi* (despre puii unor animale), *a realiza ochi, a alcătui ochi*.

Sinonimia contribuie la înlăturarea repetărilor, fapt pentru care este întîlnită în limbajul literaturii artistice.

EXERCIȚII :

1. *Aflați sinonimele cuvintelor subliniate în texte. Observați dacă prin înlocuire expresivitatea limbajului are de suferit sau dacă, alteori, sinonimia este cerută de necesitatea evitării repetiției :*

a. „Duțu *ar fi voit* să-l ieie de pept și *să-l arunce* pe fereastră. Auzi obrăznicie ! nici măcar *timp* de răzgîndire să nu-i lase !"

I. Slavici, *Comoara*

b. „În urma lor *fetele sprintene* adună cu secerea *harnică* brazdele în mănunchi. *Vin* apoi *flăcăii* cu brațe *vînjoase*, întind legătoarea, *adună* mănunchii pe ea și o *strîng* sub genunchele lor greu, ca țeapăn să fie snopul".

I. Slavici, *Pădureanca*

c. „Zac acolo, la mari adîncimi, într-o haotică *învălmășeală*, blocuri *enorme* de piatră, *îngrămădite* unul peste altul. Dar, oricît s-ar fi lipit, sub *uriașa* apăsare a propriei lor greutăți și a milioanelor de ani, între ele tot a rămas *o fisură*".

G. Bogza, *Țara de piatră*

d. „În *îmbrăcămintea* lui *serioasă*, de profesor, în tonul academic, cum să-ți spun ? cu care vorbea, superioritatea intelectuală și de om de lume pe care *o manifesta nu ți-ar fi permis* nici *o clipă* să crezi că unui asemenea om îi poți face *ofensa să-i oferi un post* de secretar al unei fundații *particulare* pe care noi *l-am încredințat* unui tînăr student recomandat de un profesor".

C. Petrescu, *Patul lui Procust*

e. Petre *se apucase* de dimineață *să dreagă* poarta dinspre *ulița* din care numai stîlpii mai erau *întregi* în picioare ... Nevoie așa mare n-ar fi fost. Cum a stat un an și jumătate de cînd *s-a prăpădit tatăl* său, ar mai fi putut sta".

L. Rebreanu, *Răscoala*

f. „Cetatea (Hotinului) era *mută* și *pustie* ca un mormînt de *uriеș*. Nu se auzea decît murmura *valurilor* Nistrului, ce *izbeau regulat* stîncoasele ei coaste, *sure* și goale, și strigătul monoton *al ostașilor de strajă*, carii întru lumina *crepusculului* se zăreau răzimați de lungile lor lance".

C. Negruzzi, *Alexandru Lăpușneanul*

2. *Străduiți-vă să găsiți și sinonimele de circulație regională ale unora dintre cuvintele următoare :* **a flecări, gălăgie, grajd, a izbuteni, mocirlă, a mustra, a (se) nărui, nătăfleț, năzbîtie, pat, pivniță, porumb, a scotoci, sfrijit.** *Veți folosi în acest scop cunoștințele dobîndite la anterioarele exerciții de vocabular.*

3. *Încercați să stabiliți seriile sinonimice complete ale cuvintelor ce urmează, semnalînd, dacă există, diferențele de nuanță :* **etern, filă, neclar, pădure, a persecuta, popor, progres, pudic, puternic, reputat, a (se) ruina, serios, silitor, soldat, a (se) stabili, a striga, uriaș, zburdalnic.**

4. *Alcătuiți seriile sinonimice (apelînd chiar și la expresii) ale cuvintelor :* **carte, elev, a (se) lupta, a se mînia.**

5. *Găsiți sinonimele cuvintelor de mai jos apelînd chiar și la regionalisme. Arătați dacă sinonimia e perfectă sau nu :* **a crea, curte, fabulos, ferm, gălăgie, indiferență, indiscutabil, iscusință, îndrăzneț, îndrumare, mulțime, naiv, necăjit, revoltă, zăpadă.**

6. *Subliniați cuvintele sinonime din textele următoare. Explicați eventual etimologia acestora :*

a.

„Zadarnică, o rază mîngîie prin zăbrele
Amara nostalgie a tristei filomele.
Se-avîntă, se rănește și se strînge.
El împăcat că-i cîntă, privighetoarea plînge".

T. Arghezi, *Privighetoarea*

b.

— „Bună vreme, măi băiete !" — „Mulțămim, voinic străin !"
— „Cum te cheamă, măi copile ? — „Ca pe tata-meu — Călin" ;

M. Eminescu, *Călin (file din poveste)*

c.

„După pînza de paianjăn doarme fata de-mpărat ;
Înecată de lumină e întinsă în crivat.
.....
Sub pleoapele închise globii ochilor se bat,
Brațul ei atîrnă leneș peste marginea de pat" ;

M. Eminescu, *Călin (file din poveste)*

7. *Explicați opțiunea marelui cunoscător și creator de limbă română care a fost Mihai Eminescu pentru un anume cuvînt dintre sinonime, în funcție de context (chiar dacă acesta este o metaforă) :*

A. a. „Iar Negruzzi șterge colbul de pe cronice bătrîne."
.....

b. „Toate-s praf... Lumea-i cum este... și ca dînsa sîntem noi".

M. Eminescu, *Epigonii*

B. a. „... și se-apropie de cort
Un bătrîn atît de simplu, după vorbă, după port".
.....

b. — „Cum ? Cînd lumea mi-e deschisă, a privi gîndești că pot
Ca întreg Aliotmanul să se-mpiedice de-un ciot ?"
.....

c. „Și de crunta-mi vijelie tu te aperi c-un toiag ?
Și, purtat de biruință, să mă-mpiedic de-un moșneag ?"

M. Eminescu, *Scrisoarea III*

C. a. „Vin' cu mine, rătăcește
Pe cărări cu cotituri,
Unde noaptea se trezește
Glasul vechilor păduri.
.....

b. Îi răspunde codrul verde
Fermecat și dureros,
Iară sufletu-mi se pierde
După chipul tău frumos".

M. Eminescu, *Lasă-ți lumea ...*

D. a. „Îl vede azi, îl vede mîni,
Astfel dorința-i gata ;
El iar privind de săptămîni,
Îi cade dragă fata.
.....

b. Și cînd pe pat se-ntinde drept
Copila să se culce,
I-atinge mînile pe piept,
Î-nchide geana dulce" ;...

M. Eminescu, *Luceafărul*

ANTONIMELE

„Cum să scap de rău, de bine ?
Încotro să fug de mine,
Pre pămînt să nu mai știu
De sînt mort sau de sînt viu ?"

V. Alecsandri, *Cîntice de lume*

ANTONIMELE sînt cuvinte cu formă diferită și care se opun ca înțeles : *alb — negru, frumos — urît, material — imaterial, nicăieri — pretutindeni, a pleca — a veni, ritmic — aritmic, a urca — a coborî, vîrstnic — nevîrstnic* etc. Și antonimele sînt folosite cu precădere în limbajul literaturii artistice pentru sublinierea unor contraste.

EXERCIȚII :

1. *Găsiți cuvintele antonime din fragmentele care urmează. Observați valoarea lor morfologică și demonstrați rostul folosirii lor în texte :*

a. „Bucurie, durere, în tine se-mbină
Blîndă lumină — tăioasă lumină —
Naltă vibrație împrăștie în fire
Și pentru creștere, și pentru pieire".

N. Labiș, *Comunistului*

b. „Trăim bucurii ori mîhniri
Nopți zbuciumate ori calme,
Zile voioase ori triste
Albe și negre cucoare ..."

N. Labiș, *Versuri de dimineață*

c. „Moftangiul poate avea sau nu profesiune, poate fi sărac sau bogat, prost ori deștept, nerod ori de spirit, tînăr, bătrîn ..."

I. L. Caragiale, *Rromânul*

d. „Mi se întîmpla din cînd în cînd să mă aflu cu Caragiale într-o cafenea, într-un restaurant, la vreo serbare, undeva, unde sînt mulți oameni, care intră, ies, vin, stau, se duc, și treceau ceasuri întregi fără ca să schimbăm vreo vorbă".

I. Slavici, *Pagini alese*

e. „Dacă stăm strîmb și judecăm drept, se cuvenea să mărturisesc că de mulți ani nu eram nici sănătos, nici bolnav, nici fericit, nici nefericit".

Z. Stancu, *Pădurea nebună*

2. *Aflați unul sau mai multe antonime ale cuvintelor care urmează. Observați cum au fost formate cîteva dintre ele :* **adevăr, bun, cinstit, corect, cult, curajos, curat, fericit, frumos, egoist, harnic, înalt, mic, prietenos, slab, subțire, vesel.**

3. *Utilizînd prefixele negative :* **ne-, i(n), a-,** *formați antonimele cuvintelor :* **egal, logic, material, moral, priceput, util.**

PARONIMELE

PARONIMELE sînt cuvinte cu formă asemănătoare, dar cu înțeles diferit : *(a) colabora* „a participa alături de alții la realizarea unei acțiuni, a unei opere care se efectuează în comun", *(a) corobora* „a întări, a sprijini, a da putere", *funcțional* „care ține de o funcție, privitor la o funcție", *funcționar* „salariat care îndeplinește o muncă cu caracter administrativ" (învechit).

Datorită asemănării atît în pronunțare cît și în scriere, paronimele constituie sursa unor frecvente și grave greșeli de exprimare, fapt care cere o deosebită atenție din partea vorbitorilor.

Literatura satirică și umoristică apelează deseori la paronimie.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Sensul paronimelor trebuie bine cunoscut, cu atît mai mult cu cît unele paronime sînt în același timp antonime.

EXERCIȚII :

1. *Explicați sensurile paronimelor. Observați că unele sînt chiar antonime :* **complement — compliment ; declama — reclama ; ezoteric — exoteric ; ineligibil — inteligibil ; inerva — enerva ; insidios — invidios ; insolent — indolent ; literal — literar ; riguros — viguros ; stimula — stipula ; temporar — temporal.**

2. *Aflați paronimele din textul de mai jos și arătați care sînt diferențele semantice dintre ele :*

„Exista o problemă de ordin familial care îl putea împiedica să își realizeze visul său de navigator solitar. Maria, nevasta lui, originară dintr-un sat de munte, nu găsea de loc ideea plecării pe mare foarte originală.

Cu recunoscutul său tact, Dan, care îl tratase mereu foarte familiar, s-a dovedit și cu acest prilej solidar cu el".

PLEONASMUL

PLEONASMUL este o greşeală de exprimare, constînd din combinarea a doi termeni avînd de fapt acelaşi înţeles, determinatul incluzînd în sfera sa semantică şi sensul determinantului: *babă bătrînă, avansaţi înainte* etc.

Întîlnim şi anumite pleonasme duble, născute din dorinţa de a accentua asupra unui lucru ce devine de necontestat: *Am văzut cu ochii mei.*

Este limpede că nu se poate vedea decît cu ochii şi firește numai cu ochii celui care vorbeşte.

ÎN ATENŢIA DUMNEAVOASTRĂ

Pleonasmele apar datorită necunoaşterii sensului unor cuvinte, mai ales al unor neologisme. Foarte frecvente sînt pleonasmele născute prin acordarea gradelor de comparaţie (comparativ, superlativ) unor adjective al căror conţinut lexical implică ideea de comparativ sau de superlativ.

Superior înseamnă *mai bun, mai sus,* deci *mai superior* este o formulare greşită. *Optim* are sensul de *cel mai bun,* deci formularea *(cel) mai optim* este şi ea greşită.

Aceeaşi situaţie, deşi este mai discret nuanţată, o întîlnim în cazul adjectivului *principal,* care înseamnă *„cel mai important"*, deci îl exclude pe „cel mai principal". Tot pleonastică este şi o formulare de genul *a îndruma calea.* Dovadă a unor carenţe în cultura personajelor, pleonasmul este folosit în literatura satirică.

EXERCIŢII:

1. *Arătaţi ce fel de greşeli de exprimare conţine textul respectiv şi explicaţi-le:*

Revin din nou la o afirmaţie pe care am mai spus-o, şi anume că, deşi cel mai principal lucru l-am făcut, nu putem vorbi de rezultate mai superioare, rodnice şi fructuoase, atîta vreme cît în celelalte domenii nu avem realizări. Trebuie să revedem din nou ceea ce ne-am propus şi să colaborăm împreună mai spornic.

2. *Daţi 5 exemple de expresii pleonastice.*

ÎMBOGĂŢIREA VOCABULARULUI

Faţă de gramatică, lexicul are o superioară capacitate de transformare, căci unele cuvinte dispar ori sînt rar întîlnite, pe cînd altele noi pătrund în limbă, avînd menirea de a denumi noi concepte.

Îmbogăţirea vocabularului se realizează pe două căi. Una este e x t e r n ă şi constă din împrumuturi din alte limbi, iar alta este i n t e r n ă şi recurge la mijloacele existente în limba noastră, adică la *derivare, compunere* şi *schimbarea valorii gramaticale.*

ÎMPRUMUTURILE

Dezvoltarea vocabularului pe cale e x t e r n ă, adică prin împrumuturi, se face *direct* (prin vecinătatea dintre popoare sau alte contacte nemijlocite) ori *indirect* (prin cărţi, filme, televiziune).

Putem spune că în multe cazuri împrumuturile au fost determinate de situaţii ori evenimente ale istoriei poporului nostru. Unele sînt neologisme, altele sînt vechi, chiar scoase din uz astăzi. Menţionăm împrumuturi din limbile **turcă** *(baclava, cafea, chiftea* etc.), *greacă (a firitisi, folos, a plictisi* etc.), **maghiară** *(a sudui, talpă, tobă* etc.), **rusă** *(iurtă, stacană, spangă* etc.), **germană** *(şprif, spital, şurub* etc.), **franceză** *(alibi, bijuterie, meniu),* **italiană** *(stampă, stimabil, torţă* etc), **engleză** *(interviu, steward* etc.).

ÎN ATENŢIA DUMNEAVOASTRĂ

Dificultăţile legate de folosirea împrumuturilor le-am specificat atunci cînd am prezentat neologismele sau arhaismele.

EXERCIŢII:

1. *Indicaţi limba străină din care provin cuvintele împrumutate întîlnite în textele ce urmează.*

Observaţi şi transformările fonetice pe care acestea le-au suferit prin adaptarea la specificul limbii noastre.

Folosiţi pentru aceasta **DEX-***ul sau* **Dicţionarul de neologisme.**

a. „Ceea ce-l întuneca pe Felix, dîndu-i oarecare doză de mizantropie, era indiferenţa tuturor, chiar a colegilor de universitate, pentru orice atitudine intelectuală, pentru orice înflăcărare ce n-avea scop imediat, terestru".

G. Călinescu, *Enigma Otiliei*

b.

„Da, mai avem cîte ceva prin ţară,
ceva Carpaţi, şi-o apă tutelară,
Şi rîuri ce nu vor să curgă-afară,

În ale lumii strîmbe vaviloane
mai sîntem douăzeci de milioane.

Aci, întregi, cu vii, ca şi cu morţi,
latinizînd sub veşnicele bolţi.
Contaţi pe noi! Rămînem. Suntem Toţi.

A. Păunescu *Da, mai avem*

MIJLOACE INTERNE

În preambulul acestui subcapitol trebuie să facem cîteva precizări utile pentru evitarea unor confuzii posibile.

Există *sufixe lexicale* şi *prefixe* cu ajutorul cărora, pornind de la o *rădăcină* sau *morfem radical* (elementul comun mai multor cuvinte cu sens înrudit), se formează o *familie de cuvinte.* Spre exemplu, de la rădăcina *fac* se formează alte cuvinte, cum sînt: *face, facere, desface, refac*e etc., ce alcătuiesc f a m i l i a d e c u v i n t e.

Morfemele (afixele, desinenţele, alternanţele fonetice, cuvintele auxiliare), la rîndul lor, ajută la exprimarea categoriilor gramaticale. Cele care se folosesc pentru exprimarea genului, numărului, cazului şi persoanei se numesc *desinenţe,*

iar cele care ajută la exprimarea modurilor și timpurilor se numesc *sufixe gramaticale*.

Toate formele flexionare care derivă dintr-un același morfem radical alcătuiesc o *paradigmă*.

Ne interesează deocamdată să subliniem deosebirea clară dintre *familia de cuvinte* și *paradigmă*. În cele ce urmează ne ocupăm de familiile de cuvinte, cuprinzînd deci termeni obținuți cu ajutorul *sufixelor lexicale* și *prefixelor*.

Derivarea constă în formarea de noi cuvinte cu ajutorul *sufixelor lexicale* și al *prefixelor*. În funcție de cuvîntul obținut după atașarea *sufixelor lexicale*, acestea din urmă sînt de mai multe feluri:

a. sufixe *substantivale*: **-ar** *(strungar)*; **-easă** *(lenjereasă)*, **-iță** *(căpriță)*, **-ime** *(mulțime)*, **-ie** *(florărie)*
b. sufixe *adjectivale*: **-ese** *(tinerese)*, **-os** *(dureros)*
c. sufixe *verbale*: **-a** *(a brăzda)*, **-ui** *(a locui)*, **-iza** *(a fraterniza)*
d. sufixe *adverbiale*: **-este** *(muncitorește)* etc.

În funcție de înțelesul lor, sufixele sînt:

a. *augmentative* (formează substantive care arată că obiectul denumit este mai mare decît de obicei, pare astfel sau așa îl consideră vorbitorul): **-an** *(flăcăuan)*, **-andru** *(cățelandru)*, **-oi** *(băieți)*, **-oaie** *(căsoaie)*.

b. *diminutivale* (formează substantive, adjective, uneori chiar adverbe și pronume care arată că obiectul denumit este mai mic decît de obicei, pare astfel sau așa îl consideră vorbitorul): **-aș** *(copilaș)*; **-el -ea, -ică** *(toiegel, Ionel, mărunțea, măturică)*; **-ior, -șor** *(bătrînior, căpșor)*; **-ioară, -ișoară, -șoară** *(inimioară, mustăcioară, vilișoară)*; **-iță** *(portiță, Mihăiță)* etc.

c. *pentru cuvintele denumind agentul*: **-ar, -er** *(morar, oier)*; **-aș, -eș** *(cosaș, băieș)*; **-easă** *(croitoreasă)*; **-ăreț** *(vorbăreț)*; **-giu** *(bragagiu)*; **-ist** *(tractorist)*; **-tor** *(vopsitor)* etc.

d. *pentru denumirea unor însușiri*: **-at** *(mobilat)*; **-bil** *(credibil)*; **-esc** *(cărturăresc)*; **-iu** *(auriu)*; **-ăreț** *(vorbăreț)*.

e. *pentru denumiri abstracte*: **-ătate** *(bunătate)*; **-ie** *(viclenie)*; **-anță, -ență, -ință** *(speranță, rezistență, credință)*; **-ime** *(agerime)*; **-ism** *(realism)*.

f. *pentru denumirea unui grup sau colectivități*: **-et** *(făget)*; **-ime** *(studențime)*; **-iș** *(aluniș)*; **-iște** *(porumbiște)*.

g. *pentru nume proprii de familie*: **-escu** *(Popescu)*; **-eanu** *(Corneanu)*; **-iu** *(Procopiu)*; **-oiu** *(Șerbănoiu)* etc.

Numărul sufixelor și chiar al categoriilor de sufixe este mai mare, noi mulțumindu-ne a le înșirui pe cele mai importante. După cum s-a văzut, unele sufixe pot să aibă valori diferite.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Derivarea cu sufixe prezentată în exemplele de mai sus se numește *derivare* p r o g r e s i v ă, realizată fiind prin adăugarea sufixului. E întîlnită însă și așa-numita *derivare* r e g r e s i v ă, care constă în înlăturarea unui sunet sau a unui grup de sunete pentru obținerea cuvîntului nou: *alint* (< a alinta); *avînt* (< a se avînta); *auz* (< a auzi); *îngheț* (< a îngheța); *zbucium* (< a (se) zbuciuma).

Revenind la sufixe, arătăm că foarte productive în limba română de azi sînt unele cum ar fi: **-ist,** care creează mai ales în vocabularul sportiv *(sutist, fondist, spatist* etc.), **-bil** *(găsibil; lavabil* etc.) și **-itate** *(veridicitate, complexitate* etc.).

EXERCIȚII

1. *Subliniați cuvintele formate prin derivare cu ajutorul sufixelor, arătînd felul sufixelor. Observați dacă s-a schimbat valoarea gramaticală a cuvîntului inițial:*

a.

„Doina, doiniță!
De-aș avea o pușculiță
Și trei glonți în pungulițâ
Ș-o sorioară de bărdiță!"

V. A l e c s a n d r i, *Doina*

b. „Cînd terminau cu negustoritul, precupeții se îndreptau spre dughenele din apropiere, cîteva prăvălii joase, cu streșini de tablă ruginită, fără firme, numai cu galantare murdare. Vitrinele lor erau goale ca și cînd ar fi bătut vîntul. Femeile se uitau în geamurile ceasornicăriilor ascultînd bătaia jumătăților de oră a pendulelor în reparație, așezate fiecare cu limbile la alte cifre. Mai sus se aflau hăinăriile în fața cărora spînzurau costume ieftine, cam necălcate și țepene".

E. B a r b u, *Ziua unui pierde-vară*

c. „Mai întîi s-a întîmplat minunea care bucură pe călătorii singuratici de mii și mii de ani. Dintr-o bucată de criță cît degetul cel mic și dintr-o zburătură de cremene neagră, Caraiman a prins o scînteuță într-un firișor de iască și cu acea scînteuță mult mai mică decît semincioara de mac, c-un meșteșug pe care puțini muritori îl cunosc a aprins focușor slăbuț din cîteva vreascuri mărunte și mușchi uscat, după care au izbucnit limbile de aur ale pojarului, cel dintîi Dumnezeu al oamenilor".

M. S a d o v e a n u, *Nicoară Potcoavă*

2. *Scrieți pe caiete fragmentul cuprinzînd portretul ciobănașului din cunoscuta baladă „Miorița". Subliniați sufixele și comentați-le.*

3. *Subliniați cu o linie sufixele lexicale din alcătuirea unor cuvinte și cu două linii pe cele gramaticale:*

a. „În afară de administrator, maiorul mai ținea trei paznici pentru magazii, casă și cîmp. Unul din aceștia era foarte credincios, și se certa cu oamenii la treierat, încercînd pesemne să-i facă să înțeleagă ca el nu e un simplu pîndar, ci un fel de ajutor de logofăt, în orice caz ceva boieresc ..."

M. P r e d a, *Moromeții*, vol. al II-lea

b. „Un plutonier scund, cu eghileți, făcu semn cu biciușca, doi călăreți ieșiră din rînd și porniră în galop spre coada convoiului. Poalele mântăilor fluturau în vînt, săbiile lungi, nichelate, zăngăneau, izbindu-se de tocul cizmelor. În dreptul flăcăiandrului cocoșat, sucira în loc și puseră caii, din gura cărora atîrnau fire de bale trandafirii, cu botul pe scoarța ultimei căruțe din convoi".

F. N e a g u, *Îngerul a strigat*

c. „Duduia Lizuca deschise ochii. Acum vedea soborul de lîngă scorbură mai depărtat, ca printr-o sticlă fumurie. Domnița făcu semn cu vărguța subțirică. Unul din prichindeii cărunți se ridică și trase de la brîu un ciocănel de argint. Apoi alese cu grabă un clopoțel cu paiul înalt și, așezînd în cupa florii un licurici, porni repede cu făclioara aceea spre ripa pîrîului. Luminița luci în negura văii, apoi sui coasta dimpotrivă.

Apărea și dispărea printre tufișuri. Dumbrava parcă înghețase în tăcere ca într-un cristal. Peste pîrîu se auzi deodată limpede ciocănelul de argint bătînd de trei ori în fereastra pămîntenilor".

M. S a d o v e a n u, *Dumbrava minunată*

4. *Explicați sensul fiecăruia dintre cuvintele de mai jos. Ce observații puteți face? Alcătuiți cu aceste cuvinte propoziții :* **expoziție — expozițiune ; dicție — dicțiune ; fracție — fracțiune ; operație — operațiune ; pensie — pensiune ; porție — porțiune ; reacție — reacțiune ; rație — rațiune ; secție — secțiune ; stație — stațiune.**

5. *Dați exemple de adjective formate cu ajutorul sufixelor :* **-al, -bil, -esc, -eț, -ică, -ist, -iu, -os.**

6. *Dați cîte 5 exemple de adverbe formate cu sufixele :* **-ește, -iș.**

7. *Găsiți verbe (la infinitiv) obținute cu ajutorul sufixelor :* **-a, -ui, -iza.**

Prefixele sînt mai puțin numeroase decît sufixele lexicale și, așa cum ne indică numele lor, se așează înaintea cuvîntului luat ca bază. Multe provin din limba latină.

Dintre prefixele vechi ale limbii române amintim : **des-, dez-** *(desface, dezrădăcina)* ; **ne-** *(nesomn)* ; **în-** *(înroși)* ; **răs-, răz-** *(răsplăti, răzgîndi)* ; **re-** *(reveni)* etc. Dintre prefixele mai noi, provenite din limbile latină și greacă, menționăm : **ante-** „înainte" — *antevorbitor* ; **anti-** „împotrivă" — *antioxidant* ; **arhi-** „prea" — *arhiplin* ; **bi-** „de două ori" — *bivalent* ; **circum-** „împrejur" — *circumscris* ; **con-, com-, co-** — *concetățean, compatriot, coreferent* ; **contra-** „împotrivă" — *contralovitură* ; **ex-** „scos din" — *exmatriculat* ; **hipo-** „sub" — *hipotensiune* ; **hiper-** „peste" — *hipertensiune* ; **in-** — *inoxidabil* ; **inter-** „între" — *interdisciplinar* ; **intra-** „înăuntru" — *intravenos* ; **post-** „după" — *postoperator* ; **pre-** „înainte" — *premergător* ; **re-** „din nou" — *reașezare* ; **supra-** „deasupra" — *supracopertă* ; **ultra-** „dincolo de" — *ultrasensibil* etc.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Atragem atenția asupra posibilităților de a confunda prefixele propriu-zise cu anumite elemente de compunere (și ele provenind din limbile latină și greacă), elemente care din acest motiv se numesc *prefixoide* sau *pseudoprefixe* (**bio-, aero-, moto-, velo-, agro-, helio-**). Confuziile sînt posibile cu atît mai mult cu cît unele prefixe au formă identică cu pseudoprefixele.

De exemplu : *hipo- (hipotensiv* — prefix, *hipodrom* — prefixoid)

EXERCIȚII :

1. *Încercuiți cu creionul prefixele cu ajutorul cărora sînt formate cuvintele de mai jos și dați apoi alte exemple de cuvinte obținute prin mijlocirea acelorași prefixe :* **alipi, concetățean, coordona, debloca, despărți, distrage, imparțial, împrieteni, incurabil, înnegri, neclar, predispune, răstălmăci, răzbate, recrea, strămoș, transpune.**

2. *Depistați în texte cuvintele formate cu ajutorul prefixelor și explicați-le sensul raportîndu-le la cuvîntul de bază :*

a. „Dintr-un front nevăzut, un semicerc descris de corăbiile aflate pe mare, se producea un asalt al acelor uciși pe ape asupra celor vii din feluci și brigantine, aflați la îndemîna morții, spre groaza prefăcută a actorilor amestecați printre naivii ce nu mai participaseră încă la o astfel de bătălie ... În aer zburau schelete cu coase pe umeri, plutind miraculos printre atîtea catarge nevăzute, umplînd aerul de prezența morții necruțătoare".

E. Barbu, *Săptămîna nebunilor*

b. „Ceva din neînsemnătatea lui Parizianu se răsfrîngea asupra fiului, cu toate că firea acestui băiat ar fi trebuit totuși să atragă atenția. Avea o veselie ciudată, inexplicabilă, din care nu răzbătea în afară, pe înțelesul celorlalți, decît cîte un cuvînt sau cîte o expresie pe care le repeta pînă te scotea din sărite".

M. Preda, *Delirul*

c.
„Dar dacă, buciumîndu-și chemarea-n ani de luptă,
Nu ar fi dat Partidul vieții noastre țel,
Neliniștea umană, veghind neîntreruptă
Ne-ar zbuciuma făptura în alt fel".

N. Labiș, *Neliniștea*

3. *Arătați cum prefixele cuvintelor de mai jos contribuie la schimbarea sensului cuvîntului de bază. Explicați respectivele cuvinte :* — **străbun, nebun, îmbun ;** — **antepus, supus, prepus, repus ;** — **înscris, rescris, subscris, nescris.**

4. *Găsiți cuvintele care corespund următoarelor exprimări perifrastice și comentați-le :*

alt locuitor din satul tău ; calitate a unui cuvînt de a avea mai multe sensuri ; scriere corectă ; pronunțare corectă ; „discuție" cu propria persoană ; tablou prezentînd pe însuși autorul ; centrală electrică de mică putere ; exces alimentar.

5. *Explicați prin perifrază cuvintele obținute prin derivarea cu prefixe :* **autobiografie, bilateral, coproducție, expatriat, monosemantic, multidimensional, prefață, supraetajat.**

6. *Alcătuiți cu prefixe cinci cuvinte noi care să aibă ca bază cuvîntul* **numit** *și explicați-le sensurile.*

7. *Arătați care este forma corectă a cuvintelor, motivînd-o :* **antecameră — anticameră, antediluvian — antideluvian, desmembra — dezmembra, dezbrăca — desbrăca, dezbate — desbate, dezgoli — desgoli, desgheța — dezgheța, răstălmăci — răztălmăci, impune — înpune.**

8. *Scrieți 5 cuvinte care, făcînd excepție de la regulă, se scriu cu cratimă între prefix și cuvîntul de bază.* **(Exemplu :** *ex-director*)

Compunerea este un procedeu de formare a unor cuvinte noi din doi sau mai mulți termeni, identici sau diferiți ca părți de vorbire.

1. Substantivele compuse pot fi formate din :

a. două substantive, dintre care al doilea se află în N., în G. sau în Ac. cu propoziție : *an-lumină, buhai-de-baltă, floarea-soarelui, roman-fluviu, rochița-rîndunicii, untdelemn* ;

b. un substantiv și un adjectiv : *bunăcuviință, reacredință* ;

c. un verb și altă parte de vorbire : *du-te-vino, linge-blide, tîrîie-brîu.*

Notă : Există și substantive proprii care se formează la fel : *Cîmpulung, Singeorgiu-de-Cîmpie, Vatra-Dornei.*

2. Adjectivele compuse pot fi formate din :

a. două sau trei adjective : *binevenit, româno-ruso-turc* ;

b. adverb și adjectiv : *așa-zis* ;

c. adjectiv și substantiv : *binevoitor* ;

d. alte cuvinte : *nemaipomenit, cuminte.*

3. **Pronume compuse :** *cealaltă, dumneavoastră, fiecare, orișicare* etc.

4. **Numerale compuse :** *cîte doi, de trei ori, doisprezece, șaptezeci și patru, treizeci* etc.

5. **Verbe compuse :** *a binevoi, a binemerita.*

6. **Adverbe compuse :** *altădată, cîndva, devreme, oricum.*

7. **Prepoziții și conjuncții compuse :** *ca să, de la, înspre* etc.

8. **Interjecții compuse :** *hopa-tropa, hodoronc-tronc, lipa-lipa.*

Notă: Cuvintele compuse din prescurtări se datorează adesea influenței limbilor străine. În alcătuirea lor intră părți din cuvintele componente (*Navrom, Agerpres*) sau inițialele acestor cuvinte (*O.N.T., S.M.A.*).

Există, de asemenea, alte cuvinte compuse după model străin sau chiar împrumutate în forma respectivă (*bleumarin, capodoperă*).

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Probleme deosebite ridică scrierea cuvintelor compuse. În general, se scrie cu liniuță de unire majoritatea cuvintelor compuse, cu excepția acelora în care părțile alcătuitoare și-au pierdut individualitatea morfologică *(bunăvoință, Cîmpulung, untdelemn, Sîntana).*

EXERCIȚII :

1. *Citind cu atenție următoarele texte, subliniați cu o linie cuvintele formate prin derivare și cu două linii pe cele formate prin compunere :*

a. „Atît ar fi deajuns pentru a **înfricoșa** și oameni și zei, dar din acea genune aeriană se ridică o stîncă greoaie, într-o singurătate acută, ivită parcă din vid și existînd în vid : Piatra Singuratică".

G. Bogza, *Cartea Oltului*

b. „... de aici înainte totul e zbuciumare, neliniște mistuitoare, dorință fierbinte. Nemaiputînd să mai port rușinea pe care eu însămi mi-o fac, nu-mi mai rămîne decît să fug din **lume ...**"

I. Slavici, *Mara*

c. „Lăsînd Jidovița, drumul urcă întîi anevoie pînă ce-și face loc printre dealurile strîmtorate, pe urmă însă înaintează vesel, neted, mai ascunzîndu-se printre fagii tineri ai Pădurii-Domnești, mai poposind la Cișmeaua-Mortului, unde picură veșnic apă de izvor răcoritoare, apoi cotește brusc pe sub Rîpele-Dracului, ca să dea buzna în Pripasul pitit într-o scrîntitură de coline".

L. Rebreanu, *Ion*

d. „Cine trece-n Valea-Seacă
Cu hamgerul fără teacă
Și cu peptul dezvălit ?
Andrii-Popa cel vestit !"

V. Alecsandri, *Andrii-Popa*

e. „Și veșnic ca o binecuvîntare
A unor albe mîini odihnitoare,
Deasupra noastră fluturînd să stee
Calea Lactee".

Al. Philippide, *Calea Lactee*

f. „Și, pe cînd Matei și cu unchiu-său se urcau în trăsură, ca să caute pe procuror la tactul subprefecturii, polițaiul se așeza placid la masă ; aprindea din nou o țigară și-și mai vărsa o picătură de vin, părînd a-și urma procesul-verbal mai departe".

D. Zamfirescu, *Viața la țară*

2. *Subliniați cuvintele compuse din textul de mai jos. Indicați părțile componente ale acestora și arătați cum s-a realizat compunerea, motivînd felul cum sînt scrise :*

Nou-născutul era cuminte, privind la părinți cu bunăvoință parcă în ochișorii în care deslușeai și un licăr ciudat de batjocură.

Tîriș-grăpiș urmă școala de coregrafie. Apoi Axente ce încă era atotputernic, deși cam lasă-mă-să-te-las, o angajă primăvara în corpul de balet al Operei-de-Stat ca primă-balerină.

Așadar vrînd-nevrînd, pentru a nu-l nemulțumi pe acest om cumsecade, Ioana deveni nemaipomenit de conștiincioasă, uimindu-i pe toți și în primul rînd pe sine-însăși.

3. *Arătați din ce părți de vorbire este alcătuit fiecare din cuvintele compuse de mai jos și stabiliți valoarea morfologică :*

alaltăieri, altădată, astfel, atotștiutor, babaoarba, binecunoscut, a binemerita, botgros, bunăcredință, ca să, cealaltă, cîte patru, coate-goale, cumsecade, de-a fir-a-păr, de lîngă, de vreme ce, dis-de-dimineață, doisprezece, Drumu-Sării, fluieră-vînt, gură-cască, Gura-Humorului, haihui, linge-blide, mamă-soacră, nemaipomenit, nu-mă-uita, oarecine, Piatra-Craiului, port-hartă, proces-verbal, Sfarmă-Piatră, tamtam, tîrîie-brîu, tîriș-grăpiș, untdelemn, vrînd-nevrînd.

4. *Declinați oral următoarele cuvinte compuse :* **bunăstare, floarea-soarelui, cîine-lup, Cîmpulung-Muscel, crai-nou, nou-născut, răuvoitor, rochița-rîndunicii.**

Schimbarea valorii gramaticale

Acest procedeu de îmbogățire a vocabularului ține de fapt de morfologie și constă în trecerea cuvîntului dintr-o clasă morfologică în alta.

A. Substantive pot deveni:

a. unele adjective articulate cu articolul hotărît sau nehotărît :

Frumosul și **urîtul** *sînt două categorii estetice.*
Un credincios *al împăratului l-a așteptat la hotare.*

b. unele adverbe articulate cu articol hotărît sau nehotărît :

Binele *i-a fost răsplătit tot cu bine. Celui nevoiaș i-a făcut* **un bine.**

c. unele pronume articulate:

Și-a zis **în sinea** *lui cu amărăciune. Fiecare își are* **eul** *său. El a ajuns din pricina viciilor* **un nimic.** *Există aici* **un ceva.**

d. unele numerale articulate:

A primit **un șapte** *la desen.* **Șaptele** *primit a fost trecut în carnet.*

e. unele interjecții cu articol:

Și-a mărturisit **oful** *de la inimă. Știu, văzîndu-l,* **că** are **un of.**

f. unele forme verbale (participiu, infinitivul lung), tot prin articulare:

Scrisul *frumos al colegului m-a impresionat. L-a achiziționat de la prima* **strigare.**

B. Devin **adjective**:

a. participiile verbelor ori gerunziile acordate atunci cînd determină un substantiv:

Am fost impresionat de cartea **citită.** *Se zăresc coșurile* **fumegînde** *ale fabricilor.*

b. pronumele care însoțesc substantivele determinîndu-le:

Prietenul **meu** *este un elev destoinic. Lecția* **aceasta** *a fost o adevărată încîntare.* **Fiecare** *trecător îl privea zîmbind.*

C. Devin **adverbe**:

a. unele adjective atunci cînd determină un verb:

Gimnastele au lucrat **frumos** *exercițiul la bîrnă.*

b. unele substantive:

Muncește îndîrjit **ziua** *și* **noaptea.**

EXERCIȚII

1. *Arătați ce părți de vorbire sînt cele scrise cu litere cursive. Indicați valoarea morfologică a cuvintelor de bază:*

a.

„*Leneșul* mai mult aleargă,
Scumpul mai mult păgubește".

Folclor

b.

„*Binele* ades vine pe urmele mîhnirii
Și o zîmbire dulce dup-un amar *suspin*
.....
Răul se face fire, simțirea amorțește
Și trăiesc în durere ca-n elementul meu ".

Gr. Alexandrescu, *Anul 1840*

c. „S-au îmbogățit și mai mult *bogații* satului. *Săracii* și-au vîndut bogaților pămînturile pe bucate".

Z. Stancu, *Desculț*

d.

„Cu flori m-or troieni
Aduceri-aminte
Și cum va înceta
Al inimii zbucium
Ce dulce-mi va suna
Cîntarea de bucium".

M. Eminescu, *Iar cînd voi fi pămînt*

e.

„*Uitarea* le închide-n scrin
Cu mîna ei cea rece,
Și nici pe buze nu-mi mai vin,
Și nici prin gînd mi-or trece.

Atîta *murmur* de izvor,
Atît *senin* de stele,
Și un atît de trist amor
Am îngropat în ele!"

M. Eminescu, *S-a dus amorul...*

2. *Dați în propoziții exemple de adjective, adverbe, pronume personale, verbe la participiu sau supin, care au devenit substantive.*

3. *Dați în propoziții cinci exemple de adjective care au valoare de adverb.*

4. *Vă propunem o încercare a forțelor în domeniul cunoașterii vocabularului. Vă cerem ca din cuvintele* **bun, colț, egal, gînd, vis** *să realizați un număr cît mai mare de cuvinte noi, obținute prin derivare, compunere și schimbarea valorii gramaticale.*

FONETICA

PROBLEME DE ORTOGRAFIE ŞI ORTOEPIE

1. *Sistemul fonetic al limbii române literare* este alcătuit din:

— 7 vocale: *i, e, î, ă, a, u, o;*

— 4 semivocale: *i̯, u̯, e̯, o̯;*

— 22 consoane: *p, b, t, d, ḱ, ǵ, ţ, č, ǧ, f, v, s, z, ş, j, h, m, n, l, r* [1].

Aceste 33 de unităţi fonetice au şi valoare fonologică, întrucît pot diferenţia cuvinte şi forme gramaticale.

În comparaţie cu limba literară, graiurile populare dacoromâne au sisteme fonetice mai bogate [2]. Deprinderile de rostire regională determină adesea greşeli de ortoepie (chiar şi la vorbitorii instruiţi) şi, de multe ori, greşeli de ortografie supărătoare.

Sunete care nu aparţin sistemului fonetic al limbii române literare apar şi în exprimarea îngrijită datorită faptului că unele neologisme recente sau anumiţi termeni ştiinţifici ori nume de locuri şi de persoane străine îşi păstrează structura fonetică pe care o aveau în limba din care provin. Din pedantism, unii vorbitori continuă să rostească sunete neromâneşti şi în unele neologisme care s-au adaptat la sistemul fono-morfologic al limbii noastre (de exemplu: *şofer*, pronunţat de unii *şoför, coafor*, pronunţat *coaför, premieră*, pronunţat *prömieră, birou* pronunţat *bürou* etc.). La vorbitorii tineri se constată, de mai mulţi ani, o tendinţă de rostire a unui *e̯* (=*e* deschis cu nuanţă de *ă*) în cuvinte ca *revedere*, pronunţat *r̯e̯vă̯dă̯r̯e̯* etc., pronunţie nu numai improprie exprimării literare, ci şi inestetică.

2. *Sistemul ortografic românesc* dispune de 31 de litere (grafeme) pentru a reda în scris cele 33 de sunete ale limbii noastre literare. Patru dintre acestea: *k, q, w* şi *y* se utilizează numai la scrierea unor nume proprii străine şi a termenilor internaţionali. Tot în numele proprii străine şi în anumite împrumuturi lexicale neadaptate, mai apar literele: *á (Király), ć (Barić), é (Béla), ő (röntgen), ř (Dvořak), ü (münchenez).*

Aşadar, cu toate că ortografia românească are la bază principiul fonetic, nu există o corespondenţă perfectă între litere şi sunete. Acest lucru duce la apariţia unor neconcordanţe între scriere şi rostire, determinate de:

2.1. *utilizarea unei singure litere pentru redarea în scris a două sau trei sunete:*

— o vocală şi o semivocală: *e*=[e] şi [e̯]: *elev, vrea; u*=[u] şi [u̯]: *u c, stau; o*=[o], [o̯]: *pom, poartă;*

— o vocală, o semivocală şi *i* final nesilabic: *i*=[i], [i̯], [ĭ],: *inimă, iarbă, roţi;*

— *c* şi *g* redau, de regulă, consoanele velare *k* şi *g*: *car, cretă, glob, gură* etc., însă cînd după ele se află *i, e* sau *h*, literele respective notează alte sunete (vezi mai jos);

— cînd în fixarea normei ortografice se aplică alte principii decît cel fonetic, unele grafeme primesc o valoare fonetică deosebită de cea obişnuită, ca în următoarele situaţii: *e* notează şi pe [i̯] în pronumele pers. *ea*, pronunţat [i̯a]; *b* urmat de literele care transcriu consoane surde se citeşte [p]: *absent*, pronunţat *apsent, subţire*, pronunţat *supţire* etc.;

x notează şi grupul consonantic [gz], de pildă, în *examen*, pronunţat *egzamen;*

— litera *x* redă grupul consonantic [cs]: *axă, pix* etc., iar *e-* (*e* iniţial) notează diftongul [i̯e] atît în cazul pronumelor pers. *eu*, pronunţat *i̯eu̯, el*, pronunţat *i̯el, ele*, pronunţat *i̯ele*, cît şi în al unora dintre formele flexionare ale verbului *a fi: eşti*, pronunţat *i̯eşti, este* pronunţat *i̯este* etc.;

2.2. *grupuri de două litere notează în scris un singur sunet:*

— *ch* şi *gh*, urmaţi de *e* sau *i*, redau consoanele *ḱ* şi *ǵ (chip/ḱip, chel/ḱel, ghem/ǵem, ghimpe/ǵimpe);*

— *ce, ci, ge, gi, che, chi, ghe, ghi* reproduc, de asemenea, cîte un singur sunet în cuvinte de tipul: *ceas/čas, vraci/vrač, geantă/ǧantă, degeaba/deǧaba, cheag/ḱag, chiabur/ḱabur, gheară/ǵară, ghiont/ǵont);*

2.3. *cîteva sunete pot fi redate în scris prin două sau trei grafeme diferite:*

[ĭ] este notat prin *â* în cuvîntul *român* şi în derivatele acestuia, şi prin *î* în toate celelalte cuvinte;

[k] este redat, de regulă, prin litera *c*, dar în unele neologisme internaţionale se întrebuinţează şi literele *k (karate)* şi *q (quasar);*

[k] este redat uneori şi prin *k (kilogram);*

[v] este notat, tot în cîteva neologisme, prin *w (wolfram);*

[i], în aceleaşi împrejurări, mai poate fi notat şi prin *y (ytriu);*

[i̯] este redat, de cîteva ori, şi prin *y (yemenit).*

Asupra celor mai frecvente dintre abaterile de la normele limbii literare determinate de neconcordanţele dintre scriere şi rostire vom reveni mai pe larg în paragrafele următoare.

---

[1] În transcrierea fonetică a sunetelor limbii române am adoptat sistemul utilizat în *DOOM* (p. X—XII), cu excepţia semnelor pentru semivocalele [i] şi [u], pe care le-am notat *i̯* şi *u̯*, adică la fel cu *e̯* şi *o̯*. Grafemele încadrate de paranteze drepte redau pronunţarea literelor sau a combinaţiilor de litere (ex. [e̯]=*e* semivocală, [e̯a]=diftongul *ea*, [k]=*ch* (+*e, i*), [ǵ]=*gh* (+*e, i*), [č]=*c* (+*e, i*), [ǧ]=*g* (+*e, i*)).

[2] De pildă, în graiurile ardeleneşti există seria vocalelor deschise: *e̯, o̯* şi *ă̯* şi a prepalatalelor *t', d', ń* (provenite din *t, d, n* + *e, i*); în cele moldovene şi bănăţene sînt uzuale consoanele spirante prepalatale *ŝ* (ś), *ẑ* (ź), în cele de tip muntean apar consoanele mulate *ś', ź'* etc.

ROSTIREA ŞI SCRIEREA VOCALELOR

Vocalele sînt sunete ale vorbirii la a căror emitere curentul de aer sonor iese liber din laringe, fără să întîlnească nici un obstacol în canalul fonator [1].

1. [i], vocală anterioară, închisă

NORME

Se scrie şi se pronunţă :

i, nu **e,** în cuvintele : *anticameră, duminică, feminin, piedică,* şi în suf. *-atic : lunatic, văratic* etc.

i, nu **î,** în următoarele situaţii :

a. la iniţiala neologismelor : *implora, indemnizaţie, interzice, investi* „a face o investiţie", *instrui* etc. ;

b. în prepoziţiile *din, dintre, printre ;*

c. după *s, z, ş, j, ţ* şi *st* în cuvinte ca : *singur, auzi ; greşi, coji, ţine, stinge* (dar *sînge, zînă ; îngrăşînd, încurajînd ; fînc ; stîlp).*

Notă : Abaterile de la normele descrise mai sus trădează la cei care le săvîrşesc fie menţinerea unor deprinderi de rostire regională, fie incapacitatea de a distinge neologismele de cuvintele mai vechi ale limbii, fie tendinţa de a se exprima hipercorect.

Se scrie **i** (echivalent grafic al timbrului vocalic asilabic [i̯] :

— la sfîrşitul unor forme de plural ale substantivelor (ex. : *brazi*, pronunţat *brazi̯, fraţi*, pronunţat *fraţi̯* etc.) sau de pers. a II-a sg. şi pl. ale verbelor (ex. : *cînţi*, pronunţat *cînţi̯* ; *cîntaţi*, pronunţat *cîntaţi̯* etc.) ;

— la sfîrşitul pronumelor, al adjectivelor pronominale şi al adverbelor formate cu particula deictică *şi : aceeaşi, acelaşi, aceeaşi, aceleaşi, aceeaşi, însăşi, însuşi, înseşi, înşişi, sieşi, cîtuşi, iarăşi, totuşi.*

Notă : Auxiliarul *a avea* la pers. I sg. a modului condiţional-optativ se scrie şi se rosteşte fără *i* : **aş** *pleca* etc.

---

[1] După locul de articulare, vocalele limbii române literare se împart în trei categorii :

a. *anterioare*, la rostirea cărora limba înaintează puţin înspre dinţi, vîrful ei atingînd alveolele incisivilor superiori, iar restul părţii anterioare arcuindu-se uşor spre partea anterioară a palatului (= cerul gurii) : *i, e* ;

b. *centrale*, la pronunţarea cărora mijlocul limbii tinde să se ridice uşor spre centrul palatului, în timp ce dosul limbii se apropie de partea posterioară a cerului gurii : *î, ă, a* ;

c. *posterioare rotunjite*, la articularea cărora dosul limbii se ridică spre vălul palatului, vîrful limbii se dezlipeşte de alveolele incisivilor superiori, iar buzele se rotunjesc alungindu-se puţin : *u, o.*

După gradul de deschidere (apertură), vocalele pot fi :

a. *închise*, cînd maxilarele sînt apropiate unul de altul, iar canalul fonator este strîmtat : *i, î, u* ;

b. *mijlocii*, cînd între maxilare există o distanţă de 0,5—1 cm, iar rezonatarul este mai deschis : *e, ă, o* ;

c. *deschise*, cînd maxilarele se îndepărtează mult unul faţă de altul (la aprox. 2 cm), iar canalul fonator este larg deschis : *a.*

EXERCIŢII :

a. Indicaţi variantele corecte ale cuvintelor de mai jos şi explicaţi de ce sînt incorecte celelalte forme :

— antilopă/antelopă, deseară/diseară, distructiv/destructiv, dizenterie/dezinterie, feminin/femenin, genitiv/genetiv, infirmerie/infermerie, împiedica/împiedeca, întunerie/întunerec, jăratic/jăratec, petec/petic, piedică/piedecă, piersică/persecă, sălbatic/sălbatec, tomnatic/tomnatec ;

— blajin/blajîn, cuţit/cuţit, frasin/frasîn, îmbold/îmbold, implora/implora, însera/insera, insinua/însinua, întitula/intitula, întona/intona, maşină/maşină, silă/sîlă, singur/sîngur, subţire/subţire, şir/şîr, ţintă/ţîntă, ţipa/ţipa, urzică/urzică, zîmţi/zimţi.

b. Construiţi cinci fraze în care să apară pronume, adjective pronominale şi adverbe formate cu particula **şi.**

c. Completaţi spaţiile libere din propoziţiile de mai jos cu pronumele, adjectivele pronominale sau adverbele corespunzătoare formate cu particula **şi :**

Aş dori să ne întîlnim duminică cu ... prieteni. Întîmpinăm ... piedici ca şi ei. El ... îl trimite pe bolnav la infirmerie. Ea ... a hotărît să plece diseară. Ei ... au început să repare maşina cu roţi zimţate. Ele ... ne-au implorat să le ajutăm. Aş întona ... melodie pe care am prezentat-o la concurs, intitulată *Dor.* Substantivele feminine au ... formă la genitiv-dativ.

2. [e], vocală anterioară, semideschisă

NORME

Se scrie şi se pronunţă :

e, nu **ă,** după consoanele *ţ, s, z, ş, j, r* în cuvinte ca : *frumuseţe, ţesătură ; asemănare, semn, zel, zer ; aşeza, şef, şerpui, jeli,* pl. *care* (sg. car), *către* etc. ;

e, nu **i,** în : *galben, păianjen, prieten ; pe, de ; enerva ;*

e, nu **ie** [i̯e], în formele pronominale *(al) meu, (ai) mei ;* în cuvinte ca *ferăstrău* etc. şi în neologisme (la început de cuvînt sau de silabă) : *echilateral, eclipsă, ecran, edificiu, egal, elan, elicopter, emoţie, erou, etaj, examen, exerciţiu ; alee, idee, poem, poet, poezie* etc.

Note : 1. Verbele neologice cu rădăcina terminată în *i* se scriu cu *ie,* rostit [i̯e], la indicativ prez., pers. a III-a sg. şi pl. : *atribuie, constituie* etc.

2. Conform tradiţiei, se scrie *e* şi se pronunţă [i̯e] la începutul cuvintelor : *eu, el, ei, ele ; eşti, este, e, eram, erai, era, eraţi, erau* (vezi şi p. 61).

EXERCIŢII :

a. Rostiţi fiecare dintre cuvintele menţionate mai jos. Construiţi fraze în care să intre şi aceşti termeni :

echer, echilibru, echipă, echivala, ecluză, economic, economist, ecran, ecuaţie, edita, educaţie, efectua, eficace, egalitate, elabora, electrician, elevat, elimina, elogiu, elucida, emana, embrion, emisar, emoţie, enciclopedie, enerva, ermetic, eronat, erudit, escalada, estima, etern, euforie, evolua, excepţie, ezita ; cornee, epopee, moschee, orhidee.

b. Subliniaţi cu o linie continuă varianta corectă din punct de vedere ortoepic şi cu o linie întreruptă forma corectă din punct de vedere ortografic a cuvintelor din lista de mai jos : **agreez — — agreiez, coiexistenţă — coexistenţă, constituie — constitue, contribue — contribuie, el — iel,**

epocă – iepocă, eșire – ieșire, cătră – către, dăparte – departe, doisprizece – doisprezece – doisprăzece, finețe – fineță, iezer – iezăr, jertfi – jărtfi, mătasă – mătase, necaz – năcaz, păreche – pereche, perete – părete, răzăma – rezema, semn – sămn, serviciu – sărviciu, tusă – tuse, zemos – zămos ; diforma – deforma, dumeri – dumiri, înălica – înăleca, împeliţat – împielițat, înverșuna – înviersuna.

3. [î], vocală centrală, închisă

NORME

Se scrie și se pronunță :

î, nu **ă,** în cuvinte ca : *întîi, pînă,* sau în sufixul verbelor de proveniență onomatopeică, cînd acestea au în rădăcină un *î : hîrșîi, mîrîi* etc.

î, nu **i,** în sufixul gerunziului la verbele de conj. I cu rădăcina terminată în consoană : *acățînd, încrucișînd, neglijînd, ricoșînd* etc.

Notă : 1. Cînd rădăcina verbelor de conj. I se termină în *i*, sufixul gerunziului este *-ind : subțiind* etc.

2. Se scrie *î* și se pronunță [î] în toate cuvintele care cuprind această vocală, cu excepția toponimului *România*, a cuvîntului *român* și a derivatelor acestuia, la scrierea cărora, conform tradiției, se întrebuințează grafemul *â* (vezi, p. 61). Litera *â* se mai întrebuințează și la scrierea numelor unor personalități ca : C. Brâncuș, V. Pârvan etc., sau în alte nume de persoană datorită voinței celor care le poartă ori menținerii unor grafii mai vechi din actele de identitate.

EXERCIȚII :

a. Subliniați varianta corectă a următoarelor forme gerunziale :

afișînd – afișînd, furișînd – furișînd, îmbrățișînd – îmbrățișînd, înfățișînd – înfățișînd, înfășînd – înfășînd, ricoșînd – ricoșînd, amenajînd – amenajînd, avantajînd – avantajînd, degajînd – degajînd, dezavantajînd – dezavantajînd, erijînd – erijînd, forjînd – forjînd, încurajînd – încurajînd, neglijînd – neglijînd, protejînd – protejînd.

b. Pronunțați mai întîi cu voce tare și apoi subliniați formele corecte ale următoarelor cuvinte :

bîjbîi – bîjbăi, cîrîi – cîrăi, dîrdîi – dîrdăi, fîșîi – fîșăi, hîrăi – hîrîi, pîrîi – pîrăi, sfîrăi – sfîrîi, sîsîi – sîsăi, țîțîi – țîțăi, vîjîi – vîjăi, zbîrnîi – zbîrnăi.

4. [ă] , vocală centrală, semideschisă

NORME

Se scrie și se pronunță :

ă, nu **e,** în următoarele situații :

a. după *ș, j* din tema substantivelor și adjectivelor feminine, la N., Ac. și V. sg. : *ușă, coajă, mătușă ;*

b. după *ș, j* **din tema** verbelor de conj. I, la pers. I pl. și a III-a sg. și pl. ale indicativului prez. și la pers. a III-a sg. a perf. s. : *atașăm, degajăm ; îngrașă ; atașă, degajă ;*

c. după *ș, j* din rădăcina cuvintelor formate cu suf. *-ător, -ămînt : înduioșător, așezămînt ;*

d. în desinența verbului *a avea* la conjunctiv prez. și la imperativ, pers. a III-a sg. și pl. : *(să) aibă ;*

ă, nu **a,** în cuvinte ca : *bărbat, cămașă, măcar* și în formele de indicativ prez., pers. I și a II-a sg. ale verbului *a arăta : arăt, arătați.*

EXERCIȚII :

Notați forma literară de singular și subliniați forma corectă de plural pentru următoarele cuvinte :

sg. ... — pl. cîrje — cîrji, ... — grije — griji, ... — loje — loji, ... — plaje — plăji, ... — agrișe — agreșe, ... — avalanșe — avalănși, ... — breșe — breși, ... — broșe — broșă, ... — depeșe — depeși, ... — căldărușe — căldărași, ..., cămașe — cămăși, ... — cățelușe — cățeluși, ... — cenușe — cenuși, ... — chiriașe — chiriașă, ... — ruje — ruji, ... — schije — schijă, ... — șărji — șarje, ... — tije — tiji, ... — cireașe — cireșe — cireși, ... — cocoașă — cocoașe, ... — cravașe — cravăși, ... — creșe — creși, ... — fașe — feși, ... — fișe — fișă, ... — fruntașe — fruntașă, ... — găinușe — găinuși, ... — gogoașe — gogoși, ... — jucăușe — jucăușă, ... — mănușe — mănuși, ... — nărăvașă — nărăvașe, ... — nevoiașe — nevoiașă, ... — nișe — nișă, ... — pănuși — pănușe, ... — părtașe — părtașă, ... — păpușe — păpuși, ... — planșe — plănși, ... — poznașe — poznașă, ... — revanșe — revănși, ... — sacoșe — sacoși, ... — tovarășe — tovarășă, ... — tranșe — trănși, ... — urechiușe — urechiuși, ... — uriașă — uriașe, ... — ușe — uși, ..., — vitelușe — viteluși.

5. [a], vocală centrală, deschisă

Notă : Trebuie evitată nazalizarea exagerată (după model franțuzesc) a vocalei *a* urmată de *n* în cuvinte ca : *agasant, interesant* etc.

NORME

Se scrie și se pronunță :

a, nu **ea** [ea], după *ș, j,* în următoarele cazuri :

a. în cuvinte ca : *jale, jar, șapcă, șase, șapte ;*

b. în derivatele cu suf. *-ar : birjar, coșar ;*

c. în verbele de conj. I cu tema în *ș, j* (la infinitiv și în alte forme flexionare), precum și în derivatele de la aceste verbe : *acroșa, acroșam, acroșaj, acroșare ; angaja, angajam, angajare, angajament ;*

d. în formele de indicativ prez., pers. a III-a sg. și pl., ale verbelor *a așeza, a deșerta, a înșela :* (el, ei) *așază, deșartă, înșală,* la forma de conjunctiv prez., pers. a III-a sg. și pl., a verbului *a ședea : să șadă,* **și** în adj. *deșartă.*

EXERCIȚII :

a. Notați formele de nominativ-acuzativ sg., articulate cu articol hotărît, ale următoarelor substantive feminine :

avalanșă — ..., breșă — ..., depeșă — ..., cămașă — ..., cățelușă — ..., cenușă — ..., găinușă — ..., mreajă — ..., plajă — ..., strajă — ..., mănușă — ..., păpușă — ..., planșă — ..., tovarășă — ..., ușă — ....

b. Indicați formele verbelor de mai jos la indicativ prez., pers. a III-a sg., și la imperfect, pers. I sg. :

afișa, braușa, furișa, îmbrățișa, înduioșa, înfășa, revanșa, ricoșa, scămoșa, trișa ; amenaja, avantaja, bandaja, degaja, descuraja, erija, etaja, forja, încuraja, manaja, neglija, proteja, șantaja.

6. [u], vocală posterioară, rotunjită și închisă

NORME

Se scrie și se pronunță :

u, nu **o**, în *fasciculă, repaus* etc.

EXERCIȚII :

Indicați forma corectă și menționați cuvintele care au aceeași rădăcină cu termenii de mai jos : **auricol — auricul, cuprinde — coprinde, fascicul — fascicol, marmeră — marmură, matricolă — matriculă, mosafir — musafir, pericol — pericul, plapomă — plapumă, tentacol — tentacul, vehicul — vehicol.**

7. [o], vocală posterioară, rotunjită și semiînchisă

NORME

Se scrie și se pronunță :

o, nu **ă**, în cuvinte ca : *noroi, rotund, tot, vopsea* etc.
o, nu **u**, în : *articol, ridicol* etc.
o, nu **uo** [u̯o], cînd vocala se află în poziție inițială : *obadă, ochi, orb* etc.

EXERCIȚII :

a. Repetați de mai multe ori cu voce tare, concentrîndu-vă în același timp atenția asupra rostirii corecte a vocalei (sau semivocalei) o de la începutul cuvintelor cuprinse în următoarele construcții :

oamenii opriră oastea ostilă ; ochii omului orbiră ; ochitorul ochi oul ; ofițerul ordonă ocuparea orașului ; olerul ocoli ogorul oamenilor ; olarul oferi oala ; omul omenos obține orice ; opt oratori ahosiți se odihnesc o oră.

b. Alcătuiți cinci construcții după modelul celor din exercițiul anterior.

c. Subliniați variantele corecte ale cuvintelor de mai jos și indicați pentru fiecare dintre ele termenii care aparțin aceleiași familii :

adaus — adaos, arbore — arbure, amorțit — amurțit, articol — articul, batjocori — batjocuri, haos — haus, horticol — horticul, matricolă — matricolă, obstacul — obstacol, oracol — oracul, pericol — pericul, pomicol — pomicul, receptacol — receptacul, repaus — repaos, secol — secul, sericicol — sericicul, spectacol — spectacul.

8. **Hiatul** (rostirea consecutivă a două vocale alăturate, care aparțin unor silabe diferite) apare mai cu seamă în pronunția literară,[1] de aceea abaterile de la normele ortoepice sînt relativ numeroase în acest caz.

Vocalele în hiat pot fi de același fel (ex. : *alcool, contraamiral, ființă, reziduuri* etc.) sau diferite (ex. : *aer, balaur, bîlbîi, bour* etc.).

Notă : Datorită unor deprinderi de rostire neliterară sau numai din comoditate, la mulți vorbitori se observă tendința de a suprima hiatul fie prin contopirea vocalelor de același fel (*alcol, coperativă*), fie prin intercalarea unei semivocale de sprijin între vocalele aflate în hiat (*aleie, poiezie*).

[1] În rostirea populară hiatul apare foarte rar, doar cuplurile vocalice *au* și *ău* aflîndu-se mai frecvent în această situație (ex. : *aud, laud, clăpăug, năuc* etc.).

În limbajul poetic se întîlnește destul de frecvent, datorită unor nevoi prozodice, fenomenul sinerezei, adică diftongarea vocalelor în hiat, ca în versurile următoare : *„Murindului speranța, turbării răzbunarea, /.../ La sinucid o umbră ce-i sperie desperarea"* (M. Eminescu, *Amorul unei marmore*).

NORME

Se scrie și se pronunță :

ii [i—i], nu **i**, în cuvinte ca : *antiinfecțios, cuviință, fiindcă, știință, viitor* etc. ; și în diverse forme flexionare, cum sînt :

a. pluralele articulate ale substantivelor si adjectivelor feminine terminate la nominativ sg. în *i—e : rochiile* (sg. *rochie*) etc., și ale substantivelor neutre în *-iu : scenariile* (sg. *scenariu*) etc.

b. în formele de gerunziu ale verbelor de conj. I cu rădăcina terminată în *i : speriind* etc., sau ale unor verbe neregulate : *fiind ;*

Notă : Derivatele *cunoștință, încunoștința, recunoștință*, provenind din *cunoaște*, se scriu și se pronunță cu un singur *t*.

ia [i—a], nu **iia** [i—i̯a], la sfîrșitul verbelor de conj. I cu radicalul în *i : audia, remania* etc., și al substantivelor feminine terminate în *i—e*, forma articulată : *sania, via ;*
ie [i—e], nu **iie** [i—i̯e], în : *arie, dietetic, ușier, varietate ;*
io [i—o], nu [i̯o], în : *adio, radio, radioactivitate ;*

Notă : În unele situații avem, de fapt, numai un hiat grafic, pentru că în rostire apare, chiar și la vorbitorii cultivați, un timbru vocalic asilabic între vocalele aflate în hiat. Astfel, se rostește de regulă cu efecte pozitive pentru ușurința și eleganța exprimării : *ști-am, vi-a ; ari-e, mi-e, fi-e, vi-e ; adi-o.*

ee [e—e], nu **eie** [e—i̯e], în : *alee, idee ; feerie ; needucat, preexistență, reevalua* etc. ; și în forme flexionare ca : *apogee, croșee, licee, muzee ; creez, creezi,* (să) *creeze ;*
ea [e—a], nu **eia** [e—i̯a] în : *agreabil, cereale, ideal, real ;*
ea [e—a], nu [e̯a], în derivate de tipul : *nealiniat, preadolescență, realegere ;*
eo [e—o], nu [e̯o], în : *deosebit, osteologie, teologie ;*
aa [a—a], nu **a**, în derivatele formate cu prefixele *contra-, supra-, ultra-* de la cuvinte care încep cu vocala *a : contraatac, supraalimentație, ultraacustic ;*
ae [a—e] nu **aie** [a—i̯e] în : *aed, aer, aera, aerian, aerisi, aerisire, aeroclub, aerodrom, aerodinamică, maestru* și în derivate de tipul : *supraevalua, ultraelegant ;*
ao [a—o], nu **auo** [a—u̯o], în cuvinte ca : *aoleo, aortă, extraordinar, supraordonat ;*
uu [u—u], nu [uu̯] sau **u**, în neologismele terminate în *uu : ambiguu, asiduu, continuu, ingenuu, perpetuu, reziduu* etc. ;
ua [u—a], nu **uua** [u—u̯a], în : *actual, aluat, ecuator, nuanță ;*
ue [u—e], nu **uie** [u—i̯e], în termeni neologici ca : *afluent, duel, influență, piruetă, pueril, siluetă, unguent ;* și în forme flexionare, cum sînt : *ambigue, continue* sau *eșuez, eșuezi,* (să) *eșueze ;*
oo [o—o], nu **o**, în neologisme, cum sînt : *alcool, zoologie, zootehnie ; autooscilație, coopera, coopla, coordonator, microobiect ;*
oa [o—a], nu **oua** [o—u̯a], în *boa ;*

oe [o—e], nu **oie** [o—i̯e], în cuvinte noi, împrumutate sau formate prin derivare și compunere, cum sînt : *aloe, canoe, coeziune, poem, poet, poezie ; autoeducație.*

EXERCIȚII :

a. Indicați formele corecte din punct de vedere ortografic și ortoepic ale perechilor lexicale de mai jos. Pronunțați cu voce tare, formele corecte ale acestor cuvinte :

aier — caer, afluient — influient, agreia — cutreera, alinea — sperlia, feierie — poiezie, fică — fîndcă, fuzeie — corneie, înfința — desfința, înștința — încunoștința, leial — liecial, leiandru — meandru, muzeial — ideial, odeion — orion, reial — boreial, reiedita — reexplica, orhideie — violaceie, supraordonat — supralimentat, zologie — zotehnie.

b. Subliniați variantele corecte și notați formele de genitiv-dativ sg., articulate cu articol hotărît, ale următoarelor substantive :

ariie/arie, autobservațiie/autoobservație, coarticulație/coarticulațiie, coordonare/couordonare, creație/creiație, filologie/filologiie, influență/influiență, mareie/maree, onomatopeie/onomatopee, ortoiepic/ortoepic, poezie/poiezie, rezidu/reziduu, teleencielopedie/teleiencielopediie, telegrafie/telegrafiie, ultracustică/ultraacustică, variietate/varietate.

c. Corectați, unde este cazul, formele greșite ale cuvintelor din lista de mai jos și menționați, pentru fiecare dintre ele, termenii care aparțin aceleiași familii de cuvinte :

acordeon, adiia, agreabil, alcol, aur, autoelogiere, bae, bilbăi, cerială, coiechiper, coierent, coiexistență, contribui, contrargument, cordona, creia, diosebire, ecuator, iepuiza, feierie, fință, ideial, liecian, înmiit, muzeial, neiefectuat, nuanță, poiem, preambala, (a) pustii, readuce, realege, respectuos, reuniune, riu, scritor, sfirăi, supraglomerat, științifiie, triunghi, varetate, viie, virtuuos, zotehnie.

9. **Diftongii** *sînt grupuri de două sunete, formate dintr-o vocală și o semivocală* [1]*, care se rostesc în aceeași silabă* [2].

NORME

Se scrie :

ii, pronunțat [i̯i], nu **i**, în adj. *acătării* și în formele de indicativ, conjunctiv sau imperativ prez., pers. a II-a sg., ale unor verbe ca : *a fi (să fii), a ști (să știi)* etc.

---

[1] Locul de articulare a semivocalelor coincide cu al vocalelor corespunzătoare, însă durata și intensitatea lor sînt mult mai reduse. La rostirea semivocalelor [i̯] și [u̯], rezonatorul se strîmtează atît de mult în anumite porțiuni, încît sunetele respective capătă un caracter fricativ, asemănător cu al consoanelor constrictive.

[2] În funcție de locul pe care îl ocupă semivocala față de vocala propriu-zisă, diftongii limbii române pot fi :

a. **urcători** sau **ascendenți**, cînd semivocala precedă vocala : *ia* [i̯a], *ie* [i̯e], *iu* [i̯u], *ea* [e̯a], *oa* [o̯a] ;

b. **coborîtori** sau **descendenți**, cînd semivocala se află după vocală : *ai* [a i̯], *oi* [o i̯], *ui* [u i̯], *ăi* [ă i̯], *îi* [î i̯] etc.

ia, pronunțat [i̯a], nu **ea**, în următoarele situații :

a. cînd *ia* alternează cu *ie* sau *i* după vocale (cu excepția lui *i*) și după consoanele *p, b, m, f, v : buruiană/buruieni, crăiasă/crăiese, îndoială/îndoieli ; întemeia/întemeiez ; odaia/odaie ; biată/biet ; piază/pieze, amiază/amiezi, (să) fiarbă/fierbe ; viață/vieți ; joia/joi ;*

b. după *ch* și *gh*, dacă în derivatele sau în formele flexionare ale cuvintelor în care apar nu alternează cu *e* : *chiar, ghiaur ;*

c. la începutul cuvintelor (cu excepția pronumelui pers. *ea*, care se scrie astfel, dar se pronunță [i̯a], (vezi, p. 61) : *iahnie, iamb, iască, iaz ;*

d. la indicativul imperfect al verbelor cu rădăcina terminată în *i : croiam, croiai ...*, *șlefuiam, șlefuiai* etc. ;

e. la sfîrșitul formelor masculine de plural ale unor pronume și adjective pronominale : *aceia, aceiași, aceștia, atîția ;*

ie, pronunțat [i̯e], nu **e**, în următoarele cazuri :

a. la începutul cuvintelor (cu excepția majorității neologismelor, vezi p. 63) și al silabelor precedate de vocale (cu excepția lui *i*) : *ierarhie, ieri, ieși ; boier, caier, paiete ;*

b. după consoanele *p, b, m, f, v*, cînd alternează cu *ia*, dar în unele cazuri și fără alternanță : *piept, obiectiv, miel, fierbinte, viespar ;*

io, nu **eo**, în : *chior, ghiont, ghiozdan ;*

Notă : În astfel de situații, *chi* și *ghi* notează consoanele [k′] [ǵ], după care urmează vocala [o], și nu diftongul [i̯o].

io, pronunțat [i̯o], nu **eo**, în derivatele cu sufixul *-ior : bălăior, cartofior* ;

ea, pronunțat [e̯a], nu **ia**, în următoarele împrejurări :

a. cînd alternează cu *e* în formele flexionare ale cuvîntului sau în derivatele de la aceeași rădăcină : *deal/deluț, leac/lecui, (să) meargă/merge* etc. ;

b. în formele articulate ale substantivelor și adjectivelor feminine, precum și ale unora masculine terminate în *-e* (neprecedat de [i] sau [i̯]) : *corneea, partea, recea, vechea ; nenea ;*

c. în forma articulată a denumirii zilelor : *lunea, marțea, miercurea, vinerea* (dar *joia*) ;

d. în numerale ordinale ca : *al doilea, al nouălea, a cincea, a șasea, a șaptea* (dar *a treia*) ;

e. în formele de plural ale pronumelor și adjectivelor feminine : *acestea, acelea* și ale pronumelui și adjectivului feminin *aceea ;*

f. la sfîrșitul unor adverbe, locuțiuni adverbiale și prepoziții, cum sînt : *adesea, asemenea, de-a pururea ; înaintea ;*

ea, pronunțat [e̯a], nu **ia** sau **a**, după consoanele *s, z, ț* în cuvinte ca : *seară, seamă, zeamă, țeapă*, sau după *ș, j*, în derivatele cu sufixele *-ean* și *-eală : orășean, învălmășeală, gorjean, îndîrjeală* etc., ori la formele de imperfect ale unor verbe : *doseam, trezeam, împărțeam ; îngrijeam ;*

eo, pronunțat [e̯o], nu **io**, în : *deodată, pleosc, vreo ;*

îi, pronunțat [î i̯], nu **î**, în : *cîine, mîine*, pl. *mîini* (sg. *mînă*), *pîine ;*

ua și se pronunță [u̯a], nu [u—a], în neologisme de tipul : *acuarelă, cuantum, cuaternar ;*

ua, pronunțat [u̯a], nu **oa**, la început de silabă, cînd lipsește alternanța *o—oa* : *baclavaua, perdeaua, ziua ; înșeua ; a doua ; băcăuan, flăcăuan ;*

oa, pronunțat [o̯a], nu **ua**, în următoarele situații :

a. în cuvinte care prezintă alternanța *o—oa* sau *oa—o* : *înot* — (să) *înoate, pot—poate ; coadă—cozi, soartă—sorți ;*

b. în neologisme și în cîteva cuvinte din fondul mai vechi al limbii, care nu prezintă alternanța cu *o* : *coafor, culoar, fermoar, pavoaza ; doar, foarte ;*

oa, nu **ua**, dar pronunțat [u̯a], în cazurile următoare :

a. la început de cuvînt : *oacheș, oală, oarecine, oaste ;*

b. la început de silabă, cînd diftongul alternează cu *o* și în cuvintele formate prin derivare cu suf. *-ioară* sau prin compunere (cînd al doilea element începe cu *oa*) : *fioroasă (fioros), vioară (viori) ; linioară ; bunăoară.*

EXERCIȚII :

a. Notați formele de indicativ și conjunctiv prez., pers. a II-a sg., ale următoarelor verbe :

a apropia, a conține, a împrăștia, a întîrzia ; a peria, a reține, a-și reveni, a scrie ; a sfîșia, a veni, a zgîria.

b. Indicați formele de nominativ sg., articulate cu art. hot., ale următoarelor substantive :

alei, amiezi, băi, cete, gene, genți, ghete, ghețuri, ierburi, joi, legi, nuiele, pietre, tăceri, tinichele, urechi.

c. Menționați formele de genitiv-dativ ale următoarelor pronume :

aceea, acela, aceasta, acesta, alta, altul, care, una, unul.

d. Subliniați formele corecte ale cuvintelor de mai jos. Verificați exactitatea răspunsului dv. în DOOM și în OOP.

adesea/adesia, afișează/afișază, agreiază/agreează, alăturia/alăturea, angajează/angajiază/angajază, aranjează/aranjază/aranjiază, badea/badia, cartea/cartia, cheltuială/cheltueală, chiamă/cheamă, deasupra/diasupra, dezmiardă/dezmeardă, egalează/egallază, greșală/greșeală/greșială, iuțeală/iuțală/iuțială, îngheață/înghiață, leac/liac, liniștea/liniștia, lucrează/luciază, (să) meargă/(să) miargă, neagră/niagră, oblojeală/oblojială/oblojală, răgușeală/răgușială, răvășeală/răvășială, roșeală/roșială, seară/sară/siară, sfîrșeală/sfîrșală/sfîrșială, șovăială/șovăeală, tăia/tăea, tinjeală/tinjială, tocmeală/tocmială, tovărășească/tovărășească/tovărășiască, urzeală/urzală/urzială, veghea/veghia, zăpușală/zăpușială/zăpușeală.

e. Indicați, în scris, formele articulate ale denumirii zilelor săptămînii, precum și primele zece numerale ordinale. Rostiți de mai multe ori, cu voce tare, aceste cuvinte.

f. Formați derivate de la următoarele toponime (după modelul : **București — bucureștean**) :

Abrud, Arad, Argeș, Avrig, Bacău, Baia Mare, Bistrița, Borșa, Cîmpina, Cluj, Constanța, Crișana, Deș, Dîmbovița, Focșani, Giurgiu, Gorj, Govora, Hunedoara, Lugoj, Lunca, Mureș, Neamț, Olt, Oravița, Pitești, Rădăuț, Sibiu, Timiș, Timișoara, Vaslui, Zimnicea.

g. Rostiți corect, distingînd clar formele cu diftong de cele fără diftong :

aed — ied, aievea — aerisi, ereier — eutreier — creez, est — este — *(ei)* ies, greier — agreez, iarbă — ierbar — erbivor, iată — erată, iederă — edificiu, iepure — epurare — ierte — erete, măiestru — măestru, treiera — agrea, vaier — caier — aer, voie — nevoie — alee.

h. Menționați formele de singular articulate ale substantivelor, formele de feminin ale adjectivelor și formele de indicativ prez., pers. a III-a sg., ale verbelor din lista de mai jos :

(**Model :** pl. *șei* — sg. *șaua* ; m. *frumos* — f. *frumoasă* ; *a juca* — (el) *joacă*).

basmale, boli, coli, foi, mori, oi, oști, porți, roți, stele, școli, zile ; bucuros, costisitor, folositor, furios, gălbior, lunecos, minglietor, orb, plictisitor, roditor ; a coborî, a desfășura, a dormi, a împreuna, a se înfiora, a se însura, a ospăta, a purta, a ruga, a zbura.

i. Subliniați semivocalele din cuvintele de mai jos. Rostiți de mai multe ori aceste cuvinte :

acuarelă, coafor, coate, creazieră, cuarț, curtuazie, fumoar, iguană, patinoar, pledoarie, rouă, savoare, voalat.

j. Subliniați cu o linie diftongii ascendenți și cu două linii diftongii descendenți din textul de mai jos :

„Dar deodat-un punct se mișcă ... cel întîi și singur. Iată-l
Cum din chaos face mumă, iară el devine Tatăl ...
Punctu-acela de mișcare, mult mai slab ca boaba spumii,
E stăpînul fără margini peste marginile lumii ...
De-atunci negura eternă se desface în fășii,
De atunci răsare lumea, lună, soare și stihii ..."

M. Eminescu, *Scrisoarea I*

10. **Triftongii** sînt alcătuiți din trei timbre vocalice (o vocală și două semivocale) rostite în aceeași silabă [1].

NORME

Se scrie :

iai, pronunțat [i̯a̯i], nu **eai**, după vocale în unele forme flexionare ale verbelor de conj. I și a IV-a : *încovoiai, sforăiai, șovăiai ;*

eai și **eau**, pron. [e̯a̯i] și, respectiv, [e̯a̯u], nu **iai** și **iau**, după consoane în formele de imperfect, pers. a II-a și a III-a sg., ale verbelor de conj. a II-a, a III-a și a IV-a : *creșteai — creșteau, tușeai — tușeau, vedeai — vedeau, vegheai — vegheau ;*

EXERCIȚII :

a. Notați formele corecte ale cuvintelor de mai jos, despărțindu-le totodată în silabe.

(*Model :* **bălăioară/bălăeoară : bă-lă-ioa-ră**)

bolnăvioară/bolnăveoară, cheoară/chioară, fuioară/fuioare, gheoagă/ghioagă, lăcrimioară/lăcrămioară/lăcrimeoară, leoarcă/lioarcă, pleoapă/plioapă, șchioapă/șcheoapă, tămîioară/tămîeoară.

b. Indicați formele de indicativ imperfect, pers. a II-a sg. și a III-a pl., ale următoarelor verbe :

a bea, a cere, a duce, a face, a fugi, a încheia, a înapoia, a însoți, a lua, a mînglia, a munci, a număi, a ochi, a putea, a-și reveni, a sui, a tăia, a vedea, a veni, a vrea.

[1] După locul ocupat de semivocale față de vocală, triftongii pot fi :

a. progresivi, cînd semivocalele preced vocala : [i̯o̯a] (*lăcrimioară*), [e̯e̯a] (pleoapă) ;

b. centrați, cînd semivocalele încadrează vocala : [i̯a̯i] (*sulai*), [e̯a̯i] (*seneai*).

ROSTIREA ŞI SCRIEREA CONSOANELOR *

Consoanele, spre deosebire de vocale, sînt sunete ale vorbirii formate în special din zgomote, care se produc în diferite puncte ale canalului fonator fie prin închiderea totală şi deschiderea **bruscă** sau lentă, fie prin strîmtarea acestuia [1].

1. [b], consoană oculsivă, bilabială, sonoră

NORME

Se scrie şi se pronunţă :

b, nu **v,** în denumirile unora dintre lunile anului :
februarie, septembrie, octombrie, noiembrie, decembrie.

Se scrie **b,** dar se pronunţă [p], cînd este urmat de consoane surde :
abces, pronunţat *apces, absenţă,* pronunţat *apsenţă, subtropical,* pronunţat *suptropical.*

---

* Ne vom referi mai pe larg numai la consoanele care pun probleme de ortografie şi ortoepie.

[1] După **modul de articulare,** consoanele pot fi :

a. *oclusive* sau *explozive,* cînd se produc prin închiderea totală şi deschiderea bruscă a canalului fonator : *p, b, t, d, ḱ, ǵ, k, g* ;

b. *semioclusive* sau *africate,* cînd rostirea lor începe printr-o ocluziune care se transformă treptat în constricţie : *ţ, č, ǧ* ;

c. *fricative,* numite şi *constrictive* sau *spirante,* cînd se articulează prin strîmtarea canalului fonator într-un anumit punct al traseului său : *f, v, s, z, ş, j, h* ;

d. *oclusive nazale,* care se articulează ca şi explozivele menţionate sub *a.,* dar o parte din curentul de aer fonator trece prin fosele nazale, care îndeplinesc şi funcţia de rezonator : *m, n* ;

e. *lichide,* la rostirea cărora aerul se scurge mai uşor din cavitatea bucală decît la pronunţarea consoanelor constrictive : *l* (numită şi laterală), *r* (numită şi vibrantă).

După **locul de articulare,** consoanele limbii române literare se împart în :

a. *bilabiale,* la articularea cărora participă ambele buze : *p, b, m* ;

b. *labiodentale,* la rostirea cărora buza inferioară atinge incisivii superiori : *f, v* ;

c. *dentale,* la articularea lor vîrful limbii se apropie ori se atinge de incisivii superiori (mai precis de alveolele acestora) : *t, d, ţ, n, l, r,* sau de cei inferiori : *s, z* ;

d. *prepalatale,* la pronunţarea cărora limba atinge sau se apropie de partea anterioară a palatului : *č, ǧ, ş, j* ;

e. *palatale,* la rostirea cărora dosul limbii se lipeşte de palatul tare : *ḱ, ǵ* :

f. *velare,* la pronunţarea cărora rădăcina limbii atinge vălul palatului, numit şi palatul moale : *k, g* ;

g. *laringele,* la articularea cărora zgomotul de fricţiune se produce în laringe : *h.*

În funcţie de participarea sau neparticiparea coardelor vocale la articularea consoanelor, acestea pot fi *sonore* sau *fonice* şi *surde* sau *afonice.*

În sfîrşit, consoanele se mai împart în *sonante* (*m, n, l, r*), la articularea cărora nu se produc aproape deloc zgomote, şi *nesonante* (toate celelalte), care se realizează tocmai prin zgomote determinate de închiderea sau strîmtarea canalului fonator.

EXERCIŢII :

a. Dintre formele duble de mai jos, indicaţi varianta corectă din punct de vedere ortoepic : **abnegaţie/apnegaţie, abrevia/aprevia, abrupt/aprubt, absent/apsent, absolut/apsolut, absolvent/apsolvent, abstract/apstract, absurd/apsurd, abţine/apţine, obscur/opscur, observator/opservator, obstacol/opstacol, obtura/optura, obtuz/optuz, obţine/opţine, subtilitate/suptilitate.**

b. Indicaţi zece derivate formale cu prefixul **sub-** *de la cuvinte care încep cu o consoană surdă. Notaţi şi pronunţarea fiecăruia dintre ele.*

2. [t], consoană oclusivă, dentală, surdă

NORME

Se scrie **t** în cuvinte ca : *altceva, astfel, optzeci, untdelemn.*

EXERCIŢII :

Subliniaţi forma corectă a cuvintelor din lista de mai jos :
alcineva/altcineva, alcîndva/altcîndva, altcum/alcum, alcumva/altcumva, altfel/alfel, altminteri/altminterea/altmintrelea/alminteri/alminterea/almintrelea, astfel/asfel, astmatic/asmatic, avanceronică/avanteronică, avantgardă/avangardă, avanpremieră/avantpremieră, batjocori/bajocori, jertfă/jărtfă/jerfă, optsprezece/optspăzece/optsprizece, pusnic/pustnic, virsnic/virstnic/vrîstnic.

(Verificaţi în *DOOM* sau în *OOP* corectitudinea răspunsurilor dv.)

3. [č], consoană semioclusivă (africată), prepalatală, surdă

NORME

Se scrie : c (+*i, e*) **şi se pronunţă** [č], nu [ţ], în : *cilindru, ciment, civil, lucernă.*

EXERCIŢII :

Corectaţi, din punctul de vedere al ortografiei actuale, cuvintele subliniate din textul de mai jos :

„A ! ce coruptă *soţietate !* ... Nu mai e *moral,* nu mai *sunt prinţipuri,* nu mai e nimic : *enteresul* şi iar *enteresul* ... Bine zice fiu-meu de la facultate alaltăieri în scrisoare : vezi, tînăr tînăr, dar copt, serios băiat ! zice : «Tatiţo, unde nu e *moral,* acolo e corupţie, şi o *soţietate* fără *prinţipuri,* va să zică că nu le are» ... Auzi d-ta mişelie, infamie".

I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*

4. [ǧ], consoană semioclusivă (africată), prepalatală, sonoră

Se scrie g (+*i*) **şi se pronunţă** [ǧ] în cuvinte cum sînt : *colegiu, privilegiu, ravagiu, vestigiu.*

Notă : Forma corectă a unor cuvinte ca : *aliaj, camuflaj, mesaj, peisaj, personaj* este cu **-aj,** nu cu **-agiu.**

EXERCIŢII :

Completaţi spaţiile libere din propoziţiile de mai jos cu termenii corespunzători, terminaţi în **-giu** *sau în* **-aj :**

Scufundarea „Titanicului" e considerată ca fiind cel mai grav şi mai tragic .... din istoria navigaţiei. Camarazii au adus ultimul ..... soldatului căzut la datorie. .... din vechiul turn vesti miezul nopţii. Minerii au coborît în ..... Am adunat colectivul clasei pentru un ... în vederea organizării muncii patriotice. Toamna, munţii oferă ..... mirifice. În ziar a apărut un ..... excelent despre inaugurarea noii hidrocentrale.

5. [s], consoană fricativă (constrictivă, spirantă), dentală, surdă

NORME

Se scrie şi se pronunţă :

s, nu **z,** în următoarele situaţii :

a. cînd este urmat de consoanele *l, m, n,* în cuvinte ca : *basma, cosmonaut, măslin, pleonasm, prismă, snob* (despre folosirea lui *z,* în aceeaşi situaţie, vezi mai jos, p. 75) ;

b. în cuvintele formate cu suf. *-nic,* cînd rădăcina cuvintelor de bază se termină în *s : casnic, dosnic, josnic ;*

c. în derivate cu prefixele *des-* şi *răs-,* cînd cuvîntul de bază începe cu o consoană surdă ori cu *z,* şi în cele cu *trans- : desface, deszăpezi, răscoace, răszice ; transcarpatic, transsaharian, transversal ;*

d. în unele neologisme formate prin compunere în limba de origine : *aisberg, glasvand, jurisdicţie ;*

e. în cuvinte cum sînt : *chermesă, corosiv, premisă, sesiune.*

ş, nu **ş,** în următoarele cazuri :

a. înaintea consoanei [č] (notată *c+e* sau *i) : ascensor, ascet, sciatică ;*

b. la început de cuvînt şi urmat de *p* sau de *t,* în neologisme (conform etimonului din care provin acestea) : *spaţiu* (< lat. *spatium,* fr. *espace), speculă* (< *specula* < fr. *spéculer), start* (< engl. *start), stofă* (< it. *stoffa,* germ. *Stoff) ;*

c. în cuvinte ca : *deschide, fals* (dar *falşi), musculos, schimba, sfoară, strangula ;*

ş, nu **x** [cs], în funcţie de originea cuvîntului : *escadrilă* (< fr. *escadrille), escroc* (< fr. *escroc), estradă* (< fr. *estrade).*

EXERCIŢII :

a. Enumeraţi zece derivate cu prefixul **des-** *şi zece cu prefixul* **răs-.**

b. Alcătuiţi opt perechi de cuvinte în care **s** *şi* **z** *pot să apară înaintea aceloraşi consoane.* (Model : **căsnicie — cazmă, desluşi — izlaz.**)

c. Subliniaţi formele corecte ale următoarelor cuvinte :

ascensiune/aşcensiune, breaslă/brezlă, convalescenţă/convaleşcenţă, deşcendenţă/descendenţă, discernămînt/dişcernămînt, discipol/dişcipol, escapadă/excapadă, escavator/excavator, eschiva/exchiva, escortă/excortă, estompa/extompa, extradă/estradă, grimază/grimasă, josnic/joznic, lesne/lezne, legislaţie/legizlaţie, măzlină/măslină, plasmă/plazmă, plezni/plesni, sarcasm/sarcazm, scenariu/şcenariu, sceptic/şceptic, scinda/şcinda, sesiune/seziune, smalţ/zmalţ, sminti/zminti, smîntînă/zmîntînă, smoală/zmoală, smochină/zmochină, smulge/zmulge, snop/znop, susceptibil/suşceptibil, suscita/suşcita, trăsnet/trăznet, zmarald/smarald.

d. Explicaţi de ce unele dintre cuvintele de mai jos se scriu şi se pronunţă cu **s-,** *iar altele cu* **ş- :**

spirt, standard, stoc, şpalt, şpiţ, ştachetă, ştafetă, ştrand.

6. [z], consoană fricativă (constrictivă, spirantă), dentală, sonoră

NORME

z, nu **s,** în următoarele situaţii :

a. cînd este urmat de consoanele *b, d, g, v* sau, uneori, de *l, m, n : bezmetic, brazdă, caznă, izgoni, izvor, război, răzvrăti ;*

b. înaintea sufixului *-nic,* cînd rădăcina derivatului se termină în *z : obraznic, paznic ;*

c. în prefixul *des-* din cuvintele analizabile a căror rădăcină începe cu o consoană sonoră (cu excepţia lui *z*) ori sonantă (*l, m, n, r*) sau cu o vocală : *dezamăgi, dezbobina, dezdoi, dezechipa, dezgheţa, dezinforma, dezpli, dezminţi, deznădejde, dezordine, dezrobi, dezumfla, dezvăţa ;*

d. în unele neologisme : *bazin, dizolva, filozof*[1], *regizor, tranzitiv, viteză.*

Notă : Cu privire la principalele excepţii de la aceste reguli, vezi p. 74. Întrucît pentru scrierea şi rostirea cu z ori cu *s* nu sînt reguli foarte rigide, e bine să verificaţi în *DOOM* cuvintele a căror formă vă este neclară.

EXERCIŢII :

a. Transcrieţi, conform normelor ortografice şi ortoepice în vigoare, douăzeci de cuvinte derivate cu prefixele **des-** *şi* **răs-** *de la rădăcini care încep cu o vocală sau cu consoane sonore ori sonante.*

b. Precizaţi formele corecte din dubletele de mai jos :

asvîrli/azvîrli, bazin/basin, casma/cazma, căsni/căzni, cismă/cizmă, cosmos/cozmos, concluzie/concluzie, dezbate/desbate, filozofie/filosofie, gleznă/glesnă, islaz/izlaz, ismă/izmă, izbi/isbi izbuceni/isbuceni, isbuti/izbuti, isgoni/izgoni, îndrăzni/îndrăsni, rasna/razna, răsbate/răzbate, răsgîndi/răzgîndi, răsleţ/răzleţ, răsvrăti/răzvrăti, regiza/regisa, svînta/zvînta, zbor/sbor, zgomot/sgomot.

7. [ş], consoană constrictivă (fricativă, spirantă), prepalatală, surdă

NORME

Se scrie şi se pronunţă :

ş, nu **j** sau **ci** [č], în cuvinte ca : *obişnuit, veşnic.*

ş, nu **s,** în unele neologisme, mai cu seamă în cele de origine germană : *şpaclu, şpriţ, ştanţă, ştecăr.*

[1] În legătură cu scrierea şi pronunţarea acestui cuvînt, vezi Al. Graur, *Mic tratat de ortografie,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974, p. 151.

EXERCIŢII :

Completaţi spaţiile libere din propoziţiile următoare cu termenii corespunzători, alegînd, dacă există mai multe sinonime pentru aceeaşi noţiune, cuvintele care ilustrează normele ortografice şi ortoepice menţionate mai sus :

Românii iubesc pacea, deci sînt un popor ..... Sportivul a sărit peste ... ridicată la 2,30 m. Echipa de ...4×100 m a doborît recordul mondial. Actul este valabil numai dacă poartă ... instituţiei care l-a emis.

8. [h], consoană constrictivă (fricativă, spirantă), laringală, surdă

NORME

Se scrie şi se pronunţă :

h la începutul unor cuvinte ca : *hegemonie, heleştcu, hieroglifă,* şi în neologismele formate cu următoarele elemente de compunere : *helio-* „privitor la soare, la lumina soarelui", „care aparţine soarelui" *(heliograf, heliotermie), hemo-* „(referitor la) sînge", „de sînge", „sanguin" *(hemogramă), hepta-* „şapte", „de şapte ori" *(heptametru), hexa-* „şase", „de şase ori" *(hexaedru), hidro-* „(care se referă la) apă" *(hidrofor, hidromecanizare), hiper-* „peste, excesiv de ..." *(hipertensiune), hipo-*$_1$ „referitor la cai" *(hipodrom), hipo-*$_2$ „mai puţin, sub" *(hipotensiune).*

Notă : Nu se scriu şi nu se pronunţă cu *h* cuvintele : *arfag, arfăgos, coerent, elicopter, igienă, ipocrit, ipotenuză, ipoteză, umor.*

EXERCIŢII :

Subliniaţi formele corecte ale cuvintelor din lista de mai jos :

alviţă/halviţă, azard/hazard, heroglifă/ieroglifă, hexametru/exametru, hidrocarbură/idrocarbură, hipersensibil/ipersensibil, hipoerit/ipocrit, hipoglicemie/ipoglicemie.

9. [m], consoană oclusivă nazală, bilabială, sonoră

NORME

Se scrie şi se pronunţă :

m, nu **n**, înainte de *p* şi *b : combate, împăraţi.*

Notă : Fac excepţie de la acestă regulă unele nume proprii străine (ex. *Istanbul*).

EXERCIŢII :

Explicaţi de ce înaintea consoanelor **p** *şi* **b** *din cuvintele de mai jos se scrie şi se pronunţă* **m**, *nu* **n** :

ambulanţă, amplifica, îmbunătăţi, împiedica, împietri, împodobi, împotrivi, împrumuta.

10. [n], consoană oclusivă nazală, dentală, sonoră

NORME

Se scrie şi se pronunţă :

n în cuvinte cum sînt : *contingent, intendent ;*
n, nu **m**, înainte de *m : înmîna, înmulţi, înmuguri.*

EXERCIŢII :

Completaţi cu termenii corespunzători, care ilustrează din punct de vedere ortografie şi ortoepie normele de mai sus, spaţiile libere din următoarele propoziţii :

Şi este o ..... Bărbaţii născuţi în acelaşi an fac parte din acelaşi ..... la armată. Pe pereţii hornului s-a strîns multă ..... În acest an am ales un .... mai interesant pentru excursia şcolară. Buletinul de .... trebuie păstrat cu grijă. Am .... rîul cu barca. M-am rănit la rotula ..... de la piciorul drept.

11. [r], consoană laterală, vibrantă, dentală, sonoră

Se scrie şi se pronunţă :

r, nu **l**, în *tuturor ; Grigore ;*
r în neologisme ca : *expropria, propriu.*

Notă : Se scrie şi se citeşte întotdeauna *repercusiune.*

EXERCIŢII :

Precizaţi formele corecte din dubletele de mai jos :

frusta/frustra, oprobiu/oprobriu, propietate/proprietate, impropriu/impropiu, împroprietări/împropietări, prin/pin.

12. Grupuri consonantice

Se scrie :

cv, nu **qu**, şi se pronunţă [cv], în cuvinte ca : *acvariu, cvadrat, ecvestru ;*
cc (+*e, i*) şi se pronunţă [kč] în : *accelerat, acces, succes ;*
cs, nu **x**, datorită tradiţiei, în unele cuvinte mai vechi ale limbii : *cataclcsi, îmbîcsi ;* şi în unele neologisme, conform cu etimonul acestora : *cocs, rucsac, sconcs ;*
x [cs], nu **s**, în cuvinte cum sînt : *excava, excepţie, exclude, expoziţie, expune, extern.*
x, dar se pronunţă de regulă [gz] cînd se află între două vocale : *exalta,* pronunţat *egzalta, examen,* pronunţat *egzamen, exila,* pronunţat *egzila* (dar *oxid,* pronunţat *ocsid, paradoxal,* pronunţat *paradocsal).*

EXERCIŢII :

Corectaţi, unde este cazul, formele transcrise intenţionat greşit ale următoarelor cuvinte :

acelera, acentua, aceptabil, acident, adequat, bacil, bocsa, colocviu, coxerie, eloevent, ecsemplu, egzigent, escavator, escedentar, escentric, escepţional, escesiv, eseitant,

excelent, exclude, execrabil, iezactitate, quartet, quintet, lues, mixandră, ocidental, occipital, reliquă, secvență, succeda, sucesor, sucint, taesi, tixi, vaccin, văxul.

13. **Consoane duble.** Redau, de regulă, o realitate fonetică și se întîlnesc în cuvintele compuse ori în derivatele cu prefixe în care primul element de compunere sau, respectiv, prefixul se termină în aceeași consoană cu care începe al doilea element al cuvîntului compus sau derivat.

Se scrie și se pronunță :

mm în : *fotogrammetru, kilogrammetru ;*

nn în derivatele cu prefixul **în-** a căror rădăcină începe cu *n* : *înnădi, înnebuni, înnoda ;*

Notă : Se scrie *îneca, înota, înainta, înalt, înapoi*, deoarece cuvintele respective nu mai sînt simțite ca derivate sau compuse.

rr în : *interraional, interregional, interregn ;*

ss în cuvinte ca : *transsaharian, transsiberian, transsudat.*

Notă : În unele neologisme care își păstrează forma grafică originară (ex., *mass-media, watt* etc.) sau în anumite nume proprii (ex. *Bolliac, Russo, Rosetti*) literele duble redau consoane simple.

EXERCIȚII :

Transcrieți zece cuvinte formate cu prefixe și cinci formate prin compunere în care apar consoane duble.

ACCENTUL

În limba română, accentul este *dinamic* sau de *intensitate* și nu ocupă aceeași poziție în toate cuvintele (cum se întîmplă, de pildă, în franceză sau în maghiară). Așadar, în română accentul este liber, în sensul că se poate fixa pe oricare dintre silabele cuvîntului, dar o dată ce a fost stabilit, nu mai poate fi schimbat decît încălcînd norma ortoepică.

În scris, accentul nu se marchează decît rareori, pentru a indica o formă accentuală voit modificată față de cea obișnuită sau cînd se păstrează aspectul grafic originar al unor cuvinte împrumutate. De asemenea, mai poate fi notat pentru a diferenția cuvintele și formele omografe (scrise la fel) între ele (de ex., *véselă și vesélă, bâră și bară, adúnă și adună*).

Fie datorită unor deprinderi de rostire dialectală, fie datorită etimologiei multiple a unor neologisme sau tendinței de integrare a cuvintelor noi în sisteme accentuale mai vechi, apar în rostirea românească, uneori chiar și în aceea a oamenilor instruiți, destule dublete accentuale, dintre care unele au fost acceptate și în lucrările normative (vezi, de pildă, *DOOM*, s.v. *profésor/profesór*).

Accentuarea incorectă a unor cuvinte este tot atît de supărătoare ca și orice altă greșeală de ortoepie, de aceea trebuie să cunoaștem și să respectăm normele impuse de lucrările cu caracter normativ, dintre care cea mai amplă și mai importantă este *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, elaborat, sub egida Academiei R.S. România, în cadrul Institutului de Lingvistică al Universității din București.

NORME

1. Cuvinte care circulă cu forme accentuale duble, dar care se accentuează corect astfel :

a. **pe ultima silabă :** *antic, barbár, bolnáv, caractér, coniác, debút, dictatór, dușmán, editór, fenomén, matúr, prematúr, preceptór, sevér, simból, trafic, vestibúl ;*

b. **pe penultima silabă :** *academíe, avarie, frînghie, gingaș, grădină, invers, mirșav, prevedére, repórter, spléndid, únic ;*

c. **pe antepenultima silabă :** *ácvilă, árșiță, butélie, diplomă, februárie, fúrie, ianuárie, tómbolă ;*

d. **pe a patra silabă de la sfîrșitul cuvintelor :** *dóctoriță, férfeniță, gărgăriță, gógoriță, lápoviță, lúbeniță, prépeliță, răzmeriță, véveriță.*

2. Cu excepția cîtorva neologisme (ex. *rádio—radióuri*) și a formei de G.—D. pl. *turúror* a pron. nehot. *tot*, substantivele și pronumele nu-și schimbă accentul în timpul flexiunii (ex. *caiét—caiétului, caiéte, caiételor ; acésta—acéstuia, acéia—acélora*).

3. În flexiunea verbului, accentul este mobil și slujește la diferențierea unor forme verbale, cum sînt, de pildă, cele de pers. a III-a sg. la indicativ prez. *(ascúltă, údă)* și la perf. s. *(ascultă, udă)* ale unora dintre verbele de conj. I. De asemenea, la pers. I și a II-a pl. ale indicativului și conjunctivului prez., precum și la pers. a II-a pl. a imperativului, verbele de conj. a II-a poartă accentul pe sufixul morfologic : *avém, avéți, prevedém, prevedéți*, iar cele de conj. a III-a, pe rădăcină : *mérgem, mérgeți ; spúnem, spúneți*. De aceea, sînt *greșite* accentuări de tipul : *bătém, bătéți, ducém, ducéți, făcém, făcéți, împingém, împingéți, mergém, mergéți, spuném, spunéți* etc.

Note : 1. Cuvintele mai lungi, îndeosebi cele formate prin compunere sau derivare, au, pe lîngă accentul principal, și accente secundare (pe acestea le notăm cu semnul (ˋ)) : *echilaterál, echilibristică, electrònomicroscopíe* etc. În rostirea afectivă, accentele secundare marchează bucuria, supărarea, entuziasmul etc. celui care vorbește : *minunàt !, nemaipòmenit !, imposibil !, excelènt !*

2. Cuvintele monosilabice nu se accentuează. Ele pot fi rostite însă cu o intensitate mai mare în propoziție sau frază atunci cînd vrem să atragem atenția asupra lor : **Tu** *vorbești ?* **Ce** *ți-am spus ?* **Nu** *vreau ! Plec* **azi, nu** *mîine !* În situații similare se pot afla, desigur, și cuvintele polisilabice, iar enunțurile pot avea nu numai unul, ci chiar mai multe cuvinte evidențiate prin accent : *Eu* **știam,** *numai* **tu** *nu știai !*

3. În limbajul poetic, accentuarea unor cuvinte este schimbată uneori din nevoi prozodice sau estetice :

„Răsfiratul păr de aur peste perini se-mprăștie
Tîmpla bate liniștită ca o umbră viorie ..."

M. Eminescu, *Călin (file din poveste)*

„Cu diademă de stele, cu surîsul blînd, vergin" ...

M. Eminescu, *Venere și Madonă*

Printr-o anumită succesiune a vocalelor sub accent, se realizează *armonia poetică*, atît de caracteristică versului eminescian. De pildă, prin repetarea vocalei *a* sub accent, în versul *„De rácla ta rázim eu hárfa mea spártă"* (M. Eminescu, *Mortua est !*), poetul sugerează tînguirea litanică, nemărginirea durerii[1].

[1] Vezi G. I. Tohăneanu, *Studii de stilistică eminesciană*, București, Editura Științifică, 1965, p. 128—131.

4. În unele neologisme neadaptate și în numele proprii străine se menține notarea accentului din limbile de origine : *pietá, Valéry.*

EXERCIȚII :

a. Subliniați cu o linie silabele care poartă accentul principal și, cînd e cazul, cu două linii pe cele cu accent secundar din următoarele cuvinte :

acvilă, antichitate, aripă, arșiță, butelie, caracterizare, cavalerie, constituțional, caracter, crater, cumul, diplomă, epocă, fenomenologie, industrie, invers, letopiseț, moleom, prevedere, studio, șaptesprezece, tranzistor, vultur.

b. Marcați locul accentului în următoarele omografe :

afin „arbust"/*afin* „rudă prin alianță", *august* „luna a opta"/*august* „slăvit ; impunător", *comedie* „piesă de teatru cu subiect umoristic"/*comedie* „poznă, bazaconie", *domino* „joc"/*domino* „haină", *imobil* „clădire"/*imobil* „nemișcat", *paralele* (pl. de la *para*)/*paralele* (pl. de la *paralelă*), *snopi* (pl. de la *snop*)/*snopi* (vb. la infinitiv).

c. Subliniați silabele accentuate din următoarele forme pronominale și adverbiale :

acolo, adică, altceva, altcineva, altfel, altundeva, altcîndva, alteori, ceva, cineva, cîndva, dincolo, dincoace, undeva.

d. Notați accentele cuvintelor din textul de mai jos. Indicați și motivați eventualele abateri de la accentuarea obișnuită a unor cuvinte :

„Gorunule din margine de codru,
de ce mă-nvingе,
cu aripi moi atîta pace,
cînd zac în umbra ta
și mă dezmierzi cu frunza-ți jucăușă ?"

L. Blaga, *Gorunul*

e. Subliniați vocalele accentuate cu funcție estetică din textele de mai jos. Explicați în ce constă valoarea lor sugestivă :

„— Cobori în jos, luceafăr blînd,
Alunecînd pe-o rază,
Pătrunde-n casă și în gînd
Și viața-mi luminează ..."

„Și-i zise-ncet : — Încă de mic
Te cunoșteam pe tine,
Și guraliv, și de nimic,
Te-ai potrivi cu mine ..."

M. Eminescu, *Luceafărul*

„Peste vîrfuri trece lună,
Codru-și bate frunza lin,

Dintre ramuri de arin
Melancolic cornul sună".

M. Eminescu, *Peste vîrfuri*

DESPĂRȚIREA CUVINTELOR ÎN SILABE

Cuvintele se despart în silabe atunci cînd ultimul cuvînt dintr-un rînd nu intră decît parțial în rîndul respectiv sau cînd, din motive afective, dorim să marcăm și în scris pronunțarea mai răspicată a unui termen dintr-un enunț. Din punct de vedere grafic, spațiile dintre silabe se marchează prin *cratimă*.

Orice silabă cuprinde, în mod obligatoriu, o vocală. Semivocalele **și** *i* final nesilabic nu pot susține ori forma singure silabe.

NORME :

a. Vocalele în hiat fac parte din silabe diferite : *a-ed, al-co-ol, i-de-e, re-zi-du-u* etc. ;

b. semivocala aflată între două vocale aparține silabei următoare : *do-uă, în-doa-ie, le-oai-că* etc. ;

c. în aceeași situație, ambele semivocale ale unui triftong progresiv fac parte din silaba următoare : *cre-ioa-ne, tă-ioa-să* ;

d. în poziție finală, semivocala formează diftong sau triftong cu vocala care o precede, intrînd astfel în aceeași silabă cu vocala precedentă : *ca-dou, ve-neai* etc. ;

e. o consoană aflată între două vocale sau între o vocală (ori un diftong descendent sau un triftong centrat) și un diftong ascendent ori un triftong, intră în silaba următoare : *cu-vînt, pă-dure, ie-pu-roai-că, ur-mă-toa-re, lu-poai-că, tai-că* etc. ;

f. cînd două sau mai multe consoane se află în situația descrisă la punctul **e**, prima consoană aparține silabei dinainte, iar cealaltă sau celelalte, silabei următoare : *ais-berg, con-soar-tă, con-struc-tor, în-ne-gri, lin-gvist, wat-tul* etc.

Excepții de la ultima regulă :

— dacă una dintre consoane este [p], [b], [t], [d], [k], [g], [f], [v], [h], iar a doua este [l] sau [r], ambele consoane trec la silaba următoare : *o-blic, a-ple-cat, co-dru, li-tru, so-clu, a-gre-a-bil, a-fla, co-vrig, si-hlă ;*

— grupurile consonantice *lpt, mpt, mpț, ncș, nct, ncț, ndv, rct, rtf* și *stm* se despart astfel : primele două consoane intră în silaba anterioară, iar a treia, în silaba următoare : *sculp-tu-ră, somp-tu-os, re-demp-ți-u-ne, sconc-ști, punc-tu-a-ți-e, sanc-ți-o-na, arc-tic, jert-fă, ist-muri ;*

Notă : Pentru alte excepții, vezi *DOOM*, p. XXXIV—XXXV.

La despărțirea în silabe a cuvintelor formate prin compunere sau prin derivare cu sufixe și prefixe se ține seama de elementele constitutive ale cuvîntului (dacă acesta este analizabil), indiferent de numărul consoanelor intervocalice : *alt-fel, alt-un-de-va, post-pu-ne, șap-te-spre-ze-ce, an-or-ga-nic, dez-în-fec-ta, in-ex-pli-ca-bil, într-a-ju-to-ra-re, ne-stri-cat, sub-lin-gu-al, vîrst-nic* etc.

Note : 1. Dacă ultimul sunet din primul element de compunere (sau din prefix) s-a contopit cu sunetul — identic cu primul — de la începutul celui de-al doilea element (sau al rădăcinii), la despărțirea în silabe se acordă prioritate celui de-al doilea termen : *top-o-no-mas-ti-că, tran-scri-e.*

2. Cuvintele în care apar literele *ch* și *gh* (+*e, i*), redînd consoanele [ḱ], [ǵ], se despart în silabe conform normelor de sub **e.** și **f.** : *o-chi-șor, mar-chea-ză, a-ghio-tant, ve-ghea-ză* etc.

3. Litera *x*, deși marchează grafic grupul consonantic [cs] (uneori și pe [gz]), e tratată ca o singură unitate, de aceea, cuvintele în care e notată se despart în silabe conform normelor de sub *e.* și *f.* : *e-xa-mi-na-tor, ex-ha-us-tiv.*

4. Grupurile de litere *sh, th, ts, tsch, tz,* din neologismele neadaptate complet la sistemul de scriere românesc, nu se despart : *fla-shul, ca-thar-sis, jiu-ji-tsu, ki-tschul, kib-bu-tzuri.*

5. Din punct de vedere ortoepic, grupurile de cuvinte conjuncte (legate între ele prin cratimă) se despart în silabe ca și cuvintele întregi (*în-/în-a/de-/văr*), însă din punct

de vedere grafic se recomandă *e v i t a r e a* **segmentării** lor la capăt de rînd. Cînd însă acest lucru nu este posibil, e de preferat ca, la capăt de rînd, grupurile respective **să se despartă** în funcție de elementele componente : *într-/adevăr, ți-/amintești.*

6. **Nu se despart la capăt de rînd :**

— cuvintele compuse din abrevieri literale : *IRVA, ONU, UNESCO* ;

— abrevierile obișnuite : *a.c.* (= anul curent), *ș.a.m.d.* (= **și așa mai departe**) ;

— numeralele ordinale notate prin cifre +*-a* sau *-lea* : *a 3-a, al XIX-lea.*

7. De asemenea, **e bine să nu se despartă :**

— silabele inițiale sau finale alcătuite dintr-o singură vocală : *a-le-e, a-van-taj* ;

— cuvintele formate dintr-un singur sunet sau cele monosilabice care intră în componența grupurilor de cuvinte conjuncte : *s-au (dus), mi-a (spus), bun-gust, spune-le* ;

— numele proprii compuse în structura cărora intră și abrevieri literale : I.L. Caragiale, I.A.S. Tomnatic ;

— abrevieri de tipul : *5 ha, 2 km, 4 m², art. 1* ;

— e de preferat să nu se treacă în rîndul al doilea ultima silabă din numele proprii, dacă aceasta este echivalentă cu un adverb, o prepoziție sau o conjuncție : *Sa-do-vea-nu, E-mi-nes-cu, Tran-că.*

EXERCIȚII :

a. Respectînd regulile de mai sus, despărțiți în silabe următoarele cuvinte :
aproximație, coexistă, croazieră, curtoazie, deosebire, desalinizа, eschimos, esplanadă, etnografie, exactitudine, excepție, excursionist, exterioriza, floare-albastră, hexagon, kilogrammetru, monstruos, optsprezece, punctuație, respectuos, somptuozitate, ștampilă, tiesit, transalpin, taximetru, virstă.

b. Despărțiți în silabe cuvintele din textul următor, ținînd seama și de eventualele licențe prozodice :

„Și pasărea cîntă suspine-imitîndă
Un cîntec de-amor,
Ecou-i răspunde cu vocea-i vuindă
La plînsu-i de dor.
Pe cîmp se văd două ființe ușoare
Săltînde pe-un cal,
Pe care le-neinge de fluturări-n boare
Subțire voal" ...

M. E m i n e s c u, *O călărire în zori*

c. Indicați și despărțiți în silabe cuvintele care fac parte din aceeași familii cu termenii următori : **jertfi, punct, sculptură, somptuos.**

MORFOLOGIA

„Urmașilor mei Văcărești
Las două moștenire
Greșterea limbii românești
Și-a patriei cinstire."

Ienăchiță V ă c ă r e s c u, *Testament literar*

Părțile de vorbire

— **a. flexibile**
  — 1. substantivul : *elev, școală*
  — 2. articolul : *bătatul cel harnic al liceului*
  — 3. adjectivul : *(orașul) mare*
  — 4. pronumele : *eu, însumi, al vostru, acesta, care, vreunul, nimeni*
  — 5. numeralul : *trei, al cincilea, cîte trei, îndoit, împătrit*
  — 6. verbul : *a merge, a se afla, a afirma, a cunoaște*
— **b. neflexibile**
  — 1. adverbul : *acolo, aici, bine, departe*
  — 2. prepoziția : *pe, la, lîngă*
  — 3. conjuncția : *să, că, dacă*
  — 4. interjecția : *ah !, hi !, o !, pleosc !*

SUBSTANTIVUL

Definiţie : parte de vorbire flexibilă care denumeşte obiecte (**fiinţe, lucruri, fenomene** ale naturii, **acţiuni, sentimente, relaţii etc.**).

*

Nu vă miraţi. Poeţii, toţi poeţii sînt
un singur, nempărţit, neîntrerupt popor.
Vorbind, sînt muţi. Prin evii ce se nasc şi mor,
cîntînd, ei mai slujesc un grai pierdut de mult ...
... ... —
Ei tac ca roua. Ca sămînţa. Ca un dor.
Ca apele ei tac, ce umblă subt ogor,
şi-apoi sub cîntecul privighetorilor
izvor se fac în rarişte, izvor sonor.

L. Blaga, *Poeţii*

*

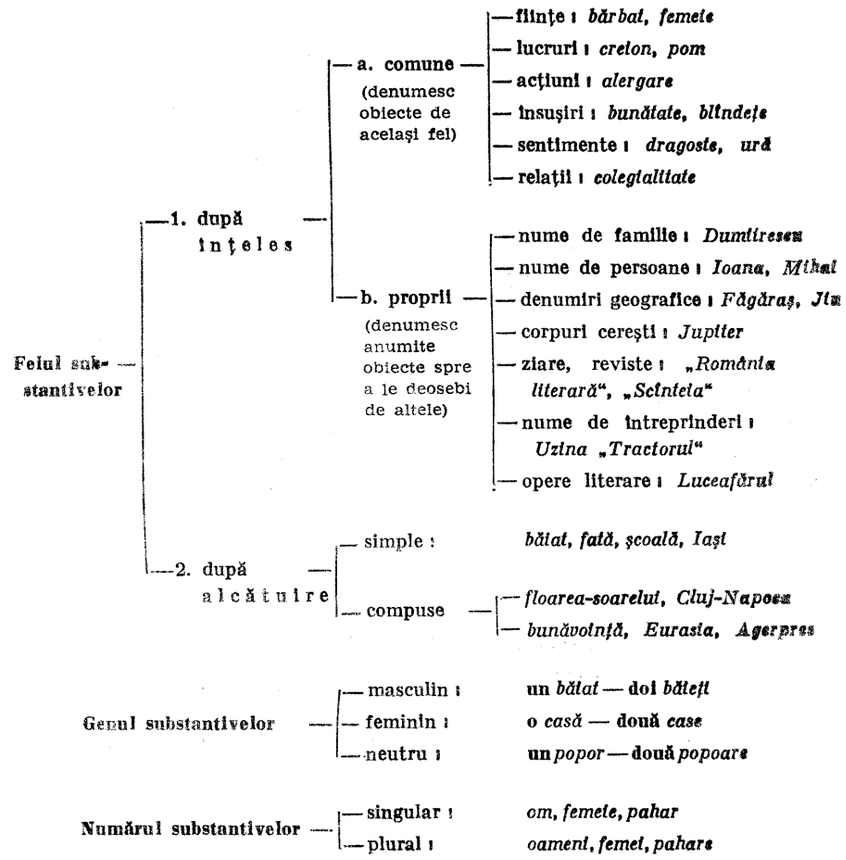

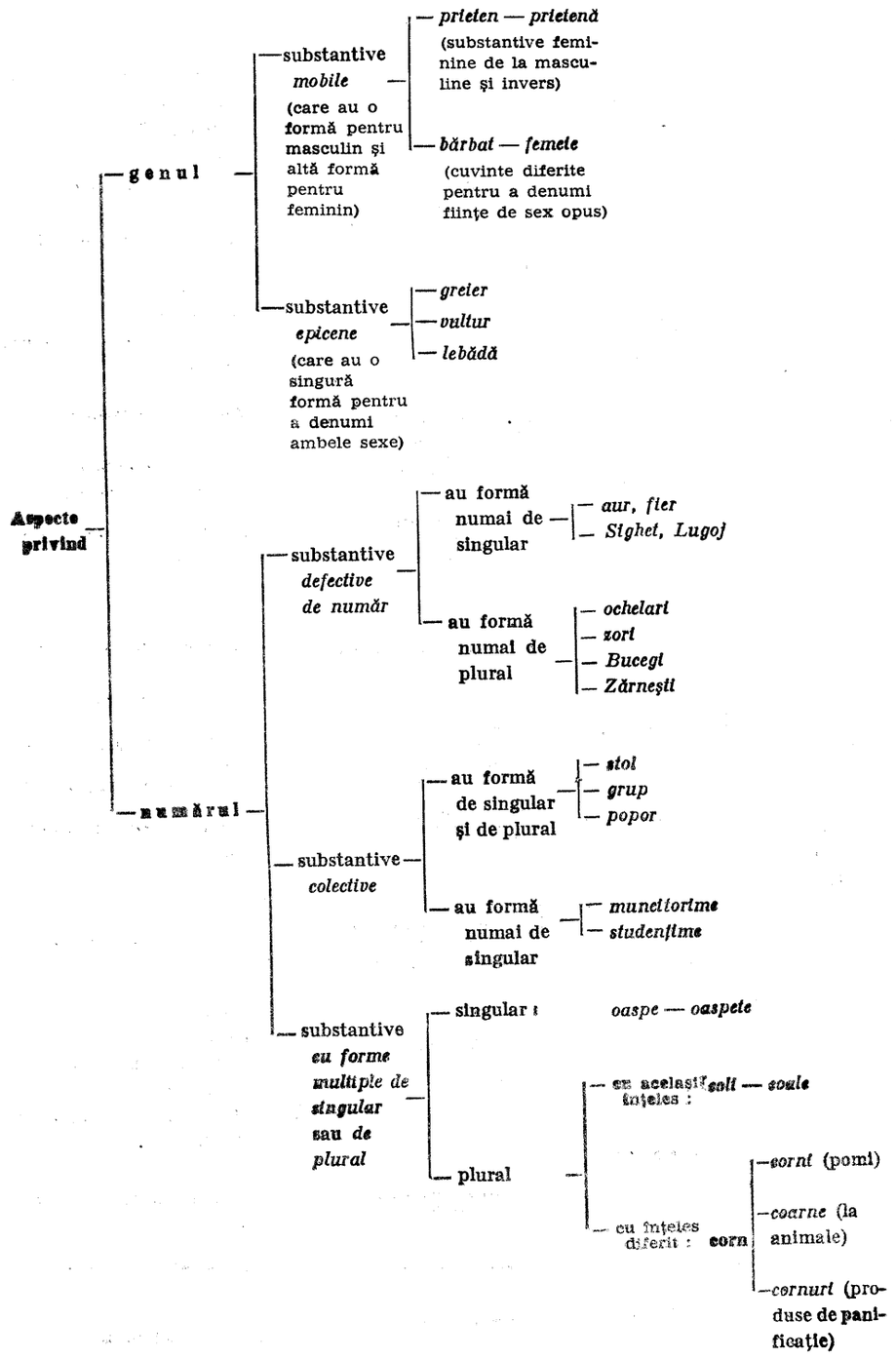

FUNCȚII SINTACTICE

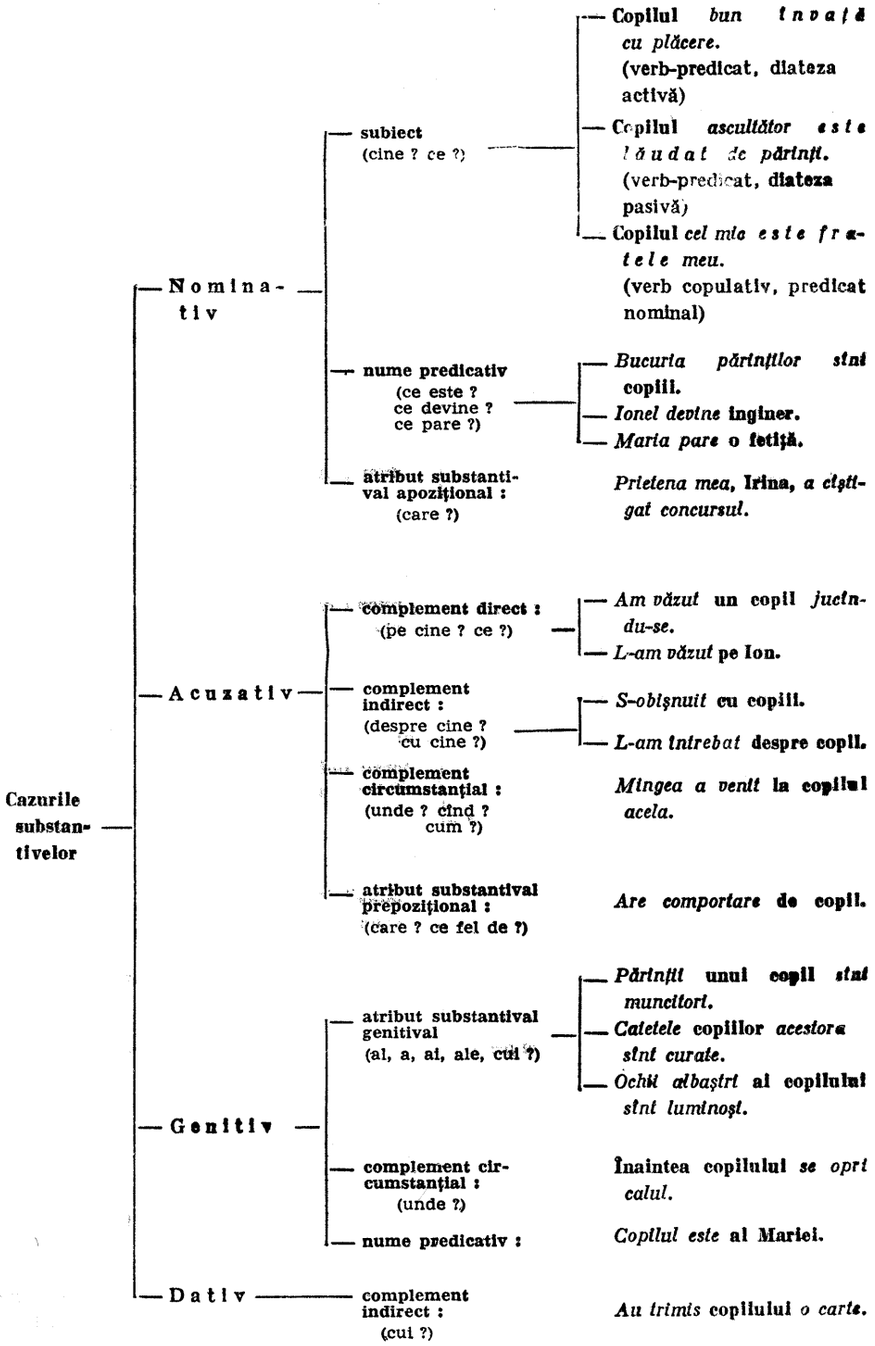

*

Fata de împărat dete apă **lui Prislea** *de bău și prinse mai multă putere.*

P. Ispirescu, *Prislea cel Voinic și merele de aur*

Coboară în rîpă după cîne. Aud **pe Lupu** *dînd glas.*

M. Sadoveanu, *Baltagul*

Trezește **pe mama** *și du-te la împăratul de-i spune că eu îi fac podul.*

I. Creangă, *Povești*

*

Notă: *Genul personal*

Substantive proprii și comune de genul masculin și feminin care denumesc persoane sau animale personificate se constituie într-un subgen, numit genul personal. Substantivele care fac parte din această categorie prezintă următoarele caracteristici:

— construiesc acuzativul cu prepoziția pe:
- *L-am văzut* **pe Dumitru.**
- *Am văzut-o* **pe mama.**
- *L-a zărit* **pe lup.**
- *Vulpea l-a păcălit* **pe urs.**

(Există și formulările: *a zărit* **lupul**; *a păcălit* **ursul.**)

— formează genitiv-dativul cu articolul hotărît proclitic **lui**: *I-am dat* **lui Călin** *stiloul;*

— adjectivul posesiv se adaugă direct la substantiv, fără articol, în vorbirea familiară: *soră-mea, mătușă-mea, frate-meu.*

(Formele literare sînt: *sora mea, mătușa mea, fratele meu.*)

*

Unitatea de măsură a rezistenței electrice este **ohmul** (Ω).

$$I = \frac{E}{R+r}. \qquad (9.7)$$

Relația (9.7) *este cunoscută sub numele de legea* **Ohm** *pentru un circuit simplu.*

Fizică, manual pentru clasa a X-a

*

— *Nu vrei să facem schimb? să-ți dau capra asta să-mi dai gîsca.*
— *N-ai nimerit-o, că nu-i gîscă, ci-i gînsac; l-am cumpărat de sămînță.*

I. Creangă, *Dănilă Prepeleac*

Satul de pe culme se numește **Fîntînele.**

*

Notă: În limba română o serie de substantive nume proprii au devenit nume comune, cum sînt: *ohm, amper,* iar altele din substantive comune au devenit nume proprii: *Creangă, Frunză, Moraru, Popa, Ursu, Curelaru.*

EXERCIȚII:

Analizați substantivele din textele următoare scriindu-le în coloane separate pe cele proprii și pe cele comune:

— „Printre lunci, printre dune și printre ochiuri răzlețe și limpezi de apă, am rătăcit o parte din zi ca niște Robinsoni".

M. Sadoveanu, *Mitrașul*

— „Și din pricina lui pepelea de moș Bodrîngă, Pavel nu le mai dovedea din cîrpit".

I. Creangă, *Amintiri din copilărie*

1. *Se scriu cu majusculă :*

— numele de persoane (prenume și nume de familie), pseudonimele și poreclele	*Liliana Dumitrescu* *Tudor Georgescu* *Niță, Marița* etc.
— numele de persoane compuse ai căror termeni alcătuiesc o unitate	*Ailenei, Delamarina*
— inițială majusculă la toți termenii alcătuitori (cu excepția cuvintelor ajutătoare), în cazul numelor compuse care nu alcătuiesc o unitate	*Alexandru cel Bun* *Petre Ștefănescu-Goangă*
— numele proprii ale unor creatori folosite ocazional ca substantive comune care denumesc operele realizate	*Prietenul meu are acasă un* **Luchian.**
— articolul și particulele numele proprii străine se scriu de obicei cu literă mică ; cînd acestea sînt incluse în nume, se scriu cu literă mare	*Ludwig van Beethoven* *Alfred de Musset* *La Fontaine, O'Neill*
— numele de persoane se reproduc așa cum sînt scrise de purtătorii lor	*Vasile Alecsandri* *Cezar Bolliac* *Costache Negruzzi*
— numele proprii mitologice și religioase ; numele personajelor din povestiri și basme	*Afrodita, Zeus* *Cenușăreasa* *Păcală, Sfarmă-Piatră*
— numele proprii date animalelor	*Ciobănel (cîine)* *Breazu (cal)*
— numele aștrilor și al constelațiilor	*Jupiter* *Uranus*
— Luna, Pămîntul, Soarele în terminologia astronomică se scriu cu inițială majusculă, fiind nume proprii de aștri	*De pe planeta* **Pămînt** *se transmite navei cosmice ...*
— cuvintele (cu excepția celor ajutătoare, neașezate pe primul loc) care alcătuiesc titlurile oficiale și onorifice, numele ordinelor și medaliilor de stat	*Medalia Muncii* *Meritul Cultural*
— cuvintele inițiale ale formulelor de politețe	*Domnia sa* *Excelența sa*
— denumirile evenimentelor (cu excepția cuvintelor ajutătoare) la toți termenii care constituie evenimentul denumit	*Renașterea* *Unirea Principatelor* *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*

— denumirile organelor și organizațiilor de stat și politice naționale sau internaționale, ale întreprinderilor și instituțiilor ; dacă denumirea este alcătuită din mai mulți termeni, majuscula este obligatorie la toți aceștia, cu excepția cuvintelor ajutătoare	*Facultatea de Limba și Literatura Română* *Liceul de Matematică-Fizică nr. 1* *Centrul Teritorial de Calcul*
— numele geografice și teritorial-administrative ; dacă numele este alcătuit din mai mulți termeni, majuscula este obligatorie nu numai la primul, ci și la toți ceilalți, cu excepția cuvintelor ajutătoare, cînd acestea nu se află pe primul loc	*Pitești* *Făgăraș* *Arpașul de Sus* *Valea Mare*

Observații

Termenii: *alee, baltă, bulevard, chei, cîmpie, deal, insulă, intrare, județ, lac, mare, ocean, pas, pasaj, peninsulă, piață, stradă, vîrf* etc. fac parte din denumire și deci se scriu cu literă mare cînd :

* sînt urmați de un substantiv în genitiv	*Piața Operei* *Piatra Craiului*
* sînt urmați de un adjectiv	*Marea Roșie*
* sînt urmați de o prepoziție și de un substantiv sau adverb	*Vîștea de Sus*
* sînt urmați de un numeral cardinal	*Strada 12 Aprilie*
* sînt incluși în denumirea oficială a unui stat și urmați de un substantiv în nominativ	*Republica Argentina*
* sînt plasați pe locul al doilea după un substantiv în nominativ-acuzativ	*Govora-Băi* *Cîndești-Deal*
* nu se mai atribuie astăzi realității denumite sau au un sens care nu corespunde acestei realități	*Pîrîul Lat* (sat) *Valea cu Pești* (cabană)

Notă: Tot cu literă mare se scriu :

— numele punctelor cardinale care constituie al doilea termen al unui toponim compus :	*Timișoara-Vest, Oradea-Est, Ploiești-Sud, Tecuci-Nord ;*
— denumirile sărbătorilor calendaristice naționale sau internaționale :	*Ziua Internațională a Copilului, 24 Ianuarie, 23 August, Întîi Mai, Anul Nou, Ziua Victoriei.*

2. *Se scriu cu inițială majusculă:*

— titlurile publicațiilor periodice, ale operelor literare, științifice, artistice, precum și denumirile documentelor de importanță națională sau internațională	*„Ramuri", „Orizont"* *„Scînteia tineretului"* *„Limba și literatura română"* *Psaltirea voronețeană* *Lacul lebedelor* *Constituția*
— cînd unul dintre cuvintele alcătuitoare ale titlului sau ale denumirii este nume propriu, el se scrie cu inițială majusculă, chiar dacă nu se află pe primul loc	*Lexiconul de la Buda* *Biblia de la București* *Proclamația de la Izlaz* *Poveștile de la Bradu Strîmb* (Sadoveanu)
— numele produselor industriale	*Gloria* (radio) *Vis* (săpun), *Miraj* (cremă) *Cristal* (pastă de dinți) *Lavandă triplă* (colonie)

Notă: Cînd unul dintre cuvintele alcătuitoare ale mărcii este nume propriu, el se scrie cu inițială majusculă, chiar dacă nu se află pe primul loc: *Surtsul Giocondei* (apă de toaletă)

— numele proprii ale raselor, speciilor, varietăților de animale sau de plante	*Algau* (vaci) *Mangaliță, Marele alb* (porci), *Cornul-caprei* (ardei)

3. *Se scriu cu inițială mică:*

— numele personajelor literare folosite ca nume comune pentru a denumi tipuri omenești corespunzătoare	*harpagon*
— numele unor obiecte denumite după orașul sau țara de origine	*astrahan, olandă, americă* (pînzeturi)
— numele unor obiecte, unități de măsură care poartă numele inventatorului	*ohm, farad, watt*
— denumirile funcțiilor de stat, politice și militare	*primar* *președinte* *ministru* *senator*
— denumirile serviciilor, secțiilor, sectoarelor	*catedra de solfegii* *direcție* *contabilitate*

— termenii generici folosiți în locul denumirilor oficiale ale organelor și organizațiilor de stat, întreprinderi etc.	*Muncește la* întreprindere *de 2 ani.* *A trăit* pe șantier *mulți ani.* *A fost* membru *în guvern.*
— denumirile epocilor istorice și geologice care nu au semnificația unor evenimente	*comuna primitivă* *feudalismul* etc.
— numele punctelor cardinale	*sud, nord, orient, occident, miazăzi*
— numele de popoare	*român, italian, bulgar*
— numele zilelor săptămînii și al lunilor	*miercuri* *martie* *iulie*
— numele obiectelor de învățămînt	*matematică* *algebră* *algoritmi* *chimie* (limba) *franceză*
— termenii generici care nu fac parte din numele geografice și teritorial administrative urmați de un substantiv	*bălile Amara* *lacul Snagov* *fluviul Volga* *vîrful Negoiul*

3. *Se scriu într-un cuvînt:*

— substantivele proprii compuse care prezintă un grad avansat de unitate semantică și totodată se declină și se articulează ca niște cuvinte simple	*Cîmpulung* *Sîndominic* *Sînandrei*
— substantivele comune compuse formate din cuvinte întregi existente și independent în limbă, care prezintă un grad avansat de unitate semantică și se comportă în flexiune ca un singur cuvînt	*bunăstare* *bunăvoie* *primăvară* *miazăzi* *unidelemn*
— substantivele conținînd elemente de compunere care nu există independent în limbă: *aero-, electro-, mono-, pseudo-:*	*aerostat* *electrodinamică* *monocultură* *pseudopode*

Notă: În același fel se scriu și substantivele compuse din două substantive unite prin vocala de legătură *o*: dacoromân, istroromân, macedoromân etc.

— substantivele compuse care formează așa-numitele compuse din abrevieri ; atunci cînd acestea constau din alăturarea unor litere inițiale și a unor fragmente inițiale de cuvinte combinate, în așa fel încît să aibă aspectul unui cuvînt obișnuit	*aprozar* *pal* (plăci aglomerate) Agerpres etc.

4. *Se scriu cu liniuță de unire (cratimă) :*

A. — Substantivele compuse din cuvinte întregi, existente și independent în limbă, în care vobitorul analizează destul de bine înțelesul fiecărui termen în parte și care, de cele mai multe ori, își păstrează individualitatea morfologică :

— substantivele cu formă de nominativ-acuzativ al căror prim termen se modifică în flexiune	*cîine-lup* *(cîinele-lup* articulat) *redactor-șef* *(redactorului-șef)*
— substantivele neologice compuse cu numeralul *prim*	*prim-ministru*

Notă: Se scrie *viceprim-ministru* cu o singură cratimă, întrucît *vice* se scrie împreună cu cuvîntul următor *(vicepreședinte)*, dar *prim-vicepreședinte-ministru* (cu două cratime).

— compusele dintr-un substantiv precedat sau urmat de un adjectiv al căror prim termen se modifică în flexiune	*bună-credință* *(bunei-credințe)*
— compusele dintr-un substantiv și un substantiv în genitiv ai căror termeni nu corespund ca sens, în totalitate sau parțial, realității denumite	*floarea-soarelui* *ochiul-boului*
— compusele cu două substantive legate prin prepoziție, ai căror termeni nu corespund ca sens realității denumite	*cal-de-mare* *(cai-de-mare)*
B. — Substantivele proprii lipsite de unitate morfologică, cum sînt numele proprii teritorial-geografice, administrative, alcătuite din :	
— două nume proprii	*Bistrița-Năsăud*, *Iezer-Păpușa*,
— un nume propriu urmat de un substantiv comun	*Broșteni-Vale*
— un substantiv comun urmat de un nume topic propriu sau numele de persoane care sînt urmate de un nume geografic, nume de personaje din basme	*Pîrîul-Cărbuna*, *Rădulescu-Motru*, *Rilă-Iepurilă*
— compusele din verbe însoțite de substantive sau de pronume avînd aspectul unor scurte propoziții sau chiar al unor fraze	*nu-mă-uita* *du-te-vino* *pierde-vară* *linge-blide* *zgîrie-brînză*
— compusele cu prepoziția *după*	*după-masă* *după-prînz*
— compusele dintr-un număr mai mare de termeni, combinații ale tipurilor precedente	(un) *lasă-mă-să-te-las*

DE REȚINUT

1. Substantivele și adjectivele feminine cu tema în **j** și **ș** se scriu și se rostesc cu **-ă**(final) la **N.—Ac. sg.** neart. Pe lîngă această normă de scriere și rostire corectă, este necesară cunoașterea formelor flexionare de plural nearticulate, precum și a celor de **G.—D. sg.**, articulate enclitic.

Substantive cu tema în j[1]

Le grupăm după desinența de plural :

a. în **-e** :

NOMINATIV-ACUZATIV		GENITIV-DATIV
singular	**plural**	**singular** articulat enclitic
birjă	*birje*	*birjei*
cîrjă	*cîrje*	*cîrjei*
forjă	*forje*	*forjei*
mreajă	*mreje*	*mrejei*
plajă	*plaje*	*plajei*
schijă	*schije*	*schijei*
șarjă	*șarje*	*șarjei*
tijă	*tije*	*tijei*

în **-i** :

coajă	*coji*	*cojii*
glajă	*glăji*	*glăjii*
grijă	*grijă*	*grijii*
lojă	*loji*	*lojii*
majă	*măji*	*măjii*
strajă	*străji*	*străjii*
vrajă	*vrăji*	*vrăjii*

Substantive și adjective cu tema în ș :

Le grupăm după desinența de plural :

a. în **-e** :

NOMINATIV-ACUZATIV		GENITIV-DATIV
singular	**plural**	**singular** articulat enclitic
băstinașă, s.f., adj.	*băștinașe*	*băștinașei*
brîndușă, s.f.	*brîndușe*	*brîndușei*
broșă, s.f.	*broșe*	*broșei*
creșă, s.f.	*creșe*	*creșei*
drăgălașă, adj.	*drăgălașe*	*drăgălașei*
fișă, s.f.	*fișe*	*fișei*
fruntașă, s.f, adj.	*fruntașe*	*fruntașei*

[1] Nu sînt adjective românești cu tema în **j**.

galeşă, adj.	*galeşe*	*galeşei*
gingaşă, adj.	*gingaşe*	*gingaşei*
jucăuşă, adj.	*jucăuşe*	*jucăuşei*
leneşă, adj.	*leneşe*	*leneşei*
părtaşă, adj.	*părtaşe*	*părtaşei*
planşă, s.f.	*planşe*	*planşei*
tovarăşă, s.f.	*tovarăşe*	*tovarăşei*
uriaşă, s.f., adj.	*uriaşe*	*uriaşei*
vrăjmaşă, s.f., adj.	*vrăjmaşe*	*vrăjmaşei*

b. **În -i :**

NOMINATIV-ACUZATIV		GENITIV-DATIV
singular	**plural**	**singular** articulat enclitic
cămaşă, s.f.	*cămăşi*	*cămăşii*
cenuşă, s.f.	*cenuşi* (rar)	*cenuşii*
faşă, s.f.	*feşi*	*feşii*
gogoaşă s.f.	*gogoşi* (= mînciuni) (*gogoaşe*, *gogoşi* = produs de patiserie)	*gogoşii*
guşă, s.f.	*guşi*	*guşii*
mănuşă s.f.	*mănuşi*	*mănuşii*
mătuşă, s.f.	*mătuşi*	*mătuşii*
păpuşă, s.f.	*păpuşi*	*păpuşii*
uşă, s.f.	*uşi*	*uşii*

Notă : Vechiul cuvînt de origine turcească *paşa*, pl. *paşale*, la **G.D.** singular articulat ***paşalei***, a căpătat forma *paşă*, pl. *paşi*, fiind de genul masculin, cu **G.D.** sg. art. *paşei*.

Observaţie :

Atît substantivele cu tema în j, cît şi substantivele şi adjectivele cu tema în ş, care au G.D. sg. neart. — şi forma de pl. — cu desinenţa **-e**, la **G.D.** sg. art. enclitic au terminaţia **-ei**, **în timp ce substantivele care au forma de G.D.** neart. sg. şi de pl. în **-i**, la **G.D.** sg. art. **enclitic se scriu cu doi i.**

2. Substantivele şi adjectivele care au pe **i** în finala temei, precum şi substantivul *copil*, formează pluralul nearticulat cu doi **i**.

Substantive

MASCULINE		FEMININE		NEUTRE	
singular	**plural**	**singular**	**plural**	**singular**	**plural**
bidiviu	*bidivii*	*accepţie*	*accepţii*	*artificiu*	*artificii*
camionagiu	*camionagii*	*confuzie*	*confuzii*	*beneficiu*	*beneficii*
cazangiu	*cazangii*	*definiţie*	*definiţii*	*capriciu*	*capricii*
copil	*copii*	*evoluţie*	*evoluţii*	*consiliu*	*consilii*
fiu	*fii*	*excepţie*	*excepţii*	*edificiu*	*edificii*
geamgiu	*geamgii*	*poezie*	*poezii*	*fluviu*	*fluvii*
lustragiu	*lustragii*	*promoţie*	*promoţii*	*gimnaziu*	*gimnazii*
spahiu	*spahii*	*recenzie*	*recenzii*	*spaţiu*	*spaţii*
surugiu	*surugii*	*rezoluţie*	*rezoluţii*	*studiu*	*studii*
uliu	*ulii*	*stingăcie*	*stingăcii*	*teritoriu*	*teritorii*

Observaţii :

I. a. Pentru formarea paradigm ei cu articol hotărît enclitic, la singular, substantivele masculine şi cele neutre folosesc acelaşi procedeu : ataşarea articolului direct la forma nearticulată :

	Masculin				*Neutru*		
N.Ac.	*bidiviul*,	*fiul*,	*spahiul*,	*uliul* etc.	*consiliul*,	*fluviul*,	*studiul*
G.D.	*bidiviului*,	*fiului*,	*spahiului*,	*uliului*	*consiliului*,	*fluviului*,	*studiului*
V.	—	*fiule*,	*spahiule*	—	—	—	—

b. Pentru formarea paradigmei articulate enclitic, la singular, a substantivelor feminine discutate în acest paragraf, se procedează astfel :

— la **N. Ac.**, se îndepărtează terminaţia **-e** şi se adaugă articolul hotărît enclitic **-a** : *accepţia*, *definiţia*, *evoluţia*, *poezia*, *recenzia* etc.

— la **G.D.**, se ataşează direct la forma nearticulată articolul enclitic **-i** : *accepţiei*, *definiţiei*, *evoluţiei*, *poeziei*, *recenziei* etc.

II. a. Pentru formarea paradigmei cu articol hotărît enclitic la plural, substantivele masculine discutate se scriu cu trei **i** la **N.Ac.** (forma de plural nearticulat cu doi **i** + articolul hotărît **-i** : *bidivii*, *cazangii*, *copii*, *fii*, *spahii*, *ulii* etc.

La **G.D.** şi **V.**, se adaugă la forma de plural nearticulată articolul enclitic **-lor** :

G.D.	*bidiviilor*,	*cazangiilor*,	*copiilor*,	*fiilor*,	*uliilor*	etc.
V.	—	*cazangiilor*,	*copiilor*,	*fiilor*	—	

b. Paradigma cu articol hotărît, la plural, atît pentru substantivele feminine, cît şi pentru cele neutre se formează în acelaşi fel : *se ataşează articolul enclitic* (**-le**, **-lor**) *la forma de plural nearticulată* :

	Feminin		*Neutru*		
N.Ac.	*definiţiile*,	*poeziile*, *recenziile*	*consiliile*,	*fluviile*,	*studiile*
G.D	*definiţiilor*,	*poeziilor*, *recenziilor*	*consiliilor*,	*fluviilor*,	*studiilor*
V.	—	—	—	—	—

c. Au forme pentru **V.**, în mod obişnuit, numai substantivele nume de fiinţă umană (cărora ne putem adresa). Prin personificare, se pot crea forme de **V.** şi pentru alt fel de substantive :

„— *Ce te legeni*, **codrule**,
Fără ploaie, fără vînt,
Cu crengile la pămînt".

M. Eminescu, *Ce te legeni* ...

„*Cît de frumoasă te-ai gătit,*
Naturo, *tu ! Ca o virgină*
Cu umblet drag, cu chip iubit !"

G. Coşbuc, *Vara*

„*Dar de ne-om prăpădi cu toţii,*
Tu, **Oltule**, *să ne răzbuni*".

O. Goga, *Oltul*

Adjective [1]

MASCULINE ŞI NEUTRE	FEMININE	FEMININE ŞI NEUTRE MASCULINE
singular	singular	plural
argintiu	*argintie*	*argintii*
auriu	*aurie*	*aurii*
castaniu	*castanie*	*castanii*
cărămiziu	*cărămizie*	*cărămizii*
cenuşiu	*cenuşie*	*cenuşii*
fumuriu	*fumurie*	*fumurii*
timpeziu	*limpezie*	*limpezii*
meritoriu	*meritorie*	*meritorii*
nisipiu	*nisipie*	*nisipii*
purpuriu	*purpurie*	*purpurii*
rubiniu	*rubinie*	*rubinii*
străveziu	*străvezie*	*străvezii*
timpuriu	*timpurie*	*timpurii*
viu	*vie*	*vii*
zglobiu	*zglobie*	*zglobii*

Observaţii:

I.a. Paradigmele articulate enclitic ale adjectivelor, atît la singular, cît şi la plural, se formează ca şi la substantive.

b. Pe lîngă formele scrise ale acestor feluri de substantive şi adjective, trebuie să se acorde atenţie şi pronunţării. Astfel, substantivele şi adjectivele masculine şi neutre, la singular, au silaba finală cu diftong : bidi-**viu**, *cazan*-**giu**, *flu*-**viu**, *argin*-**tiu** etc. ; substantivele şi adjectivele feminine, la singular, se rostesc în final cu hiat : *definiţi*-**e**, *evoluţi*-**e**, *fumuri*-**e**, *mlădi*-**e**, *poezi*-**e**, *timpuri*-**e** etc.

Notă! Linioara care desparte pe *-e* marchează hiatul, adică rostirea cu altă silabă faţă de precedenta. Cînd, în scris, un astfel de cuvînt ajunge la marginea foii de hîrtie, este interzis să se despartă o singură literă, care să fie trecută la începutul rîndului următor!

c. Substantivul masculin *uliu* şi substantivul neutru *serviciu* se rostesc corect cu diftong : *u*-**liu**, *servi*-**ciu**. Sînt incorecte scrierea şi rostirea *servici* — şi, respectiv, *uli*.

II.a. La plural, formele nearticulate scrise cu doi **i**, atît la substantive, cît şi la adjective, indiferent de gen, se rostesc cu diftong : *co-pii*, *u-lii* ; *po-e-zii*, *re-cen-zii* ; *con-si-lii*, *stu-dii* ; *cas-ta-nii*, *me-ri-to-rii* etc.

b. Formele de plural nearticulate a două substantive, unul masculin — *copil* — şi altul feminin — *copie* —, apar ca omografe (scrise la fel), dar nu sînt omofone (nu se pronunţă la fel) : *copii* — *copii* (cu accentul pe ultima silabă) ; *cópie* — *cópii* (cu accentul pe prima silabă).

c. Adjectivele pot apărea articulate enclitic numai cînd se află înaintea substantivelor pe care le determină. În acest caz, adjectivele primesc articolul enclitic, iar substantivele respective rămîn fără articol : *aurlii* snopi de grîu ; *cenuşlii* nori de toamnă ; *zglobiii* copii din clasa a IV-a ; *mlădiile* trestii de lîngă lac ; *străvezile* unde ale mării ; *nisipiile* teritorii sahariene ; *timpuriile* studii etc., etc.

[1] Nu sînt adjective **feminine cu pluralul în -i.**

EXERCIŢII :

1. *Analizaţi substantivele din textul următor (genul, numărul, cazul şi funcţia în propoziţie). Formaţi singularul şi pluralul articulat al substantivelor :* **flori, rod, lumi, meri ,gîndirii, veşmintele:**

„Multe flori sînt, dar puţine
Rod în lume o să poarte,
Toate bat la poarta vieţii,
Dar se scutur multe moarte.

Ca şi flori în poarta vieţii
Bat la porţile gîndirii,
Toate cer intrare-n lume,
Cer veşmintele vorbirii".

M. Eminescu, *Criticilor mei*

2. *Indicaţi ce substantive feminine corespund următoarelor substantive :* **băiat, bărbat, cocoş, frate, tată.**

3. *Treceţi într-o coloană substantivele epicene şi în altă coloană pe cele mobile (indicînd pentru ultimele forma de feminin) :* **barză, berbec, bibliotecar, bitlan, bondar, cititor, cocor, cofetar, etitor, doctor, dramaturg.**

4. *Copiaţi textul următor. Faceţi analiza completă a substantivelor potrivit tabelului de mai jos :*

Substantive	Comun/ propriu	Articol	Gen	Număr	Caz	Formate prin derivare sau compunere	Funcţie sintactică

„Acolo unde dumneavoastră raţionaţi şi încercaţi a trece spre adevăr prin silogisme şi ipoteze, înţeleptul de demult avea o cale deschisă, o împărtăşire directă, o însuşire de a pătrunde nesilit în miezul lucrurilor. Aspectele lumii şi fenomenele naturii magul le prezenta în embleme ; le punea deci o cheie veşnică".

M. Sadoveanu, *Creanga de aur*

5. *Subliniaţi substantivele proprii, simple şi compuse, din textele* :

„O activitate febrilă se desfăşoară la Întreprinderea Minieră «Petrila», în întreg bazinul Văii Jiului".

„Scînteia", 3.VIII.1983

„Muzeul «Delta Dunării» din Tulcea a scos la iveală numeroase mărturii ale prezenţei strămoşilor noştri în această parte a ţării".

„Scînteia", 3.VIII.1983

În cadrul Zilei Marinei în Piaţa Ovidiu a avut loc deschiderea oficială a manifestărilor desfăşurate...

„Scînteia", 3.VIII.1983

6. *Indicați formele de plural ale substantivelor :* **apă, frig, bucată, grîu, lapte.** *Explicați sensul cuvintelor la singular și plural.*

Model :

cap —
- *capi* (căpetenie, șef, conducător)
- *capete* (extremitate superioară a corpului omenesc, partea anterioară a animalelor)
- *capuri* (forme de relief)

7. *Analizați genul substantivelor din textele de mai jos :*

a. „... **flori** cîntau în aer cu frunze îngreuiete de gîndaci ca pietre scumpe, și murmurul lor împlea lumea de un cutremur voluptos. Greieri răgușiți cîntau ca orologii aruncate în **iarbă**, iar painjeni de smarald au țesut pe o insulă pînă la malul opus un pod de pînză diamantică ..."

M. Eminescu, *Sărmanul Dionis*

b. „Vieţuitoarele pustietăţii sînt îmbătate de farmecul acesta : paserile zbor ca zîne, lupul poposește pe labe în hățișuri și privește nemișcat ; vulpea stă lîngă vizuină și nu se-ndură să **meargă** la vînat ; veverița pleacă creangă lîngă creangă și hoinărește, ca o deșucheată, pădurea întreagă. Iar iepurele a zbughit-o la jucat."

E. Gîrleanu, *Fricosul*

8. *Construiți zece propoziții cu substantive cu sens colectiv pornind de la forma de singular a cuvintelor :* **apă, boier, mesteacăn, fag, frunză, muncitor, piatră, stejar, țăran, tufă.**

9. *Înlocuiți cuvintele din paranteză cu substantivele potrivite la cazul genitiv-dativ și subliniați terminația lor :*

Echipa **(șarjă)** de la ora 12 era formată numai din tineri. Era un rod al **(grijă)** maistrului Iosif, care dăduse glas **(putere)** sale de convingere. Fericiți de rezultate în seara aceea au fost ocupanții **(lojă)** rezervate premianților.

10. *Arătați care sînt substantivele cu sens colectiv din text. Analizați terminațiile de plural ale substantivelor :*

„Cînd toamna-și risipește spre galbene cîmpii,
băneturi de aramă fremătînd,
se scurg pe drum șiraguri de care rînd pe rînd
și se-mpletesc doiniri de vizitii.
Așa-i la noi, la munte ; în care se aduc
bucate pentru iarnă prin toamnele de fum ;
și-n vale, către fabrici, trosnesc curînd pe drum
prelunge harabale de butuc.
Copiii rîd în cîrduri la porți și se ațin
Și-n casă intră miros de grînă, de mîncări" ...

N. Labiș, *Drumuri*

11. *Analizați valorile stilistice ale substantivelor din următoarele texte :*

a. „De pe creștetele Ceahlăului, o lună rotundă și galbenă se înalță deasupra oceanului de **brazi**. Dar pe măsură ce privirile i se umplu de vastul spectacol al firii, ea se schimbă la față, **pînă ce**, pe bolta de o desăvîrșită puritate, nu mai alunecă decît o albă și rece efigie. Acum, din cerul deschis ca o fereastră a infinitului, curge un eteric șuvoi de **beteală**. Sub vraja lui, **pădurile** se desprind din rădăcini și pornesc ca un cortegiu de nuntă, spre **tărîmul** unei neîngrădite feerii."

Geo Bogza, *Cartea Oltului*

b. „Cînd am plecat, un ornic bătea din ceață rar,
Atît de rar că timpul trecu pe lîngă oră.
I-am auzit întîia bătaie amîndoi,
Pierzîndu-se-n noiembrie prelungă și sonoră.

Cu limbile oprite pe palidul cadran
Ne-a urmărit plecarea, de sus ca o fereastră
De casă părăsită, cu-o rază frîntă-n geam.
Nu l-ai simțit că este părtaș la jalea noastră ?"

T. Arghezi, *Despărțire*

ARTICOLUL

Definiție { parte de vorbire **flexibilă** care face parte din sistemul de determinare a numelui *(substantiv, pronume, adjectiv, numeral)*. — precizează în ce măsură obiectul denumit este cunoscut ori este considerat cunoscut de cei care spun ceva despre acel obiect; — nu are înțeles de sine stătător, nu poate îndeplini funcție de parte de propoziție.

DUPĂ GRADUL DE INDIVIDUALIZARE

I.a. Articolul hotărît (propriu-zis)

sg. — **N. Ac.** m. n. *-l, -le : omul, muntele, tocul*; f. *-a : prietenia*

pl. **N. Ac.** — m. *-i : oameni, munții*; f. n. *-le : prietenile, tocurile*

sg. — **G. D.** m. n. *-lui :* *omului*, *muntelui*, *tocului*; f. *-i : prieteniei*

pl. **G. D.** — m. f. / n. *-lor* — *munților*, *prietenilor*, *tocurilor*

b. Articolul posesiv (genitival)

sg. m. f. n. : *al, a :*

Al *tău e acest stilou.*
Cartea e **a** *elevilor.*

pl. m. f. n. : *ai, ale :*

Ai *mei sînt plecați.*
Florile erau **ale** *fetelor.*

c. Articolul demonstrativ (adjectival)

sg. **N. Ac.** — m. n. *cel :* **cel** *harnic, înalt*; f. *cea :* **cea** *frumoasă*

pl. **N. Ac.** — m. *cei :* **cei** *harnici*; f. n. *cele :* **cele** *frumoase, înalte*

sg. **G. D.** — m. n. *celui :* **celui** *harnic, înalt*; f. *celei :* **celei** *frumoase*

pl. **G. D.** — m. f. *celor :* **celor** *harnici*; n. *celor :* **celor** *frumoase, înalte*

II. Articolul nehotărît

sg. **N. Ac.** — m. n. *un :* **un** *elev*, **un** *strung*; f. *o :* **o** *floare*

pl. **N. Ac.** — m. n. *niște :* **niște** *elevi*, **niște** *strunguri*; f. *niște :* **niște** *flori*

sg. **G. D.** — m. n. *unui :* **unui** *elev*, **unui** *strung*; f. *unei :* **unei** *flori*

pl. **G. D.** — m. f. *unor :* **unor** *elevi*, **unor** *flori*; n. *unor :* **unor** *strunguri*

DUPĂ POZIȚIE

I. proclitic (antepus) — nehotărît : **o** *fetiță*; *posesiv* (genitival) : **al** *fetiței*; *adjectival* (demonstrativ) : **cea** *harnică*; *hotărît* pentru nume proprii de persoane la G. D. : **lui** *Sandu*

II. enclitic (hotărît : propriu-zis) (postpus) : *fetița*

*

„Ploaia începe cu boabe mari cît oul de graur ; vîntul gonește năuc și umflă cu vuiet ce se ridică necontenit. O clipă, coliba se luminează pe ferăstruia podului. Un fulger cît un balaur se zvîrcoli în norii groși și negri ca zgura. Noaptea își închise iarăși întunericul. O uruitură se pierde în depărtare".

B. Șt. Delavrancea, *Șuer*

*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

1. Substantivul primește articol hotărît —

— cînd e urmat de adjective demonstrative : *acesta, aceasta* etc., sau de un numeral ordinal — *masa aceasta*, *concursul acesta*, *haina aceea*, *clasa a treia*

— cînd indică o calitate a unei persoane, cuvînt așezat imediat înaintea numelui ei propriu — *colega Dinescu*, *inginera Pop*, *sportivii Ionel* și *Mihai Gavrilescu*

— cînd este o poreclă sau un supranume așezat după numele propriu-zis — Dumitru *Ciubotarul*, Ioana *Cusătoreasa*

— cînd exprimă grade de rudenie sau persoane cunoscute — *mama, tata, bunicul, bunica, cuscrul* și *mătușa*

— cînd e urmat imediat de un substantiv în genitiv — *linia brațului*, *ochiul prieteniei*

— cînd e urmat sau precedat de adjectivele *tot, toată* și numeralele colective : — *toată lumea*, *tustrei prietenii*

— cînd se află în genitiv imediat după un substantiv cu articol hotărît sau cînd este în dativ **fără** altă determinare — *E hora bucuriilor ... veacul împlinirii.*, *Îi trimite bunicii* o scrisoare.

— cînd exprimă un lucru care aparține persoanei indicate de pronumele în dativ care însoțește verbul — *Și-a murdărit caietul.*, *Mi-a legănat copiii.*

— cînd este constuit cu locuțiunea prepozițională *de-a* — *de-a puia-gaia*, *de-a pisica* și *șoarecii*

Observație :

Fiți atenți la rostirea și scrierea articolului hotărît *-l* la forma **N. Ac. sg.** a substantivelor și adjectivelor masculine și neutre. În vorbirea curentă nu este obligatorie rostirea articolului *-l*, dar în scris acesta nu trebuie să lipsească.

corect — *băiatul acesta, arcușul* acesta; *bunul meu tovarăș*, strălucitul *lui arcuș* — incorect : *băiatu ...*, *bunu ...*

2. Articolul **hotărît lui** la genitiv și dativ apare ca un cuvînt de sinestătător înaintea substantivelor în următoarele situații

nume de persoane terminate în cons. sau în altă vocală decît *a*	subst. comune ne-art. enclitic și urmate de un adj. pos.	subst. Vodă	subst. masc. *bade, nene, moș*, urmate de nume propriu	subst. care denumesc lunile anului
lui *Ștefan* **lui** *Bogdan* **lui** *Mimi*	**lui** *unchiu-tău* **lui** *frate-său*	**lui** *Vodă*	**lui** *badea Tudor*	zilele **lui** *august de foc ...*

3. Articolul **posesiv** (genitival)

a. *Ajută la exprimarea pronumelui posesiv și are genul și numărul obiectului posedat :*

Prietenul tău nu a venit. **Al** *m e u* *e aici.*
Prietena ta e frumoasă. **A** *m e a* *e inteligentă.*
Părinții lor au plecat. **Ai** *v o ș t r i* *vă însoțesc.*
Surorile mele sînt mari. **Ale** *t a l e* *sînt la grădiniță.*

Pentru **G.D.** pl. se folosește forma **alor** :

I-am rugat să le comunice și **alor** *t ă i* *adresa mea.*

b. *Ajută la exprimarea numeralului ordinal :*

S-au prezentat fete și băieți la concurs. **Al** *u n s p r e z e c e l e a* *nu a reușit.* **A** *t r e i a* *a avut medie mare.*

„Harnic și muncitor și strîngător este cum nu se găsește **al** *d o i l e a*“.

L. R e b r e a n u, *O.*, IV, apud. *G. A.*

c. Folosit ca adjectiv, numeralul ordinal este însoțit de articolul posesiv, fie că e antepus sau postpus față de substantivul determinat : **a** *doua parte, partea* **a** *doua ; al treilea etaj ; etajul* **al** *treilea.*

În limba contemporană există tendința de a se omite articolul posesiv a înaintea numeralului ordinal cu valoare de adjectiv plasat în urma substantivului determinat. Această tendință este o abatere de la norma limbii literare.

Deci : — *clasa* **a** *doua* (nu : *clasa doua !*) ; — *partea* **a** *treia* (nu : *partea treia !*)

Notă :

Nu trebuie confundat articolul posesiv feminin **a** cu prepoziția **a** care se construiește cu **Ac.** :

cunoscătoare **a** *multor lucruri* (art. pos. ... **G.**) — *cunoscătoare* **a** *multe lucruri* (prep. ... **Ac.**)

4. Articolul **demonstrativ** (adjectival)

— Articolul *cel, cea, cei, cele* se află întotdeauna înaintea unui **adjectiv** sau a unui numeral **ordinal** : **cel** *frumos*, **cea** *tînără*, **cei** *dintîi*, **cele** *dintîi*

— Grupurile *ce-l, ce-a, ce-i* se află înaintea unui verb predicativ sau a altor părți de vorbire : adverb sau pronume. Cele două cuvinte pot fi scrise și separat :

ce-l	*aduse*		*ce* **îl** *aduse*
pron. rel.	pron. pers.	verb	
ce-a	*spus*		*ce* **a** *spus*
pron. rel.	verb.	perf. compus	
ce-i	*făcu*		*ce* **îi** *făcu*
pron. rel.	pron. pers.	verb	

sau : *ce -i acolo ?* (pron. verb adverb)

5. Articolul **nehotărît**

— în analiza gramaticală se ia împreună cu substantivul pe care îl însoțește

— poate fi distanțat de substantivul determinat prin alte părți de vorbire, dar el rămîne, și în această situație, strîns legat de substantiv :

un **minunat** *peisaj* → **un** se referă la peisaj (substantiv)

EXERCIȚII :

1. *Citiți cu atenție textele și explicați folosirea articolului posesiv* (genitival) :

a.

„Laurii voiau să-i smulgă de pe fruntea ta de fier,
A credinții biruință căta orice cavaler“.

M. E m i n e s c u, *Scrisoarea III*

b. „Căci poezia este expresia unui suflet, a unei sensibilități particulare, dar în același timp leagă misterios pe cel supus entuziasmului ei liric cu un suflet colectiv, cu o matcă generală alcătuită de milenii și care impune direcția și tipare potrivite cu necesitățile ei interioare“.

Zoe Dumitrescu-B u ș u l e n g a, *Antologie de poezie românească*

2. *Analizați articolele hotărîte din textele următoare și specificați valoarea morfologică și funcția sintactică a cuvintelor articulate cu articol hotărît :*

a.

„Unde-i astăzi cîntărețul
Glasul codrilor s-asculte,
Cetluind pe patru strune
Taina zvonurilor multe ?
Și, pribegitori, azi, unde-s
Ochii văzători a toate,
Să îmbrățișeze-ntreagă
Vraja firii fermecate ?“

O. G o g a, *Așteptare*

b. „Au purces iar în pojarul amiezii. De o parte și de alta a drumului de țărînă, pînă în fundul zării către amiază, se întindeau pășunile înflorite. Și ici-colo se vedeau de departe vitele albe mișcîndu-se domol și auzeau tălăngile care cîntau lenea zilei".

M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*

3. *Înlocuiți spațiile libere cu articolele hotărîte :*

Lui moș Andrei, (unchi) ... meu îi plăceau jocurile noastre.

Au plecat de la (pom) ... acela, toată (ceată) ... de copii spre rîul de la marginea (satul) ... Au plecat cu noi (bunic)..., (mamă)..., după ce ne-au pus merindea în traistă. A venit cu noi (cioban) ... Poenaru, marele meu prieten care mi-a ocrotit (copilărie) ... Era ziua (surprize) ....

4. *Construiți cinci propoziții în care articolele nehotărîte* **un, o, unei, niște, unor** *să fie despărțite de substantivele pe care le însoțesc printr-unul sau mai multe adjective. Subliniați substantivele și articolele nehotărîte. Analizați genul și numărul și cazul lor.*

Model : O mare și întinsă tarla cultivată cu grijă îl impresionă.

o=art. nehot., f., sg., caz **N.**
tarla=subst. com., f., sg., caz **N.**

5. *Citiți textele și subliniați articolele nehotărîte și hotărîte, analizîndu-le împreună cu substantivele pe care le însoțesc, după model :*

Model : Poetul și-a intitulat volumul de versuri *Cîntece.*

poetul = subst. com., m., sg., caz **N.**
-l art. hot., m., sg., caz **N.**

a. „În curgerea lină a văii, o poiență se deschide, dormind parcă într-o pulbere de lumină, **într-o neclintită singurătate**".

M. Sadoveanu, *În pădurea Petrișorului*

b.

„Mirajul unui dulce fruct
îmbrac-un sîmbure amar,
ca să ne cadă într-o zi
neașteptat în palme — dar.

Sorocul creșterii e-n vînt.
Copacii iau puteri pe-un an
din noaptea elementului
ce se-nnoiește năzdrăvan."

L. Blaga, *Solstițiul grădinilor*

6. *Construiți opt propoziții în care să se afle articole posesive însoțind : un substantiv la genitiv, un numeral, un pronume la genitiv, un adjectiv posesiv.*

ADJECTIVUL

Definiție : parte de vorbire flexibilă, care **exprimă o calitate a unui obiect și se acordă** cu substantivul determinat.

Felurile adjectivelor
- a. variabile
  - cu două terminații : *negru/neagră*
  - cu o terminație : *dulce, limpede*
- b. invariabile
  - provenite din adverbe : *așa, asemenea*
  - împrumuturi : *bleu, bej, fericе*
- c. după formă
  - simple : *bun, cald, frumos*
  - compuse : *atotputernic, cumsecade*

Acordul adjectivului cu substantivul se realizează în gen, număr și caz — *stradă* **nouă**, *străzi* **noi**

Gradele de comparație
- I. pozitiv : *elegant, fin, frumos, înalt*
- II. comparativ
  - de inferioritate : *mai puțin lung, înalt*
  - de egalitate : *tot așa de lung, înalt*
  - de superioritate : *mai lung, înalt*
- III. superlativ
  - relativ : *cel mai înalt, lung*
  - absolut : *foarte înalt, lung*, *extraordinar de înalt, lung*

Notă : Nu au grad de comparație adjectivele :
absolut, capital, complet, definitiv, deplin, desăvîrșit, enorm, esențial, fundamental, general, inferior, întreg, maxim, minim, mort, optim, oral, perfect, principal, maritim, secundar, substanțial, superior, suprem, unic, viu, veșnic etc.

Locuțiunea adjectivală (grupul de două sau mai multe cuvinte care prezintă o unitate de sens și are valoare de adjectiv) ⟩ *scriitor* **de geniu** (genial) ; *lucru* **de căpetenie** (lucru important, principal)

Observație :

Locuțiunile adjectivale se comportă ca adjectivele și pot fi astfel însoțite de articolul demonstrativ sau pot avea grade de comparație :

prieten cu credință — *prietenii* **cei** *cu credință*
om de ispravă — *om* **foarte** *de ispravă*

Funcțiile sintactice
- atribut : *„Iar în ochii ei* **albaștri** *Toate basmele s-adună".*
  M. Eminescu, *Crăiasa din povești*
- nume predicativ : *Era* **blond, îndesat, osos, plin în obraji** *și cu niște ochi cu privirile jucăușe și întunecate.*
  I. Agîrbiceanu, *Omul cu viață scurtă*
- complement indirect : *Din* **albastru** *cerul s-a făcut cenușiu.*

*

Horia pe-un munte falnic stă călare
O coroană sură munților se pare,

Iar Carpații țepeni îngropați în nori
Își vuiau prin tunet gîndurile lor.

— „Eu am — zise-un tunet — suflet mare, greu,
Dar mai mare suflet bate-n pieptul său ;

Fruntea-mi este albă ca de ani o mie,
Dară a lui nume mai mult o să ție".

— „Nalți sîntem noi munții — zise-un vechi Carpat —
Dar el e mai mare, că ni-i Împărat".

M. Eminescu, *Horia*

*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

1. *Se scriu într-un cuvînt :*

— adjectivele compuse vechi, formate din cuvinte întregi existente și independent în limbă, care prezintă un grad avansat de compunere și a căror scriere s-a impus prin tradiție	*atotbiruitor, clarvăzător, binefăcător, cuminte*
— adjectivele din terminologia tehnico-științifică în structura cărora intră elemente de compunere fără existență independentă în limbă, combinate între ele sau cu cuvinte care există independent	*calciform, calorimetric, aurifer, electrotehnic, gastroduodenal, vasodilatator*
— adjectivele formate simultan prin compunere și derivare cu sufixe	*camilpetrescian, antonpannesc*

2. *Se scriu cu cratimă :*

— adjectivele compuse din două adjective întregi nesudate	*alb-cenușiu, instructiv-educativ*

Notă : *rozalb* se scrie într-un cuvînt, prezentînd un grad avansat de compunere.

— compuse din două sau mai multe adjective întregi indicînd originea etnică, unite de regulă prin vocală de legătură, ca și compusele din două sau mai multe teme și un adjectiv întreg	*franco-italian, româno-bulgar, anglo-francez, franco-italo-spaniol*

Observație :

Se scriu fără linioară :

dacoromân, aromân, meglenoromân, cehoslovac, iugoslav — sudura lor fiind produsă de multă vreme.

— **compuse din două adjective** întregi unite prin **vocale de legătură**	*burghezo-moșieresc, chimico-farmaceutic*
— **compuse din numele unui punct cardinal** și un adjectiv **indicînd originea** etnică	*nord-american, sud-american*
— **compuse dintr-un adverb** și un adjectiv	*așa-zis, înaintemergător, susnumit*

3. *Terminațiile adjectivelor :*

a. masculin : adjectivele terminate la sg. neart. în **-iu au pl. neart. cu doi i, iar** pl. art. cu trei **i**	*castaniu, candriu, căpriu, corbiu, vișiniu, arămiu*
Ortografia lor corespunde cu a substantivelor masculine terminate în **-iu** : *fiu-fii-fiii.*	*castanii, castaniii, arămii, arămiii*

Observație :

Toate celelalte adjective se scriu la N. sau Ac. neart. pl. cu un singur **-i** : *pionieri mîndri.* La forma articulată adjectivul se scrie cu doi *-i : mîndrii pionieri.*

b. feminin : adjectivele terminate la **N.** și **Ac.** neart. în **-a au formele** articulate corespunzătoare în **-ea**	*veche—vechea*

Observație :

Adjectivele masculine terminate în **-ș** fac **N.** și **Ac.** feminine neart. în **-ă** și **N.** și **Ac.** sg. art. în **-a** : *drăgălașă, poznașă, uriașă, gingașă* ; *drăgălașa, poznașa, uriașa, gingașa.*

— **Adjectivele terminate la N. și Ac.** neart. în **-ie** (diftong sau hiat) **au formele** corespunzătoare articulate în **-ia :**	*stacojie—stacojia, bucălaie—bucălaia*
e. adjectivele terminate la N. și Ac. sg. neart. în **-ie** în hiat fac **G. și D.** neart. ca și pl., în **-ii** (doi *i*), dintre care **primul aparține** finalei cuvîntului, iar al **doilea reprezintă marca** specifică formei de **G. D.** și plural	**N.Ac.** *roșie – roșii* **G.D.** — *roșiei*

d. adjectivele variabile de tipul *mare (dulce, rece, limpede, moale, verde)* au :

● **o singură formă de N.** sg. pt. toate genurile :	*mare*
● **o singură formă de N.** pl. pt. toate genurile :	*mari*
● **o formă identică cu pluralul la G.—D.** f. sg. :	*mari*

EXERCIȚII :

1. *Analizați morfologic și sintactic adjectivele din textele de mai jos. Observați valoarea stilistică a adjectivelor în funcție și de schimbarea valorii lor gramaticale :*

a. „O negură deasă, cenușie și sclipitoare... apoi un cer de un etern și albastru întuneric, cu stele moi de suflarea nopții, cu nouri încrețiți, cu aerul cald ... și iarăși, iarăși orașul vechi cu stradele strîmte, cu casele închircite, cu streșinile mucigăite în lună ..."

M. Eminescu, *Sărmanul Dionis*

b. „Acum însă n-are gust de vorbă. Poftește la dînsa, în odăița de dindos pe domnu Iordan, crișmar cuviincios cu obrajii rumeni și pîntecele mare abia stăpînit de chimir. El vine numaidecît răzbind anevoie pe ușa scundă și îngustă. Îi dă o gărăfioară verde, să i-o umple c-o litră de rachiu de cel bun. Cere hîrtie și plic pentru scrisoare. Vîră gărăfioara verde în sîn și poartă în mare grijă între două degete ale mîinii stîngi, lîngă piept, plicul și foaia învăluite într-o bucățică de hîrtie neagră".

M. Sadoveanu, *Baltagul*

c. „Veselia aprinsă în ochii ei, tinerească, visătoare, îi alungă gîndurile care-i chinuiseră toropeala bolnavă. În glasul ei straniu i se părea că vibrează o vrajă nouă, ca și cum de ieri pînă azi s-ar fi schimbat și s-ar fi împlinit cu niște mlădieri mai blînde, poate de credință ori poate de pasiune."

L. Rebreanu, *Pădurea spînzuraților*

2. *Analizați locuțiunile adjectivale din textele :*

a.

„Cîntăreț de lege veche,
Cîntăreț și om de treabă,
Biată mintea mea zadarnic
De păcatul lui se-ntreabă..."

O. Goga, *Cantorul Cimpoi*

b.

„Pe lîngă plopii fără soț
Adesea am trecut
Mă cunoșteau vecinii toți,
Tu nu m-ai cunoscut."

M. Eminescu, *Pe lîngă plopii fără soț*

3. *Construiți propoziții în care să se afle locuțiunile adjectivale :* **„om de căpetenie", „om cu stare", om de nădejde".**

4. *Subliniați adjectivele împreună cu substantivele determinate și explicați valoarea lor stilistică :*

a. „Aceste grinzi alunecau pe ele ca niște raze albe, negre, spre un centru îndepărtat și invizibil, deșteptînd ideea unei osaturi exacte și grandioase ca a unui pod peste un fluviu imens".

G. Călinescu, *Scrinul negru*

b.

„În lacul cel verde și lin
Răsfrînge-se cerul senin,
Cu norii cei albi de argint,
Cu soarele nori sfîșiind.
Dumbrava cea verde pe mal
S-oglindă în umedul val".

M. Eminescu, *Frumoasă-fi*

5. *Înlocuiți spațiile punctate prin adjectivele din paranteze, realizînd acordul cu substantivul determinat :*

a. „El se-nalță de trei suliți pe ... (ceresc) (mîndru) scară
Și cu raze ... (viu) sărută ... (june) flori de primăvară,
Dediței și viorele, brebenei și toporași
Ce răzbat prin frunzi ... (uscat) și s-arată drăgălași".

V. Aleacsandri, *Dimineața*

b. „Amintiri... (crîncen) răscoliră deodată mintea și sufletul lui Tudor. Cu ochii... (încruntat) cetea necontenit slovele... (mare) de pe crucea tatălui său și-i veni în minte dintr-o dată dintre icoanele... (înnegurat) de uitare chipul... (palid) al unui oștean mort".

M. Sadoveanu, *Neamul Șoimărești*

6. *Analizați adjectivele din textele de mai jos, după modelul :*

	ADJECTIVE	
cu o terminație	cu două terminații	invariabile

a. „Maiorescu, străin cu totul de asemenea prevenții și sentimente a acelor profesori, nu făcea în relațiile sale nici o deosebire între feciorii de boieri ..."

I. Negruzzi, *Amintiri de la Junimea*

b. „Cînd se lumină de ziuă, Făt-Frumos vede că șirul munților dă într-o mare verde și întinsă, ce trăiește în mii de valuri senine, strălucite, care treieră aria mării încet și melodios, pînă unde ochiul se pierde în albastrul cerului și în verdele mării".

M. Eminescu, *Făt-Frumos din Lacrimă*

c.

„Mărită fie dimineața
Ce-a săvîrșit a noastră nuntă,
Bătrîne Olt! — Cu buza arsă
Îți sărutăm unda căruntă".

O. Goga, *Oltul*

d. „Soarele scobora luminos spre munții vineți, văzduhul era limpede ; departe sus, cîțiva vulturi pluteau în lumină, se roteau cu aripile întinse, nemișcate ; un vînt molcom aburea în răstimpuri".

M. Sadoveanu, *Șoimii*

7. *Construiți cîte două propoziții în care adjectivele compuse :* **alb-gălbui, negru-verzui, științifico-fantastic** *să însoțească un substantiv feminin la numărul singular și plural. Subliniați elementul component al adjectivului compus prin care se face acordul cu substantivul determinat.*

8. *Scrieți formele articulate de D.-G. singular ale adjectivelor :* **gălbuie, cenușie, cărămizie, liliachie,** *precum și cele de N. Ac. ale adjectivelor :* **zglobiu, căprui, auriu,** *așezîndu-le înaintea unui substantiv.*

NUMERALUL

Definiție: partea de vorbire flexibilă care exprimă:
- *numărul* — **Cinci și cu șaizeci fac șaizeci și cinci.**
- *determinarea numerică* a obiectelor — **Două** *flori au înflorit.*
- *ordinea* obiectelor prin numărare — **Al treilea** *copil le-a adus bucuria.*

Clasificarea numeralelor

A. cardinale: (exprimă un număr fără referire la obiecte (în matematică) sau numărul obiectelor)
- *propriu-zise* (exprimă numărul obiectelor)
  - **simple:** *unu (una), doi (două), trei*
  - **compuse:** *unsprezece, doisprezece*
- *colective* (exprimă din cîte elemente este formată o colectivitate)
  - *amîndoi (amîndouă)*
  - *tustrei, tuspatru*
- *fracționare* (exprimă fracții ordinare și zecimale)
  - *unime*
  - *doime*
  - *pătrime*
  - *jumătate* etc.
- *distributive* (exprimă repartizarea și gruparea numerică a obiectelor)
  - *cîte unul*
  - *cîte doi*
  - *doi cîte doi*
- *multiplicative* (arată în ce proporție crește o cantitate)
  - *îndoit*
  - *întreit*
  - *dublu*
  - *triplu*
  - *însutit*
  - *înmiit* etc.
- *adverbiale* (de repetiție) (arată de cîte ori se îndeplinește o acțiune sau în ce raport se află o calitate (cantitate) a unui obiect față de altul)
  - *o dată*
  - *de două ori*
  - *de trei ori*
  - *de opt ori*
  - *de zece ori* etc.

B. ordinale: (exprimă ordinea prin numărare a obiectelor într-o înșirare)
- *întîiul (întîia)*
- *primul (prima)*
- *al doilea (a doua)*
- *al optulea*
- *cel de al doilea*

după **structură** numeralele sînt:
- a. simple: *unu, una, sută, milion*
- b. derivate: *doime, cincime*
- c. compuse: *unsprezece, nouăsprezece douăzeci și doi, cîte trei, de șase ori*

Elementele care compun clasa numeralelor au înțelesul de cantitate numerică, totuși, în funcție de utilizarea lor, numeralele pot dobîndi diverse valori și îndeplinesc astfel diverse funcții sintactice:

valorile numeralului și funcțiile sintactice
- valoare adjectivală
  - *soacra cu* **trei** *nurori* — **atribut adjectival**
  - **Amîndouă** *cărțile au fost premiate.*
- valoare substantivală
  - **Al treilea** *a cîștigat concursul.* — **subiect**
  - *A fost* **primul** *din clasament.* — **nume predicativ**
  - *Au venit* **cu sutele.** — **complement circumstanțial**
- valoare adverbială: *A construit o casă* **de trei ori** *mai frumoasă decît cea a vecinului.* — **complement circumstanțial**

*

— *Și zici că te-am încărcat cu zece zile de prașilă, măi Ioane, așa?*
— *Păi? ... eu știu că le-am făcut.*
— *În doi ani de cînd sînt aici, numai tu nu te-ai dat pe brazdă, așa?*
— *Păi, cocoane, am casă grea ...*
— *Apoi eu n-am casă grea, măi Ioane? Vezi bine, patru copii aci, două fete la oraș în pension ...*
— *Auleo, ai și la oraș!!*
— *Doi băieți la Paris ...*
— *Săracii de noi!!*
— *Vezi că și eu am greutăți, mă Ioane.*
— *Da cucoane, însă eu zic că fiecare să-și crească copiii.*

I.L. Caragiale, *Arendașul român*

*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Numeralul cardinal:

1. *Numeralul cardinal propriu-zis* are forma *unu* (fără *l*).

2. Numeralele *un* și *o*, cînd însoțesc un substantiv, au aceleași forme ca și articolul nehotărît: **un** *copilaș*, **o** *fată*.

3. *Un, o* pot fi articole nehotărîte cînd însoțesc un substantiv:

Un *copil a deschis poarta.*
Era **o** *comoară lîngă noi.*

4. *Unul, una* pot fi pronume nehotărîte:

Au fost niște atleți pe teren.
Unul *a venit înspre noi!*

Au sosit niște fete de la liceul nostru.
Una *se îndreaptă spre laborator.*

5. *Un(u), o (una)* sînt numerale cînd exprimă un număr și răspund la întrebările : *cîți ? cîte ?*

„Din cei plecați
Doar **unul** *mai vine-napoi.*
E la **trei** *pași*
La **doi** *...“*

C. Petrescu, *Patrula*

6. Numeralele *un(u), o* se declină (cu forme articulate **cînd sînt fără substantiv** și cu forme nearticulate cînd însoțesc un substantiv) :

Concurenții au sosit. **Unuia** *(cui ?) dintre ei i-au dăruit și flori.*
Unui *concurent (cui ?) i-au dat flori.*

7. Celelalte numerale cardinale propriu-zise se declină precedate de articolul demonstrativ adjectival *cel, cea, cei, cele :*

N.Ac. : cele zece *(fete)*
G.D. : *caietele* **celor zece** *(fete)*

Observații :

a. Se pronunță și se scrie corect : *șase, șapte, paisprezece, șaisprezece, optsprezece, nouăsprezece* (nu *șease, șeapte, paișpe, șaișpe).*

b. Se scriu **într-un cuvînt :**

— numeralele cardinale compuse: *unsprezece, doisprezece ... nouăsprezece, douăzeci, treizeci, patruzeci, cincizeci, șaizeci, șaptezeci, optzeci, nouăzeci.*

— numeralele colective: *cîteșitrei, cîteșipatru* etc. ; *tustrei, tuspatru ...*

c. Cratima apare și între două numerale cardinale notate cu cifre care indică timpul, atunci cînd ele nu sînt precedate de o prepoziție :

În perioada **1—25 iulie** *se țin examene de admitere în școli și facultăți.*

dar :

În perioada **de la 1 la 25 iulie** *se țin examene ...*

sau :

Orele de funcționare a magazinului sînt **8—13.**

dar :

Orele de funcționare a magazinului sînt **între 8 și 13.**

d. Se scriu **separat :**

— seriile de numerale cardinale: *douăzeci și unu, douăzeci și trei, o sută, patru sute, patru mii, o mie două sute șaizeci și doi, cinci mii trei sute douăzeci și patru* etc.

— numeralele distributive: *cîte unul, cîte cinci, cîte zece* etc.

— numeralele adverbiale: *o dată, de două ori, a șaptea oară ;*

e. Este incorectă folosirea conjuncției **și** între mii și sute :

trei mii **și** *patru sute* (corect **trei mii patru sute)**

— Este incorectă omiterea prepoziției **de** între numeral (de la douăzeci în sus) și substantiv :

20 lei (corect : **douăzeci de lei, de elevi ...**)

f. În construcții care arată procentul, este greșit ca numeralul să fie precedat de substantivul un procent :

Au promovat un procent de nouăzeci la sută. (incorect)
Au promovat **nouăzeci la sută.** (corect)

— Substantivele *pereche* și *duzină* au uneori valoare de numeral cînd au înțelesul de „doi“ și, respectiv, „doisprezece“ :

Am cumpărat **o pereche** *de pui.*
I-a vîndut **o duzină** *de ace.*

g. Numeralele *unu, una* intră în componența unor locuțiuni în care și-au pierdut valoarea de numeral (au valoare adverbială) :

„Una-mi *este mie de ar vorbi, de ar tăcé.“*

M. Eminescu, *O.*, 208, apud *G.A.*

Una are sensul de *totuna* = valoare de adverb.

h. Cu ajutorul numeralelor cardinale, singure sau în combinație cu alte numerale, ori cu alte cuvinte *(vreo, cam, aproximativ)* se exprimă numărul aproximativ (neprecis) al obiectelor :

Erau vreo **trei** *sute de oameni în sală ...*
zeci *de tineri veneau spre locul întîlnirii.*

„Scînteia tineretului“, 14.IX.1975, p. 2, col. IV

— Cînd aproximația este redată prin alăturarea a două numerale, acestea se scriu legate prin liniuță : *cinci—șase, o sută—două.*

— Se pune cratimă între două numerale scrise cu cifre :

150—200 m².

i. Numeralul adverbial *o dată* este format din două cuvinte : numeralul *o (una)* și substantivul *dată*, spre deosebire de adverbul *odată*, exprimat printr-un singur cuvînt, care are sensul „cîndva“, „odinioară“ :

A fost **odată** *ca-n povești ...*

Observați sensul cuvintelor : numeralul adverbial o dată înseamnă „o“ (una singură) dată ; el se referă la acțiuni care se pot repeta :

Copilul se întoarce să mai privească **o dată** *munții.*

j. Numeralul *ambii, ambele* sînt totdeauna articulate, iar substantivele care le însoțesc sînt nearticulate :

Ambele *case erau ale lui.*

k. În vorbirea populară și familiară se folosesc numeralele fracționare **de felul** construcțiilor : *pe din trei, pe din două, a patra parte* etc. :

A patra parte *era a celui mai mic dintre frați.*

l. Matematicienii folosesc construcții de felul : *unu pe doi, una a patra.* Toate aceste numerale sînt compuse și se scriu în cuvinte separate.

Numeralul ordinal

1. **Numeralul** *întîi*, spre deosebire de celelalte numerale, nu este precedat de articolul posesiv *al*. El se comportă ca un adjectiv cu o singură **terminație :**

banca **întîi** ; *(anul)* **întîi**, față de *(banca) a doua* ;
(anul) al doilea).

2. Așezat înaintea substantivului determinat, *întîi* primește articolul hotărît:

întîiul *(a n)*, **întîia** *(b a n c ă)*, pl. **întîii** *(a n i)*,
întîile *(b ă n c i)* (nu cu doi *-i* — **întîiile** *(b ă n c i)*
(și nici cu *-e* — **întîiele** *(b ă n c i)*

3. La feminin sg., **G.D.**, numeralul are forma articulată:

(al) **întîii** *clase* (față de *al clasei* **întîi**, cînd stă după substantiv)

4. Numeralul *prim* (m. și n.), *primă* (f.) se folosește mai ales așezat înaintea substantivului sau singur, în forma sa articulată:

primul *(e l e v)*, **prima** *(e l e v ă)*;
pl. **primii** *(e l e v i)* (cu doi *-i*), **primele** *(e l e v e)*

Forma de feminin sg. **G.D.** articulat este *primei (nu primii)*: (al) **primei** *(e l e v e)*:

Locul de onoare este **al primei** *eleve de la Olimpiadă.*

5. Uneori numeralele ordinale sînt precedate de articolul **cel (cea)** și de prepoziția **de**, care formează sau nu silabă împreună cu articolul posesiv: **cel de-***al treilea*, **cea de-***a doua*, precum și: **cel de** *al treilea.*

6. Numeralele ordinale formate de la *unsprezece* pînă la *nouăsprezece* se pronunță și se scriu corect astfel: *al unsprezecelea, al doisprezecelea, al treisprezecelea, al optsprezecelea* (nu *optîsprezecelea*); cele formate de la *douăzeci, treizeci* etc. se scriu și se pronunță *al douăzecilea, al treizecilea* (respectiv, la feminin, *a unsprezecea, a douăzecea).*

7. Numeralul cardinal *zece* este neutru *(un zece, două zeci).* Numeralul ordinal corespunzător se scrie corect *al zecelea.*

8. Numeralele formate de la *sută* și *milion* se pronunță și se scriu corect astfel: *al o sutălea, al două sutelea, al milionulea.*

9. Cînd se folosesc cifre romane, numeralele ordinale, în afară de primul din serie, se scriu la masculin și la neutru precedate de articolul posesiv *al* și urmate de articolul enclitic *-le*, plus particula *-a*, iar la feminin, precedate de articolul posesiv *a* și urmate de articolul enclitic *-a*:

— m a s c u l i n și n e u t r u:

Petru **I**, *secolul* **întîi**, *Congresul* **al III-lea**, secolul **al XIX-lea**:

— f e m i n i n:

clasa **I**, *clasa* **a IX-a**

10. Numeralele ordinale formate de la *cinci, șase, șapte, opt, nouă* se pronunță și se scriu corect astfel: *al cincilea, al șaselea, al șaptelea, al optulea, al nouălea.*

Nu este corectă r o s t i r e a și s c r i e r e a numeralelor ordinale fără articolul posesiv *a* înaintea numeralului, cînd acesta stă după un substantiv feminin: *clasa* **treia.** Corect este: *clasa* **a treia**, *partea* **a patra** etc.

EXERCIȚII:

1. *Identificați numeralele, arătați felul lor, precum și funcțiile sintactice:*

a. „O dată cu darea în exploatare a celui de-al treilea tronson al metroului — în lungime de 7—8 km, bucureștenii vor putea ajunge în numai 40 de minute de la un capăt la altul al Capitalei ...

... Ultimul tronson al magistralei I va prelua din traficul urban, potrivit estimărilor edililor, aproape 75 000 de călători pe oră și sens".

„Scînteia", 20.VIII.1983

b. „Șase oameni, trei bărbați și trei femei, urcau din greu, într-o după-amiază de vară, spre crestele atît de fantastic apropiate de cer ale Hășmașului ... Privirile lor erau mistuite de neliniște, iar trupurile, sleite de oboseală, abia mai înotau în altitudine... Treapta tăioasă a unei stînci abia era eliberată de piciorul primului, cînd cel de-al doilea îl și punea pe-al lui într-o secundă".

Geo B o g z a, *Cartea Oltului*

c. „Află, lele Ancuță, că-n noaptea asta, poate peste-un ceas, poate peste două, au să cadă într-adevăr aicea, la porțile dumitale, oștenii Domniei. Cu ei se află Costea Căruntu, care m-o legat ieri și mă bătea peste fălci în vederea norodului".

M. S a d o v e a n u, *Hanu Ancuței*

d. „Se bătură două zile fără odihnă, căzură destui și aveau să mai cadă ... Lupta dură încă un ceas sau două și spre prînz plutoane germane încercară să-și facă loc spre Șoseaua Nordului ... Tomulete semnală la lizieră două tancuri care înaintau în viteză spre linia de asfalt. Pe turelă stăteau doi tanchiști cu binoclul la ochi".

E. B a r b u, *Șoseaua Nordului*

e. „Bine este, înainte de toate să bem unul... Al doilea, să-i spunem prietenului nostru, drumețul, că acest vrednic bărbat ... are nume Ghiță Botgros".

M. S a d o v e a n u, *Nicoară Potcoavă*

2. *Scrieți cu litere următoarele cifre:*

Locuim cu părinții pe Strada Nuferilor la numărul 14. La numărul 18 locuia prietenul meu, iar la 32 diriginta noastră. Veneam acasă cu troleibuzul 12. Am început să fac economii și am strîns pentru carnetul meu de C.E.C. 1 655 de lei; fratele meu mi-a cerut 249 lei ca să-și cumpere 11 discuri. Dacă voi economisi în fiecare lună cît mi-am propus, cînd termin liceul voi avea suma de 10 357 lei.

3. *Construiți cîte două propoziții în care să se afle numeralul adverbial* o dată *și adverbul* odată *(„cîndva", „odinioară", „deodată", „îndată").*

4. *Subliniați numeralele din textele de mai jos și arătați cum s-au format:*

a. „Astfel, de șaptezeci de ani de cînd pe culmile de deasupra Frumoasei au intrat exploatatorii de lemne, care taie întruna și prăvălesc trunchiurile moarte la ripa rîului, s-a așezat aici, pentru păstrăvi, dușmănie sistematică".

M. S a d o v e a n u. *Istoristri din Ardeal*

b. „În apropierea casei cei o sută de argați împinseră cu plesnete de bice caii undeva departe".

G. C ă l i n e s c u, *Bietul Ioanide*

c. „Deși împlinise patruzeci și șase de ani și era om cu multă chibzuială, Hubăr nu părea deloc a om care poate să-i fie tată lui Natl. Lasă că era om bălan, cam slab și cu obrajii roșii, după înfățișare prea tînăr, dar era în tot felul lui de a fi ceva ușuratec, aproape strengăresc".

I. Slavici, *Mara*

5. *Construiți propoziții în care numeralele* **îndoit, împătrit, înșesit, înmiit** *să aibă valoare adjectivală și alte propoziții în care aceste numerale să aibă valoare adverbială. Analizați-le.*

6. *Completați spațiile punctate cu numeralele corespunzătoare (din paranteză) și arătați ce valoare au în text, ce parte de vorbire determină* **(douăzeci și opt, o treime, șapte, mie, înzeci)**.

A plecat atunci ... dintre noi. Cîte ... veneau pe drumul construit de ... brigadieri Văzînd **piscul**, puterea lor se mărea ... Spre cabană au apărut covoare de **albăstrele**. Erau cu ... Așa am ajuns cu bine noi cei ...

7. *Citiți textele și arătați valorile numeralelor:*

a. „Nu-i fusese cu putință în nici un chip domniței să ajungă pînă la el, din pricina viscolului, care bîntuise în tustrele zilele".

M. Sadoveanu, *Zodia Cancerului*

b. „Și mergi prin prăpastia asta mai bine de **trei** ceasuri, iar cine a pierdut cărarea poate să rătăcească și o zi întreagă pînă să-i dea de capăt".

Al. Vlahuță, *Pe Valea Cerbului*

c. „Oriîncotro ne uitam, părea că se ridică înaintea noastră tot urieși, mii de arătări treceau iute aproape de noi, fugeau de se ascundeau în fundul codrului și apoi iar se iveau și iar piereau în văzduh".

V. Alecsandri, *O preumblare la munți*

8. *Citiți cu atenție fragmentul de mai jos („Scînteia", 4 ianuarie 1983) și analizați numeralele. Care sînt procedeele morfologice și sintactice folosite de autor pentru a reliefa arta marei pianiste și scrittoare Celta Delavranceai:*

„Artistă desăvîrșită, al cărei talent înnăscut a fost cizelat mai întîi în țară, de Eduard Wachmann — anterior profesor al propriei sale mame —, apoi în Franța, de Alphonse Duvernay și Isidore Philippe, a absolvit Conservatorul din Paris, iar la marele concurs din 1907 a obținut premiul I, dintre 26 de concurente, fiind considerată „singura muziciană". Din 1908 și-a început cariera de concertistă, admirată în țară și în toate marile orașe ale Europei. O rară capacitate de intuiție artistică — recunoscută de George Mathias, elevul lui Chopin — o energie neașteptată, alături de finețea „tușei", cînd peria jul grupurilor de sunete trebuie să cadă în torente fluide și mingîioase pe sufletul auditoriului".

PRONUMELE

Definiție: parte de vorbire flexibilă care ține locul unui substantiv

- **El** *este poetul despre care v-am vorbit.*
- **Aceasta** *este profesoara noastră?*
- **Cine** *este copilașul acesta?*
- **Oricare** *ar fi cîștigătorul, eu vă felicit pe toți.*
- **Nimenea** *nu cîntă ca taragotistul.*
- **Al meu** *a ieșit primul în concurs.*

Clasificarea pronumelor

- **personal**
  - I — sg. *eu*; pl. *noi*
  - a II-a — sg. *tu*; pl. *voi*
  - a III-a — sg.: m. *el* — *dînsul*; f. *ea* — *dînsa*; pl.: m. *ei* — *dînșii*; f. *ele* — *dînsele*
  - pron. pers. de politețe (reverență)
    - a II-a — sg. *dumneata*; pl. *dumneavoastră*
    - a III-a — sg. *dumnealui, dumneasa, dumneaei*; pl. *dumnealor*
- **reflexiv**
  - forme *accentuate* — D. *sie, sieși*; Ac. (pe) *sine*
  - forme *neaccentuate* — D. *își, și, și-, -ș-*; Ac. *se, se-, -se, s-, -s-*
- **posesiv**
  - I. sg. *meu, mea* — pl. *nostru, noastră, noștri*
  - a II-a sg. *tău, ta* — pl. *vostru, voastră, voștri*
  - a III-a sg. *său, sa; al lui (ei)* * — pl. *ai lor*; *a lui (ei)* — pl. *ale lor*
- **demonstrativ**
  - *acesta, aceasta*
  - *cestălalt, ceastălaltă*
  - *ăst, astă*
  - *ăla, aia*
  - *același, aceeași*
- **relativ — interogativ**
  - *care*
  - *cine*
  - *ce*
  - *cît*
- **nehotărît**
  - *unul*
  - *altul*
  - *nimeni*
  - *ceva*
  - *fiecare*
  - *vreunul*
- **negativ**
  - *nimeni*
  - *nici unul*
  - *nimic*

* Formele paralele de la pers. a III-a sg. și pl., ambele genuri, sînt pronume personale introduse în sistemul celor posesive.

PRONUMELE PERSONAL

*

„Ca-n basme-i a cuvîntului putere ;
El lumi aievea-ţi face din păreri,
Şi chip etern din umbra care piere,
Şi iarăşi azi din ziua cea de ieri".

Al. Vlahuţă, *Cuvîntul*

*

Persoana I

		Singular	Plural
N.		*eu*	*noi*
G.		—	—
D.	acc. :	*mie*	*nouă*
	neacc. :	*îmi, mi*	*ne, ne-, -ne,*
		mi-, -mi, -mi-	*-ne-, ni-, -ni-, ni-*
Ac.	acc. :	*mine*	*noi*
	neacc. :	*mă, -mă, mă-,*	*ne-, -ne, -ne-, ne-*
		-mă-, m-, -m-	

Persoana a II-a

		Singular	Plural
N.		*tu*	*voi*
G.		—	—
D.	acc. :	*ţie*	*vouă*
	neacc. :	*ţi, ţi-,*	*vă, -vă, vă-, v-, -v-,*
		ţi- -ţi, -ţi-	*vi, -vi- vi-*
Ac.	acc. :	*tine*	*voi*
	neacc. :	*te, te-, -te, -te-*	*vă, -vă, vă-, -vă-, v-, -v-*
V.		*tu !*	*voi !*

Persoana a III-a

		Singular	Plural
N.		m. şi n. *el ;* f. *ea*	m. *ei ;* f. şi n. *ele*
G.		m. şi n. (al, a, ai, ale) *lui ;* f. (al, a, ai, ale) *ei*	m. n. şi f. (al, a, ai, ale) *lor*
D.	acc. :	m. şi n. *lui ;* f. *ei*	acc. : m. n. şi f. *lor*
	neacc. :	m. n. şi f. *îi, i, i-, -i, -i-*	neacc. : m. n. şi f. *le, le-, -le, -le-, li, -li-, li-*
Ac.	acc. :	m. şi n. *el ;* f. *ea*	acc. : m. *ei ;* f. şi n. *ele*
	neacc. :	m. şi n. *îl, l-, -l, -l- ;* f. *o, o-, -o, -o-*	neacc. : m. *îi, i-, -i, -i- ;* f. şi n. *le, le-, -le, -le-*

1. Formele neaccentuate (scurte, conjuncte) ale pronumelor personale, la **D.G.**, sînt asilabice (nesilabice): pers. I.: **mi**, pers. a II-a: **ţi**, pers. a III-a: **i**, de aceea se leagă prin linioară (cratimă) de cuvîntul următor, dacă acesta începe cu o vocală: **mi**-*am adus aminte ;* **ţi**-*au plăcut florile ?* **i**-*a spus ea să ia o carte.*

Observaţii:

a. În ultimul exemplu există trei forme care se rostesc la fel: *i-a* (spus), *ea* (să), *ta* (o carte), sînt, adică, o m o f o n e. Dar deşi se rostesc la fel, după cum se vede, nu sînt scrise la fel, adică nu sînt o m o g r a f e.

b. Cele trei secvenţe diferă şi din punct de vedere morfologic: prima este formată din două cuvinte: *i-*, pron. pers. a III-a, sg. **D.**, şi *a* verb auxiliar pentru perf. comp. (**a** *spus*). Ele sînt două cuvinte diferite care se rostesc într-o singură silabă. A doua secvenţă *(ea)* este pron. pers. de pers. a III-a, sg. f. **N.**, iar cea de a treia *(ia)* este forma de conjunctiv prezent, pers. a III-a sg., a verbului *a lua.*

c. Se rostesc în aceeaşi silabă cu cuvîntul următor, de care sînt legate, şi formele de pers. I şi a II-a ale pronumelor pers. în **D.**: **mi**-*am*, **ţi**-*au.*

d. Aceste trei forme neaccentuate de **D.** *(mi, ţi, i)* se rostesc şi se scriu ca silabe, în trei situaţii:

1° cînd se află înaintea altei forme neaccentuate a unui pron. pers. sau refl., dacă aceasta are ca iniţială o consoană: **mi ţi**-*l* **aruncă pe zmeu ... ; mi se** *spune ;* **ţi se** *arată ;* **mi le** *dă ;* **ţi le** *arată ;* **i se** *trimite o carte ;* **i le** *scrie repede ;*

2° cînd se află înaintea formei neaccentuate de pers. a III-a sg. m. **Ac.**: **l**: **mi-l** *arată* şi **ţi-l** dă ; **i-l** repartizează.

3° cînd se află înaintea unui cuvînt care începe cu consoană, prin adăugarea vocalei *i*: **îmi** dau seama ; **îţi** scrie ; **îi** spune o noutate.

e. Dacă după aceste forme de **D.** urmează pronumele neaccentuat de pers. a III-a sg. f. Ac.: o, formele de **D.** se leagă prin linioară de *o* şi, astfel, se rostesc într-o singură silabă: **mi**-*o citeşte ;* **ţi**-*o dictează ;* **i**-*o restituie.*

2. Formele de **D.** pl., ale aceloraşi pronume, se prezintă ca silabice: **ne (ni), vă (vi), le (li)**, de aceea se scriu şi se rostesc separat, înaintea altor cuvinte:

Profesorul **ne** *dă explicaţiile necesare. Mama* **vă** *trimite o telegramă. Bătrînilor* **le** *datorăm respect.*

Observaţii:

a. Formele: *ni, vi, li* se întrebuinţează numai înaintea pronumelor neaccentuate de Ac.: **le** şi **se**: **ni le** *spune ;* **vi le** *trimite ; lor* **li le** *dă cu plăcere ;* **ni se** *comunică subiectul tezei ;* **vi se** *pare frumos ? ;* **li** *se transmit salutări ;* **mi te** *arată.*

b. Cînd formele *ne* şi *le* se află înaintea verbelor auxiliare de perf. com. sau de opt.-cond., ele se leagă de acestea prin linioară şi se pronunţă într-o singură silabă:

El **ne-a** *cerut o carte.* **Ne-ar** *trebui o explicaţie.* **Le-aţi** *dat atenţia cuvenită.* **Le-aş** *ura mult succes.*

Se scriu tot cu linioară şi se rostesc într-o silabă împreună cu pronumele neaccentuat **o**:

Cartea **ne-o** *trimiţi prin poştă. Această floare* **le-o** *ofer părinţilor.*

c. Dacă forma **vă** se află înaintea verbelor auxiliare, atunci se elidează vocala **ă**, iar consoana **v-** se leagă prin linioară de forma verbală:

V-am *rugat să veniţi. De citit,* **v-ar** *trebui o carte bună.* **V-aş** *da un sfat.*

Forma **v-** se scrie cu linioară şi se rosteşte într-o silabă şi cu pronumele conjunct **o**:

V-o *trimit imediat.*

3. Formele neaccentuate de **D.** sg. şi pl., care urmează unor cuvinte terminate cu vocală, se leagă de acestea prin linioară (cratimă):

*Spune-***mi** *adevărul. Dă-***ţi** *seama ce vorbeşti. Trimite-***i** *şi ei o carte. Daţi-***ne**, *să rugăm, nişte creioane. Aduceţi-***vă** *lucrurile aici. Scrieţi-***le** *şi lor adresa cea nouă.*

Observaţii:

a. În situaţia cînd formei de **D.** îi urmează şi forma de **Ac.** f., ele se leagă prin linioară:

Cartea aceasta **dă-mi-o** *mie.* **Ia-ţi-o** *singur, iar după ce o citeşti,* **trimite-i-o** *şi lui Ion.*

b. Formele neaccentuate de **D.** pot apărea, uneori, legate de substantive sau adjective care se termină în vocală şi realizează aşa-numitul dativ posesiv:

„Pătrunde-n casă şi în gînd
*Şi viaţa-***mi** *luminează".*

M. Eminescu, *Luceafărul*

*„Haina-***i** *măturînd pămîntul*
Şi-o tireşte abea-abea ..."

G. Coşbuc, *Iarna pe uliţă*

4. Dintre formele neac. de **Ac.** ale pronumelor pers. numai **l** şi **i** nu pot să formeze singure silabă; de aceea trebuie să-şi găsească „sprijin" pe vocala iniţială a cuvîntului următor sau pe vocala finală a cuvîntului precedent:

I-*am văzut venind pe prietenii noştri. Condu-***i** *tu pînă acasă.*
Ieri **l-***am întîlnit pe Gigel. Trimite-***l** *pînă la mine.*

Observaţie:

Dacă se află înaintea unor cuvinte cu iniţială consoană, atît **l**, cît şi **i** primesc proteza lui **i** (**îl, îi**):

Îl *găsesc în bibliotecă.*
Totdeauna **îi** *aştept la gară.*

5. — Celelalte forme ale pronumelor pers., deoarece formează singure silabe, se pot folosi nelegate înaintea altor cuvinte:

Mă *duc la teatru. Ieri* **te** *plimbai prin parc.* **O** *întreb pe Maria despre excursie.* **Dacă** *reuşim,* **ne** *afişează la panoul de oncare. Pe voi* **vă** *va lăuda dirigintele. Şi pe ele* **le** *poate lăuda.*

— Cînd aceste forme se află înaintea verbelor auxiliare de perf. comp. sau de opt.-cond., se „comportă" diferit:

—**mă** şi **vă** pierd vocala **ă** şi se leagă prin linioară de vocala iniţială a verbului auxiliar care urmează:

Astăzi, **m-au** *chemat părinţii la telefon. Eu* **v-aş** *ruga să fiţi atenţi.*

— **te** şi **le** se scriu cu cratimă (linioară) şi se rostesc în aceeaşi silabă cu verbele auxiliare:

Ieri, **te-am** *întîlnit în tramvai.* **Le-am** *văzut pe colegele noastre la cinema. Te-ar interesa concertul de mîine? Dacă aţi veni,* **le-aţi** *vedea pe premiante.*

— forma **o** se scrie şi se rosteşte în urma formelor verbale compuse, legîndu-se de acestea prin linioară:

*Am întîlnit-***o** *pe Maria. Aţi invita-***o** *la teatru?*

Să se observe că în urma perf. comp., pronumele *o* formează silabă cu consoana finală a part., în timp ce după formele opt.-cond. prez., deşi legat prin cratimă, formează singur silabă, cu verbele de conj. I, a II-a şi a IV-a.

Cînd verbul la forma de optativ-cond. prez. este de conj. a III-a, pron. neacc. **o** devine component al silabei finale:

*Cartea aceasta ai duce-***o** *prietenului tău?*

Observaţie:

a. Toate formele de Ac., cînd se află în urma unui verb la imperativ sau la gerunziu, sînt legate de acesta prin cratimă:

*Te rog, condu-mă pînă la gară. Du-***te** *repede la şcoală! Ia-***ne** *şi pe noi în maşină. Conduceţi-***vă** *după principiile eticii. Aceste cărţi dă-***le** *colegilor. Ia-***o** *şi du-***o** *la magazie. Cheamă-***l** *pe colegul tău şi du-***l** *la bibliotecă. Trimite-***i** *pe prietenii tăi la mine să-***i** *văd şi eu.*

b. Dintre acestea, numai **l** şi **i** se rostesc împreună cu silaba vocalei de care s-au legat.

6. Formele neaccentuate **mi, ţi, i, l,** nefiind silabice (cu excepţia situaţiilor din p. 119 şi 1°, 2°, 3° şi neputînd să fie legate prin linioară de cuvîntul următor, primesc proteza lui **î-** şi, astfel, pot fi rostite ca silabe (**îmi, îţi, îi, îl**).

— Formele pentru cazul **V.** sînt identice cu cele de **N.** *(tu, voi),* numai la pers. a II-a sg. şi pl. Pronumele în **V.** se desparte prin virgulă de celelalte părţi de propoziţie.

„E plin de oameni cîmpul, / **Tu,** *Doino, -n rînd cu ei".*

G. Coşbuc, *Doina*

— Cînd pronumele *(tu, voi)* are persoana şi numărul verbului cu rol de predicat, atunci pronumele îndeplineşte funcţia de subiect şi este în cazul **N.**:

Cîntaţi **voi** *cîntecele tinereţii.*

EXERCIŢII:

1. *Analizaţi pronumele: felul, forma, genul, numărul, cazul şi funcţia în propoziţie:*

a. „Calul mergea domol prin ţărîna moale şi eu mă gîndeam la fel de fel de lucruri în care amestecam pe ţigăncuşa cu fusta roşie."

M. Sadoveanu, *Hanul Ancuţei*

b. „Dar maiorul s-a-ndîrjit asupra ghiulelei săltătoare, care i-a scăpat din mînă şi o trinteşte cu mult necaz de parchet" ...

I.L. Caragiale, *Vizită*

c. „Să-ți spun drept, cucoane, m-ai vîrît în spărieți cu pistolul d-tale și, dacă nu-l întindeai spre mine cînd m-ai zărit în tufe, o luam la sănătoasa prin pădure".

C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*

2. *Construiți 6 propoziții în care pronumele personale* **mă, vă** *să se afle în cazurile* **D.** *și* **Ac.** *(explicați ortografia lor).*

3. *Construiți 4 propoziții în care să se afle forme neaccentuate ale pronumelui legate de auxiliarul* **a avea.**

PRONUMELE DE ÎNTĂRIRE

Și vedeam acum, vorbind cu mine **însumi**, *cu gîndul fără cuvînt — vedeam ce pot să-mi aducă zilele viitoare.*

M. Sadoveanu, *Locul...*,

„Cînd n-ai de-acum să mai privești
Pe cel frumos, cum **însuți** *ești,*
De dragul cui să mai trăiești
Tu soare sfînt?"

G. Coșbuc, *Moartea lui Fulger*

Actualmente pronumele de întărire se folosește numai cu valoare de adjectiv pronominal și însoțește un substantiv sau pronume.

Formele pronumelui de întărire

	Persoana I	*Persoana a II-a*	*Persoana a III-a*
Nominativ	sg. m. **eu** *însumi*, f. **eu** *însămi*	sg. m. *tu* **însuți**, f. *tu* **însăți**	sg. m. *el* **însuși**, f. *ea* **însăși**
	pl. m. *noi* **înșine**, f. *noi* **însene**	pl. m. *voi* **înșivă**, f. *voi* **însevă**	pl. m. *ei* **înșiși**, f. *ele* **înseși**, **însele**
Genitiv			sg. m. (al, a, ai, ale) *lui* **însuși**, f. (al, a, ai, ale) *ei* **înseși** pl. m. (al, a, ai, ale) *lor* **înșiși**, f. (al, a, ai, ale) *lor* **înseși** (**însele**)
Dativ	sg. m. *mie* **însumi**, f. *mie* **însemi**	sg. m. *ție* **însuți**, f. *ție* **înseți**	sg. m. *lui* **însuși**, f. *ei* **înseși**
	pl. m. *nouă* **înșine**, f. *nouă* **însene**	pl. m. *vouă* **înșivă**, f. *vouă* **însevă**	pl. m. *lor* **înșiși**, f. *lor* **înseși** (**însele**)
Acuzativ	sg. m. (pe) *mine* **însumi**, f. (pe) *mine* **însămi**	sg. m. (pe) *tine* **însuți**, f. (pe) *tine* **însăți**	sg. m. (pe) *el* **însuși**, f. (pe) *ea* **însăși**
	pl. m. (pe) *noi* **înșine**, f. (pe) *noi* **însene**	pl. m. (pe) *voi* **înșivă**, f. (pe) *voi* **însevă**	pl. m. (pe) *ei* **înșiși**, f. (pe) *ele* **înseși** (**însele**)

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

1. Pronumele s-a format dintr-un substantiv vechi, ieșit din uz:

masculin — sg. *însu*, pl. *înși*; feminin — sg. *însă*, pl. *înse*

la care s-au alipit formele scurte de D., la pers. I și a II-a, ale pron. pers., iar la pers. a III-a, forma pron. pers. reflexiv. Pentru această persoană s-a creat încă o formă la plural f., cu pron. pers. **-le**: *însu*+**mi**, *însă*+**mi**, *înși*+**ne**, *înse*+**și**, *înse*+**le** etc.

2. La folosirea pronumelui de întărire se va ține seama de faptul că acesta are forme distincte după persoană și gen, atît la singular, cît și la plural:

„Nadina **însăși**, *parcă n-ar fi pătruns cuvintele, nu-și dădu seama îndată de înțelesul lor".*

L. Rebreanu, *Răscoala*

„Chiar moartea **însăși** *e o părere".*

M. Eminescu, *O.*, I, 204, apud *G. A.*

Însuși *bunicul a spus.*
Muncii **înseși** *trebuie să-i acordăm respect.*
Neîmbinate în propoziții, cuvintele **înseși** *nu pot face o comunicare.*

3. După cum rezultă din exemple, acordul în caz se realizează numai la formele de feminin:

Ac. (pe) *ea* **însăși**
D. *mie* **însemi**
G. (a) *ei* **înseși**

EXERCIȚII:

1. *Plasați în locul punctelor de suspensie pronumele de întărire la genul, numărul și cazul cerut de context:*

a. „Ajung pe mine (m.)..... a nu mă mai cunoaște."

M. Eminescu, *O.*, I, 116, apud *G. A.*

b. „Am sfîrşit prin a ride noi de noi. (m. pl.) ... şi a ne mîngîia de poznaşele isprăvi ale timpului."

I. Negruzzi, apud *G.A.*, I 155

c. „Să le arate copiilor cum pot pregăti ei (m. pl.) ..... materialul".

d. Le-am întrebat pe ele (f. pl.) ..... dacă ştiu ceva.

e. Aceasta am afirmat-o eu (f.) .....
Nu poţi nici tu (m.) ... să eviţi adevărul.
Eu (m.) ... vreau să-mi confirme primirea scrisorii.
Mie (f.) ... nu-mi plac minciunile.
Pe mine (m.) ... m-a uimit acest record.
A avut curajul să ne spună nouă (f.) ...
Lor (f.) ... nu le-a convenit plecarea.

PRONUMELE REFLEXIV

Au îndrăznit a-şi închipui că aceste cărţi sînt mincinoase şi că ele vin de la Domnie; ca să-i mişte pe dînşii şi să-i facă vinovaţi. De cum te-ai întors în ţară, se tem de mînia Măriei-tale. Ştiu că i-ai urît de cînd s-au sculat cu Hîncu.

M. Sadoveanu, *Zodia Cancerului*

Făcutu-mi-am datoria ce aveam a zis Măria-sa, acum pot să mor. Din sîngele meu va creşte răscumpărarea cum creşte grîul dintr-o sămînţă. Nu voi pieri întreg. Rămîneţi cu bine şi aduceţi-vă aminte de mine.

M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*

ÎN ATENŢIA DUMNEAVOASTRĂ

1. Pronumele reflexiv propriu-zis are forme numai pentru pers. a III-a; formele lui nu se deosebesc după gen şi se întrebuinţează numai la cazul **D.** şi **Ac.**

2. La pers. I şi a II-a, rolul pronumelor reflexive îl îndeplinesc pronumele pers. de **D.** şi **Ac.**

3. Formele lui accentuate însoţesc în propoziţii pe cele neaccentuate: *Numai* **pe sine se** *vede.*

EXERCIŢII:

1. *Indicaţi pronumele reflexive din următorul text. Specificaţi forma şi cazul:*

Eu, cum m-a făcut Dumnezeu cu ambiţ, mă scol ca să plecăm, cucoanele nu', ca să mai şedem, că încă nu s-a isprăvit comedia. Încep să mă-ncruntez la bagabontul şi mai că-mi venea

să-i cîrpesc, dar mi-era ruşine de lume; eu de! negustor, să mă pui în poblic cu un coate-goale nu vine bine."

I. L. Caragiale, *O noapte furtunoasă*

2. *Construiţi propoziţii cu formele neaccentuate de D. ale pronumelui reflexiv.*

PRONUMELE ŞI ADJECTIVUL POSESIV

„Frunza-i verde, apa-i lină
*Ş-**al meu** suflet turburat;*
*Luna vars-**a sa** lumină,*
Dar mi-e gîndul înnorat.
Unde, merg, în orice parte,
N-am nimica de dorit
Visele mi-au fost deşarte,
Ce-am iubit m-a amăgit!"

Folclor

ÎN ATENŢIA DUMNEAVOASTRĂ

1. Prenumele posesiv este întotdeauna însoţit de articolul posesiv *al, ai, a, ale.* Articolul se schimbă după genul şi numărul obiectului posedat.

2. Nu are **G.—D.** decît atunci cînd denumeşte noţiuni ca: părinţi, rude, colegi: *spuse* **alor** *săi.*

3. Pronumele posesiv are patru serii de forme care indică relaţia dintre obiectul posedat şi posesor:

I. un obiect şi un posesor

	Persoana I	*Persoana a II-a*	*Persoana a III-a*	
m. n.	*al meu*	*al tău*	*al său*	*al lui (ei)*
f.	*a mea*	*a ta*	*a sa*	*a lui (ei)*

II. un obiect şi mai mulţi posesori

m. n.	*al nostru*	*al vostru*	—	*al lor*
f.	*a noastră*	*a voastră*	—	*a lor*

III. mai multe obiecte şi un singur posesor

m.	*ai mei*	*ai tăi*	*ai săi*	*ai lui (ei)*
f. n.	*ale mele*	*ale tale*	*ale sale*	*ale lui (ei)*

IV. mai multe obiecte şi mai mulţi posesori

m.	*ai noştri*	*ai voştri*	—	*ai lor*
f. n.	*ale noastre*	*ale voastre*	—	*ale lor*

4. După cum reiese din tabel, pronumele posesiv nu are formă proprie pentru pers. a III-a pl.; pentru a indica mai mulți posesori se folosește pronumele pers. de pers. a III-a pl.

5. În calitate de adjectiv, pron. pos. are **G.—D.** *mele tale, sale, noastre, voastre.* El se acordă, în gen, număr și caz, cu substantivul determinat: *prietena mea*; *prietenei* **mele.**

EXERCIȚII:

1. *Indicați pronumele și adjectivele posesive din textele următoare, desemnînd și funcția lor sintactică:*

a. „Scrisoarea ta mi-a destrămat
A visului beteală,
Ce viperă ți-a-mprumutat
Veninul drept cerneală?..."

O. Goga, *Scrisoarea ta*

b. „Răsare soarele-n cîmpia românească
De mii de ani prin faldurii de rouă
Capul lui Decebal nu conteneşte să vorbească
Dunării și Carpaților și nouă".

A. Păunescu, *Cîmpia românească*

2. *Alcătuiți o compunere cu tema «Prima zi de vacanță» în care să folosiți pronume și adjective posesive.*

3. *Construiți trei propoziții în care substantive în G., D. și Ac. să fie însoțite de adjective pronominale posesive.*

PRONUMELE ȘI ADJECTIVELE PRONOMINALE DEMONSTRATIVE

•

— *Mai auzit-ai dumneata, cumnată, una ca asta, să fure Ion pupăza, care, zicea mătușa cu jale, ne trezește des-dimineață la lucru de atîția ani?*

Grozav era tulburată, și numa nu-i venea să lăcrămeze, cînd spunea aceste. Și acum văd eu că avea mare dreptate mătușa, căci pupăza era ceasornicul satului. Însă mama, sărmana, nu știa de **asta** *nici cu spatele.*

— *Ce spui, cumnată?! Da' că l-aș ucide în bătaie, cînd aș afla că el o prins pupăza, s-o chinuiască. De-amu bine că mi-ai spus, las'pe mine, că îi-l iau eu la depănat!*

— *Nici te mai îndoi despre* **asta**, *cumnată Smarandă, zise mătușa, căci de sbîrnăitul* **ista** *al dumitale nimica nu scapă! Ce mai atîta? Mi-au spus mie cine l-au văzut că Ion a luat-o; gîtul îmi pun la mijloc!*

I. Creangă, *Amintiri din copilărie*

•

1. Pronumele demonstrativ înlocuiește numele unui obiect, indicînd totodată *apropierea, depărtarea* sau *identificarea* cu obiectul căruia îi ține locul.

2. Formele populare ale pronumelui demonstrativ sînt: *ăsta, asta, ăla, aia, ăstălalt, astălaltă, ălălalt, ailaltă.*

•

I. De apropiere

	Singular	*Plural*
N.	m. n. *acesta* f. *aceasta*	m. *aceștia* f. n. *acestea*
G.	m. n. (al, a, ai, ale) *acestuia* f. (al, a, ai, ale) *acesteia*	m. (al, a, ai, ale) *acestora* f. n. *acestora*
D.	m. n. *acestuia* f. *acesteia*	m. f. n. *acestora*
Ac.	m. n. (pe) *acesta* f. (pe) *aceasta*	m. (pe) *aceștia* f. n. (pe) *acestea*

II. De depărtare

	Singular	*Plural*
N.	m. n. *acela* f. *aceea*	m. *aceia* f. n. *acelea*
G.	m. n. (al, a, ai, ale) *aceluia* f. (al, a, ai, ale) *aceleia*	m. f. n. (al, ai, al, ale) *acelora*
D.	m. n. *aceluia* f. *aceleia*	m. f. n. *acelora*
Ac.	m. n. (pe) *acela* f. (pe) *aceea*	m. (pe) *aceia* f. n. (pe) *acelea*

3. Formele pronumelui de identificare sînt:

		m.	f. și n.
singular	N. Ac.	*același, aceeași,*	G.D. *aceluiași aceleiași*
plural	N. Ac.	*aceiași, aceleași,*	G.D. *acelorași acelorași*

4. Alături de formele *astălaltă, cealaltă, ailaltă, astealalte, celelalte, alelalte,* circulă și formele populare, familiare: *ăsteilalte, oleilalte, ăleilalte, ăstorlalte, alorlalte* etc.

5. Cînd sînt folosite ca adjective, formele demonstrativelor diferă după poziția pe care o au față de substantivul determinat:

— așezate în urma substantivului au aceeași formă ca și pronumele demonstrative:

băiatul **acesta**
fata **aceasta**

— plasate înaintea unui substantiv masculin sau neutru, demonstrativele *acesta* și *acela* pierd pe **a** de la sfîrșit; înaintea unui substantiv feminin, *aceasta* devine *această*.

acest *om*, **acel** *copil*; **acest** *tablou*
această *casă*, **această** *grădină*

Observație:

Adjectivul demonstrativ de depărtare pentru feminin cînd este postpus are trei silabe: *aceea (a-ce-ea)*, iar cînd este antepus are două silabe *acea (a-cea)*. (Printr-un fenomen de hipercorectitudine, unii vorbitori spun greșit: Aceea *problemă este prioritară (!)*.

Corect: Acea problemă ...).

6. Demonstrativele de identitate, ca adjective, sînt totdeauna antepuse:

N. Ac.	sg. **același** *copil*;	**aceeași** *carte*;	**același** *tablou*
	pl. **aceiași** *copii*;	**aceleași** *cărți*;	**aceleași** *tablouri*
G. D.	sg. **aceluiași** *copil*;	**aceleiași** *cărți*;	**aceluiași** *tablou*
	pl. **acelorași** *copii*;	**acelorași** *cărți*;	**acelorași** *tablouri*

Observație:

Ca și celelalte adjective, și cele demonstrative au aceleași forme, la singular, pentru masculin și neutru.

7. Unele forme de pronume (adjective) demonstrative sînt omofone (adică identice din punctul de vedere al rostirii, dar scrise diferit): *aceea* (f. sg), *aceia* (m. pl.), *aceeași* (f. sg.), *aceiași* (m. pl.). În exprimarea orală, confuzia este evitată datorită contextului. În exprimarea scrisă, pe lîngă context, se cere și respectarea grafiei:

Cartea **aceea** *mi-a plăcut mai mult.*
Colegii **aceia** *au citit-o.*
Aceeași *carte a fost apreciată de* **aceiași** *colegi.*

EXERCIȚII:

1. *Completați cu adjectivele demonstrative următoarele propoziții. Verificați acordul și ortografia. Indicați, printr-o săgeată, substantivele determinate:*

..... cărți i-am acordat ..... atenție.
Toți tinerii avem ... concepție de viață.
... tineri respectă ... concepție
Pacea generală este pacea ... pe care o dorim.
Oamenii ... sînt de omenie care doresc pacea ... generală.

2. *Indicați și analizați, conform modelului, adjectivele demonstrative din textul următor:*

pronume demonstrativ	adjectiv demonstrativ	pe cine determină	acordul	funcția sintactică

„Această oaste, în stare așa ticăloasă, e aceea ce a înjosit de atîtea ori trufia Semilunei! Iar acei trei fruntași ofițeri sînt hatmanii Iablonovschi și Potoțki, și cel din mijloeul lor însuș, Ion Sobieski, regele Poloniei."

C. Negruzzi, *Sobieski și românii*

3. *Alcătuiți o scurtă compunere în care să folosiți patru pronume demonstrative (de apropiere și de depărtare la m. și f.) și șase adjective demonstrative.*

PRONUMELE INTEROGATIV-RELATIVE ȘI ADJECTIVELE PRONOMINALE

*

„Un șoarece de neam, și anume Raton,
Ce fusese crescut sub pat la pension,
Și **care**, *în sfîrșit, după un nobil plan,*
Petrecea retirat într-un vechi parmezan,
Întîlni într-o zi pe chir Pisicovici
Cotoi **care** *avea bun nume-ntre pisici".*

Gr. Alexandrescu, *Șoarecele și pisica*

*

1. Dintre pronumele relativ-interogative (*cine, care, ce, cît*), cel ce produce unele dificultăți de folosire corectă este *care*. Acesta este întrebuințat fie ca pronume, fie ca adjectiv pronominal și se declină. Avînd aceeași formă de **N., Ac.** sg. și pl., pentru toate genurile, unii vorbitori nu sesizează necesitatea acordului la cazurile **G.** și **D.**

Pentru **G.**, pronumele *care* are două forme: cu și fără *-a* final.

2. Iată paradigmele declinării pronumelui *care*:

	Singular			*Plural*		
N.	**Ac.** (toate genurile)		*care*	**N.**	**Ac.** (toate genurile)	*care*
G.	(al, a, ai, ale)	m. și n.	*cărui (a)*	**G.**	(al, a, ai, ale)	*căror (a)*
		f.	*cărei (a)*			
D.		m. și n.	*căruia*	**D.**		*cărora*
		f.	*căreia*			

Observație:

După cum rezultă din tabel, la plural sînt aceleași forme pentru toate genurile.

3. Formele de **G. D.** fără *a* final se folosesc cînd pronumele stă înaintea unui substantiv determinat:

Omul **a cărui** *indicație au urmat-o.*
Copilul **ale cărui** *creioane sînt pe masă se joacă.*

Formele cu *-a* final se întrebuințează cînd pronumele e singur sau stă după substantivul determinat:

Ale căruia *dintre voi sînt bomboanele?*
Magazinul, în vitrinele **căruia** *găsești tot*
felul de jucării, i-a atras atenția.

4. Pronumele *care* se acordă în gen și număr cu substantivul căruia îi ține locul, nu cu cel pe care îl precedă:

„Era singurul **om** *în ale* **cărui** *cuvinte tremura mîngîierile rîvnite în fundul inimii ei ...“*

L. Rebreanu, *Opere*, vol. IV

Cărui (m. sg.) ține locul substantivului **om** (m. sg.). Transformarea construcției evidențiază mai clar acordul:

Era singurul **om** *în cuvintele* **căruia** ...

Notă: În exemplul dat, pronumele relativ substituie un substantiv și determină alt substantiv, este în cazul G. și are funcție de atribut pronominal genitival. Totodată, el leagă subordonata atributivă *(în cuvintele căruia...)* de regentă *(era singurul om)*.

Reținem: pronumele relativ substituie un cuvînt din propoziția regentă, are rol conjuncțional pentru propoziția pe care o introduce și îndeplinește funcția unei părți de propoziție în subordonată.

„Printre oamenii pe care *firea i-a lipsit de ale trupului desăvîrșiri sînt unii* care[1], *prețuind încă din vîrsta copilăriei slarea lor neasemuită cu a celorlalți oameni și de toți batjocorită, se hrănesc cu o nepregetată ciudă, c-o adîncă zăcășie,* care[2] *în veci le ține mintea vegheată și le pornește sufletul la viclenii și răutăți ....“*

Al. Odobescu, *Doamna Chiajna*

Cele trei pronume relative *(pe care, care[1], care[2])* introduc trei propoziții atributive (au deci rol de conjuncții): *pe care* substituie un substantiv cu rol de complement indirect din propoziția principală și regentă *(Printre oamenii ... sînt unii)*, iar în propoziția atributivă are funcție de complement direct; *care[1]* substituie pronumele nehotărît *unii* cu rol de subiect din regentă și are funcție de subiect în atributiva pe care o introduce; *care[2]* substituie două substantive cu rol de complemente indirecte și îndeplinește funcția de subiect pentru următoarele două propoziții atributive (în a doua nu este repetat, subînțelegîndu-se).

5. Cele mai frecvente greșeli de acord se produc în folosirea cazului **G.** al pronumelui *care*. Fiind la **G.**, se înțelege, este însoțit de articolul posesiv-genitival *(al, a, ai, ale)*, dacă se află antepus substantivului determinat. În textul următor, extras din relatarea unui articol dintr-un ziar, o construcție este corectă, iar a doua greșită:

(Un copil de cinci ani) *„a sărit brusc în fața unui autoturism* **al cărui** *conducător auto n-a mai avut posibilitatea să evite accidentul,* **al cărei** *victimă a căzut micuțul aventurier.“*

În prima construcție:

... autoturism **al cărui** *conducător ...*,

acordul este realizat (*cărui* se referă la autoturism, iar art. posesiv *al* la conducător; în ambele cazuri se respectă genul și numărul).

În cea de-a doua construcție:

... accidentul **al cărei** *victimă ...*,

s-au produs două greșeli, articolul posesiv a primit genul și numărul substantivului precedent, iar pronumele relativ are numărul și genul substantivului următor.

Corect: articolul posesiv trebuia să aibă genul și numărul substantivului *victimă*, iar pronumele relativ, genul și numărul substantivului *accidentul*:

... accidentul **a cărui** *victimă ...*

6. Greșeli se produc în propozițiile în care nu este sesizată funcția de complement direct sau de complement indirect a pronumelui relativ:

A venit prietenul **care** *l-am cunoscut la mare.*
Aceasta e fata **care** *i-am trimis flori.*

În ambele cazuri, greșeala s-a făcut din necunoașterea condiției de reluare a complementelor directe și indirecte. În primul exemplu, prezența pronumelui conjunct *l-* era indiciul că pronumele relativ trebuie să fie precedat de prepoziția *pe: A venit prietenul* **pe care** *l-am cunoscut la mare.*

În exemplul al doilea, prezența pronumelui *i-* arată că relativul trebuie să aibă forma cazului dativ: *Aceasta e fata* **căreia** *i-am trimis flori.*

7. *Care* (ca și *ce* și *cît*) poate determina substantive și astfel devine adjectiv pronominal interogativ, cu funcție sintactică de atribut. În această calitate, formele de **G., D.** se folosesc numai fără *a* final *(cărui, cărei, căror)* și precedă substantivul regent, ajutînd, mai frecvent, la formularea propozițiilor interogative și relative.

Care *om din lume nu dorește pacea?* **Cărei** *fete nu-i plac florile?* **Căror** *băieți nu le place sportul?* **Cărui** *poet i s-a ridicat această statuie? Nu știu* **cărei** *fete l-am dat caietul* etc.

Cine

N. Ac.	*cine*
G. (al, a, ai, ale)	*cui*
D.	*cui*

Cît

	Singular		*Plural*	
	m. și n.	f.	m.	f. și n.
N. Ac.	*cît*	*cîtă*	*cîți*	*cîte*
G. D.	—	—	*cîtor*	*cîtor*

Cel ce

		masculin	*feminin*
sg.	**N. Ac.**	*cel ce*	*ceea ce*
	G. D.	*celui ce*	*celei ce*
pl.	**N. Ac.**	*cei ce*	*cele ce*
	G. D.	*celor ce*	*celor ce*

8. După cum rezultă din tabel, pron. relativ *cine* are forme de **N. Ac.** numa i la singular, *cît* nu are **G. D.** singular, iar *cel ce* are forme flexionare după număr, gen și caz.

EXERCIȚII :

1. *Completați cu formele corecte ale pronumelui relativ* **care :**

Acestea sînt cărțile ... ți *le*-am trimis.
Va veni persoana ... ți-am recomandat-*o*.
V-am indicat elevii ... *le*-am dat cărți.
Aceasta este opera ... trebuie să-*i* acordați cea mai mare atenție.

2. *Identificați pronumele și adjectivele relative din textele următoare, indicînd numărul, genul, cazul, funcția sintactică și felul propozițiilor pe care le leagă :*

a.

„Cît îmi sînt de urîte unele dobitoace,
Cum lupii, urșii, leii și alte cîteva,
Care cred despre sine că prețuiesc ceva !"

Gr. Alexandrescu, *Cîinele și cățelul*

b.

„Cine sînt eu ? Sună-ți cîmpiile
Cine sînt eu ? Mîngîie-ți munții".

N. Stănescu, *Patria*

c.

„Ce ochi de lumină, ce ochi ai tu, mamă,
Pe noi în lumină și milă ne crești."

A. Păunescu, *Mamă țară*

PRONUMELE NEHOTĂRÎTE. PRONUMELE NEGATIVE. ADJECTIVELE PRONOMINALE

*

„Locuitorii rîdeau de dînsul ca de **unul** *ce aiurează sau visează deștept, iară el, supărat, plecă înainte, fără a băga de seamă că barba și părul albise".*

P. Ispirescu

„Brazii stau în nemișcare,
Printre ramuri ploaia pică, —
Nici o *creangă nu tresare,*
Nici un *zbor de păsărică.*
Numai ferigele ude,
Putregaiul și bureții
Își trimet miresme crude
În desimea groasă-a cețiI".

G. Topîrceanu, *Balada munților*

*

Pronumele nehotărîte

	Singular		*Plural*	
	m.	**f.**	**m.**	**f.**
N. Ac.	*altul*	*alta*	*alți*	*altele*
	unul	*una*	*unii*	*unele*
	cineva		—	—
	fiecare		—	—
	oarecare		—	—
	oricare		—	—
	oricine		—	—
D. G.	*altuia*	*alteia*		*altora*
	unuia	*uneia*		*unora*
	cuiva		—	—
	fiecăruia	*fiecăreia*		
	oarecăruia	*oarecăreia*	—	
	oricăruia	*oricăreia*		*oricărora*
	oricui		—	

Pronumele negativ

N. Ac. — *nimeni, nimenea*; *nici unul*; *nici una*

nimic (nimica) nu se declină

G. D. — *nimănuia*; *nici unuia*; *nici uneia*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

1. Pronumele nehotărîte pot înlocui nume de persoane: *altcineva, cineva, oricine* ; nume de lucruri: *altceva, ceva* ; nume de persoane și lucruri : *altul, cîțiva, fiecare, oarecare, oricare, orice, vreunul.*

2. Sînt numai pronume : *altceva, altcineva, careva, cineva, oricine ;* sînt numai adjective : *alde, fiece, niscai, niscaiva.*

3. Pronumele nehotărîte *altul, alta, unul, una, vreunul, vreuna* devin adjective sub forma *alt, altă, un, o, vreun, vreo.*

4. Cele mai multe pronume nehotărîte s-au format din pronume relative *(cineva, ceva, careva : fiecine, fiece, fiecare ; oricine, orice, oricare ; altcineva, altceva ; cîtva, oricît).* Flexiunea acestora se bazează pe flexiunea relativelor, particulele componente rămîn invariabile. Invariabile, în întregime, sînt : *ceva, altceva, orice, oarecare.*

5. Unele dintre pronumele nehotărîte se întrebuințează și ca adjective pronominale : *ceva, fiecare, oricare, orișicare, orișice, oricît,* și apar înaintea substantivului determinat.

6. Utilizarea formelor cazuale ale pronumelor nehotărîte *unul, una; altul, alta; vreunul, vreuna* necesită atenție. Formele de plural **N. Ac.** ale acestor pronume se scriu cu doi **i**, la masculin: ***unii, alții, vreunii.***

„*Viață* **unii** *dau problemei,*
Ceilalți gîndirei o supun".

M. Eminescu, *E împărțită omenirea*

„**Unii** *poartă în ei o inimă de* ***leu,*** **alții** *de iepure.*"

M. Sadoveanu, *Zodia Cancerului*

„*Nu știu* **alții** *cum sînt, dar eu, cînd mă gîndesc la locul nașterii mele ...*"

I. Creangă, *Amintiri din copilărie*

7. În situația cînd sînt întrebuințate ca adjective pronominale, unele pron. nehotărîte au forme deosebite: **un, o** (omografe, cu art. nehot. și cu num. card.); **alt, altă**; **vreun, vreo** (acestea două, în scris, au totdeauna această grafie; se rostesc fiecare ca o silabă: *vreun, vreo*, dar în tempo lent, pot fi rostite și în cîte două silabe: *vre/un, vre/o.*

— La plural, **unii** și ca adjectiv se scrie cu doi **i**: **unii** *oameni.*

Alt la plural, ca adjectiv, are forma neart., deci se scrie cu un singur **i**:
„... **alți** *viziri precum Sinan-pașa, Daud-pașa, erau arnăuți și croați ...*"

Al. Odobescu, *Doamna Chiajna*

Și adjectivul feminin, la plural, are formă nearticulată **(alte)** față de pronume, care este articulat **(altele).**

„**Alte** *măști, aceeași piesă,*
Alte *guri, aceeași gamă*".

M. Eminescu, *Glossă*

8. La cazurile **G.** și **D.** formele adjectivului pronominal nehotărît se deosebesc de cele ale pronumelui (fără **a** final):

	Pronume nehotărît		**Adjectiv pronominal nehotărît**	
	unul, una		**un, o**	
	Singular	*Plural*	*Singular*	*Plural*
G. D.	m. *unuia* / f. *uneia*	*unora*	*unui* / *unei*	*unor*
	altul, alta		**alt, altă**	
G. D.	m. *altuia* / f. *alteia*	*altora*	*altui* / *altei*	*altor*

9. Adjectivele pronominale negative prezintă formele: *nici un, nici o:*

Nici un *elev nu a lipsit de la concurs.*
Nici o *adiere de vînt nu se mai simte.*

Observație:

Aceste adjective pronominale se scriu în cîte două cuvinte separate, chiar dacă uneori le întîlniți, în texte mai vechi, scrise cu cratimă. Normele ortografice actuale interzic folosirea cratimei în această situație.

EXERCIȚII:

1. *Găsiți pronumele și adjectivele pronominale din textele următoare, indicînd funcția sintactică:*

a. „După ce avem să măcinăm glodurile și hleiul vreun ceas de vreme, călăuzindu-ne prin întuneric după răcnetele pădurarilor, avem s-o ajungem la căsuța lui, în poiana cealaltă".

M. Sadoveanu, *Ploaie, în păduri depărtate*

b. „Cum putea acest popor să-și facă auzite plîngerile pe care nimeni nu le asculta și cum putea el scăpa de această îngrozitoare stare decît printr-o revoluție".

N. Bălcescu, *Reforma socială la român*

c. „— Și n-a dat nici un semn?
— Nici unul.
— Atuncea l-au prădat hoții și l-au răpus.
— Alta nu poate fi ... șopti munteanca, lovită în inimă, așa îmi arată și visul pe care-l am întruna".

M. Sadoveanu, *Baltagul*

2. *Alcătuiți propoziții în care cuvintele* **ceva, fiecare, oricare, orișicare, orișice** *și* **oricît** *să aibă valoare de pronume și adjective pronominale.*

3. *Alcătuiți o scurtă prezentare a unei lecturi folosind pronumele și adjectivele pronominale învățate.*

PRONUMELE DE POLITEȚE SAU DE REVERENȚĂ

*

Apoi de! n-a învățat toată lumea carte ***ca d-ta!*** *zice mam'mare și iar sărută pe nepoțel și iar îi potrivește pălăria de măriner* **[...]**
Nu-i treaba **dumitale!** *ce te amesteci* **d-ta?** *zice tanti Mița urîtului.*

I. L. Caragiale, *D-l Goe ...*

*

Pronumele de politețe sau de reverență se folosește pentru adresarea față de persoane mai în vîrstă, ori necunoscute, sau aflate în funcții oficiale. După

gradul crescînd de respect, formele pronumelor de politeţe sînt următoarele [1]:

Gradul / Genul		Persoana a II-a		Persoana a III-a	
		sing.	plural	sing.	plural
I	masculin şi feminin	dumneata	dumnea-voastră	dumnealui dumneasa dumneaei	dumnealor
II	masculin şi feminin	dumnea-voastră	dumnea-voastră	—	—
III	masculin şi feminin	Domnia ta	Domnia voastră	Domnia lui Domnia sa Domnia ei	Domniile lor

ÎN ATENŢIA DUMNEAVOASTRĂ

1. Au forme de G.—D., folosite în mod obişnuit numai cele de g r a d u l I: *dumitale* (pers. a II-a); *dumnealui, dumneaei, dumisale*; la plural: *dumnealor* (pers. a III-a).

2. Cele de g r a d u l I I au aceeaşi formă pentru toate cazurile. Deosebirea se realizează în context. Cînd se foloseşte pluralul politeţii, numele predicativ arată că e vorba de o singură persoană:

Da, da' **dumneavoastră** *sînteţi prima.*

Dacă predicatul propoziţiei este verbal şi exprimă pluralul politeţii, nu se poate cunoaşte numărul subiectului fără un adaos de precizare:

Dumneavoastră *aţi venit la timp.*
Dumneavoastră, *tovarăşe director, aţi venit la timp.*
Dumneavoastră *(cei prezenţi în sală) aţi venit la timp.*

3. Pentru exprimarea g r a d u l u i III de respect, se foloseşte, mai frecvent, forma *Domnia sa (D-sa)*, pentru **N. Ac.** şi forma *Domniei sale (D-sale)*, pentru G. D.:

Domnia sa *a propus ca studierea acestor probleme să se prevadă şi în clasele de liceu.*

4. Se folosesc în mod curent, ca termeni de adresare, cuvintele *tovarăş, tovarăşă*; reverenţa faţă de cel mai în vîrstă, sau a subalternului faţă de superior, se exprimă prin pronumele: *dumneavoastră*. Persoanele mai în vîrstă sau cu funcţii superioare se pot adresa celui mai tînăr sau subalternului (dacă nu există un grad de intimitate mai mare) cu pronumele *dumneata*.

[1] După Ion C o t e a n u, *Gramatica de bază a limbii române*, p. 137.

Abrevieri: Pentru exprimarea pronumelor de politeţe, în scris se admit următoarele prescurtări: *dumneaei = d-ei, dumnealor = d-lor, dumnealui = d-lui, dumneasa = d-sa, dumisale = d-sale, dumneata = d-ta, dumneavoastră = dv., dvs., d-voastră.*

Notă: Trebuie reţinut însă că nu se vor folosi prescurtări într-o scrisoare adresată unei persoane căreia i se cuvine un respect deosebit.

EXERCIŢII:

1. *Faceţi analiza morfologică şi sintactică a pronumelor din următoarele texte:*

a. „Unde mergi tu, măi nepoate ?
Moşule, -n plimbare, ştii că mi-au spus c-or să mi-arate ţară, oameni şi copii" ...

N. L a b i ş, *Brădănelul*

b.
„Zăvoreşte-i în cămară,
Dar să nu-i alinţi prea tare
Că-şi iau nasul la purtare
Şi-or să-mi sară-n călimară".

V. T u l b u r e, *Pentru Raluca*

c.
„— Nuntaş fruntaş !
Ospăţul tău limba mi-a fript-o,
Dar cîntecul tot zice-l-aş,
Cu Enigel şi riga Crypto.

— Zi-l, menestrel !
Cu foc l-ai zis acum o vară ;
Azi zi-mi-l stins, încetinel,
La spartul nunţii, în cămară".

I. B a r b u, *Riga Crypto şi lapona Enigel*

2. *Alcătuiţi un dialog despre viaţa voastră de elevi, în care să folosiţi formele de pronume* **mi-, -ţi, m-, te-, l-, -l.** *(Atenţie la poziţia cratimei!)*

3. *Scrieţi cîte o propoziţie cu verbul* **a lua** *urmat de grupurile de pronume:* **ni-i ; mi-i, mi-l, l-i, vi-i, le-o.**

4. *Închegaţi un dialog despre aspecte din vacanţă — în care să existe formele neaccentuate ale pronumelui personal de pers. a III-a, sg. şi pl.:*

Ac. m. neacc. **sg:** *îl, -l, -l-*
f.: *o, o-, -o*

Ac. m. neacc. **pl.** *îi, i-, -i, -i-*
f.: *le, le-, -le*

VERBUL

Definiţie: partea de vorbire flexibilă care exprimă:

acţiuni: *a lucra, a învăţa, a vărui*
stări: *a sta, a aştepta, a rămîne, a şedea*
existenţa: *a (se) afla, a exista, a fi*
mişcarea: *a alerga, a căzea, a coborî, a merge, a veni*
declararea: *a afirma, a întreba, a spune, a tăcea, a vorbi*
sentimente, acţiuni ale simţurilor sau **manifestări de voinţă**: *a iubi, a dori, a îndurera* etc.; *a auzi, a gusta, a mirosi, a vedea, a zări; a decide, a hotărî, a exercita, a porunci, a refuza, a sili.*

Locuţiunea verbală: grup de cuvinte care are un sens unitar şi exprimă înţelesul unui verb. În componenţa ei intră în mod obligatoriu un verb
- *a băga de seamă*
- *a trage pe sfoară*
- *a lua aminte*
- *a pune la cale* etc.

Categoriile gramaticale ale verbului

- I. Conjugarea — totalitatea modurilor, timpurilor, persoanelor, numerelor şi diatezelor constituie conjugarea. În limba noastră, verbele se grupează în patru conjugări după terminaţia la modul infinitiv
  - conj. I **-a** — *a lupta*
  - conj. a II-a **-ea** — *a bea*
  - conj a III-a **-e** — *a merge*
  - conj. a IV-a **-i** — *a fugi* sau **-î** — *a hotărî*
- II. Diatezele (formele pe care le ia verbul pentru a arăta raportul dintre acţiune şi autorul ei)
  - a. activă (acţiunea este făcută de subiectul gramatical) — *el mănîncă, tu sapi* etc.
  - b. pasivă (acţiunea e făcută de altcineva şi suferită de subiectul gramatical) — **el este lăudat** *de învăţătoare* (se formează din verbul auxiliar *a fi* + participiul verbului de conjugat)
  - c. reflexivă: (subiectul participă intens la acţiune) — *el se gîndeşte* (se formează din cea activă prin adăugarea pron. reflexiv (în D. sau în Ac.)
- III. Persoana (forma verbală care indică subiectul, fie că este arătat prin pronume sau altfel, fie că nu)
  - a. *persoana I*: (acţiunea o face sau o suferă cel ce vorbeşte) — **(eu)** *lupt*, **(eu)** *vorbesc*
  - b. *persoana a II-a*: (acţiunea o face sau o suferă cel căruia i se vorbeşte) — **(tu)** *lupţi*, **(tu)** *vorbeşti*
  - c. *persoana a III-a*: (acţiunea o face sau o suferă altcineva în afară de cei doi care vorbesc) — **(el)** *luptă*, **(ea)** *vorbeşte*
- IV. Numărul (forma pe care o ia verbul pentru a arăta că acţiunea e făcută de o singură persoană sau de mai multe)
  - a. *singular*: — *(eu)* **aud**, *(tu)* **laşi**, *(el)* **învinge**
  - b. *plural*: — *(noi)* **auzim**, *(voi)* **luptaţi**, *(ei)* **învinG**

Notă: Verbele însoţite de pronume reflexive se împart în mai multe categorii:
— verbe reflexive propriu-zise *(se gîndeşte, îşi revine)*
— verbe reflexive cu înţeles pasiv (verbul însoţit de pron. reflexiv poate fi înlocuit cu acelaşi verb la diateza pasivă):

Poşta **se ridica** *zilnic* (era ridicată zilnic).

— verbele pronominale (acţiunea este făcută de subiect şi se exercită asupra propriei persoane): **mă** *spăl*, **îşi** *propune*

V. MODURILE ŞI TIMPURILE VERBULUI

A. Modurile personale sau predicative

- 1. *Indicativul* (prezintă acţiunea verbului ca sigură, reală)
  - a. timpul *prezent*: prezent (acţiune, desfăşurată în momentul vorbirii) — *alerg, alergi, aleargă*
  - b. timpul *trecut*:
    - imperfect (acţiune trecută, neterminată) — *alergam, alergai, alerga*
    - perfectul simplu (acţiune trecută, terminată de curînd) — *alergai, alergaşi, alergă*
    - perfectul compus (acţiune terminată, într-un moment nedeterminat) — *am alergat, ai alergat, a alergat*
    - mai mult ca perfect (acţiune trecută, terminată înaintea unei alte acţiuni trecute) — *alergasem, alergaseşi, alergase*
  - c. timpul *viitor*:
    - viitorul I (acţiune care se va desfăşura după momentul vorbirii) — *voi alerga, vei alerga, va alerga*
    - viitorul anterior (acţiune viitoare care se va termina înaintea altei acţiuni viitoare) — *voi fi alergat, vei fi alergat, va fi alergat*
- 2. *Conjunctivul* (exprimă o acţiune posibilă, realizabilă)
  - a. timpul *prezent* (o acţiune apropiată de momentul vorbirii) — *să alerg, să alergi, să alerge*
  - b. timpul *perfect* (o acţiune trecută) — *să fi alergat*
- 3. *Condiţionalul-optativ* (exprimă o acţiune dorită, sau a cărei realizare depinde de o anumită condiţie)
  - a. timpul *prezent* (o acţiune realizabilă în prezent sau în viitor) — *aş alerga, ai alerga, ar alerga*
  - b. timpul *perfect* (o acţiune care s-ar fi putut realiza în trecut) — *aş fi alergat, ai fi alergat*, etc.
- 4. *Imperativul* (exprimă o rugăminte, o poruncă, un îndemn) — vino! — *cîntă!*, *nu vorbiţi!*

B. Modurile nepersonale sau nepredicative

- **1. *Infinitivul*** (denumește acțiunea, starea) — *a cînta*, *a tăcea*, *a merge*, *a veni*
- **2. Gerunziul** (arată împrejurarea în care se petrece acțiunea) — *cîntînd*, *tăcînd*, *mergînd*, *venind*
- **3. *Participiul*** (denumește, sub formă de adjectiv, acțiunea suferită de un obiect, prezentînd-o ca terminată) — *cîntat*, *tăcut*, *mers*, *venit*
- **4. *Supinul*** (arată scopul, destinația sau proveniența) — *de cîntat*, *de tăcut*, *de mers*, *de venit*

*

„Sub sărutarea zorilor, tot pămîntul, crestat în mii de frînturi, după toanele și nevoile atîtor suflete moarte și vii, părea că respiră și trăiește. Porumbiștile, holdele de grîu și de ovăz, cînepiștile, grădinile, casele, pădurile, toate zumzeau, șușoteau, fîșîiau, vorbind un grai aspru, înțelegîndu-se între ele și bucurîndu-se de lumina ce se aprindea din ce în ce mai biruitoare și roditoare. Glasul pămîntului pătrundea năvalnic în sufletul flăcăului, ca o chemare, copleșindu-l".

L. Rebreanu, *Ion*

*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Conjugările

1. Verbele de conj. I a căror temă se termină în **ș, j** *(a aranja, a degaja, a înfățișa, a îngrășa, a neglija, a voiaja)* se conjugă ca și verbele de aceeași conjugare cu tema terminată în oricare altă consoană (de ex. *a cînta*)

(eu) *cînt* — *îngraș*
(tu) *cînți* — *îngrași*
(el) *cîntă* — *îngrașă*
(noi) *cîntăm* — *îngrășăm*
(voi) *cîntați* — *îngrășați*
(ei, ele) *cîntă* — *îngrașă*
nu : **îngrașe, îngrășem**

2. Paralelismul e valabil și la alte timpuri și moduri

indicativ — *imperf. înfășam*; *perf. s. înfășă*
conjunctiv — *prez : să înfașe*; *perf. să fi înfășat*

3. Tema verbului *a așeza* este **aș e z** și prezintă alternanța *e/a*, iar finala tematică este **z**; tema verbului *a îngrășa* este **î n g r a ș**, terminată în cons. *ș :* iar după *ș* se scrie **a**, nu **ea**

Ne furișăm în podul caset, fratele mai mare se* aș ază *cu noi și așa parcă votajăm peste mări și țări.

4. Verbele de conj. I :

— cu tema în **-e** *(a crea, a recrea, a agrea, a procrea)* sau în **-i** *(a beneficia, a domicilia)* au la prezentul indicativului, desinența **-ez** și păstrează rostirea cu hiat * între vocala temei și vocala desinenței

— cele cu tema în **-i** se deosebesc de verbele cu tema în **-e** la pers. a III-a (sg. și pl.) și la pers. I pl. De asemenea, formează diferit gerunziul și infinitivul lung.

indicativ prezent

a crea — tema **cre-**
a domicilia — tema **domicili-**

sg.	I.	*creez*	*domiciliez*
	II.	*creezi*	*domiciliezi*
	III.	*creează*	*domiciliază*
pl.	I.	*creăm*	*domiciliem*
	II.	*creați*	*domiciliați*
	III.	*creează*	*domiciliază*

infinitiv lung (substantivat)
crearea (**nu** creierea) ; *domicilierea*

gerunziu
creînd (**nu** : creind !), *domiciliind*

5. Verbele de conj. I cu finala tematică **în -e** (deoarece și desinența începe cu *e*) se scriu cu doi **e** la cele trei persoane de la singular și la a treia plural

conjunctiv prezent

sg.	I.	*să creez*	*să domiciliez*
	II.	*să creezi*	*să domiciliezi*
	III.	*să creeze*	*să domicilieze*
pl.	I.	*să creăm*	*să domiciliem*
	II.	*să creați*	*să domiciliați*
	III.	*să creeze*	*să domicilieze*

6. Verbele de conj. I cu tema în **-i** transformă desinența **-ează,** de la pers. a III-a, în **-ază**.
La gerunziu, aceste verbe, se scriu cu doi **-i**

audiază, deviază etc.

audiind, beneficiind, deviind

7. Greșeli frecvente se produc la rostirea și scrierea pers. I pl. indicativ-prez. a verbelor *a crea, a agrea (creiem, agreiem)* ca și în cazul infinitivului substantivat *(creierea)* și al *gerunziului (creind)*

C o r e c t : **indic. prez. pers. I pl.**
creăm, agreăm (ca *lucrăm, cîntăm* etc.)

infinitiv lung
crearea, agrearea

gerunziu
creînd, agreînd

* *hiat* ≡ întîlnirea a două vocale cu graniță silabică între ele.

Notă: Finala temei acestor verbe fiind o vocală, iar desinența personală începînd tot cu o vocală, se creează o poziție de hiat. Acest fapt fonetic produce dificultate în rostire pentru majoritatea vorbitorilor de limbă română. În vorbirea curentă, deseori, hiatul este evitat, iar în graiurile regionale a fost eliminat total. Din această tendință de evitare a hiatului, unii rostesc (chiar și scriu!): *ei crează* (două silabe); *acompanez, audez, domicilez* etc. Se înțelege că limba literară, cea care cere corectitudine și în rostire și în scriere, nu acceptă nici pronunțarea, nici grafierea în acest fel.

În pronunțarea „liberă" este sesizat încă un *i* foarte scurt între finala temei și desinență (care nu apare în scris). Exemplu: *auditez, auditezi, auditează; auditem, auditați, auditează*. Acest fenomen ușurează rostirea hiatului la toate timpurile și modurile.

8. Verbele de conj. I care se termină în **-ia** în hiat (copia, expedia, zgîria) formează indicativul și conjunctivul prez., pers. I și a II-a sg., cu doi **-i**. Aceste verbe la indicativ perf. s., pers. a III-a sg., au terminația în **-e** accentuat

ind. prez.
(eu, tu) *zgîrii, perii, sperii*
conjunctiv
(eu, tu) *să zgîrii*
ind. perf. s.
(el) *sperie, zgîrie*
Nu **se sperié** *cînd a văzut lista.*
Expediém *lista cu premiile la revista „Tinere condeie."*

9. Verbul *a scrie* (conj. a III-a) și derivatele *(a rescrie, a prescrie, a subscrie, a transcrie)* formate cu diferite prefixe au la indicativ prez. pers. I și a II-a pl., formele:

(noi) *scriem*, **nu** (noi) *scrim*
(voi) *scrieți*, **nu** (voi) *scriți*

Notă: Rădăcina acestor verbe este *scri-, descri-, transcri-, prescri-*, deci: *scri+em (+eți).*

10. Verbele de conj. a IV-a cu tema terminată în **ș, j** *(a îngriji, a împărtăși, a necăji)* au la conjunctiv prez., pers. a III-a sg., desinența **-ească**

(el) *să îngrijească*
(el) *să necăjească*
S-au hotărît **să-l îngrijească** *tot ei.*

11 Verbele de conj. a IV-a în **-i** *(a uimi, a lămuri, a povesti, a simți)* au la indicativ perf. s., pers. I sg. doi **i** (sufix+desinență), iar la pers. a III-a sg. desinența **-i**

(eu) *simții*
(el) *simți*
Lămurii *multe atunci și el* **simți** *că am dreptate.*

12. Verbele de conj. a IV-a, terminate la infinitiv în **-î** *(a amărî, a hotărî, a ocărî)* au la indicativ prez., pers. I. sg. și a III-a pl., desinența **-ăsc**; pers. a II-a sg. **-ăști** și a III-a sg., **-ăște**; la conj. prez., pers. a III-a sg., desinența **-ască**

(eu) *hotărăsc*
(ei) *hotărăsc*
(tu) *hotărăști*, *ocărăști*
(el) *hotărăște*
(el) *să hotărască*, *să ocărască*
Să hotărască *cei vîrstnici și destoinici!*

13. Verbele de conj. a IV-a terminate la infinitiv în **-i** *(a auri, a dori, a zori)* prezintă, la indicativ prez., desinențele: pers. a II-a sg. **-ești**, pers. a III-a sg. **-ește** și la pers. a III-a pl. **-esc**

(eu) *zoresc* *doresc*
(tu) *zorești* *dorești*
(el) *zorește* *dorește*
Dorese *să-mi spui adevărul.*

14. — Verbe de conj. a IV-a terminate la infinitiv în vocală urmată de **i** **(-ui, -ii, -ai)** *(a constitui, a intui, a cheltui, a chinui, a închipui, a mîrîi, a sforăi, a lăgădui)* păstrează pe **-i** în tot cursul conjugării

intuiește, cheltuiește, chinuiam, lăgăduia, mîrîiau, sforăia
Noi stăruiam cu bătutul în poartă.

— Verbe de conj. a IV-a cu rădăcina terminată în **-u** *(a atribui, a contribui, a distribui)* se scriu la pers. a III-a sg. și pl. a ind. prez. cu **-ie** la sfîrșit

el atribuie, el contribuie, el distribuie
Și el contribuie la spectacolul nostru.

15. Verbele de conj. a IV-a terminate la infinitiv în consoană și **-i** se scriu cu un singur **-i**

a cîntări, a căsători, a păți, a privi, a încălzi

Notă: Fac excepție, în sensul că se scriu la infinitiv cu doi **-i**, cîteva verbe cu rădăcina terminată în **-i**, la care se adaugă al doilea **-i**, caracteristica infinitivului: *a se sfii, a prii, a pustii.*

CÎTEVA PROBLEME REFERITOARE LA SCRIEREA ȘI ROSTIREA CORECTĂ A VERBELOR LA DIFERITE MODURI ȘI TIMPURI

a. —Verbele *a scrie, a ști, a deveni, a ține, a veni* (și derivatele lor: *a reține, a reveni, a transcrie* etc.) se scriu și se rostesc la indicativ și conjunctiv prez. la pers. a II-a sg. cu doi **-i**

(tu) *scrii*, *reții*, *vii*
Tu **scrii** *cu un stilou nou și* **știi** *că e cadou de la mama.*

b. — De regulă, verbele de conj. a III-a au pers. a III-a sg. la indicativ prez. identică cu infinitivul. Fac excepție verbele *a scrie, a descrie*

(el) **trece** — *a trece*, **rîde** — *a rîde*, **drege** — *a drege*
El **rîde** *cu plăcere cînd eu îi aduc jucăriile.*

c. — Verbele de conj. a II-a și a III-a *a cădea* și *a vedea*; *a spune, a ține* au la indicativ și și conjunctiv prez., pers. I sg., precum și la conjunctiv prez., pers. a III-a sg. și pl., următoarele forme corecte neiotacizate (păstrează neschimbată consoana finală a temei infinitivului)

(eu) **cad** — (eu) **să cad** *(nu să caz)*
(el) **cade** — **să cadă** *(nu să cază)*
(eu) **văd**, (el) **să vadă** *(nu văz, vază)*
(eu) **spun**, (el) **spune** *(nu spui, spuie)*

d. — La indicativ perfect comp., pers. a II-a sg. şi pl., se scrie corect: (tu) **ai** *scăpat*/(voi) **aţi** *scăpat* (**ai** şi **aţi** sînt forme ale auxiliarului *a avea*).

— Se scrie **a-i** sau **a-ţi** cînd verbul care urmează este la infinitiv; în grupurile **a -i, a-ţi** *a* este prepoziţie, marcă a infinitivului, iar *-i* şi *-ţi* pronume, intercalate între prepoziţie şi infinitiv

— Să se observe ortografia formelor verbului auxiliar de la indicativ perfect comp.: cînd verbul este precedat de un pron. neac. *i-*, formele pronominale sînt legate prin cratimă de auxiliar

— Să nu se confunde aceste grupuri de două cuvinte cu ale verbului **a lua** la indicativ prez., pers. I sg. şi a III-a sg. şi pl.: (eu) **iau,** (el) **ia,** (ei) **iau**

Pentru **a-i învăţa,** *le-a vorbit bine*
Pentru **a-ţi salva** *copilul, faci orice sacrificiu.*

(tu) *i-ai observat*
(voi) *i-aţi observat*
(el) *i-a observat*
(ei) *i-au observat*

I-a observat tot timpul.
El **ia** *exemplu de la sora lui.*
I-au dăruit flori.
Iau *şi eu un buchet.*

e. — În cadrul formelor inverse ale indicativului perfect comp., verbul auxiliar este aşezat după verbul de conjugat şi legat de acesta prin cratimă: *auzit-am*

auzit-am	*auzit-am*
auzit-ai	*auzit-aţi*
auzit-a	*auzit-au*

Auzit-ai de-un oltean
De-un oltean, de-un craiovean ...
(folclor)

— Verbul auxiliar poate fi despărţit de verbul de conjugat prin intercalarea unui pron. neac. (pers. ori reflex.)

*îmbrăcatu-***m-***am*
*supusu-***ţi-***au*
*văzutu-***s-***a*
*auzitu-***ne-***am*
*spusu-***v-***am*
*lăsatu-***s-***au*

f. — Cînd verbul la indicativ perfect comp. are aspect negativ, adverbul de negaţie **nu** se poate rosti şi scrie separat de auxiliarul perfectului comp., sau se rosteşte împreună cu verbul auxiliar (şi pierde vocala **-u**)

nu *am auzit*
sau
n-*am auzit*

nu ai auzit	sau	**n-ai** auzit
nu aţi auzit	sau	**n-aţi** auzit
nu au auzit	sau	**n-au** auzit

g. — Viitorul se construieşte cu auxiliarul *a vrea (a voi)* şi verbul de conjugat la infinitiv: *va lua, va merge, va spune, veţi lua, veţi merge*; se scriu fără liniuţă de unire

— Formele verbului de sine stătător **a vrea** la **indicativ prez.** sînt următoarele:

(eu) *vreau*, (noi) *vrem*
(tu) *vrei*, (voi) *vreţi*
(el) *vrea*, (ei) *vor*

— Coincidenţa dintre auxiliar şi verb apare la pers. III pl.: *(ei)* **vor** *lucra/(ei)* **vor**
formează singur predicatul

v	-a	spus	v	-a	amintit
↓	↓	↓	↓	↓	↓
pron. pers. (**vouă, vă v-**)	auxiliar a avea (*-a*)	part. verb. de conjugat	pron. pers.	auxiliar a avea (*-a*)	part. verb de conjugat

viitor : *el va aduce*
perf. comp. : el v-a adus

— Viitorul are şi forme populare:

(eu) **oi** *lucra ...*	**am să** *lucrez ...*	**o să** *lucrez*	La pers. a III-a sg.
(tu) **îi** *lucra ...*	**ai să** *lucrezi ...*	**o să** *lucrezi*	apare şi forma
(el) **o** *lucra ...*	**are să** *lucreze ...*	**o să** *lucreze*	*a lucra* = va *lucra*
(noi) **om** *lucra ...*	**avem să** *lucrăm ...*	**o să** *lucrăm*	A lucra *cît a lucra*
(voi) **oţi (îţi)** *lucra ...*	**aveţi să** *lucraţi*	**o să** *lucraţi*	*Şi pe urmă e mai sfîntă*
(ei) **or** *lucra ...*	**au să** *lucreze ...*	**o să** *lucreze*	

— Viitorul are şi forme inverse, în care auxiliarul apare după verbul de conjugat. Verbul şi auxiliarul *se rostesc* împreună, iar *în scris* auxiliarul se leagă de verbul de conjugat prin cratimă

discuta-voi
discuta-vei
discuta-va
discuta-vom
discuta-veţi
discuta-vor

— Cînd verbul la viitor cu formă inversă are un complement exprimat printr-un pron. pers. neac., pron. se intercalează între verbul de conjugat şi auxiliar; *în scris* pronumele se leagă prin liniuţă de verbul de conjugat şi de verbul auxiliar

întreba-mă-vei
întreba-te-voi
întreba-ne-vor
întreba-vă-vor

h. — La imperativ, de regulă, formele de pers. a II-a sg. sînt identice cu cele de pers. a III-a sg. de la indicativ prez.

Imperativ
lucrează (tu) !
Indicativ
(el) *lucrează*

— Formele de pers. a II-a pl. ale imperativului sînt identice cu cele de pers. a II-a pl. de la indicativ prez.

Imperativ
veniţi (voi) !
Indicativ
(voi) veniţi

— Pentru a nu le confunda, trebuie să fim atenţi la locul verbului în context, la intonaţia pe care o are verbul la imperativ, la persoana verbului:

Lucrează *la matematică !*
(imperativ, pers. a II-a sg.)
El lucrează *la matematică.*
(indicativ prez., pers. a III-a sg.)
Veniţi *cu noi la film !*
(imperativ, pers. a II-a pl.)
Voi **veniţi** *cu noi la film.*
(indicativ prez., pers. a II-a pl.)

i. — La modul conjunctiv prefect, verbul *a fi* rămîne invariabil în timpul conjugării; de asemenea, participiul verbului de conjugat

să **fi** *cîntat*
să **fi** *lucrat*
să **fi** *făcut*
să **fi** *învăţat*

— Conjuncţia **să** din componenţa conjunctivului poate sta lîngă verb sau poate fi despărţită de acesta prin intercalarea altor părţi de vorbire (adverb, pronume)

să **nu** *reluaţi*
să **mai** *veniţi*
să **nu-l** *influenţeze*
să **le** *spună*

Pentru a nu se confunda formele viitorului popular cu formele conjunctivului prez., trebuie urmărit sensul lor (conjunctivul exprimă o acţiune realizabilă, posibilă, protestul, indignarea, condiţia uneori etc.):

să spun (conj. prezent)
am să spun (viitor popular)

Atenţie! la poziţia auxiliarului

— *Cînd vor veni părinţii tăi,* **să vorbesc** *şi eu cu ei?*
(acţiune posibilă — conjunctiv prez.)
— **Am să vorbesc** *cu părinţii tăi.*
(acţiune viitoare — viitor popular)

— La conjunctiv, unele verbe ca: *a fi, a şti, a scrie (a rescrie, a transcrie, a prescrie), a veni (a deveni, a reveni, a parveni, a proveni), a ţine (a reţine, a susţine* etc.) se scriu la pers. a II-a sg. cu doi *-i*

Tu să fii ca întotdeauna.
Tu să revii sănătos în sînul familiei.

j. — Condiţionalul-optativ prez. se formează din verbul auxiliar *(aş, ai, ar, am, aţi, ar)* + infinitivul verbului de conjugat

(eu) *aş croi*
(tu) *ai rămîne*
(el) *ar cînta*
(noi) *am scrie ...*

Atenţie! nu: *aş .oii!*
ai rămînea!

— La condiţional-optativ prez., pers. I şi a II-a sg. şi a II-a pl., auxiliarul are formele: **aş, ai, aţi.** Trebuie făcută distincţia între formele infinitivului însoţite de pronumele *-şi, -i, -ţi* şi formele auxiliarului care constituie modul condiţional-optativ:

condiţional-optativ:	(eu) **aş** *spăla* (tu) **ai** *îmbrăca* (voi) **aţi** *spune*
infinitiv şi pronume:	(începu) **a-şi** *spăla* (pentru) **a-i** *îmbrăca* (înainte de) **a-ţi** *spune*

k. — Formele de *infinitiv* intră în alcătuirea formelor verbale de *viitor* I, *condiţional-optativ* prez., *imperativ negativ*

(eu) < *voi* **lucra** / *aş* **lucra**
(tu) *nu* **alerga!**

— Infinitivul cu prepoziţia **a** poate primi înaintea acesteia alte prepoziţii sau locuţiuni prepoziţionale

pentru *a îmbrăca*
spre *a se odihni*
înainte de *a mulţumi*

— Prepoziţia **a** poate fi despărţită de verb prin intercalarea adverbului **nu** sau **mai**, ori prin diferite pronume neaccentuate:

a **nu** *aştepta, a* **nu mai** *dori, a* **ne** *minuna, a* **vă** *decide, a-*ţi *mărturisi, a-*i *veni, a-*şi *aminti*

„Vru să-l piarză cu orice chip şi, neîndrăznind a-l prigoni pe faţă, trimise ucigaşi **spre a-***l* **prinde,** ... **sau a-***l* **ucide** *prin taină.“*

N. Bălcescu, *Români supt Mihai-Voievod Viteazul*

— Forma de infinitiv lung s-a substantivizat în româna contemporană: *ascultare, amintire, plecare, aprobare.* În folclor se mai păstrează forma de infinitiv lung cu valoare verbală:

Închinare-*aş codrilor*
Rămînere-*aş singurel*

l. — Verbul la participiu poate fi folosit cu valoare adjectivală. Participiul verbelor tranzitive arată o acţiune suferită de obiectul denumit prin substantivul determinat şi se acordă cu substantivul determinat în gen, număr şi caz

mobilă **şlefuită,** *cărare* **poleită** *cu raze de argint*
al unei cărări **poleite**
al **poleitei cărări**

— De la participiul cu valoare adjectivală, ca şi de la adjective, se pot forma cuvinte noi cu ajutorul prefixului *ne-*

măsurat — **nemăsurat**
mîncat — **nemîncat**

— Prefixul **ne-** se scrie legat de participiu. Între prefixul **ne-** şi participiul unor verbe se poate intercala adverbul **mai.** În aceste situaţii prefixul **ne-,** adverbul **mai** şi participiul formează un singur cuvînt:

nemaipomenit, nemaivăzut, nemaiumblat

Observaţie:

Cînd prefixul *ne-* este adăugat unui participiu care începe cu *î-* (**neîntors,** format din **ne-**+*întors*; **neînceput,** format din **ne**+*început*), vocala **î** poate fi elidată, absenţa ei fiind marcată în scris prin cratimă (**ne-***ntors,* **ne-***nceput*).

DE REŢINUT:

1. *Verbul,* fiind partea de vorbire cu cea mai bogată flexiune, prezintă pentru unii vorbitori dificultăţi în rostire şi chiar în scriere. De exemplu, verbul *a arăta* se pronunţă şi se scrie corect:

— **la indicativ prez.**: *arăt, arăţi, arată; arătăm, arătaţi, arată* (nu: *arat, araţi!*);

— la **conjunctiv prez.**: se schimbă numai pers. a III-a sg. şi pl.: *să arate.*

2. De asemenea, verbul *a opina*, împrumutat din limba franceză *(opiner)*, este considerat, *în mod greşit*, de către unii vorbitori ca fiind un derivat din substantivul *opinie* şi, de aceea, îl rostesc *a opinia*. În flexiunea acestui verb, trebuie să se ţină seama că se porneşte de la rădăcina *opin-*, la care se adaugă desinenţele personale ale timpurilor şi modurilor la care este folosit :

— **indicativ prez. :** *opinez, opinezi, opinează ; opinăm, opinaţi, opinează* (nu : *opiniez, opiniem* etc. !) ;
— **conjunctiv prez. :** pers. a III-a sg. şi pl. : *să opineze* (nu *să opinieze*) ;
— **participiu :** *opinat* (nu : *opiniat*) ;
— **gerunziu :** *opinînd* (nu : *opiniind*) !

3. Rostiri greşite apar şi cînd e folosit verbul *a continua*, în special la **indicativ** şi **conjunctiv prez.** Corect : (eu) *continuu*, (tu) *continui*, (el, ea) *continuă ; continuăm, continuaţi, continuă*. La conjunctiv, pers. a III-a sg. şi pl. : *să continue*. **Gerunziul** : *continuînd* (nu : *continuind* !).

4. În limba română sînt patru categorii de verbe care se scriu şi se pronunţă cu doi *i*, la următoarele moduri şi timpuri :

1° la modul **gerunziu,** verbele cu tema terminată în *-i* + sufixul modal *-ind : abreviind, acompaniind, apreciind apropiind, audiind, beneficiind, copiind, evidenţiind, fiind, inventariind, remaniind, scriind, subliniind, ştiind* ş.a.

Notă : Verbul *a (se) apropia* (pronunţat : *apropiia*) se scrie cu doi *i* la **indicativ prez., pers.** I şi a II-a sg. : (eu) *apropii*, (tu) *apropii*.

2° la **indicativ şi conjunctiv prez.,** pers. a II-a sg., *a scrie, a ţine* (conj. a III-a) şi *a deveni, a reveni, a şti, a veni* (conj. a IV-a) se scriu :

(tu) *scrii, ţii ; să scrii, să ţii*

(tu) *devii, revii, ştii, vii ; să devii, să ştii, să vii*

α) La **conjunctiv prez.,** verbul *a fi* are formele :

— afirmativă : **să fii** *ascultător*

— negativă : **să nu fii** *leneş*

β) La **imperativ** afirmativ : **fii** *atent !* negativ : **nu fi** *delăsător* (cu un singur *i* !)

3° la **indicativ perf. s.,** pers. I sg., verbele de conj. a IV-a, cu infinitivu în *-i*, se scriu cu doi *ii* : (eu) *citii, venii, ieşii, devenii, iubii,* (mă) *grăbii, izbutii pornii, călătorii, risipii, auzii* etc.

4° la **infinitiv :** *a prii, a înmii, a pustii, a (se) sfii*

5° — În flexiunea unor verbe neologice nu se admit alternanţele vocalice **e/ea ; o/oa :**

acord/acordă, conserv/conservă (nu : *consearvă* !)
evoc/evocă (nu : *evoacă* !), *observ/observă* (nu : *obsearvă* !)

— Este însă acceptată şi de limba literară alternanţa **o/oa** la verbele *convoc/convoacă, provoc/provoacă*.

„La ora 15, *se convoacă* membrii G.O.M. în şedinţă extraordinară". „Cariile dentare *provoacă* mari neplăceri".

* * *

1. Conj. I şi a III-a : *a conceda/a concede ; a preceda/a precede; a proceda/a procede ; a succeda/a succede*.

Din perechea *a conceda/a concede*, normele limbii literare recomandă pe cel de conj. a III-a, dar care nu se foloseşte la timpurile trecute. Din celelalte perechi, se recomandă să fie folosite cele de conj. I.

2. Conj. I şi a IV-a : *a adăuga/a adăugi, a învecina/a învecini, a prefera/a preferi, a sughiţa/a sughiţi, a tărăgăna/a tărăgăni* ş.a.

Normele limbii literare recomandă folosirea celor de conj. I, deoarece cele de conj. a IV-a sînt învechite sau regionale.

Dintre cele de conj. I, numai *a învecina* şi *a tărăgăna* au la indicativ prezent desinenţele : *-ez, -ezi, -ează*.

3. Sînt admise ambele forme (şi conj. I şi conj. a IV-a) ale verbelor care şi-au diferenţiat sensurile sau sînt pe cale de a şi le diferenţia.

Astfel :

a curăţa	a început să fie folosit mai mult cu sensul „a face curat" ; (la jocuri de noroc) „a lăsa pe adversar fără nici un ban" ; (reflexiv) „a se vindeca de o boală (de piele)" ; *„s-a curăţat* = a murit"
a curăţi	„a îndepărta asperităţile de pe un obiect, coaja de pe ouă, de pe cartofi, zarzavat" etc.
a datora	„a avea de plătit cuiva o sumă de bani"
a datori	„a avea o datorie morală faţă de cineva", „a purta respect unei persoane pentru un mare ajutor dat"
a înflora	„a împodobi cu flori ţesute, brodate, pictate, încrustate ; a ornamenta"
a înflori	(despre plante) „a desface bobocii ajungînd la maturitate", (despre familie, societate) „a se dezvolta, a prospera" ; (despre faţa unei persoane) „a se îmbujora, a se lumina" ; (figurat) „a exagera, a adăuga într-o relatare fapte inventate".
a îndesa	„a apăsa lucrurile să încapă mai multe într-un spaţiu restrîns ; a înghesui, a îngrămădi, a apăsa căciula pe cap (pînă la urechi)" etc.
a îndesi	„a înmulţi, a face să se repete, a face mai compact" ; „a (se) înmulţi"
a refera,	„a prezenta un referat, a relata"
a referi	(refl.) „a se raporta la ceva sau la cineva, a face o aluzie"
a rota	„a schimba persoane sau echipe într-o activitate" „a schimba locurile la jocul de volei"
a roti	„a învîrti o roată în jurul axei sale" ; „a face hora rotundă" ; (refl.) „a se învîrti în jurul cuiva spre a-i cîştiga simpatia, bunăvoinţa"

4. Alte verbe au două variante pentru indicativ prezent : cu desinenţa *-ez, -ezi, -ează* la sg. (se ştie că persoana a III-a pl. are aceeaşi formă ca la singular) şi fără această desinenţă, fiecare variantă exprimînd alt sens.

De exemplu :

a acorda

acord	*acordez*
acorzi	*acordezi*
acordă	*acordează*
acordăm	*acordăm*
acordați	*acordați*
acordă	*acordează*

Folosit fără desinența *-ez*, *a acorda* are sensul de „a da, a oferi", iar în gramatică „a realiza concordanța între categoriile gramaticale" (*acord* gramatical):

„*Secretarul general* O.N.U. **a acordat** *un interviu ziariștilor*".

Cu sufixul *-ez* are sensul „a aduce tonurile unui instrument muzical la aceeași înălțime" : **Acordez** un pian.

Pentru că pers. I și a II-a pl. sînt și omografe și omofone, diferențierea de sens se realizează prin context :

(noi, voi) „**Acordăm, acordați** (dăm, dați) atenție noului în producție. V-ați specializat *să acordați* pianul".

Tot contextul evidențiază sensul la celelalte moduri și timpuri (cu excepția conjunctivului prez., care are aceleași desinențe ca și prezentul indicativ).

În același fel își diferențiază sensul pe cele două variante flexionare și verbul **a manifesta** :

manifest	*manifestez*
manifești	*manifestezi*
manifestă	*manifestează*
manifestăm	*manifestăm*
manifestați	*manifestați*
manifestă	*manifestează*

Folosit fără desinența *-ez*, are sensul „a exprima, a arăta o atitudine, un sentiment, o tendință" ; (reflexiv) „a se face cunoscut, a se exterioriza, a se comporta".

„*Sadoveanu, în opera sa,* **manifestă** *o caldă simpatie față de țăranul obidit de altădată.*" (arată, exprimă)

„*Îmi place cum te* **manifești** *ca elev în afara clasei*". (te comporți)

Cînd același verb se întrebuințează cu sufixul *-ez*, are sensul „a demonstra, a face (sau a participa la) o manifestație". Cu privire la folosirea formelor de pers. I și a II-a pl., precizăm că tot prin context se diferențiază sensurile :

„*Voi, elevii dintr-a X-a, v-ați* **manifestat** *corect în competiție*". (v-ați comportat)

„*Noi* **manifestăm** *cu hotărîre împotriva războiului*". (demonstrăm, participăm la manifestație)

ACCENTUAREA VERBELOR

1. Cu privire la accentuarea verbelor, o primă precizare este cea referitoare la faptul că la *infinitivul scurt* accentul cade pe sufixul infinitival, pentru :

conj. I, **-a** : *cîntá, lucrá, creá, audiá* etc.

conj. a II-a, **-eá** : *aveá, cădeá, scădeá, tăceá* etc.

conj. a IV-a, **-i** sau **-î** : *auzí, citî, iubí, coborî, hotărî, urî* etc.

2. Verbele de conj. a III-a au accentul pe vocala din rădăcină : ***bâte, dúce,*** *fáce, mérge, rîde* etc.

Notă: Datorită faptului că sufixul infinitivelor unor verbe de conj. a IV-a este un *-i* plenison, sub accent, se creează impresia că sînt doi *i* : infinitivele acestea NU se scriu niciodată cu doi *i* ! *a citi, a vorbi* etc.

3. Deși nu se marchează grafic, la **prezent,** pers. a III-a, accentul este, pe rădăcină, iar la **perf. s.** pe desinența personală : *ará — ará ; adună — adună ; cîntă — cîntă ; curăță — curăță ; preferă — preferă.*

Formele fiind omografe, iar accentul nefiind marcat în scris, sesizarea timpului se realizează în context prin concordanța temporală sau prin adverbe de timp :

Ieri **ará** *bine și în fiecare zi* **ára** *multe hectare.* **Cîntá** *în fiecare zi, dar ieri*
(perf. simplu) (prezent) (prezent)

cîntá *mai bine.*
(perfect simplu)

4. Verbele de conj. I, cu desinențele de prezent : *-ez, -ezi, -ează (-ază)* și cele de conj. IV-a, cu desinențele : *-esc, -ești, -ește ; -ăsc, -ăști, -ăște,* primesc accentul pe aceste desinențe (exemple : *lucréz, lucreáză, priméște, hotărăște*).

5. Pentru a evita confuzia de accentuare dintre verbele de conj. a II-a și cele de a III-a, trebuie să se țină seama de următoarea regulă : „pers. I și a II-a pl. *indicativ* și *conjunctiv* prezent precum și *imperativ* pers. a II-a pl., la conj. a doua, accentul stă pe sufixul conjugării (*-é-*), iar la conj. a III-a pe temă" (I.O.O.P, p. 26).

Exemple

Conjugarea a II-a :

plural 1. *avém, cădém, prevedém, scădém, tăcém, vedém*
2. *avéți, cădéți, prevedéți, scădéți, tăcéți, vedéți*

Conjugarea a III-a :

plural 1. *abátem, cérem, dúcem, fácem, mérgem, púnem, rîdem, spúnem ;*
2. *abáteți, céreți, dúceți, fáceți, mérgeți, púneți, rideți, spúneți* etc.

Notă: E greșită accentuarea : *ceréți, ducéți, făcéți, mergéți, spunéți* etc.

La timpul **imperfect,** toate verbele, indiferent de conjugare, primesc accentul pe ultima silabă :

lucrám, vedéam, ducéam, citéam, coborám etc.

6. La **perfectul simplu,** formele tuturor persoanelor, la singular, se accentuează pe ultima silabă, iar la plural pe penultima :

lucrái, văzúi, cerúi, citîi, coborîi
lucrárăm, vazúrăm, cerúrăm, citîrăm, coborîrăm etc.

Fac excepție (aparentă) verbele de conj. a III-a, care formează perfectul cu sufixul *-se-*. Acestea au accentul la pers. a III-a sg. pe penultima silabă

(mérse, prínse, rămase, iar la plural pe antepenultima *(mérseră, prínseră, rămaseră).*

Mai mult ca perfectul se accentuează la singular pe silaba penultimă, iar **la plural pe** antepenultima :

sg. : *lucrásem, văzúsem, cerúsem, citísem, coborîsem*
pl. : *lucráserăm, văzúserăm, cerúserăm, citíserăm, coborîserăm.*

EXERCIȚII :

1. *Analizați verbele din textele următoare conform schemei date :*

Verbul	Modul	Timpul	Persoana	Numărul	Funcția sintactică

a. „Răsărea soarele. Întreg cîrdul s-a dus să se cufunde în strălucirea lui imensă. Lacul a rămas gol și o clipă mi s-a năzărit pustiu, pînă ce au început să sune privighetori de baltă în stufuri și s-au arătat lișiți aproape de mal."

M. Sadoveanu, *Anii de ucenicie*

b.

„Și lupta-ncepe săltăreață :
Sar deodată,
Dau cu ciocul.
Cad alături.
Schimbă locul.
Bat din aripi,
Dau din ghiare.
Unul cade,
Altul sare...
Iar s-atacă,
Iar se pișcă..."

G. Topîrceanu, *Un duel*

2. *Observați efectele stilistice obținute prin înlocuirea locuțiunilor verbale din textele următoare cu verbele* **sinonimice**. *Este posibilă o asemenea înlocuire ?*

a. „Noi, aici, de cînd țin eu minte, încă de pe vremea Ancuței celei de demult, am luat obicei să întemeiem sfaturi și să ne îndeletnicim cu vin din Țara de Jos".

M. Sadoveanu, *Hanu Ancuței*

„Șuieră așa de grozav văzduhul că dascălul s-a pus să șuiere și el. S-a luat la întrecere cu toată larma vîntului".

Gib Mihăescu, *Troița*

3. *Alcătuiți o narațiune în care să evocați o dimineață de vacanță, folosind verbe la diferite timpuri ale modului indicativ și conjunctiv.*

4. *Înlocuiți formele de infinitiv ale verbelor din paranteze cu formele specificate mai jos :*

a. indicativ sau conjunctiv prez. pers. I pl. :

(a voiaja) deseori cu avionul
(a aranja) să locuiască la cabană

b. indicativ sau conjunctiv prez., pers. I sg.

Eu (a agrea) oamenii tăcuți. Numai așa pot (a crea).

c. gerunziu :

L-am văzut (a copia) și m-a dezamăgit.

d. indicativ perf. s., pers. I sg. :

Și (a zîmbi) cînd îmi (a aminti) de acele întîmplări.

e. conjunctiv prez., pers. a III-a sg. :

Trebuia (a împărtăși) din experiența lui la oțelărie.

f. indicativ prez., pers. a III-a pl. :

Colegii (a hotărî) ținînd seama și de părerea noastră.

5. *Completați spațiile punctate cu verbele* **a fi** *și* **a avea** *la timpul și modul indicat în paranteză :*

a. „Eu ... (gerunziu) ascuns în cămară, cum aud unele ca aceste, iute mă sui în pod, umflu pupăza de unde ..." (indicativ imperf., pers. a III-a sg.).

I. Creangă, *Amintiri din copilărie*

(ind. prez., pers. a II-a sg. negat.) frumoasă, (ind. prez., pers. a II-a sg.) înavuțită ? (ind. prez., pers. a II-a sg. negat.) ... o, țara mea *ficiori* mulți care te iubesc ? ... pentru ce curg lacrămile tale ? ..."

Al. Russo, *Cîntarea României*

b. „Dacă (cond.-opt. prez., pers. a III-a sg.) un copil de rînd, i s-ar putea măsura învățătura cu nuiaua ; însă (gerunziu) cocon împărătesc asemenea bună lucrare nu (indicativ prez., pers. a III-a sg.) îngăduită".

M. Sadoveanu, *Divanul persian*

c. „Obiceiul lui (indicativ, imperfect., pers. a III-a sg.) să nu șadă ziua niciodată".

Gr. Alexandrescu, *Fabule*

d. „Și chiar Mara (conjunctiv prez., pers a III-a sg.), te moi cînd simți că e bine (conjunctiv prez., pers a II-a sg.) om în lumea aceasta, să alergi de dimineața pînă seara frînt de oboseală".

I. Slavici, *Mara*

6. *Arătați la ce mod, timp, persoană și număr sînt formele verbului* **a fi** *și indicați persoana, numărul și cazul pronumelor din textele următoare :*

a.

„De ce m-ați dus de lîngă v
De ce m-ați dus de-acasă ?
Să fi rămas fecior la plug
Să fi rămas la coasă".

O. Goga, *Bătrîni*

b. „Ș-apoi nu știi, că este o vorbă : dacă-i copil, să se joace ; dacă-i cal, să tragă și, dacă-i popă, să citească".

I. Creangă, *Amintiri din copilărie*

c.

„Lacrimă de bucurie, curge, curge, ne-ncetat !
Veacuri sînt de cînd ascunsă p-al meu sîn tu n-ai picat !
Arma iată că lucește,
Slava iată că zîmbește
Corbul iată s-a-nălțat !"

V. Cîrlova *Marșul oștirii române*

7. Conjugați la indicativ perfect com., formele afirmativă și negativă, verbele **a întreba, a săvîrși, a avea, a spune.** *Conjugați aceleași verbe la indicativ perfect compus, forma inversă, cu și fără pronume intercalat.*

8. **Text pentru dictare :**

„Iar balaurul, alungind în partea cealaltă pe boier, l-a cuprins, l-a sucit și l-a izbit amestecîndu-i barba cu vîrtejul, — pîn'ce l-a lepădat aproape mort într-o ripă mai încolo".

M. Sadoveanu, *Balaurul*

9. *Consemnați valorile prezentului indicativ în următoarele versuri. Se obțin aceleași efecte dacă trecem verbele la indicativ mai mult ca perfect ?*

„Dar scrumul sub vatră, deodată, clipește ...
Pe ziduri, aleargă albastre năluci ...
O flacără vie pe coș izbucnește,
Se urcă, palpită, trosnește, vorbește ...
... ...
Și el e emirul, și toate le are ...
E tînăr, e farmec, e trăsnet, e zeu,
Dar zilnic se simte furat de-o visare ...."

Al. Macedonschi, *Noaptea de decembrie*

10. *Dați verbelor la infinitiv forma cerută în paranteze :*

Soarele (*a păși* — m.m.c.perf.) de mult acum peste creștetul stîncii mele de adăpost și înălțimile din apus își (*a prelungi* — imperf.) repede chipurile lor de umbră deasupra văilor dimpotrivă. Nenumărate grămezi vinete de nouri (*a se ivi* — perf.s.) fără de veste și (*a împînzi* — perf.s.) într-o clipă ... linia de împreunare a cerurilor cu pămîntul.

11. *Analizați formele populare ale verbelor din textele de mai jos și indicați forma literară corespunzătoare :*

a. „Un hohot de rîs se stîrni ; și jupîn Năstase zise : «A veni și vremea aceea»".

M. Sadoveanu, *Cîntecul de dragoste*

b. „Ci mai bine-oi spune lăutarilor să zică și cuparilor să umple cupele cu vin și-om lega frăție de cruce pe cît om fi și-om trăi".

M. Eminescu, *Făt-Frumos din Lacrimă*

c. „Măria-ta, eu am săvîrșit asemenea trebi și socot c-oi izbîndi ș-acuma. — He-he ! Eu socot că tot m-a pune să zbor căpățîna cuiva.

— Vei vedea numaidecît, n-ai grijă, după ce te-a duce unchesul Petrea la hart.

— Toate bune, a răspuns cu mulțămire badea Botgros ; să-mi razi mustața dacă nu i-a plăcea unchesului cum învîrt acest paloș.

— Da-i greu, măi omule !

— Greu ; dar cînd m-oi pune, nici n-am ce face cu el.

— Ba, după cît înțeleg, ai să ai ce face cu el.

Și într-o bună zi mi-oi lua de-o samă ș-oi porni în lume să-mi caut prietenii, și nu mă las pînă ce nu l-oi găsi mai ales pe Radu diacul."

M. Sadoveanu, *Nunta domniței Ruxandra*

IMPERATIV	
afirmativ	negativ
pers. a II-a sg. : *spune*	*nu spune*
pers. a II-a pl. : *spuneți*	*nu spuneți*

După modelul dat, stabiliți care sînt formele de imperativ pozitiv și negativ, pers. a II-a sg. și pl. ale verbelor : *a desena, a prinde, a coborî, a împrejmui.*

Notă : Atenție să nu se confunde formele imperativului pozitiv de pers. a II-a pl. cu cele de indicativ prez. pers. a II-a sg. + pron. în D. :

Spuneți că v-am chemat eu.
Spune-ți mereu că vei reuși.

12. *Alcătuiți propoziții în care verbele* **a deveni, a scrie, a reține, a reveni, a menține** *să fie la pers. a II-a conjunctiv prez.*

13. *Subliniați verbele la infinitiv și transformați textul trecînd verbele la modurile conjunctiv, prez. și perf., și gerunziu :*

„A te sui în adevăr, deasupra norilor, și a nu te alege mai la urmă decît cu un zîmbet de milă din partea capetelor rotunde, pentru toate aceste prostii adunate cu primejdie în regiunile seninului etern ; a te entuziasma înaintea unei flori răsărite pe margini de prăpăstii ; a rămînea petrificat sub farmecul melodiilor văzduhului și a codrilor frămîntați de vînturi ; a plînge cu roua, care cade din ceruri ....

— toate acestea sînt, desigur, lucruri de mare preț".

C. Hogaș, *Amintiri dintr-o călătorie*

14. *Analizați verbele la* **modurile nepersonale** *și stabiliți funcția sintactică :*

a. „Ceea ce l-a ridicat pe I. Creangă în rîndul marilor noștri scriitori e sinceritatea și iubirea de adevăr cu care reproduce felul de a gîndi și de a simți al poporului român, lipsa de-ncungiur cu care spune adevărul, pe care numai puțini îl știu atît de bine ca dînsul".

I. Slavici, *Amintiri*

b. „De la Conțescu, Ioanide află că guvernul începe a urmări iar cu severitate mișcarea subversivă și a face arestări în scopul de a o intimida".

G. Călinescu, *Bietul Ioanide*

c. „Ajunși la acest pîrîu limpede ca o picătură de rouă, ne stîmpărarăm setea și începurăm iarăși a urca, de-a curmezișul, un șir de coline lutoase și reci, acoperite cu tufari de aluni, mesteceni și arini".

C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*

d. „Filoti se lăsă în fotoliu, lîngă birou, și asculta pe ovrei privindu-l într-o parte și jucîndu-se cu scrisoarea care-i căzuse sub mîna dreaptă".

M. Sadoveanu, *Venea o moară pe Siret*

e. „Nepreținînd granitul, o, fecioară !
Din care-aș fi putut să ți-l cioplesc,
Am căutat în lutul românesc
Trupul tău zvelt și cu miros de ceară".

T. Arghezi, *Jignire*

Conjugarea verbului **a fi**

MODUL INDICATIV

Prezent

sînt, -s, s-, ts	sîntém (sî ntem)
eşti	sîntéţi (sî nteţi)
este, e, -i, i-, ti	sînt, -s, s-, ts

Imperfect

eram	eram
erai	eraţi
era	erau

Perfect simplu

fusei, fui	furăm, fuserăm
fuseşi, fuşi	furăţi, fuserăţi
fuse, fu	fură, fuseră

Perfect compus

am fost	am fost
ai fost	aţi fost
a fost	au fost

Mai mult ca perfect

fusesem	fuseserăm
fuseseşi	fuseserăţi
fusese	fuseseră

Viitor

voi fi	vom fi
vei fi	veţi fi
va fi	vor fi

Viitor anterior

voi fi fost	vom fi fost
vei fi fost	veţi fi fost
va fi fost	vor fi fost

MODUL CONJUNCTIV

Prezent

să fiu	să fim
să fii	să fiţi
să fie	să fie

Perfect

să fi fost	să fi fost
să fi fost	să fi fost
să fi fost	să fi fost

MODUL CONDIŢIONAL-OPTATIV

Prezent

aş fi	am fi
ai fi	aţi fi
ar fi	ar fi

Perfect

aş fi fost	am fi fost
ai fi fost	aţi fi fost
ar fi fost	ar fi fost

MODUL IMPERATIV

Pozitiv	Negativ
fii	nu fi
fiţi	nu fiţi

MODUL PARTICIPIU

fost — fostă
foşti — foste

MODUL SUPIN

(de) fost

Conjugarea verbului **a avea**

MODUL INDICATIV

Prezent

(predicativ)	am	avem
	ai	aveţi
	are	au
(auxiliar)	am	am
	ai	aţi
	a	au

Imperfect

aveam	aveam
aveai	aveaţi
avea	aveau

Perfect simplu

avui, avusei	avurăm, avuserăm
avuşi, avuseşi	avurăţi, avuserăţi
avu, avuse	avură, avuseră

Perfect compus

am avut	am avut
ai avut	aţi avut
a avut	au avut

Mai mult ca perfect

avusesem	avuseserăm
avuseseşi	avuseserăţi
avusese	avuseseră

Viitor

voi avea	vom avea
vei avea	veţi avea
va avea	vor avea

Viitor anterior

voi fi avut	vom fi avut
vei fi avut	veţi fi avut
va fi avut	vor fi avut

MODUL CONJUNCTIV

Prezent

să am	să avem
să ai	să aveţi
să aibă	să aibă

Perfect

să fi avut	să fi avut
să fi avut	să fi avut
să fi avut	să fi avut

MODUL CONDIŢIONAL-OPTATIV

Prezent

aş avea	am avea
ai avea	aţi avea
ar avea	ar avea

Perfect

aş fi avut	am fi avut
ai fi avut	aţi fi avut
ar fi avut	ar fi avut

MODUL IMPERATIV

Pozitiv	Negativ
ai	nu avea, n-avea
aveţi	nu aveţi, n-aveţi

MODUL INFINITIV

Prezent	Perfect
a avea	a fi avut

MODUL GERUNZIU

avînd

Verbul a vrea (a voi)

MODUL INDICATIV

Prezent

predicativ)	vreau, voiesc	vrem, voim
	vrei, voieşti	vreţi, voiţi
	vrea, voieşte	vor, voiesc
auxiliar)	voi	vom
	vei	veţi
	va	vor

Imperfect

voiam, vream	voiam
voiai	voiaţi
voia, vrea	voiau, vreau

Perfect simplu

vrui	voirăm, vrurăm
vruşi	voirăţi, vrurăţi
vru, voi	voiră, vrură

Perfect compus

am vrut, am voit	am vrut, am voit
ai vrut, ai voit	aţi vrut, aţi voit
a vrut, a voit	am vrut, au voit

Mai mult ca perfect

voisem, vrusem	voiserăm, vruseserăm
voiseşi, vruseşi	voiserăţi, vruseserăţi
voise, vruse	voiseră, vruseseră

Viitor

voi vrea, voi voi	vom vrea, vom voi
vei vrea, vei voi	veţi vrea veţi voi
va vrea, va voi	vor vrea vor voi

Viitor anterior

voi fi vrut, voi fi voit	vom fi vrut, vom fi voit
vei fi vrut, vei fi voit	veţi fi vrut, veţi fi voit
va fi vrut, va fi voit	vor fi vrut, vor fi voit

MODUL CONJUNCTIV

Prezent

să vreau, să voiesc	să vrem, să voim
să vrei, să voieşti	să vreţi, să voiţi
să vrea, să voiască	să vrea, să voiască

Perfect

să fi vrut, să fi voit — să fi vrut, să fi voit
să fi vrut, să fi voit — să fi vrut, să fi voit
să fi vrut, să fi voit — să fi vrut, să fi voit

MODUL CONDIȚIONAL-OPTATIV

Prezent

aș vrea, aș voi — am vrea, am voi
ai vrea, ai voi — ați vrea, ați vo
ar vrea, ar voi — ar vrea, ar voi

Perfect

aș fi vrut, aș fi voit — am fi vrut, am fi voit
ai fi vrut, ai fi voit — ați fi vrut, ați fi voit
ar fi vrut, ar fi voit — ar fi vrut, ar fi voit

MODUL IMPERATIV

Pozitiv

voiește

MODUL INFINITIV

Prezent — Perfect

a vrea, a voi — a fi vrut, a fi voit

MODUL GERUNZIU

vrînd, voind

MODUL PARTICIPIU

voit — voită ; vrut — vrută

MODUL SUPIN

(de) vrut, (de) voit

În structura formelor verbului distingem :

a. o *parte comună* tuturor formelor verbale, care este r ă d ă c i n a sau **t e m a l e x i c a l ă (rădăcina + prefix sau sufixe lexicale) :**

cînt
cînți
cîntăm
cîntam } rădăcina **cînt-**

înfrunzește
înfrunzea
înfrunzise } tema lexicală **înfrunz-**, formată din pref. **în-** + rădăcina **frunz-**

călătoresc
călătorea
călătorînd } tema **lexicală călător-**, formată din **cal**(e) + sufix lexical **-ător**

b. elementele care se alocează la rădăcină sau la tema lexicală :

— s u f i x e l e g r a m a t i c a l e (formează modurile și timpurile verbului) :

cîntăm } **-ă-** sufixul prezentului indicativ
cîntam } **-a-** sufixul imperfectului
cîntasem } **-se-** sufixul m.m.c.perf.
cîntînd } **-înd** sufixul gerunziului

— d e s i n e n ț e l e (formează diferitele persoane ale verbului) :

cînți } **-i-** desinența pers. a II-a sg.
cîntăm } **-m** desinența pers. I. pl.
cîntați } **-ți** desinența pers. a II-a pl.

lucrez } **-ez** desinența pers. I. sg.
lucrezi } **-ezi** desinența pers. a II-a sg.
lucrează } **-ează** desinența pers. a III-a sg. și pl.

Deci *cîntăm* este format din rădăcina **cînt-** + sufixul prezentului **-ă-** + desinența de pers. I pl. **-m.**

muncesc — desinența pers. I. sg. **-esc**
muncești — desinența pers. a II-a **-ești**
muncește — desinența pers. a III-a **-ește**

1. Verbele auxiliare ajută la formarea modurilor și a timpurilor compuse :

indicativ: *perfect compus :* |am| *cîntat* (indicativ prez. verb. *a avea* + part. verb. de conjugat)
viitor : |voi| *cînta* (indicativ prez. verb. *a vrea* + infinitiv verb. de conjugat)
viitor anterior : |voi fi| cîntat (viitor verb. *a fi* + part. verb. de conjugat)
condițional-optativ : *prezent :* |aș| *cînta* (formele de auxiliar ale verb. *a avea* + infinitiv verb. de conjugat)
perfect : |aș fi| *cîntat* (cond. prez. al verb. *a fi* + part. verb. de conjugat)
conjunctiv *perfect :* |să fi| *cîntat* (conjunct. verb. *a fi* + part. verb. de conjugat)
infinitiv : *perfect :* |a fi| *cîntat* (infinitiv verb. *a fi* + part. verb. de conjugat)

precum și la **constituirea diatezei pasive :** |eu sînt| *auzit.*

2. Verbele *a fi*, *a avea* și *a vrea*, ca auxiliare, prezintă următoarele diferențe :

|a avea|

verb p r e d i c a t i v (indică posesia)	a u x i l i a r (acțiunea verbului de conjugat s-a terminat în trecut)
|Am| *un creion.*	
indicativ prezent	**indicativ perfect compus**
am	*am* cumpărat
ai	*ai* cumpărat
are	|a| cumpărat
|*avem*|	|*am*| cumpărat
|*aveți*|	|*ați*| cumpărat
au	*au* cumpărat

a fi

verb predicativ	auxiliar
conjunctiv prezent	**conjunctiv perfect**
să fiu	*să fi cîntat* { la toate persoanele și numerele
să fii	
să fie	
să fim	
să fiți	
să fie	

a vrea

verb predicativ	auxiliar
indicativ prezent	**viitor**
vreau	*voi cînta*
vrei	*vei cînta*
vrea	*va cînta*
vrem	*vom cînta*
vreți	*veți cînta*
vor	*vor cînta*

Funcțiile sintactice ale verbului

- predicat
  - *verbal : Vladimir* a vizitat *Muzeul Satului.*
    Casa a fost clădită *cu mulți ani înainte.*
    Fetița și-a amintit *povestirea.*
  - *nominal :* Copilul este silitor.
- nume predicativ:
  - infinitiv : *Aceasta înseamnă* **a scrie** *din nou temă.*
  - supin : *Strugurii sînt* **de cules.**
  - participiu : *Zăpada era* **spulberată.**
- subiect: infinitiv : *Mi-a fost greu* **a explica** *această temă.*
- atribut:
  - infinitiv : *Venise vremea* **de a pricepe** *ce-i bine și ce-i rău.*
  - supin : *mașină* **de scris**
  - gerunziu : *Pletele* **încărunțind** *îi cădeau în sfredele dese pe umeri.*
    Sadoveanu, O., I, apud G.A.
  - participiu : *Cărarea* **bătătorită** *se strecura printre brazi.*
- complement direct: infinitiv : *Copilul nu putea* **duce** *greutatea.*
- complement indirect:
  - infinitiv : *Era gata* **de a pleca** *la Universitate.*
  - supin : *S-a săturat* **de așteptat** *în frig.*
  - participiu : **Nemulțumitului** *i se ia darul.*
- complement circumstanțial
  - infinitiv : *M-a ascultat fără a mă* **întreba.**
  - gerunziu : *Privea* **zîmbind** *la mine.*
  - supin : *Îl chemase* **pentru cules.**

ADVERBUL

Definiție : parte de vorbire neflexibilă care adaugă o precizare la înțelesul unui verb, al unui adjectiv sau adverb (caracteristica unei acțiuni, stări sau însușiri și servește la formarea gradelor de comparație.

Uneori determină o interjecție sau un substantiv :

Izgonește orice gînd de plecare **acasă.**
***Hai* înăuntru.**

Felul adverbelor

- după înțeles
  - de loc — *acasă, acolo, afară, aici, departe, jos, pretutindeni, sus*
  - de timp — *acum, aseară, deocamdată, iarna, mîine, ziua*
  - de mod — *alene, aievea, așa, bine, astfel, degrabă, împreună*
- după formă
  - simple — *așa, aici, azi, cînd*
  - compuse
    - elemente care s-au sudat perfect — *acasă, astăzi, bunăoară, devreme, precum, iarăși, nicicum, niciodată*
    - elemente care s-au alăturat
      - *într-adins*
      - *dintr-adins*
      - *an-vară*
      - *mîine-seară*
      - *ieri-dimineață*
- după origine și mod de formare
  - primare (moștenite din latină sau împrumutate din alte limbi)
    - *abia, afară, aiurea*
    - *ba, bine, cam, da*
    - *foarte*
  - provenite din *alte* părți de vorbire
    - prin schimbarea valorii gramaticale
      - substantive
        - *dimineața*
        - *iarna*
        - *toamna*
        - *ziua*
      - adjective
        - *frumos*
        - *greu*
        - *rar*
      - participii
        - *ascuns*
        - *repezit*
    - prin derivare cu sufixe
      - din substantive : *frățește*
      - verbe : *tîriș*
      - adverbe : *repejor*

Locuțiunile adverbiale sînt grupuri de cuvinte cu valoare de adverbe

- *așa-și-așa*
- *ba chiar*
- *cu chiu cu vai*
- *din cînd în cînd*
- *după prînz*
- *înainte de vreme*
- *pe negîndite*
- *pas cu pas*
- *ceas de ceas*
- *prin urmare*

Funcțiile sintactice ale adverbelor
- complement circumstanțial
  - timp: *A plouat* **ieri**.
  - mod: *Doarme* **iepurește**.
  - loc: *Privea* **afară**.
- atribut: *Drumul* **înainte** *se continua șerpuind.*
- nume predicativ: *Îi era* **greu** *să vorbească.*

*

„— *Ei, oameni buni, cred că acum ați priceput.*
— *Priceput, cucoane, cît se poate de bine, răspunseră mai toți ...*
— *Ba eu tot nu, cucoane, răspunse moș Ion Roată*".

I. C r e a n g ă, *Moș Ion Roată și Unirea*

„*A fost odată ca-n povești,*
A fost ca niciodată,
Din rude mari împărătești,
O prea frumoasă fată".

M. E m i n e s c u, *Luceafărul*

*

O b s e r v a ț i i :

a. Adverbele de afirmație *da, evident, sigur* și cele de negație *ba, nu, nicidecum* sînt asemănătoare adverbelor de mod, dar ele se constituie în grupă aparte.

b. Unele adverbe au înțeles nehotărît, indicînd împrejurările, fără a da indicații sigure: *cîndva, oricît, vreodată, odată.*

*

Îl învață pe copil **cum** *să răsădească florile.*

„**Pe cînd** *cu zgomot cad*
Izvoarele-ntr-una,
Alunece luna
Prin vîrfuri lungi de brad".

M. E m i n e s c u, *Mai am un singur dor*

„*Aseară dăduse ordine severe ca morții să fie lăsați* **unde** *se găseau, spre a servi de pildă tuturor celor vii*".

L. R e b r e a n u, *Răscoala*

*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Unele adverbe provin din rădăcini pronominale și exprimă circumstanța. Acestea sînt: *cînd, cum, unde* și poartă denumirea de adverbe r e l a t i v e, întrucît fac legătura, asemenea conjuncțiilor, între propoziția subordonată și regenta ei, avînd totodată funcție de complemente sau alte părți de propoziție în propozițiile pe care le introduc.

Mă uimești **cum** *ai ajuns așa de devreme.* (complement)
Casa este **de pe cînd** *trăia bunicul.* (complement)

*

„*Nu știm*
Nici **unde** *mergem,* (complement)
Nici **unde** *ne găsim.* (complement)
Alăturea de fiecare dintre noi
La dreapta sau la stînga,
În față sau în spate
Sînt alții,
De care ne lovim mergînd,
Cînd ranița alăturea ne-abate".

C. P e t r e s c u, *Marș greu*

„*Vom putea fi* **mai aproape**
dacă nu ne vom îndepărta
pe drumul acela, suind
printre oamenii care
nu rîd totdeauna."

E. J e b e l e a n u, *Mai aproape*

*

Gradele de comparație
- p o z i t i v: *repede*
- c o m p a r a t i v
  - de inferioritate: *mai puțin repede*
  - de egalitate: *tot așa de repede*
  - de superioritate: *mai repede*
- s u p e r l a t i v
  - relativ: *cel mai repede*
  - absolut: *foarte repede*

[illegible]

V. A l e c s a n d r i, *Iarna*

*

Un vînt **vijelios** *doborîse clăile de fîn*
Apele se rostogoleau **vijelios** *la vale.*

*

Deosebiri între adjective și adverbe

Adjective	Adverbe
— exprimă însușiri ale obiectelor denumite de substantive: **stradă pustie**	— exprimă caracteristici ale acțiunii verbelor: merge **repede**
— determină substantive (uneori pronume și numerale): **fată frumoasă; cel mai vechi dintre ei, cel mai talentat dintre cei trei**	— determină verbe (uneori adjective, interjecții, substantive, alte adverbe): cîntă frumos; problemă foarte grea, ei, bine!; **absolut** sigur
— sînt părți de vorbire flexibile: *vesel, veselă, veseli, vesele*	— sînt părți de vorbire neflexibile: *aproape, departe*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

I. Se scriu într-un cuvînt:

1. adverbele compuse, care au ca prim termen o prepoziție sudată cu termenul următor: *acasă, degrabă, dinadins, înadins, îndată, îndeosebi, îndemînă;*

2. adverbele compuse cu pronumele sau adjectivele: *alt(ă), ast(a): astfel, altcîndva, altcum, altădată;*

3. adverbele compuse cu un element invariabil: *fie, oare(și), ori (și): fiecum, oarecum, oarecum, orișicînd, oricît, oriunde;*

4. adverbele compuse cu sg. substantivul *oară* „dată" și cu pl. al aceluiași substantiv (*ori*): *bunăoară, alteori, uneori;*

5. adverbul *odată* și cele mai multe adverbe compuse cu acest adverb: *odată, deodată, vreodată;*

6. adverbele compuse cu *nici: niciodată, nicicînd, niciunde;*

7. adverbele compuse cu *mite: pasămite;*

8. alte adverbe compuse: *astăzi, bineînțeles* etc.

II. Se scriu separat:

1. *ori de cîte ori, ori de unde;*

2. locuțiunile adverbiale și adverbele compuse formate din cuvinte care își păstrează valoarea lexicală și gramaticală și există independent în vorbire: *de aproape, de jur împrejur, din cale afară, pe de lături, pe de rost;*

3. locuțiunile adverbiale a căror scriere separată s-a impus prin tradiție, deși unul dintre elementele componente nu mai există și independent: *pe alocuri, o țîră.*

III. Se scriu cu cratimă (liniuță de unire):

1. locuțiunile adverbiale al căror prim termen de compunere sînt prepozițiile *într-u* sau *dintru*. Aceste prepoziții au pierdut vocala *u* înaintea unui cuvînt ce începe cu o vocală: *într-acolo, într-adevăr, într-adins, dintr-adins, dintr-acolo.*

2. locuțiunile adverbiale formate din prepoziția *după* sau din adjectivul demonstrativ *astă* și un substantiv cu sens temporal: *după-amiază, după-prînz, astă-vară, astă-seară* (face excepție adverbul *astăzi*);

3. marea majoritate a locuțiunilor adverbiale formate prin unirea a două substantive, a unui substantiv cu un adverb, a două verbe, a două adverbe, a două interjecții: *calea-valea, val-vîrtej, harcea-parcea, vrînd-nevrînd, hodoronc-tronc, tîrîș-grăpiș;*

4. prepoziția compusă *de-a* din locuțiunile: *de-a berbeleacul, de-a binelea, de-a lungul, de-a latul.* Cuvîntul următor se scrie separat (excepție face *de-amănuntul*).

SITUAȚII DEOSEBITE

A. La scrierea împreună a unora dintre adverbele compuse trebuie avut în vedere faptul că aceiași termeni care alcătuiesc compusul pot apărea și separat, fără să formeze o unitate semantică:

ALTĂDATĂ
(odinioară)

Altădată *pe aici era veselie.*

ALTĂ DATĂ
(în altă împrejurare)

Am să vă vorbesc **altă dată** *despre acest scriitor.*

ALTFEL
(altminteri)

Mîncarea e cam dulceagă, **altfel** *e gustoasă și bună.*

ALT FEL
(cu pluralul *alte feluri*)

Acesta e un **alt fel** *de a pune problema.*

BINEÎNȚELES
(desigur)

Bineînțeles *că te voi aștepta!*

BINE ÎNȚELES
(bine priceput de alții)

Cred că am fost **bine înțeles** *în explicarea teoremei.*

DECÎT
„ca" și „cît"

Rochia ei e mai nouă **decît** *a mea.*

DE CÎT
(de ce cantitate)

— *Aș dori unt.*
— **De cît** *aveți nevoie?*

DEMULT
(odinioară)

Demult *erau pe aici locuri virane.*

DE MULT
(de cît timp)

Mă așteptați **de mult**?

DEOPARTE
(în lături)

Dați-vă **deoparte,** *să treacă pionierii!*

DE O PARTE
(de o parte și de alta)

De o parte *a străzii principale sînt casele vechi ale meseriașilor.*

NUMAI (doar, decît)	NU MAI (adv. neg. *nu*+adv. *mai*)
Numai *tu m-ai ajutat în clipe grele.*	**Nu mai** *putem aștepta.*

B. Adverbul *nu* se află întotdeauna înaintea verbului la mod personal alcătuind împreună forma negativă, iar adverbul *mai* se intercalează între *nu* și verbul la mod personal: **nu** m a i *scrie.*

Fiind un cuvînt de sine stătător, adverbul *mai* din astfel de construcții poate fi scos: *nu scrie.* Adverbul *numai* poate sta înaintea oricărei părți de vorbire, avînd de obicei sensul adverbului *doar*, sau un sens foarte apropiat de al acestui adverb, și apare rareori înaintea unui verb la mod personal, iar cu aspect pozitiv:

Au sosi **numai** (doar) *doi.*
Au sosi **numai** (doar) *ei.*
... **numai** *(doar) se laudă ...*

Folosirea adverbului *numai* pe lîngă un verb cu forma negativă este nerecomandabilă:

N-am **numai** *cinci lei.*

după cum, tot nerecomandabilă este folosirea lui *decît* pe lîngă un verb la forma afirmativă:

Am **decît** *cinc lei.*

PENTRU A NU GREȘI!

a. Adverbele *bine, rău, greu* au valoare de substantiv cînd sînt articulați enclitic sau însoțite de articolul nehotărît, de un adjectiv sau de altă parte de vorbire cu valoare de adjectiv:

[illegible]

[illegible]

[illegible]

b. Adverbele [illegible] [illegible] (cu valoare de conjuncție) [illegible]

[illegible] fiind (un cuvînt) [illegible].

EXERCIȚII:

1. *Subliniați adverbele din textele următoare, analizați-le din punctul de vedere al formei, al înțelesului și al funcției lor sintactice*:

a. „Deși scund de statură, cei dinaintea sa, opriți la zece pași, păreau că se uită la el de jos în sus".

M. S a d o v e a n u, *Frații Jderi*

b. „Deocamdată eram mulțumit că necazul boierului îmi dăduse prilejul să fac această călătorie care știam că va fi fără întoarcere".

Z. S t a n c u, *Desculț*

2. *Construiți cîte o propoziție cu adverbele de timp*:
astăzi, devreme, odată, totdeauna — *la diverse grade de comparație — și explicați ortografia lor*

3. *Înlocuiți spațiile libere cu unul din grupurile potrivite indicate în paranteze*:

Ar fi mai bine să studiezi la timp (*de cît — decît*) să iei notă mică. (*bineînțeles — bine înțeles*) că la această concluzie ai ajuns dacă ți-ai propus să fii fruntaș în viitoarea meserie. În iureșul întrecerii cu alți colegi nu e bine să stai (*de o parte — deoparte*). Lucrează zilnic și (*nu mai — numai*) așa vei ajunge la rezultatele dorite. Tot așa mă sfătuia (*altădată — altă dată*) și pe mine tata, și avea dreptate.

4. *Citiți cu atenție versurile lui Eugen Jebeleanu (din volumul* **Hanibal**) *și arătați cum ajută adverbele la exprimarea meditației poetului asupra sensurilor vieții, la exprimarea aspirațiilor sale*:

„Cred în văzduhul tău, azi fără lanțuri,
în frumusețea ta cred.
Cred în vestmîntul gîndurilor tale
și nu cred în uitare. Niciodată".

E. J e b e l e a n u, *Da și nu*

5. *Alcătuiți o scurtă narațiune cu adverbele compuse*: **nicicînd, altcîndva, odinioară, uneori, cîndva, iarăși, întotdeauna** — tema acesteia fiind *„Impresii dintr-o expoziție"*.

6. *Înlocuiți spațiile cu adverbele corespunzătoare (ca sens) grupului de cuvinte indicat în paranteză* (**într-un anumit fel, în seara aceasta, din nou, din depărtare, în această zi**).

Încearcă să faci .... să vii pe la noi .... Începem ..... să culegem mere în livadă .... Știu că dacă e vorba de mere, vei veni [illegible] ....

7. [illegible]

[illegible]

[illegible] ... cu zor".

I. C r e a n g ă, *Ion Roată*

b. [illegible] ne uitam, părea că se ridică înaintea noastră toți ciresii, [illegible] trecea [illegible] de aproape de noi, fugeau de se ascundeau în fundul codrului și apoi iar se iveau, [illegible] în văzduh".

V. A l e c s a n d r i, *O primblare la munți*

c. „Acolo a privit cele dintîi păsări și a ascultat cele dintîi ciripiri ..... Odinioară, pe meleagurile acestea stăpînea un sat gospodar. Pe-atunci, ulițele de astăzi erau ale pămîntului și se numeau brazde și frățește viețuiau rodind".

I. T e o d o r e a n u, *În casa bunicilor*

d. „Așa s-a întîmplat, cinstiților creștini, această faptă acum treizeci de ani. Și prietinul acesta al meu n-a pus fruntea-n țărînă precum ar fi fost mai bine".

M. Sadoveanu, *Hanu Ancuței*

e. „Și cît de drag îi era bunicii rîulețul ăsta! Pe malul lui înflorit venea la praznice în sat, cîntînd cu el alăturea, oprindu-se din vreme în vreme să-și mai tocmească în oglinda lui năframa".

I. Agîrbiceanu, *Bunica*

9. *Analizați trei strofe diferite din creația unui poet actual preferat, arătînd în ce măsură adverbele și locuțiunile adverbiale ajută la îmbogățirea semnificațiilor textului.*

PREPOZIȚIA

Definiție : partea de vorbire neflexibilă, care leagă un substantiv (sau un echivalent al acestuia) de atributele lui, sau un verb, adverb, adjectiv ori interjecție, de complementele lor.

Clasificarea prepozițiilor
- după formă
  - simple: *a, către, contra, cu, de, din, după, fără, în, înăuntru, între, la, lîngă, pe, pentru, peste, pînă, prin, spre, sub*
  - compuse: *înspre, de la, de către, de după, de pe la, de pe lîngă, de-a, pe după*
- după origine
  - a. propriu-zise: *pe, de, în, pînă* etc.
  - b. provenite din *adverbe*:
    - *deasupra* (*c î m p i e i*)
    - *înaintea* (*v o a s t r ă*)
    - *împotriva* (*l o r*)
    - *împrejurul* (*c a s e i*)
    - *dinaintea* (*g a r d u l u i*)
    - *dinăuntrul* (*c l ă d i r i i*)

Locțiunile prepoziționale sînt grupuri de cuvinte care prezintă o unitate de sens și îndeplinesc rol de prepoziție. Unul din elemente este, de obicei, prepoziție, care intră în compunere cu

- substantive: *în fața, în spatele, din pricina, în privința, în loc de, la un loc cu, de-a lungul*
- adjective: *cu tot, cu toată, cu tot cu*
- adverbe: *alături de, în jos de, în sus de, pe dinainte de, în afara, pe din dărătul, împreună cu, potrivit cu*

*

„**Pe** *cîmpuri*, **prin** *păduri* **din** *sat* **în** *sat*
Cu *ploile și soarele* **de** *mînă*,
Am mers, am însetat, m-am închinat
La *șipot*, **la** *izvor și* **la** *fîntînă*.
Cu *bucurii*, **cu** *chinuri mă-ntîlneam*,
Și-ades **cu** *nepăsarea rea, ursuză*,
Abstractu-mi crez eu mi-l reînviam
Și mi-l luam **de** *călăuză*.

Pornisem drumul **de la** *început*,
Noi căutări iscau **sub** *tîmplă larmă*,
Dar crezul meu **pe** *suflet desfăcut*
Slujea **de** *mîngîiere și* **de** *armă*.
Greșeam și remușcarea mă rodea
Și inima mi-o zbuciuma fierbinte,
Dar preferam furtuna asta grea
Onestei liniști **de** *mai înainte*".

N. Labiș, *Regenerare*

„Și plopii de pe haturi, tremurătorii plopi,
Uscați și frînți la mijloc, păreau că vor să beie
Cu fruntea răsturnată pe margini
de tranșee"

N. Labiș, *Iorș*

*

Observații:

a. Majoritatea prepozițiilor se construiesc cu Acuzativul: *a, către, cu, de, fără, înspre, pe la, pînă, printre.*

b. Se construiesc cu genitivul prepozițiile cu formă articulată: *dinaintea, dedesubtul, împotriva, împrejurul, îndărătul;* de asemenea, prepozițiile *contra* și *deasupra*, care au aceeași formă cu adverbele din care provin.

c. Se construiesc cu dativul prepozițiile provenite din substantive: *grație*, prepozițiile provenite din adverbele: *aidoma, asemenea, conform, contrar, potrivit;* precum și prepozițiile provenite de la unele verbe (participii): *datorită, mulțumită.*

Prepoziția —	— este un cuvînt ajutător — intră în alcătuirea unor părți de propoziție și se analizează împreună cu cuvîntul pe care îl precedă — exprimă raporturi între termenii unei propoziții

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

1. Unele prepoziții provenite din adverbe sînt folosite cu [illegible] articulată: *deasupra, împotriva, înaintea, împrejurul, dedesubtul*, sau nearticulată: [illegible] *împotrivă-ne* etc.

[illegible]

2. [illegible]

[illegible]

b. prepozițiile *dispre, dinspre, înspre* se scriu într-un singur cuvînt, deoarece elementele lor componente s-au contopit;

c. prepoziția *după* se pronunță și se scrie corect cu *-ă* (nu cu *-e*), iar prepozițiile *de, pe* se scriu și se pronunță corect cu *-e* (nu cu *-ă*).

3. Să nu confundați prepoziția compusă *de pe* cu prepoziția simplă *după*. Atenție la sensul textului în care apar. Prepoziția *după* introduce un complement circumstanțial de loc care răspunde la întrebarea — *unde?*, un atribut care exprimă relația de rudenie:

Ne-am ascuns **după** *c o p a c.*
Ei sînt frați numai **după** *m a m ă.*

Prepoziția *de pe* introduce un complement circumstanțial de loc, care răspunde la întrebarea *de unde?*, sau un atribut care arată locul:

Am adunat holda **de pe** *c î m p.*
Cartea **de pe** *m a s ă.*

4. Prepoziția *cu* poate să piardă vocala *-u* cînd se află înaintea articolului sau a numeralului *un, o*, formînd împreună cu acesta o singură silabă, ceea ce se redă în scris cu ajutorul cratimei: *c-un, c-o.*

Această scriere apare în special în poezie (din necesități impuse de ritm), sau în proză, cînd se reproduce vorbirea, în ritm accelerat, a cuiva:

C-o *floare nu se face primăvară*
C-un *gînd frumos.*

5. Ortografia prepoziției *la*:

— prepoziția *la* introduce un complement sau atribut: *Am mers* **la** *v o i. Am plecat* **la** *ț a r ă.* Cîntatul **la** *p i a n cere mult exercițiu.*

— grupul de cuvinte **l-a** reprezintă pronumele personal *l-* (formă neaccentuată, caz acuzativ — *pe el*) și verbul auxiliar al perfectului compus — *a*: **l-a** *așezat*, **l-a** *pescuit*, **l-a** *înlocuit*, **l-a** *înscris.*

6. Prepoziția **drept** se folosește înaintea unui substantiv, pronume, numeral și are înțelesul adverbului *ca*. Folosită uneori în locul acestuia, ajută la evitarea cacofoniei — cînd cuvintele următoare încep cu: *că-, co-, cu-, ca-*: *L-am luat* **drept** *student.*

EXERCIȚII:

1. *Subliniați prepozițiile și părțile de propoziție pe care le introduc după modelul dat:*

Model: „**În pîlnia** *muntelui, iezerul netulburat,*
ca un ochi al lumii, ascuns, s-a deschis".

L. Blaga, *Iezerul*

s-a deschis — **în** — **pîlnia**
P. (predicat) — prep. — C. (complement)

a. „Am stăpînit cîndva un cer de stele
și lumilor
eu le cîntam din nai".

L. Blaga, *Pan cîntă*

b. „Ea privi atunci în jos,
Trece mîna pe la tîmple,
Iară inima-i se împle
De un farmec dureros".

M. Eminescu, *Povestea teiului*

c. „Era să mă culc, cînd ceva neașteptat mă opri pe loc: din cer sau de pe pămînt, din văi sau din cîmpie, din munți sau de pe ape, din noapte, din aer, din lună, din stele — nu știu — dar de undeva, desigur, ajunse pînă la mine un glas ....".

C. Hogaș, *Amintiri dintr-o călătorie*

2. *Indicați prepozițiile simple și pe cele dezvoltate. Stabiliți cazurile cu care sînt construite.*

„De pe tavane-ntunecate,
Tăcute lacrimi cad mereu,
Și parcă tot sporesc din greu,
Din mari izvoare depărtate.
.....
Dar după ani de picurare,
S-au închegat coloane pline:
Eterna bolții lăcrămare,
În loc s-o surpe, — o susține".

P. Cerna, *În peșteră*

b. „De altfel toată noaptea stătu de veghe, alergînd de la postul de comandă la tunuri, de la tunuri la cele cîteva obstacole ale bateriei, repezindu-se chiar pînă la observatorul din linia infanteriei, agitat, parcă ar fi fost în joc toată fericirea lui și soarta lumii întregi".

L. Rebreanu, ***Pădurea spînzuraților***

3. *Înlocuiți spațiile libere cu prepozițiile adecvate. Alcătuiți apoi o scurtă narațiune în care să figureze aceste prepoziții transformate în locuțiuni prepoziționale. Tema narațiunii va fi* **Pe plaiurile natale.**

a.

„Vine-un chiot ... munte.
Vine freamăt ... păduri —
Tudor domnul vine ... frunte,
... mulțimea ... panduri!
Iar ... Jiu, ... apă sfîntă,
Iese cîntec vitejesc,
Și ... glas ... surle cîntă
Tot poporul românesc".

G. Coșbuc, *Oltenii lui Tudor*

4. *Construiți propoziții în care să figureze prepozițiile:* **fără a, spre a, pentru a,** de pe la, **dinspre, înspre, despre,** *care să însoțească complemente, atribute.*

Exemplu: *Venea dinspre creste o boare de aer rece și curat.*
dinspre — leagă compl. circ. de loc *creste* (exprimat prin **substantiv**) de verbul *venea*

CONJUNCȚIA

Definiție: parte de vorbire neflexibilă care exprimă:

— raporturi de coordonare:

între:
- *două părți de propoziție de același fel:*
  „Cînd se lumină de ziuă, Făt-Frumos vede că șirul munților dă într-o mare verde **și** *întinsă" ...*

  M. Eminescu, *Făr-Frumos din Lacrimă*

  (*verde* **și** *întinsă,* ***conjuncția leagă două atribute***)
- *o parte de propoziție și o propoziție:*
  „Intrase în joc și se împăcase cu gîndul **că** *are un bărbat care nu seamănă cu ceilalți".*

  M. Preda, *Delirul*

  gîndul ← **că** → *are un bărbat* (**propoziție**)

— raporturi de coordonare ori subordonare **între două prepoziții:**

„Pe cînd aicea (în codru) verdeața ne ***ține loc de pereți***[1]
Ne-acopere numai frunza și numai cerul măreț[2],
Iar *jos s-așterne covorul, văpsit cu mii de văpsele*[3]
Ce singură firea-l țese din ierburi și floricele[4]".

B. P. Hasdeu, *Răzvan și Vidra*

Iar face legătura între **propozițiile 2 și 3.**

Locuțiuni conjuncționale: grupuri de cuvinte cu valoare de conjuncție în componența cărora intră obligatoriu o conjuncție: *cu toate că, dat fiind că, în caz că, de vreme ce, îndată ce, atît(a) cît, așa cum, chiar dacă, în loc să, pentru că, ori de cîte ori, pînă ce, chiar de, cu toate că, precum, ca și cum.*

„Moldova curgea lin în soarele auriu într-o singurătate și într-o liniște ca din veacuri; și cîmpurile erau goale și drumurile pustii în patru zări. Și cum ajunse drept la han coti, căci aici îi erau sorții să se oprească".

M. Sadoveanu, *Hanu Ancuței*

Deosebirea între prepoziție și conjuncție

Prepoziția	Conjuncția
— nu leagă propoziții — cere ca substantivul care-i urmează să fie la genitiv, dativ, acuzativ — prepoziția face parte din structura atributului sau complementului	— leagă două propoziții sau părți de propoziții de același fel — nu are de-a face cu cazurile gramaticale — conjuncția nu face parte din propoziție, în afara situației cînd leagă propoziția secundară de o altă propoziție

*

„Într-o vreme la-nceput
Și-ntr-un leat nemaiștiut,
Care, nu pot să însemn,
Casele erau de lemn
Și ulucile de scînduri ...“

T. Arghezi, *Cuiul*

„Cît *îmi sînt de urîte unele dobitoace,*
Cum *lupii, urșii, leii și alte cîteva,*
Care *cred despre sine că prețuiesc ceva !“*

Gr. Alexandrescu, *Cîinele și cățelul*

*

Observații:

a. Alături de conjuncții, îndeplinesc **același rol**

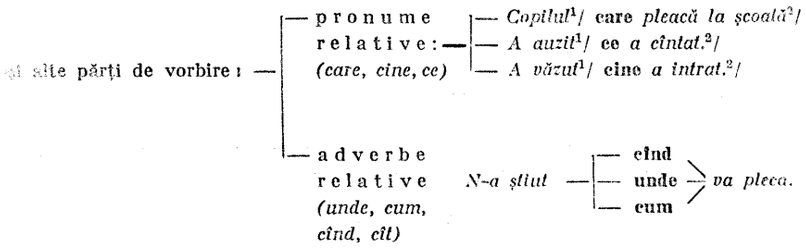

b. Aceste părți de vorbire nu pierd calitatea, nici înțelesul de pronume sau adverbe cînd servesc drept conjuncții.

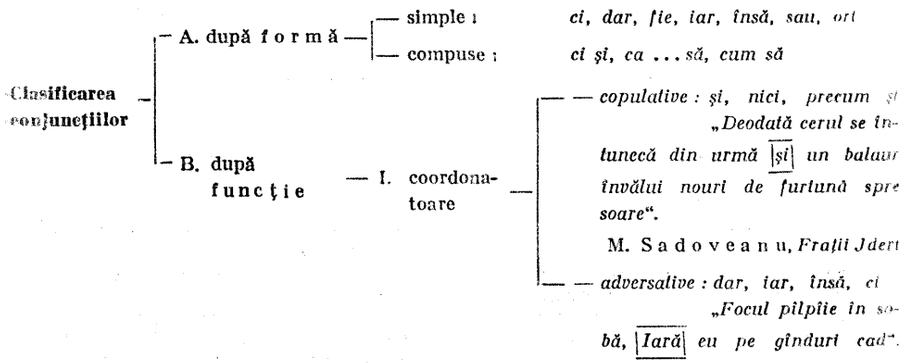

Clasificarea conjuncțiilor (continuare)

B. după funcție

I. coordonatoare
- *disjunctive: sau, ori, fie*
  „*Dar acu vei vrea cu oaste și război ca să ne cerți,*
  Ori vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale“.
  M. Eminescu, *Scrisoarea III*
- *conclusive: deci, așadar, prin urmare*
  „*O luptă-i viața; deci te luptă*
  Cu dragoste de ea, cu dor“.
  G. Coșbuc, *Lupta vieții*

II. subordonatoare — *căci, deoarece, fiindcă, întrucît, de cînd, ori de cîte ori, pînă ce, chiar de, cu toate că, încît, precum, ca și cum, să:*
„*Simțiri omenești parcă-nvie în glie,*
Să prindă frenetica ta melodie“.
N. Labiș, *Comunistului*

„*Vodă trecu spre mormîntul lui*
„*Ștefan-Vodă Mușat, ca să -i aprindă o făclie pe lespede.*“
M. Sadoveanu, *Frații Jderi*

III. corelative (perechi)
- *aci ... aci*
- *cu cît ... cu atît*
- *cum ... așa*
- *de cîte ori ... de atîtea ori*
- *fie ... fie*
- *ori ... ori*
- *nu numai ... ci și*

Nu numai *Vlad trebuie să învețe lecția,* **ci și** *tu.*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

1. Conjuncția *fiindcă* se scrie cu doi *-i* pentru că este formată din gerunziul verbului *a fi*—**fiind,** căruia i s-a alăturat conjuncția *că:*

Ei, hai, **fiindcă** *tot ai venit, intră în casă.*

2. Conjuncțiile compuse și locuțiunile conjuncționale ai căror termeni componenți pot fi ușor analizați, se scriu despărțite: *ca să, ci și, cum că, cu toate că, de vreme ce, măcar că, pentru ca să, pentru că:*

Era veselă **pentru că** *luase examenul.*

3. Atenție la conjuncția *sau* și la grupul de cuvinte *s-au*, format din pronumele reflexiv *se* (redus la *s-*), urmat de auxiliarul perf. compus *au:*

s-au îmbrăcat.

Deci:

eu |sau| *tu*	|s-au| *plimbat ...*
la București |sau| *la Cluj*	|s-au| *alăturat ...*
al doilea |sau| *al treilea*	|s-au| *jucat*

|4.| Conjuncțiile *așadar, deoarece, deși, întrucît, încît, decît* se scriu într-un cuvînt pentru că elementele lor componente s-au contopit:

Ai sosit la timp, **așadar** *putem intra în sală.*

|5.| A nu se confunda (în scris) conjuncția *iar* cu grupul de cuvinte *i-ar*, format din pron. pers. -i (**D.** sg., m. și f., și **Ac.** pl. m.) și forma verbului auxiliar de pers. a III-a, cu care se construiește modul condițional optativ:

Și **iar** *au venit ...*	**i-ar** *spune el*
Iar *noi, locului ne ținem*	**i-ar** *da o floare*
Iar *cîntecul ei răsuna în tăcerea nopții ...*	**i-ar** *anunța*

EXERCIȚII:

1. *Analizați conjuncțiile simple și locuțiunile conjuncționale din textele următoare. Scoateți pe coloane separate pronumele, adverbele și alte grupuri de cuvinte cu rol de conjuncții:*

„Și vesel Mugur-împărat
Ca cel dintîi s-a ridicat
Și, cu paharul plin în mînă,
Precum e felul din bătrîni
La orice chef între români,
El a-nchinat.
Și-a zis: «— Cît mac e prin livezi,
Atîția ani la miri urez!»"

G. Coșbuc, *Nunta Zamfirei*

b. „Nu există nici timp, nici spațiu — ele sînt numai în sufletul nostru. Trecut și viitor e în sufletul meu, ca pădurea într-un sîmbure de ghindă, și infinitul asemene, ca reflectare a cerului înstelat într-un strop de rouă".

M. Eminescu, *Sărmanul Dionis*

„Eu cred că veșnicia s-a născut la sat.
Aici orice gînd e mai încet,
și inima-ți zvîcnește mai rar,
ca și cum nu ți-ar bate în piept
ci adînc în pămînt undeva.
Aici se vindecă setea de mîntuire
și dacă ți-ai sîngerat picioarele
te așezi pe un podmol de lut".

L. Blaga, *Sufletul satului*

„Frăția este o simțire a inimii care ne face pe toți a avea aceleași bucurii și dureri ca și cum oamenii ar fi unul".

N. Bălcescu, *Opere*, vol. I

„În loc să bage în fundul pămîntului de viu pe infamul intrigant ... i se dă acestuia legat de mîini și de picioare".

I. L. Caragiale, *Opere*, vol. III

2. *Găsiți conjuncțiile coordonatoare (indicînd felul lor) și conjuncțiile subordonatoare (arătînd felul subordonatei pe care o introduc):*

a. „Își înclină iar zborul spre baltă. Fac un ocol prin dreapta, ca și cum ar vrea să-și deie bine seama cu cine au de-a face. Ocolesc și prin stînga, și zborul lor fulgeră tremurat pe luciu".

M. Sadoveanu, *Țara de dincolo de negură*

„Stau dus, cu fruntea răzimată-n mînă
„Ș-ascult cum plînge doina cea bătrînă
Și cum se tînguiește și se-ngînă".

Șt. O. Iosif, *Cîntec*

3. *Stabiliți raporturile de subordonare și coordonare realizate cu ajutorul conjuncțiilor, din textele de mai jos:*

a. „Îl primiră pînă la distanța potrivită care este totdeauna mai mare decît bătaia puștii. Lucrul acesta băiatul nu-l știa. Și rămase foarte emoționat, privindu-le cu ochii măriți cum se înalță măcăind, cum descriu un arc spre marginea bălții, cum înclină iar către el, apoi trec și cad lîngă canal în locul unde a simțit băiețandrul, ochii rămîn cu uimire ațintiți într-acolo, pînă la genunchi, și tremură în el o bucurie iute și are de-a face în sfîrșit cu vînatul visat. Rațele se zvîrl iar pe-o scară nevăzută în cer".

M. Sadoveanu, *Țara de dincolo de negură*

b. „Din cauză că nu putea schimba încălțămintea, purta mereu aceiași pantofi, o țintă începu să-l supere la călcîi, motiv pentru care se rugă foarte amabil să i se bată ghimpele de fier cu ciocanul".

G. Călinescu, *Bietul Ioanide*

c. „Era hotărîtă să fie o gospodină desăvîrșită, să vadă Pintea că, deși ea n-a avut zestre, are în schimb atîtea alte calități prețioase, încît se poate lua la întrecere cu orice domnișoară din Ardeal".

L. Rebreanu, *Ion*

d. „Te drămuiesc în zgomot și-n tăcere
Și te pîndesc în timp, ca pe vînat,
Să văd: ești șoimul meu cel căutat?
Să te ucid? sau să-ngenunchi a cere".

T. Arghezi, *Psalm*

4. *Construiți 5 fraze cu ajutorul conjuncțiilor și al locuțiunilor conjuncționale, precum și al adverbelor relative:* **că, să, dacă, fiindcă, ca să, chiar dacă, cu toate că, unde, cum, cînd.**

INTERJECȚIA

Interjecția

— **definiție**
este partea de vorbire neflexibilă, cu valoare exclamativă, prin care se redau

- senzații — *oh! au! de! ehe!*
- stări afective — *așa! na! halal!*
- impresii — *mă! vai!*
- manifestarea unei dorințe sau voințe — *cea! dii! hai! huo! hă-ăă! iaca! nani-nani! pîs!*
- sunete din natură, cuvinte imitative sau onomatopee — *behehe! circip-cirip! cri! fi! pac! mîr! oac! pleosc! tic-tac! trosc!*

— **funcție sintactică**
(în momentul în care este echivalenta unui substantiv, adjectiv, adverb, verb)

- subiect: *Și se auziră pe lac:* **Oac! Oac! Oac!**
- predicat: *„**Vai** de mine! îi vine rău băiatului înăuntru".*
- atribut: *Băiatul le repeta îndemnul:* **hai!**
- complement: *Auzea* **fîș-fîș** *la urechea lui!*
- nume predicativ: *„Pînă ce fu Horea crai, De domnire era* **vai**!"

Ant. pop., I

*

„Însă Victorița, nevasta căpitanului, luase un condei să însemne cu vorbe toate felurile de sunete pe care le scotea. Uneori făcea: **fi, fi, fi, tiha! tiha! tiha! chiau! chiau! chiau! clings!**... *iar cînd isprăvea, într-o cascadă de triluri, zău dacă nu-ți venea s-o aplauzi ca pe-o primadonă".*

Al. Brătescu-Voinești, *Privighetoarea*

*

Observații:

a. Interjecțiile nu exprimă noțiuni sau raporturi sintactice, ci redau *senzații, sentimente, zgomote din natură*. Sensurile lor precizîndu-se în situația în care apar și fiind întregite de context, multe dintre interjecții sînt folosite pentru a reda o diversitate de senzații și stări sufle tești. De exemplu:

vai!
- durere
- oboseală
- teamă
- spaimă
- deznădejde
- amărăciune
- regret
- nostalgie

of!
- durere
- nemulțumire
- amărăciune
- nerăbdare etc.

b. După origine și mod de formare, interjecțiile se împart

în:

— *interjecții propriu-zise* — reproduc strigăte sau manifestări ale voinței și sentimentelor
- *ah!*
- *of!*
- *hai!*
- *ura!*

— *cuvinte imitative sau onomatopee* — reproduc diferite zgomote sau chemările animalelor
- *bee! cirip-cirip!*
- *cotcodac!*
- *bîldîbîc! lipa-lipa!*
- *fiș! pic-pic! fuști!*

— *interjecții provenite din alte părți de vorbire* — și-au pierdut valoarea inițială și au numai valoare exclamativă
- *păcat!* **Păcat** *de tinerețea lui!*
- *vai și amar!* **Vai și amar!** *Ce-o să mă fac!*
- *foc!* *Săriți!* **Foc!**
- *pe dracu!* **Pe dracu,** *ce cauți aici!*
- *înainte!* **Înainte!** *marș!*
- *ajutor!* **Ajutor!** *mă înec!*

e. Interjecțiile pot apărea la începutul propoziției, intercalate într-o propoziție sau la sfîrșitul acesteia. Unele dintre ele sînt folosite în locul unor verbe care arată o acțiune: **Iacă,** *ăsta e copilul!* **Na,** *Grivei!* **Hai** *la drum!* **Trose!** *și la stînga.*

*

*„**Ah** și **of**, Ionuț, se tîngui comisoaia; rămîn aicea singură și comisul Manole e tot mai tiran cu mine. Toate acestea cîte le-ai aflat acum, Domnia-sa nu mă sufere să i le spun. Închipuiește-ți că Domnia-sa dă învoire lui Simion. Dacă i-i dragă fata, n-are decît s-o ceară, zice Domnia-sa.* **Ha-ha!** *vrcau să mă bucur iarăși de nepoți! strigă iarăși Domnia-sa. Ce spui tu de asta?"*

M. Sadoveanu, *Frații Jderi*

„Minciuna palidă-și topește glasul:
— O, nu-l primiți! Îl știu, e vestitorul
De rău, ce face pe atoțștiutorul
Și vede prăbușirea la tot pasul".

Al. Vlahuță, *1907*

*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

1. Interjecțiile sînt urmate de semnul exclamării cînd:

a. *se folosesc izolat* (exprimă puternice stări sufletești):

*„**Pst!** i-auzi! vorbi Lizuca, înălțînd un deget".*

M. Sadoveanu, *Dumbrava minunată*

b. *se întrebuințează în interiorul unei propoziții:*

„Mai stai, **ho!** *să mă deslușesc".*

T. Arghezi, *P.T.*, 256, apud *G.A.*

c. se repetă în cadrul propoziției :

„**Hop** ! **Hop** ! . . . *I-am pișcat codița !*
— **O-ho** ! *al tău face calpac*".

B. Șt. Delavrancea, *Hagi-Tudose*

d. interjecțiile din propoziție sînt diferite :

„**Ale** ! **Hop** ! . . . *Încă nițică !*
— **Haiti** ! *Mi-a scăpat*".

B. Șt. Delavrancea, *Hagi-Tudose*

e. există o succesiune de interjecții compuse din două-trei elemente :

„**Țiu-nic** ! **Țiu-nic** . . . **pi-ca, pi-ca, pi-ca** . . . **piț-piț-piț** !"

G. Topîrceanu, *Opere*, vol. II, apud *G. A.*

„**He-he-he** ! *rîse jupîn Năstase, s-au trecut acele vremuri ! altă făină se macină la moară*".

M. Sadoveanu, *Cîntec de dragoste*

2. Interjecțiile sînt urmate de virgulă :

a. *înaintea unei propoziții pe care o însoțesc :*

„— *O, priviți-i cum visează*
Visul codrului de fagi !
Amîndoi ca-ntr-o poveste
Ei își sînt așa de dragi !"

M. Eminescu, *Povestea codrului*

b. *cînd interjecția formează un grup cu substantivul în vocativ :*

Hîș *pasăre, de-acolea !*
Măi *Ioane, ai terminat de cosit ?*

c. *după interjecțiile de adresare :*

Du-te, **măi,** *că te așteaptă !*

d. *după fiecare element al aceluiași grup :*

Nani, nani, *puiul mamei !*

3. După interjecțiile de adresare *ia, iată, iacă, uite* nu se pune semn de punctuație :

Iată *lacul !*
Uite *ce bine ai scris !*
Ia *scrie și tu !*

4. Uneori interjecțiile nu sînt însoțite de semne de punctuație :

„Astă seară-i seară mare
Florile dalbe,
Ler *de măr*".

Teodorescu, *P.P.*, 17, apud *G. A*

EXERCIȚII :

1. *Găsiți interjecțiile din textele ce urmează și arătați ce exprimă :*

a. „— Haoleu ! încep să se bocească baba și copila, ce năpaste a fost să cază pe noi !"

I. L. Caragiale, *Două loturi*

b. „Și puse mîna pe un retevei. Mie nu mi se vedeau picioarele. El zvîrr . . . M-ar fi cotonogit de mă nemerea. Peste gard, și bîldîbîc dincolo . . . Nu m-am oprit decît în poarta noastră".

B. Șt. Delavrancea, *Hagi-Tudose*

c.

„— Cri-Cri-Cri
Toamnă gri,
Nu credeam c-o să mai vii
Înainte de Crăciun,
Că puteam și eu s-adun
O grăunță cît de mică . . .
Cri-Cri-Cri".

G. Topîrceanu, *Balada unui greier mic*

2. *Explicați semnele de punctuație folosite și ce funcție sintactică au interjecțiile din textele de mai jos :*

a. „Pupăza zbîrr ! pe-o dugheană și, după ce se mai odihnește puțin, își ia apoi drumul în zbor spre Humulești și mă lasă mare și devreme cu lacrămile pe obraz, uitîndu-mă după dînsa !"

I. Creangă, *Pupăza din tei*

b. „Fîntînarul întoarce capu-i bubos și barba-i încîlcită.

— Hău, răcni el, ca din fundul fîntînii.

— Așa-i ! Încuviință Zaharia. Cuconu Dimachi a făcut : «Țîșt ! bună apă, bre Zaharie !» într-adevăr era bună apa".

M. Sadoveanu, *Hanu Ancuței*

3. *Alcătuiți o descriere pe una din temele :* **În pădure ; La un mare combinat ; Taine ale naturii,** *și folosiți diferite interjecții.*

4. *Analizați interjecțiile din textele următoare, după sens și modalitatea de formare :*

a. „Și, de unde nici nu mă așteptam, numai unde nu mi se răstoarnă părintele Ghermănuță pe speteaza scaunului, unde nu-și drege glasul și-și netezește barba, unde nu-și înfige ochii albaștri, mici și scînteietori, în podele și unde nu începe :

— Dooooaaa, goagragoa — hoahoa — mneeeeghee — gheee . . . Da ține, mă da . . . hascale, isonu

— Năăăăăă . . .

— Striiii — gaaa — haaa — gaaa — taaam Căăăgăăătrăăă tiii-ghii-ghii-hii-hiii-nee-ghee-heee. Mai sus, da . . ."

C. Hogaș, *În munții Neamțului*

b. „Sfărmați tot ce arată mîndrie și avere,
O ! dezbrăcați viața de haina-i de granit,
De purpură, de aur, de lacrimi, de urît".

M. Eminescu, *Împărat și proletar*

c. „Acum, suspină valsul și mai rar,
O, lasă-mă acum să te cuprind ...
— Hai să valsăm, iubito, hohotind,
După al toamnei bocet mortuar".

G. Bacovia, *Vals de toamnă*

5. *Construiți 5 propoziții în care să se afle interjecții urmate de substantive în cazul vocativ la începutul și la sfîrșitul comunicării.*

PROBLEME DE SINTAXĂ ÎN EXPRIMAREA CORECTĂ

TOPICA

Pentru a realiza o exprimare corectă, precisă și clară este necesar să se respecte, pe lîngă corectitudinea formelor și adecvarea sensurilor, ordonarea cuvintelor în propoziție, precum și a propozițiilor în frază.

Topica (ordinea cuvintelor și a propozițiilor în enunț) este *relativ liberă* în limba română, ceea ce înseamnă că numai anumite cuvinte au un loc bine precizat față de altele și că numai unele propoziții subordonate au un loc fix față de regentele lor.

Ordinea părților principale în propoziție

În propoziția simplă, primul loc este ocupat de subiect după care se plasează predicatul :

Soarele **strălucește.**
Eleva **învață.**
Voi **scrieți.**

Această ordine este numită *topică directă*. Cînd cel ce formulează enunțul vrea să scoată în evidență predicatul, îl plasează pe acesta pe primul loc.

Strălucește *soarele.*
Învață *eleva.*
Scrieți *voi.*

Această ordine este numită *topică inversă*.

Deosebirea dintre cele două tipuri de formulare nu este numai de ordonare. În topică directă, comunicarea este lipsită de o participare afectivă a vorbitorului, cu alte cuvinte este neutră. Această topică este caracteristică pentru enunțurile din limbajul tehnico-științific. Enunțurile în care predicatul se află înaintea subiectului reliefează faptul că vorbitorul acordă atenție mai întîi acțiunii sau este impresionat de aceasta. În exprimarea orală, intonația marchează această reliefare.

Probleme complexe de topică se ivesc în propozițiile dezvoltate și în frazele mai ample.

Propozițiile dezvoltate sînt alcătuite din două grupuri principale : *grupul subiectului* + *grupul predicatului.*

Rochia cea albă a Mariei + *a fost îmbrăcată de ea, astăzi, cu plăcere.*

grupul subiectului (subiectul și determinanții săi) — grupul predicatului (verbul personal și determinanții săi)

1. Dacă se analizează grupul subiectului (nominal), se observă că subiectul (substantivul *Rochia*, în cazul N., cu articol hotărît enclitic *-a*) este urmat de două atribute : primul adjectival *(cea albă*, exprimat prin adjectiv precedat de articolul adjectival *cea)* ; al doilea substantival genitival (exprimat prin substantivul *Mariei* precedat de articolul posesiv (genitival) *a*, obligatoriu, deoarece între substantivul în G. și termenul regent *(Rochia)* s-a interpus un alt determinant.

O primă o b s e r v a ț i e, cu privire la topică, este cea referitoare la poziția celor două articole : adjectival *(cea)* și genitival *(a)*. Acestea sînt totdeauna proclitice, adică au loc fix : înaintea termenului însoțit.

A doua o b s e r v a ț i e se referă la poziția celor două atribute. Această ordine arată că vorbitorul a gîndit mai întîi la calitatea subiectului și apoi la posesor.

Aceasta înseamnă că *logica* gîndirii impune ordinea cuvintelor în acest grup.

2. Analizînd grupul predicatului (verbal), se observă că predicatul este exprimat printr-un verb la diateza pasivă, timpul perfectul compus. În mod obișnuit, după un verb la diateza pasivă urmează imediat complementul de agent (autorul acțiunii). Celelalte determinante ale verbului : circumstanțialul de timp *(astăzi)* și circumstanțialul de mod *(cu plăcere)*, au fost așezate în această ordine pentru a arăta că vorbitorul a avut intenția de a preciza mai întîi timpul și apoi modul.

Cu privire la ordonarea complementelor în raport cu verbul determinat, trebuie arătat că prin acestea se justifică afirmația că topica, în limba română, este relativ liberă, deoarece determinanții pot să-și schimbe locul, fără ca înțelesul comunicării să fie alterat :

... a fost îmbrăcată astăzi, de ea, cu plăcere ...
... astăzi a fost îmbrăcată cu plăcere, de ea ...
... de ea a fost îmbrăcată astăzi, cu plăcere ...
... a fost îmbrăcată cu plăcere, astăzi, de ea ...

Permutarea termenilor este posibilă și în cazul atributelor din grupul subiectului :

În exemplul dat : *A Mariei rochie albă ...*
Alba rochie a Mariei ...
Cea albă rochie a Mariei ...

(Formularea : *Cea albă a Mariei rochie ...*, deși posibilă, nu este recomandabilă, decît, poate, în versuri, impusă de metrică sau de rimă !)

Așadar, și posibilitatea permutării determinanților nominali contribuie la sublinierea faptului că topica este *relativ liberă* în limba română.

Schimbările de ordine se produc ocazional, ori de cîte ori intervine un element subiectiv, afectiv sau impus de cerințele prozodice.

Rezultă că : atunci cînd subiectul sau grupul subiectului se află înaintea predicatului sau a grupului predicatului, topica este *directă, logică, uzuală* (obișnuită), iar atunci cînd intervine o schimbare de locuri, topica este *inversă, afectivă, ocazională.* (Vezi funcția stilistică a topicii).

Locul complementelor direct și indirect

O situație specifică limbii noastre prezintă *dubla exprimare* a aceluiași complement direct sau indirect în cazul dativ prin material lingvistic diferit. Dublarea acestor complemente se face prin *formele neaccentuate* de acuzativ (pentru complementul direct) și prin cele de dativ (pentru complementul indirect) ale pronumelui personal. În funcție de poziția față de verbul regent, dublarea celor două feluri de complemente se realizează fie prin *reluare*, fie prin *anticipare.*

Dubla exprimare a aceluiași complement direct

În topică directă, locul complementului direct[1] este în urma verbului regent. Dacă acest complement se află înaintea regentului, se produce fenomenul *reluării.*

Reluarea complementului direct se prezintă în trei ipostaze :

„1. R e l u a r e o b l i g a t o r i e :

— cînd complementul direct, plasat înaintea verbului regent, este exprimat printr-un substantiv articulat enclitic :

„*Și* **trăsnetele** *cerului* **le** *cheamă*
Asupra celor ce asupresc poporul".

Șt. O. I o s i f, *Cîntec*

„— **Doftoria** *asta n-***o** *pot bea, bădiță, e prea amară !*"

M. S a d o v **e** a n u, *Povestiri istorice*

„**Pe omul** *înțelept să-***l** *îndrăgești, că mai lesne este ție, și mai bine cu înțeleptul a purta pe umăr o piatră mare, decît cu nebunul a bea vin*".

M. S a d o **v** e a n u, *Alexandria*

— cînd complementul direct este exprimat prin substantiv nearticulat (comun sau propriu) nume de persoană, construit cu prepoziția *pe* :

„— **Pe fetiță,** *zisese pictorul,* **o** *chema Ioana ...*"

D. S ă r a r u, *Clipa*

[1] Complementul direct exprimat prin pronume personale conjuncte (neaccentuate) precedă verbul regent (M ă t r i m i t e la muzeu. O v ă d în clasă. T e - a m a ș t e p t a t etc.). Aceste pronume se plasează în urma verbelor la imperativ și la gerunziu (A s c u l t ă - m ă. D u - t e *repede.* S p u n î n d u - ț i, *vei înțelege.* etc).

„**Pe ministru îl** *strîngeau pantofii de lac*".

E. Barbu, *Incognito*, I

Pe Sandu *nu-l întrece nimeni la gramatică.*

— cînd complementul direct este exprimat prin numerale cu valoare substantivală :

Pe-al doilea l-*am recunoscut.* **Pe trei** i-am premiat.

— cînd complementul direct este exprimat prin pronume demonstrative, nehotărîte *(unul, altul* etc.), relativ-interogative *(cine, care)*, posesive și personale (forme accentuate) în acuzativ :

„*Cei mulți, săraci și proști, sînt sarea pămîntului ;* **pe aceştia îi** *asupresc puterile lumii ; mările, munții și rîurile nu le-ar putea da cît li se cuvine*".

M. Sadoveanu, *Creanga de aur*

Pe cine îl *întrebi, acela îți răspunde.* **Pe care o** *vezi acum.*

Pe una o *ajută, dar* **pe alta** n-**o** *bagă în seamă.*

Pe mine mă *căuta.*

Pe al tău l-*am văzut ieri.* **Pe a ta** *ți-o trimit mîine.*

2. Reluare facultativă :[1]

— cînd complementul direct, așezat înaintea verbului regent, este exprimat printr-un substantiv articulat cu articol nehotărît, în acuzativ fără prepoziția *pe :*

O dovadă *certă* **o** *constituie munca.*/**O dovadă** *certă constituie munca.*

Un dosar l-*am completat eu.* /**Un dosar** *am completat eu.*

— cînd complementul direct este exprimat prin pronumele demonstrativ *asta* sau prin relativul *ce :*

Asta *le-am spus-***o** *chiar eu.* **Asta le-***am spus chiar eu.* Fapta **ce**-ai *făcut-o e bună. Fapta* **ce**-ai *făcut e bună.*

3. Interzicerea reluării :

— cînd complementul direct, deși așezat înaintea verbului regent, este exprimat prin substantiv, nume de lucru nearticulat sau articulat cu articol nehotărît :

— **Pantofi** *ți-am cumpărat. De ce nu-i încalți ?*
(față de : **pantofii** *ți* **i-***am cumpărat*)

Bluză *ți-ai luat chiar acum.*
(față de : **bluza** *ți-ai luat-***o** *chiar acum*)

O bluză ți-ai luat ...

[1] Reluarea facultativă este caracteristică limbii vorbite și stilului gazetăresc.

— cînd complementul direct este exprimat prin substantiv comun, nume de persoană, nearticulat sau articulat cu articolul nehotărît, în acuzativ fără prepoziția *pe :*

Copii *am văzut pe alee.*

Un elev *am văzut trecînd pe alee.*
(față de : **pe elev (pe un elev) l-***am văzut* ...)

— cînd complementul direct este exprimat prin pronumele nehotărîte *ceva, cineva*, negative *nimeni, nimic* și prin interogativul *ce :*

Pe cineva *am întrebat de adresă.* **Ce-***ai vorbit cu ea ?* **Ceva** *n-am putut înțelege.* **Nimic** *nu am aflat de la el.* **Pe nimeni** n-am văzut acolo.

Anticiparea este un fenomen sintactic prin care se atrage atenția, se precizează sau se insistă, asupra obiectului acțiunii (complement direct), care se află, în topică directă, în urma verbului regent. Anticiparea complementului direct prezintă, de asemenea, trei situații.

1. Anticipare obligatorie :

— cînd complementul direct este exprimat prin formele întregi de acuzativ ale pronumelor personale, prin pronume posesive, demonstrative și prin pronumele nehotărît *tot :*

„*Dacă, stînd la pîndă,* **mă** *vede întîi lupul* **pe mine,** *nu mai am vreme să încordez arcul ; dar dacă-***l** *văd întîi eu* **pe el,** *îl pot săgeta.*"

M. Sadoveanu, *Frații Jderi*

„*O să ni-***i** *prăpădească* **pe ai noștri** ..."

L. Blaga, *Hronicul* ...

„... *eu te sfătuiesc să n-***o** *iei* **pe asta**".

I. Creangă, *Povești*

„*Ziță, Zițo, tu mi* **le** *faci (pe)* **toate**".

I. L. Caragiale, *O noapte furtunoasă*

2. Anticipare facultativă :

— cînd complementul direct este exprimat prin substantive (proprii sau comune) nume de persoană, cu sau fără articol, în cazul acuzativ, precedate de prepoziția *pe :*

Văd **pe sora ta** *venind.*/**O** *văd* **pe sora ta** *venind.*

„*Fata de împărat* **îl** *sărută* **pe Băiet Sărac** ".

I. Slavici, *O., I.*

Văd **pe elev** *scriindu-și tema.*/**Îl** *văd* **pe elev** *scriindu-și tema.*

— cînd complementul direct este exprimat prin pronume nehotărît :

***A** întrebat* **pe unul.** /**L-a** *întrebat* **pe unul.**

Iubește **pe fiecare** *dintre frați.*/ **Îl** *iubește* **pe fiecare** *dintre frați.*

Prețuiește **pe alții.** /**Îi** ***prețuiește*** **pe alții.**

3. Interzicerea anticipării:

— cînd complementul direct este exprimat prin substantive în acuzativ fără prepoziția *pe:*

„Astăzi n-o să mai cert nici **o ființă,** *nici* **pietrele,**
nici **oamenii,** *nici* **buruienile.“**

L. Blaga, *Inviere de toate zilele*

„Fie versul cît e silueta
Unei ciute-n codru alergînd,
Cît îmbracă omul **salopeta,**
Și așază **sculele** *la rînd“.*

M. Beniuc, *Arta poetică*

— cînd complementul direct este exprimat prin pronume nehotărîte: *ceva, cineva* sau negative: *nimic, nimeni:*

„Parcă tot aștepta **pe cineva“.**

T. Mușatescu, *Titanic-vals*

„Cînd îl întreb **ceva,** *cuconu Vichentie își pune ochelarii“ ....*

M. Sadoveanu, *O.*, 19

„Dar nu vedeam **nimic,** *nici într-o parte“.*

Em. Gîrleanu, *SA*, II

„Și urcîndu-se în trăsura ce-l aștepta afară, dispăru fără a saluta pe **nimeni“.**

Brăescu, *OA*

DE REȚINUT:

În construcțiile cu *reluare* sau *anticipare* nu sînt două complemente directe, ci apare *o dublă exprimare* a aceluiași complement.

Dubla exprimare a complementului indirect în dativ

În mod obișnuit, complementul indirect se plasează în urma verbului regent. Plasat înaintea verbului regent și ținînd seama de materialul lingvistic prin care este exprimat, complementul indirect are două situații în ceea ce privește *reluarea:*

1. Reluarea obligatorie:

— dacă este exprimat prin substantive de orice fel în cazul dativ:

„Lui Nicoară i ***s-a*** *zbătut inima în piept“.*

M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*

— dacă este exprimat prin pronume personale, formă accentuată, demonstrative sau relativ-interogative (cu excepția lui *cine*, relativul *ce*, fiind invariabil, nu are forme de dativ) — se înțelege — tot în cazul dativ:

„Mie, *unuia,* **îmi** *este cu neputință să cuget la așa ceva.“*

G. Galaction, *OA*, IV

Acestora le-am *dat o carte.*

Colegul, **căruia nu i s-a** *trimis scrisoarea, s-a supărat.*

Notă: Pentru situațiile arătate, reluarea a devenit normă; de aceea o construcție fără reluare constituie abatere de la cerințele limbii literare. În limba actuală, sînt reluate și complementele indirecte exprimate prin substantive inanimate:

„Vinului *nu* **i-***l dat să-l bea orice slăbănog“.*

M. Sadoveanu, *Frații Ideri*

Stiloului i *s-a terminat cerneala.*

2. Reluare facultativă:

— cînd complementul indirect este exprimat prin dativul pronumelor nehotărîte, negative și al relativ-interogativului *cine:*

Altora *nu permit așa ceva./* **Altora** *nu* **le** *permit așa ceva.*
Nimănui *n-am spus secretul./***Nimănui** *nu* **i-**am *spus secretul.*
Cui *spusesem ?/***Cui îi** *spusesem ?*

Notă: Pentru reluarea complementului indirect în dativ nu există situația de interdicție.

Cînd complementul indirect în dativ se află în urma verbului regent, se creează posibilitatea de *anticipare*, tot prin formele conjuncte ale pronumelor personale în cazul dativ. Anticiparea se poate prezenta ca *obligatorie* sau *facultativă.*

1. Anticipare obligatorie:

— dacă este exprimat prin formele accentuate de dativ ale pronumelor personale sau demonstrative, plasate în urma verbului regent:

Îmi *dai* **mie** *cartea cerută ?*

„Măi, ce bucurie **ne-***a fost dat* **nouă** *să avem în ziua asta de vineri“.*

M. Sadoveanu, *Povestiri istorice*, II

Le-a *dat* **acestora** *un sfat bun.*
I-a *spus* **celeilalte** *că nu va veni.*

2. Anticipare facultativă:

— dacă este exprimat prin pronume nehotărîte sau negative:

Le-*am spus* **altora** *să vină./Am spus* **altora** *să vină.*
Nu **i-***am dat* **nimănui** *cartea cea nouă./ N-am dat* **nimănui** *cartea cea nouă.*

În limba română actuală, există tendința de a fi anticipat complementul indirect exprimat și prin substantive inanimate:

„... ce tot **îi** făcea el **motorului** aceluia“ ....

M. Preda, *Moromeții*, I

Notă: Tendința vorbirii actuale este de a generaliza anticiparea complementului indirect, în cazul dativ.

Locul atributelor față de regenții lor

În cadrul oricărui grup nominal pot exista mai multe feluri de determinanți. Deși ordonarea termenilor propoziției se bucură de mare libertate în limba noastră, sînt și situații în care unii determinanți nu pot ocupa decît un anumit loc, pentru a nu se crea vreo ambiguitate.

De pildă, referindu-ne la exemplul: c u l o a r e a *albastră a cerului*, aici cei doi determinanți pot să-și schimbe locul, deoarece adjectivul *albastră*, avînd forma de gen feminin, se înțelege că determină substantivul c u l o a r e a cu care se acordă *(culoarea* cerului *albastră)*. Dacă însă am avea: a s p e c t u l *albastru al cerului*, adjectivul se referă la substantivul a s p e c t u l. Inversînd ordinea: a s p e c t u l *cerului albastru*, deoarece ambele substantive au același gen, adjectivul se referă la cel mai apropiat. Ambele formulări sînt corecte, dar fiecare are alt înțeles.

Aceeași situație se creează cînd adjectivul are aceeași formă pentru ambele genuri *(mare, verde, cuminte* etc.):

... u n f i r *verde de iarbă* (cei doi determinanți au același regent),

dar:

... u n f i r *d e i a r b ă verde* (atributul substantival prepozițional, *de iarbă*, are ca regent substantivul *u n f i r*, iar atributul adjectival, *verde*, determină substantivul *iarbă)*.

Alte exemple: c a r t e a *veche* de istorie
cartea de i s t o r i e *veche*
c r e i o n u l *mare* al colegului
creionul c o l e g u l u i *mare*

Din cele arătate rezultă că atunci cînd un substantiv are determinanți diferiți (atribut adjectival, prepozițional, genitival), potrivit cu intenția de comunicare, atributul adjectival care nu realizează acordul în gen trebuie plasat înaintea celorlalte atribute.

Din propoziția dezvoltată: *Am văzut pe profesoara cea tînără cu părul blond și ochii verzi*, se desprind următoarele grupuri nominale (determinant al verbului este numai complementul direct: *pe profesoara)*: **a.** *profesoara cea tînără cu părul blond și ochii verzi*; **b.** *părul blond*; **c.** *ochii verzi.*

Dacă ne referim la grupul **a.** regentul p r o f e s o a r a are trei determinanți: atributul adjectival: *cea tînără* și atributele substantivale prepoziționale: *cu părul* și *(cu) ochii* (prepoziția *cu* nu a fost necesar să fie repetată, subînțelegîndu-se); în grupul **b.**, regentul p ă r u l are ca determinant atributul adj. *blond*, iar în grupul **c**, regentul o c h i i, atributul adj. *verzi.*

Deoarece în grupul nominal regentul este un substantiv (sau echivalent), determinanții sînt atribute, care pot fi de același fel sau diferite. Cînd atributele sînt de același fel, nelegate prin conjuncții *(și, sau)*, se despart prin *virgulă*: ... cartea *cea nouă, frumoasă, interesantă* și *plină de învățăminte*;
... gîndul la carte *al elevului, al studentului, al tuturor cititorilor*; Cărțile *de gramatică, de literatură, de istorie, de fizică, de chimie* și altele sînt necesare elevului.

Din cele relatate pînă acum reiese că *atributul adjectival* se recomandă să fie cît mai aproape de regent. Cînd un substantiv are mai multe feluri de atribute substantivale sau pronominale, cu prepoziție sau genitivale, atributul prepozițional precedă pe cel genitival:

... pădurile *de brad* ale Bucegilor ...
... bereta *de marinar* a lui Goe ...
... florile *de toamnă* ale grădinii ...
... tocul *de cauciuc* al pantofilor
... copiii *de grădiniță* ai cartierului ...

Pentru a se înțelege că atributul genitival are același regent ca și cel prepozițional, se realizează acordul în gen și număr prin articolul posesiv *(al, a, ai, ale)*:

... *copiii* de grădiniță *ai* cartierului ...
↑_____↑

Loc fix, pe lîngă articolele proclitice (nehotărîte, adjectivale, posesiv-genitivale și cel hotărît *lui* (pentru nume proprii masculine sau feminine invariabile, la G.D), care precedă totdeauna termenul însoțit, au și unele adjective pronominale cu funcție de atribut, fiind totdeauna antepuse regentului lor:

— d e m o n s t r a t i v e de identitate: **același** *cîntec*; **aceeași** *poezie*, **aceiași** *băieți*, **aceleași** fete etc.
— i n t e r o g a t i v e: **Ce** *carte citești?* **Care** *personaj ți-a plăcut?* **Cît** *timp a trecut?*
— n e h o t ă r î t e: *un, o, alt, altă, vreun, vreo, ceva, fiecare, fiece, oricare* etc.: **alt** *comentariu*, **altă** *problemă*; **fiecare** *om*, **fiece** *lucru*, **oricare** *femeie*, **orice** *carte* etc.

Ordinea propozițiilor în frază

Cu cît vorbitorul dorește să exprime mai multe idei, sentimente sau manifestări de voință, cu atît formulează fraze mai ample. Ordinea propozițiilor depinde în mare măsură de importanța acordată celor ce se comunică.

Să urmărim fraza următoare:

„Cînd acesta spuse că Titi s-a căsătorit, Aglae nu vru să creadă și i se păru că Felix face o glumă".

G. C ă l i n e s c u, *Enigma Otiliei*

Ținînd seama de cele relatate mai înainte, scriitorul a început această frază cu o propoziție circumstanțială temporală *(Cînd acesta spuse)*, deoarece a intenționat să precizeze mai întîi timpul desfășurării celorlalte acțiuni. *(Aglae nu vru să creadă și i se păru)*. Propoziția a doua *(că Titi s-a căsătorit* = completivă directă), ca și ultima *(că Felix face o glumă* = subiectivă) ocupă locurile cerute de regenții lor: completiva directă după verbul *spuse (verba declarandi)*, subiectiva după verbul unipersonal cu pronume conjunct în dativ *(i se păru)*.

Aceasta înseamnă că, pe lîngă libertatea de a plasa o propoziție în frază în funcție de intenția de comunicare, există și restricții condiționate de regent, fără ca acestea să fie obligatorii.

Loc impus de regent are propoziția subordonată atributivă : imediat după substantivul (sau substitutul lui) determinat :

„*Rupsei o bucată de mămăligă ș-o aruncai* c î i n e l u i, **care stătea pe labe, mai departe**".

C. H o g a ș, *Pe drumuri de munte*

„L u i, **căruia îi datora în mod legal bani,** *nu-i dăduse pînă acum niciodată*".

G. C ă l i n e s c u, *Enigma Otiliei*

Loc fix (obligatoriu) în urma regentelor lor au și :

subordonatele consecutive :

„*Poezia e o voluptate atît de mare,* **încît ascultătorul ar trebui să fie obișnuit cu seriozitatea**".

G. C ă l i n e s c u, *Cronicile optimistului*

„*Nici o suferință nu-i așa de mare*
să nu se preschimbe în cîntare".

L. B l a g a, *Catren*

Acest loc se explică prin aceea că propoziția consecutivă exprimă rezultatul acțiunii din regentă.

— subordonatele de mod comparative, introduse prin *de cum, decît :*

„*Mai bine moare* **decît să spuie** că-l doare".

M. S a d o v e a n u, *O.*, I

Dar el a răspuns altfel **de cum învățase.**

— circumstanțialele de scop sau finale, introduse prin conjuncțiile *să* sau *de*, precum și cele care au în regente corelativele : *de aceea, anume, într-adins, special :*

„*Ghiță nefiind acasă, Ana și bătrîna ieșiră* **să primească** *pe cei veniți*".

I. S l a v i c i, *Moara cu noroc*

Du-te **de-l anunță !**
S-a pregătit a n u m e **ca să reușească.**
A venit s p e c i a l **pentru ca să se informeze.**

Propoziția condițională formulată fără conjuncție se plasează în mod obligatoriu înaintea regentei :

Ai carte, *ai parte.*

Celelalte propoziții subordonate pot ocupa în frază locul considerat de vorbitor drept cel mai potrivit cu scopul comunicării.

Dintre propozițiile coordonate au loc fix, în urma celor cu care se află în acest raport, adversativele și conclusivele :

Nu m-ai chemat, **dar am venit.**
Am învățat temeinic, **deci știu** *să răspund.*

Funcțiile topicii

Cu toată relativa libertate în orînduirea părților de propoziție și a propozițiilor în frază, topica în limba română are trei funcții importante :

1. F u n c ț i e s e m a n t i c ă :

Unele adjective își schimbă (total sau parțial) sensul, după cum sînt așezate *înaintea* sau *în urma* substantivului determinat :

Am o carte **nouă** (ca aspect, ca apariție).
Am așezat în raft **o nouă** *carte.*

Pus înaintea substantivului, adjectivul *nouă* dobîndește sensul „altă", „încă una". Cartea așezată în raft poate fi și veche, dar și nouă, ceea ce arată că adjectivul nu și-a schimbat decît parțial sensul, mai bine-zis s-a îmbogățit cu încă un sens, deoarece, chiar dacă acea carte e veche (ca apariție, ca aspect), prin așezarea ei pentru prima dată în acel raft, față de șirul de cărți existente pînă atunci, este *nouă.*

În propozițiile : *E* **o adevărată** *poveste./E o poveste* **adevărată.,** în prima formulare *adevărată* poate însemna „întreagă", „de necrezut", iar în cea de-a doua — „reală", „autentică".

Comparați : *Are haine* **vechi** („uzate") și *Ascultam pe* **vechii** *dascăli* ... („bătrîni") ; **sărmanul** *om* ; *omul* **sărman.**

2. F u n c ț i e s t i l i s t i c ă :

Cea mai importantă dintre funcțiile topicii în limba română este cea stilistică.

Ori de cîte ori, în exprimare, vorbitorul vrea să marcheze participarea afectivă la cele ce spune „zdruncină" ordinea obiectivă (directă) a cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază. Admirația, uimirea, curiozitatea, nerăbdarea, dorința, voința, interesul etc. sînt tot atîtea prilejuri care fac să capete exprimarea o „coloratură" personală, subiectivă. În astfel de cazuri, elementul nou (căci acesta provoacă, de obicei, exprimarea afectivă) este acela care are cea mai mare importanță și, de aceea, atenția se îndreaptă spre el. Așa se explică așezarea predicatului înaintea subiectului (cînd acțiunea interesează, în primul rînd), așezarea atributului înaintea regentului (cînd interesul primordial îl are calitatea, apartenența, posesorul etc.), a complementului de agent sau a unui circumstanțial înaintea acțiunii etc.

Interogația și exclamația sînt cele care determină, de cele mai multe ori, schimbarea ordinii cuvintelor în propoziție :

— subiectul în urma predicatului :

„*Să-i moară* **Fulger** ?
.....
Cum pier **mișeii,** *dacă pier*
Cei buni *așa ?*"

G. C o ș b u c, *Moartea lui Fulger*

— atributul înaintea substantivului determinat :

„— **Teribilă** *căldură a fost astăzi ! zice Nae, ștergîndu-se de sudoare.*"

I. L. C a r a g i a l e, *Situațiunea*

În saluturi, urări, înjurături, imprecații, starea afectivă a vorbitorului se vădește în inversiuni :

„Și-a zis : — Cît mac e prin livezi,
Atîția ani la miri urez !“

G. Coșbuc, *Nunta Zamfirei*

„Norocul meu, gîndesc eu, să trăiesc bine ! ... **Lua-te-ar dracul de javră !**
Ah ! Búbico, zic eu în sine-mi, mîngîindu-l frumos ; **de capu-ți ! ... vedea-te-aș mănuși !“**

I. L. Caragiale, *Búbico*

Sînt însă și propoziții interogative sau exclamative care au exact forma celor enunțiative neafective. În aceste cazuri, nu topica, ci numai intonația le deosebește :

Maria a venit./Maria a venit ?/
Maria a venit !/Maria a venit ?!

3. Funcție sintactică :

— în **propoziție :**

Deoarece, în flexiune, substantivele au aceeași formă pentru cazurile N.Ac. și G.D., în unele situații li se precizează funcția sintactică după poziția pe care o ocupă în cadrul propoziției.

Într-o propoziție cu predicatul exprimat printr-un verb tranzitiv, funcțiile de subiect și de complement direct sînt decise de poziția substantivelor respective :

Bunicii *își iubesc* **nepoții.**
subiect — compl. dir.

Dacă inversăm locurile substantivelor, forma lor rămîne aceeași, dar li se schimbă funcția sintactică :

Nepoții *își iubesc* **bunicii.**
subiect — compl. dir.

În astfel de propoziții, substantivul plasat înaintea predicatului are rol de subiect, iar cel așezat în urma predicatului îndeplinește funcția de complement direct.

Topica precizează funcția sintactică și în propozițiile cu predicat nominal de identitate :

Elevul *acesta este* **fiul** *meu.*
subiect — nume predicativ

Fiul *meu este* **elevul** *acesta.*
subiect — nume predicativ

Și în lipsa verbului copulativ, topica precizează funcția sintactică.

„Poezie — sărăcie !“ Eminescu
subiect — nume predicativ

Locul precizează și funcția de apoziție substantivală. În ordinea obișnuită, apoziția se așază în urma termenului la care se referă :

L-am chemat p e I o n e l, **prietenul** *meu.*
compl. dir. — apoziție

Dacă schimbăm ordinea termenilor, apoziția devine complement direct, iar acesta devine apoziție :

L-am chemat p e p r i e t e n u l *meu,* **Ionel.**
compl. dir. — apoziție

Într-o propoziție ca aceasta :

Am dat cartea **colegului** meu,

nu se poate preciza dacă substantivul *colegului* este în cazul genitiv (a cui carte ?) sau în cazul dativ (cui i-am dat cartea ?). Pentru a se evita ambiguitatea, cînd intenția este să se exprime complementul indirect, nu atributul posesorului, atunci substantivul în dativ (compl. ind.) trebuie să preceadă pe cel în acuzativ (compl. dir.) :

Am dat **colegului** *meu cartea.*

— în **frază :**

Prin topică se exprimă raportul sintactic și se precizează felul propozițiilor în construcțiile asindetice (adică fără conjuncție).

N-ai învățat, *nu știi.*

Lipsind conjuncția *(dacă)*, propoziția subordonată circumstanțială condițională *(n-ai învățat)* își păstrează această calitate numai în ordinea dată. Dacă ar fi exprimată conjuncția *(de* sau *dacă)*, oricare ar fi ordinea celor două propoziții, condiționala ar rămîne aceeași :

Dacă n-ai învățat, *nu știi,*
Nu știi, **dacă n-ai învățat.**

Inversînd ordinea, fără conjuncție, se schimbă sensul frazei și felul propoziției în discuție :

Nu știi, **n-ai învățat.**

Din condițională devine cauzală : Nu știi *(fiindcă, deoarece)* n-ai învățat (sau chiar conclusivă : Nu știi, *deci* n-ai învățat).

În frază, funcția sintactică a topicii este mai redusă decît în propoziție.

CONSECINȚE ALE NERESPECTĂRII TOPICII

Pentru a formula corect propozițiile și frazele nu e de ajuns să fie folosite cuvintele cu sensul lor adecvat la ceea ce se comunică, deși aceasta este *o condiție foarte importantă*, ci mai este necesar ca ele, cuvintele, să fie așezate în propoziție în ordinea firească a limbii noastre. Altfel, tocmai neorînduiala poate crea confuzii, ori sensuri „comice“.

Așa, de exemplu, o agenție de turism anunța, la radio, că „organizează excursii cu autocarele *de o zi și jumătate* pe Valea Prahovei“.

Plasînd sintagma *de o zi și jumătate* după substantivul *autocarele*, se creează o situație ilariantă, putîndu-se crede că *autocarele au mărimea de o zi și jumătate*. Aceasta cu atît mai mult cu cît poporul a creat o astfel de măsurătoare : „mare cît o zi de post", folosită și de poetul George Coșbuc :

„— Uită-i, mă, căciula, frate,
Mare cît o zi de post —"
. . . . . .

În propoziția referitoare la excursie se putea evita ambiguitatea formulării printr-o topică adecvată, și anume : *„se organizează excursii* **de o zi și jumătate,** *cu autocarele, pe Valea Prahovei"*, deoarece *o zi și jumătate* se referă la durata excursiilor, nu la mărimea autocarelor !

Unele formulări ambigue sînt „motivate" de graba cu care se vorbește. Ar trebui însă ca fiecare vorbitor să-și amintească de proverbul cu ... graba ...

Un crainic sportiv, spunea la radio : *„Aici, s-a încheiat repriza* **de un minut"**. Plasînd determinantul *de un minut* după substantivul *repriza*, s-ar putea înțelege că *repriza* a durat un minut și că aceasta s-a încheiat ! Dar reporterul a vrut să spună că repriza, care la fotbal durează 45 de minute, s-a încheiat *de un minut*, față de momentul cînd a intrat el în emisie. Ambiguitatea exprimării ar fi fost evitată dacă s-ar fi exprimat, de exemplu, așa : *„Aici, de un minut, s-a încheiat repriza"* sau : *„Aici, repriza s-a încheiat de un minut"*, pentru că determinantul circumstanțial *de un minut* se referă la verbul *s-a încheiat*, nu la substantivul *repriza*. Determinantul circumstanțial trebuie să fie plasat cît mai aproape de verb, înainte sau în urma lui, avînd în vedere topica relativ liberă din limba română. Dar, atenție ! relativ liberă, nu liberă oricum !

Aceeași observație o poate face oricine cu privire la o frază din *Îndrumări pentru conducătorii auto*, auzită, tot la radio : *„Este greșeala șoferului care conducea autovehiculul în care se aflau cinci persoane* **cu peste 90 de km pe oră ..."** Se înțelege că nu cele cinci persoane aveau peste 90 km pe oră, ci autovehiculul era condus cu viteza de peste 90 de km pe oră ! De aceea, potrivit ar fi fost să se spună : ... *conducea cu peste 90 de km pe oră autovehiculul în care se aflau cinci persoane"*.

Trebuie acordată atenție și la plasarea unor adjective care pot avea sensuri diferite, după cum sînt așezate înaintea sau în urma substantivului determinat.

S-a comentat, cu haz, un anunț dintr-un ziar, care fusese formulat în felul acesta : *„Vînd bicicletă de damă* **nouă"**. Adjectivul *nouă* trebuia așezat după substantivul *bicicletă*, deoarece aceasta era *nouă* (damă — specificînd genul feminin).

Cu privire la poziția adjectivului *nouă*, trebuie reținut că acesta își schimbă sensul după cum se află înaintea sau în urma unui substantiv. Se poate spune că cineva și-a făcut o haină *nouă*, dar dacă se spune că *„la secția motoare s-a făcut o inovație* **nouă"**, se creează un pleonasm, fiindcă *inovație* înseamnă ceva ce este *nou* față de ce a fost. Dacă se spune însă că s-a făcut „o *nouă* inovație", formularea este corectă, deoarece adjectivul *nouă*, în această poziție, are sensul „altă", „încă una".

TOPICA—MIJLOC DE EVITARE A CACOFONIILOR

Cînd se întîlnesc două silabe omofone (prima fiind finala unui cuvînt, iar a doua inițiala cuvîntului următor), prin alcătuire (așa-numitele ligamente), ele produc o impresie neplăcută auzului (mai frecvent silabele : *-ca* și *ca- ; -că* și *că- ; -că* și *cî-) : șapca cafenie ; muncă calificată ; fiindcă cînd* a venit ... etc. Acestea au fost numite *cacofonii*.

Cine este atent poate sesiza numeroase asemenea îmbinări de sunete în limba vorbită de fiecare zi.

Ex. : ...*asta e o muncă* **care** *ne caracterizează* ...

Avea o șapcă **care** *nu-i stătea bine pe cap.*
Prietenul meu mănîncă **carne** *multă.*
A întîrziat fiindcă **casa** *lui e departe.*
Spunea **că** *caută pe cineva.*
Era foarte greu într-o epocă **cînd** *am făcut facultatea.* etc. etc.

Dacă în vorbirea de fiecare zi mai pot fi trecute cu vederea astfel de cacofonii, ele nu pot fi acceptate din partea unor vorbitori care se adresează unui auditor mai numeros (profesorul în clasă, cel care expune o conferință, crainicul de la radio sau TV și orice persoană care se respectă și respectă pe ascultători !).

Iată cîteva exemple, notate din exprimarea unor asemenea vorbitori :

„Trebuie apreciată munca **ca***drelor noastre".*

„ Datele statistice din țările capitaliste indică **că** *șomajul a crescut".*

„Presiunea barică **care** *se manifestă ne indică* **că** *vremea se va schimba".*

sau o și mai mare neglijență :

„Ce drum de la o epocă **cînd** *vibrau coardele viorii lui Enescu !"*

Iată și unele citite :

„Trebuie știut că petrolul nu e **ca** *cărbunele ...* **că** *căldura care se degajă nu poate să facă* **ca** *cantitatea de energie să poată mișca camera de compresie ..."*

În exprimarea orală se produc multe asemenea alăturări, care creează asociații nepotrivite de sunete, deoarece, în limba română, sînt numeroase cuvinte care se termină cu silabele *-că* și *-ca*, urmate fie de conjuncțiile *că* și *ca să*, fie de pronumele relativ *care* sau de adverbul *cînd*, fie de alte cuvinte care încep cu silabele *ca-* sau *că-*.

Această situație face să se nască întrebarea :
„Pot fi evitate cacofoniile ?"

Răspunsul este categoric : DA !

Cine dorește să aibă o exprimare corectă, clară și armonioasă poate evita cacofoniile prin ordonarea adecvată a cuvintelor în propoziție și a propozițiilor în frază, sau prin înlocuirea pronumelor relative, a adverbelor introductive sau a conjuncțiilor necorespunzătoare din acest punct de vedere.

Exemple :

Avea o șapcă **ce** *nu-i stătea bine.* Înlocuirea lui *care* prin *ce*, pe lîngă evitarea cacofoniei, este mai potrivită, fiidcă relativul *ce* substituie, în mod obișnuit, nume de lucruri. Adjectivul *cafenie*, pe lîngă același substantiv, poate fi precedat de articolul adjectival : *șapca cea cafenie.*

În continuare urmăriți fragmentele de enunț :

... *mănîncă multă carne* ...

... *fiindcă e departe casa lui* ...

Spunea că **el** *caută pe cineva.* (Deși, în mod obișnuit, nu e nevoie să se exprime și pronumele subiect, într-o asemenea situație prezența lui evită o asociere neplăcută de sunete !)

... *într-o epocă* **în care** *am făcut facultatea*

în loc de *indică*, pentru că urmează conj. *că*, putea fi folosit verbul : *arată că* ...

Presiunea barică **ce** *se manifestă* ...

în loc de *cînd ... epocă* **în care** ...

Într-o situație ca : petrolul nu e *ca* cărbunele, se putea folosi în loc de *ca, precum ;*

în loc de **că** *căldura,* trebuia : **deoarece** *căldura ... nu poate* **să realizeze** *cantitatea ...* etc. *care să poată* **pune în mișcare** *camera de compresie ...*

Faptul că am insistat asupra evitării cacofoniilor se explică prin dorința noastră de a atrage atenția că pentru o exprimare cultivată nu trebuie să se neglijeze nici un amănunt.

Nu trebuie uitat nici faptul că și pentru evitarea unor îmbinări nepotrivite de cuvinte este necesară cunoașterea gramaticii : care sînt echivalentele unor conjuncții, ale unor pronume și adverbe relative și cum pot fi realizate unele inversiuni fără să se denatureze conținutul comunicării.

EXERCIȚII

1. *Citiți textul și identificați poziția complementelor și a atributelor. Motivați ordinea lor :*

„Atuncea cînd simțeau că nu mai pot lupta în fața condicilor prăfuite și-s gata să cadă biruiți de somn și de căldură, căci brațele moi ca ceara nu mai puteau purta condeiele grele ca plumbul, atunci ieșea unul cîte unul să mai răsufle aer curat, pe malul apei. Și aci se întîlneau cu toții la umbră, cu batistele înfășurate în locul gulerelor scrobite, bucurîndu-se de adăpostul acesta binecuvîntat. Din sus, de pe Dunăre, mai întotdeauna bătea un vînt ușor în adieri dulci și răcoroase, mîngîind frunțile asudate ale celor veniți acolo ca să-și uite amarul muncii în cîteva momente de liniște și de odihnă".

Jean Bart, *Datorii uitate*

2. *Explicați de ce substantivul* **portul** *are atributul postpus, iar substantivele* **mateloți, debarcați, copii** *au atributele antepuse ?*

„În portul blond bătrînii mateloți
Privesc tăcuți la noii debarcați,
Și-n portul blond bătrînii mateloți
Par niște blonzi copii, înfiorați
De cîntecele brunilor piloți,
Încremeniți cu mîinile pe roți".

I. Minulescu, *Romanță nordică*

3. *Alcătuiți* **cinci propoziții** *în care termenii să fie în topică directă. Apoi faceți schema propozițiilor* (după modelul dat) :

Elevii harnici învață zilnic lecțiile.

Schema :

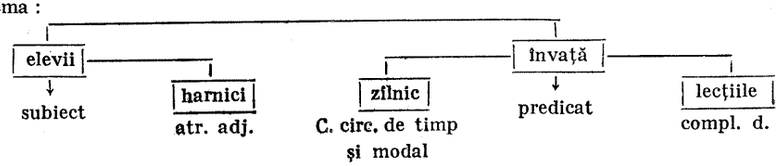

Explicați de ce a fost așezat circumstanțialul **zilnic** *înaintea compl. dir.* **lecțiile.**

4. *Formulați atîtea propoziții cîte considerați că se încadrează în această formulă, respectînd topica :*

S. (subst. com. f.) + Atr. (subst. prep.) + P. (nominal adj.)

5. *Construiți propozițiile corespunzătoare formulelor următoare. Acordați atenție fenomenelor de* **reluare** *și* **anticipare** *ale complementelor directe și indirecte :*

1° Cd. (nume pr. f.) + Atr. adj. + P. (perf. comp.) + C. circ. de loc

2° C. ind. (subst. com. m. D.) + Ap. (nume pr.) + P. (perf. comp.) + Cd. + Atr. adj.

3° S.+P. + C. d. (subst. cu prep. *pe*) + C. circ. de loc

4° T.+S. (nume pr.)+P. (perf. comp.)+ C. ind. (nume pr. m. D.) + Atr. adj. C. d. (subst. com. f. art. neh.)

6. *Arătați de ce propozițiile din textul următor au topică directă :*

„Smocurile rare de buruieni înfipte ca niște gheare întoarse în sus semănau cu ierburile din iconografia bizantină. Și, ca și acolo, un soare uriaș de aramă se lăsa înroșit pe zare. Priveliștea era sinistră și grandioasă .....

Apa se întindea neagră, liniștită, sprijinindu-se în fund pe un pîlc de sălcii și, la margine, pe păpuriș tăiat asemeni unei perii. O bună parte din suprafața apei era presărată cu cotoare retezate de trestii și chiar cu trunchiuri de copaci ..."

G. Călinescu, *Enigma Otiliei*

7. *Citiți textul și comentați topica fiecărei construcții :*

„Pe unda Frumoasei au început să treacă bușteni, cu opriri, repezișuri și întoarceri de înotători vii. Din umbra rovinelor, pe clina din latura noastră se strecoară în cotituri furișate pîrîul Șerpilor. Între Sălane și pîrîul Șerpilor, paște o mică ciurdă de junci, sub călăuza unui păstor care se ridică numai puțintel de la pămînt în sus. E un copil de zece ani ; îl cheamă Petrică. Are în mînă toiag. Chiuie la vitele lui, ca să nu treacă la plantații. Le mînă în anume locuri mai grase, în cotiturile pîrăului. Se aud, stinse de depărtare, două tonuri de clopot ; unul mai jos, altul mai înalt. Juncile și-au prelins într-un ungher depărtat și nevăzut mișcările încete. Într-un timp mi se pare că adie din vale un zvon de trișcă. Petrică păstorul învață rînduiala cea din veac".

M. Sadoveanu, *Ursul (Valea Frumoasei)*

ACORDUL GRAMATICAL

Pentru ca exprimarea să întrunească cele trei calităţi de primă importanţă (să fie *corectă, clară* şi *precisă)*, este necesar să îndeplinească (pe lîngă adecvarea formei cuvintelor la funcţia lor în propoziţie) şi cerinţa de concordanţă între cele care formează un grup de părţi de propoziţie. Această c o n c o r d a n ţ ă (potrivire) se numeşte ACORD GRAMATICAL.

Aşadar, *acordul gramatical* este expresia formală a concordanţei dintre anumite părţi de propoziţie (în funcţie de felul lor, acordul se realizează : în număr şi persoană ; în gen, număr şi caz ; în timp).

Acordul trebuie realizat :

— între predicat şi subiect ;

— între atributul adjectival şi substantivul regent ;

— între pronumele personal conjunct şi complementul direct sau indirect, pe care îl reia ori îl anticipează ;

— între adverbele de timp (ieri, alaltăieri, mîine, poimîine, odinioară) şi timpul verbului determinat (trecut, prezent, viitor).

ACORDUL PREDICATULUI CU SUBIECTUL

Dintre predicate, numai două cer *atenţie deosebită* în realizarea acordului : predicatul *verbal* şi cel *nominal adjectival.*

1. ACORDUL PREDICATULUI VERBAL

a. Predicatul verbal exprimat prin verb la diateza activă sau reflexivă se acordă cu subiectul în n u m ă r şi p e r s o a n ă :

T u **citeşti** *poezia, iar* v o i **citiţi** *romanul.*

„*Frunză verde de negară,*
V o d ă **doarme** *în cămară,*
Iar b o i e r i i *tot furînd,*
Îşi fac trebile *pe rînd*".

B.P. H a s d e u, *Razvan şi Vidra*

Notă : În prima propoziţie, subiectul V o d ă este exprimat printr-un substantiv, la sg., iar predicatul *doarme* este tot la sg., pers. a III-a. În cea de-a doua propoziţie, subiectul b o i e r i i fiind la pl. şi predicatul *îşi fac trebile* este, de asemenea, la pl., pers. a III-a (deoarece substantivele pot fi substituite cu un pron. pers. de pers. a III-a).

O atenţie deosebită trebuie să fie dată acordului dintre predicat şi un subiect multiplu. Într-o atare construcţie, predicatul va ţine seama de elementele componente ale subiectului multiplu :

„B u c i u m a ş i i, f l u e r a ş i i şi s u r l a ş i i **sunau** ca de mare alai."

B. Şt. D e l a v r a n c e a, O., I.

În această propoziţie, deoarece fiecare constituent al subiectului multiplu este la numărul plural, acordul la plural al predicatului s-a realizat firesc.

Dacă elementele subiectului multiplu coordonate copulativ (prin conj. *şi)* sînt exprimate prin substantive la singular, dar acestea participă în egală măsură la acţiune, predicatul trebuie pus la plural :

„... c h i p u l *ei frumos,* t r u p u l *ei fraged,* f i r e a *ei blîndă şi* g l a s u l *ei dulce* **nu** *mai* **puteau să străbată** *pînă la inima lui plină de amărăciune*".

I. S l a v i c i, *Moara cu noroc*

Notă : Locuţiunea *împreună cu* poate avea două valori :

— de conjuncţie copulativă (=şi) :

M a r i a *împreună cu colegul ei* **au fost** *la teatru.*

(şi în acest caz, predicatul ia forma de pl. : acord cu subiectul multiplu) ;

— de loc. prepoziţională care introduce complementul sociativ :

M a r i a *împreună cu colegul ei* **a fost** *la teatru.*

(iar în acest caz, predicatul e la sg., acordul făcîndu-se numai cu substantivul în N.)

Dacă mai mulţi termeni cu formă de sg., în cazul N., sînt legaţi prin conjuncţii disjunctive *(sau, ori)*, predicatul trebuie pus la sg. :

I o n e l *sau* M a r i a **citeşte** *mai frumos ?*

R a p s o d i a ori s i m f o n i a *îţi* **place** *mai mult ?*

Raportul disjunctiv, marcat prin conjuncţia *sau*, arată că predicatul se poate acorda, pe rînd, cu fiecare subiect.

Tot la singular trebuie pus predicatul, cînd constituenţii se află în coordonare copulativă negativă :

N i c i I o n e l, n i c i M a r i a **n-a răspuns** fără greşeală.

b. Cînd predicatul este exprimat prin verb la diateza pasivă, acordul se realizează în număr şi persoană între subiect şi verbul auxiliar *(a fi)* şi în gen şi număr între subiect şi participiul verbului conjugat :

E i **au fost întrebaţi,** *nu voi.*

E l e v a *bună* **este lăudată** *de profesoară.*

Notă : Subiectul fiind un substantiv la numărul singular (Eleva) şi verbul auxiliar (*este*) are numărul singular şi pers. a III-a. Subiectul fiind substantiv de genul feminin a impus participiului forma de feminin singular (*lăudată*).

DE REŢINUT :

Să nu se confunde predicatul la diateza pasivă cu predicatul nominal adjectival. Predicatul la diateza pasivă exprimă acţiunea suportată de subiect, în timp ce predicatul nominal adjectival atribuie o calitate subiectului.

Să se compare:

M u n c i t o a r e a *fruntașă* **este ascultată** *de către tovarășele de muncă* (diateza pasivă).

M u n c i t o a r e a *fruntașă* **este atentă** *la ce e nou în producție* (predicat nominal adjectival).

| *N o t ă :* | Cînd predicatul este la diateza reflexivă cu înțeles pasiv, acordul urmează regula generală: în număr și persoană.

A d u n a r e a *de detașament* **se ține** *lunar.*

O r e l e *de dirigenție* **se țin** *săptămînal.*

EXERCIȚII:

Formați predicatul din verbele date:

a înflori

Ghioceii .... primăvara, de timpuriu.

a fi întrebat

La lecție, elevele .... de profesor.

a fi iubit

Copiii ascultători .... de părinți.

a se interesa

Elevul conștiincios .... de lecțiile sale.

Explicați cum s-a realizat acordul.

c. Cînd predicatul verbal este exprimat prin locuțiune verbală, acordul se realizează numai între verbul component (care poate fi la oricare diateză, cu respectarea specificului) și subiect, partea nominală sau adverbială a locuțiunii rămînînd neschimbată:

„Și dacă norii deși se duc
De iese-n luciu luna,
E ca **aminte să-mi aduc**
De tine-ntotdeauna".

M. E m i n e s c u, *Și dacă ...*

„A n a și b ă t r î n a **se puseră la sfat".** (cu sensul: se sfătuiră)

„Sîmbătă pe la amiazăzi, în sfîrșit, cînd t o a t e **erau puse la cale ..."** (cu sensul: erau pregătite, terminate).

I. S l a v i c i, *Moara cu noroc*

| *N o t ă :* | Acest fel de predicate au fost numite *verbal-locuționale*, pentru a se deosebi de predicatele verbale propriu-zise și a se evita *analiza greșită* a părților nominale componente drept compliniri ale verbului. Așadar, verbul singur nu poate forma predicatul, ci acesta se realizează din întreaga construcție a locuțiunii verbale. (Se înțelege, cînd verbul este la un mod personal.)

Predicatul verbal-locuțional nu trebuie confundat cu predicatul nominal, al cărui verb component este copulativ (*a fi, a deveni, a însemna, a se face* (ceva), *a ajunge* (ceva), *a părea*).

EXERCIȚII:

Completați spațiile punctate cu predicatul potrivit, exprimat prin locuțiunile următoare: **a bate apa-n piuă, a (o) lăsa baltă, a bate cîmpii, a tăia frunză la cîini, a ține seama, a-și aduce aminte.** *Arătați cum se realizează acordul. Totodată, explicați și sensul locuțiunilor verbale.*

| Ex. *Vorbăreții .... fără vreun folos* (Ex. = exercițiul)
| R. V o r b ă r e ț i i *bat apa-n piuă fără vreun folos.* (R. = rezolvare)

a bate apa-n piuă = a vorbi mult fără a comunica ceva,
a vorbi mult repetînd același lucru.

A c o r d u l: verbul din locuțiune, la pl., pers. a III-a, deoarece subiectul este un substantiv, la pl. (echivalent cu pers. a III-a).

Mincinosul .... ca să ocolească adevărul.
Leneșul ..... toată ziua.
Fricosul ..... o acțiune mai grea.
Tu nu-ți ..... de o excursie așa de frumoasă?
Noi ..... de îndemnurile părinților.
Dacă nu știe răspunsul, Ion vorbește, dar .....

O b s e r v a ț i e:

Din faptul că în exemplele date pînă acum, subiectele erau exprimate numai prin substantive sau pronume personale, nu trebuie să se tragă concluzia că numai acestea pot fi subiecte. Poate îndeplini această funcție sintactică oricare dintre substituente, acordul respectînd aceleași reguli:

— pronume d e m o n s t r a t i v e: A c e ș t i a **au răspuns** *bine, dar* a c e e a **n-a știut** *lecția.*

— pronume p o s e s i v e: **„A l t ă u e** *la Crasnic, și-i* **mort".**

G. C o ș b u c, *Morți — pentru cine?*

Cărțile voastre sînt vechi, a l e n o a s t r e **au** *coperte noi.*

— pronume n e h o t ă r î t e: **„U n u l caută-n** *oglindă de-și* **buclează** *al său păr,*
A l t u l caută *în lume și în vreme adevăr".*

M. E m i n e s c u, *Scrisoarea I*

T o ț i **avem** *datoria de a lupta pentru pace.*
M u l ț i **doresc** *succesul, dar* p u ț i n i **muncesc** *pentru el.*
F i e c a r e **doarme** *așa cum își așterne.*
O r i c i n e **învață, reușește!**

— pronume negative:

„**Nu e nimic** *și totuși e*
O sete care-l soarbe".

M. Eminescu, *Luceafărul*

„Dar asta **nu are s-o afle nimeni** *în lume*".

I. Slavici, *Moara cu noroc*

— pronume relativ-interogative:

„**Cine să știe**
Dacă sînt singur —
Cine s-asculte
Durerea mea ..."

G. Bacovia, *In somno*

I-a întrebat:
— **Care știe** *lecția?*

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

1. Pronumele nehotărîte: *mulți, puțini, toți; fiecare, oricine, oricare* și relativul *care*, avînd funcție de subiect, **pot să includă atît pe vorbitor (pers. I), cît și pe interlocutor (pers. a II-a), predicatul realizînd acordul în consecință:**

Mulți **știm** *tehnologia materialelor.* **(= noi cei mulți)**
Toți **aveți** *datoria de a învăța.* **(= voi toți)**
Puțini *mai* **știți** *ce-i politețea.* **(= voi cei puțini)**
Fiecare (oricare) **dorim** *pacea.* **(= noi fiecare)**

Sînteți persoane care **știți** *multe./***Sînteți persoane care știu multe.**
Sînt un om care **iubește** *muzica./***Sînt un om care iubesc muzica.**

„Eu sînt ăla care
Perii *veveriței pe spinare.*"

T. Arghezi, *Facerea lumii*

2. Adjective *substantivizate:*

„Urîtul *din ce-i* **făcut?**
Din omul care-i tăcut".

Strigătură din folclor

„Cei răi **n-au pace**".

M. Sadoveanu, *Frații Jderi*

„Orice pisălog **poate fi un don Juan**".

Vinea, *Lunatecii*, I

3. Numerale *cu valoare de substantive:*

„Cei trei vîslași vorbeau. Un fald al adierii le zmulse în larg cuvintele. Doi **erau pescari,** al treilea **purta** *în privirea umbrită de turban mai mult decît oglindirea nesfîrșitului*".

A. Maniu, *Versuri în proză*

2. ACORDUL PREDICATULUI NOMINAL ADJECTIVAL

După cum se știe, predicatul nominal adjectival este format dintr-un verb copulativ și din unul sau mai multe adjective. Adjectivul component se numește *nume predicativ.* Cînd sînt mai multe formează *numele predicativ multiplu.*

În realizarea acordului predicatului nominal adjectival cu subiectul trebuie îndeplinite două cerințe:

a. Verbul copulativ (ca orice verb) se acordă în număr și persoană cu subiectul:

„Satul **e** *de vuiet plin.*"

G. Coșbuc, *Iarna pe uliță*

Și substantivul subiect (Satul) și verbul copulativ *(e)* sînt la numărul singular.

b. Adjectivul (sau adjectivele) care formează numele predicativ se acordă cu subiectul în gen, număr și caz:

Lecția **e frumoasă** *cînd este explicată bine.*

Subiectul (Lecția) este substantiv feminin, la singular, numele predicativ *(frumoasă)* tot la feminin singular; ambele sînt în cazul N. Deci, acord în gen, număr și caz.

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

Predicatul din cea de-a doua propoziție *(este explicată)* nu e predicat nominal, ci verbal (cu verbul la diateza pasivă; complementul de agent neexprimat este subînțeles: *de cineva, de către profesor).*

c. Cînd numele predicativ adjectival este multiplu, fiecare adjectiv realizează acordul în gen, număr și caz cu subiectul:

„Muzica răscolește toate sentimentele. Și ca după furtună sufletul *liniștindu-se devine* **mai bun, mai îngăduitor, mai nobil**".

V. Conta

„Apele-s **dulci, limpezi** ca cristalul și **reci** ca ghiața".

I. Creangă, *Amintiri din copilărie*

Acordul numelui predicativ se realizează și în absența verbului copulativ:

„Lasă lumea ta, o lasă
Tu **frumoasă,** eu **voinic.**"

G. Coșbuc, *Prahova*

3. ACORDUL NUMELUI PREDICATIV ADJECTIV CU SUBIECTUL MULTIPLU

Acest fel de acord se realizează în două situații:

a. Dacă substantivele-subiect sînt nume de ființe, masculine și feminine, masculinul impune acordul de gen:

Băiatul și fata lor *sînt* **cuminți.**/Fata și băiatul *lor sînt* **cuminți.**

Badea Ilie și jupîneasa *Zamfira erau* **sculați** *și trebăluiau prin crîșmă*".

C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*

(Aici, participiul *sculați* are valoare adjectivală, *erau treji, ridicați din pat*, deci nu e la diateza pasivă!)

Notă: Masculinul impune acordul și în cazul predicatului verbal la diateza pasivă:

Elevii și elevele **sînt lăudați pentru notele bune.**

b. Dacă substantivele-subiect sînt nume de lucru (inanimate), acordul numelui predicativ adjectiv se face în mai multe feluri:

1. Subiectul multiplu format dintr-un substantiv neutru și unul feminin, ambele la singular, cere ca adjectivul nume predicativ să fie la plural, genul feminin-neutru:

Caietul și cartea *sînt* **necesare** *elevilor.*

2. Subiectul multiplu exprimat printr-un substantiv masculin la singular și unul feminin (singular ori plural) cere ca adjectivul nume predicativ să fie la plural, genul feminin-neutru:

Peretele *și ușa sînt* **curate.**
Peretele *și* ușile *sînt* **curate.**

Cînd substantivul masculin este la plural, numele predicativ adjectiv se acordă în gen cu cel mai apropiat. (Se înțelege că numărul este plural, ca întotdeauna cînd intervine un subiect multiplu):

Pereții *și* ușa *sînt* **curate.**
Ușa (ușile) *și* pereții *sînt* **curați.**

3. Subiectul multiplu format din substantive masculine la singular și dintr-un substantiv neutru, indiferent la ce număr, numele predicativ stă la neutru plural:

Muntele *și* dealul *sînt* **înalte.**
Muntele *și* dealurile *sînt* **înalte.**

Dacă substantivul masculin este la plural, iar cel neutru la singular, numele predicativ se acordă cu masculinul:

Munții și dealul } *sînt* **înalți.**
Dealul și munții }

Dacă ambele substantive (masculin și neutru) sînt la plural, numele predicativ se acordă în gen cu cel mai apropiat:

Munții și dealurile **sînt înalte.**
Dealurile și munții **sînt înalți.**

4. ACORDUL NUMELUI PREDICATIV SUBSTANTIVAL ȘI PRONOMINAL

Indiferent de felul numelui predicativ, verbul copulativ din predicatul nominal se acordă cu subiectul în număr și persoană.

1°. Numele predicativ substantival poate fi exprimat prin trei cazuri gramaticale:

a. prin nominativ:

„*Deci, vechii* filozofi *greci erau* **niște fizicieni.** *Erau de altfel și buni* **matematicieni**".

C. Petrescu, *Ultima noapte ...*

„*Prin însușirile sale de scriitor,* Maiorescu *a devenit* **creatorul** *stilului de idei în literatura noastră.*"

T. Vianu, *SLR*

„Tu *ești* **copilă,** *asta e ...*"

M. Eminescu, *Luceafărul*

Prin numele predicativ substantival în cazul nominativ se exprimă identificarea sau calificarea subiectului și, de aceea, se acordă cu acesta în gen, număr și caz:

Ea *este* **elevă.** Ion *este* **elev.**

Acela *este* **fratele** *meu.* Aceea *este* **sora** *mea.*

Acordul în gen, număr și caz se realizează numai de către substantivele mobile, chiar și în absența verbului copulativ:

„... — El **un demon** *ce visează;*
Ea **o inimă** *de aur* — El **un suflet** *apostat*".

M. Eminescu, *Înger și demon*

Există și construcții în care acordul se face numai în număr și caz:

N. sg. f. N. sg. n.

Primăvara *este* **anotimpul** *florilor.*

sau numai în caz:

„Lumea *e jale și* **nădejdi,**
E **flori** *crescute peste țintirim*".

M. Beniuc, *Noi, cei deprinși a chiui-n căciulă*

b. prin genitiv:

„*Adică, dă-mi voie,* d-ta *nu mai ești* **al comitetului**".

I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută*

Scrisoarea I *este* **a lui Eminescu.**

Caietele *şi* cărţile *acestea sînt* **ale elevilor.**

Cînd numele predicativ este un substantiv în cazul genitiv, acordul se realizează în număr şi gen prin articolul genitival.

c. prin acuzativ cu prepoziţie:

„*Acolo lîngă izvoară,* iarba *pare* **de omăt".**

M. Eminescu, *Călin* (file din poveste)

„Primăvara *asta totuşi*
Nu-i **decît o copie".**

G. Topîrceanu, *Primăvara*

„Glumele *nevinovate*
Sînt **ca** sarea *în bucate".*

Zanne, *Proverbele românilor*

Acest fel de predicat nominal face acordul cu subiectul numai prin verbul copulativ. Acordul în gen este absolut întîmplător *(primăvara — o copie).*

Notă: Numele predicativ exprimat prin numeral se comportă, în ceea ce priveşte acordul, ca şi cel exprimat prin substantiv:

„Fluieră pe drum şi cîntă
Şi e **cel dintîi** *la trîntă".*

G. Coşbuc, *Lordul John*

„Ştiu eu bine că nu-s **primul**
Care-a vrut în cînt sublimul".

M. Beniuc, *Floare rară*

2°. Numele predicativ pronominal poate fi exprimat prin pronume demonstrative, posesive, nehotărîte, relativ-interogative şi, mai rar, personale. Realizarea acordului faţă de subiect urmează aceleaşi reguli ca şi numele predicativ substantival:

Eleva *Ionescu este* **aceasta.** (acord: gen, nr., caz)

„*Dar* iubirea *e* **alteeva".**

C. Petrescu, *Ultima noapte ...*

„Eu *sînt* **ăla** *care*
Perii veveriţele pe spinare".

T. Arghezi, *Facerea lumii*

„*Să nu uităm nici* hora, *că-i* **a noastră".**

M. Beniuc, *Trăinicie*

În această frază, substantivul *hora* are funcţia de complement direct în propoziţia principală, iar în propoziţia subordonată cauzală este subînţeles ca subiect. Acordul numelui predicativ pronominal (posesiv) se face prin articolul posesiv *a* (f. sg.).

„Ştiutu-v-am eu că şi voi mi-aţi fost **de aceştia".**

I. Creangă, *Amintiri ...*

În acest citat, pronominalul demonstrativ se acordă numai în număr.

Există şi construcţii în care acordul este făcut numai prin intermediul verbului copulativ:

Tu *eşti* **ca mine,** *iar* ea e **ca şi noi.**

ALTE FELURI DE ACORD ALE PREDICATULUI CU SUBIECTUL

a. Acordul după înţeles

1°. Dacă subiectul este exprimat printr-un substantiv colectiv la singular, predicatul trebuie să fie pus şi el la singular, deoarece subiectul este perceput ca unitate:

Studenţimea (şcolărimea) *a participat* la strîngerea recoltei bogate din această toamnă.

Notă: Dacă subiectul este exprimat prin substantive nume topice cu formă de plural (*Bucureşti, Iaşi, Ploieşti, Galaţi, Piteşti* etc.), acordul predicatului poate fi făcut şi la plural (după formă), şi la singular (după înţeles):

„Iaşii de acum treizeci de ani **rămîn** *numai în sufletul nostru.*

... Îţi aduc aminte, prietine, că am cunoscut un Iaşi care **nu ştia** *decît dreptul său intim la viaţă şi plăcere".*

M. Sadoveanu, O., 19

Numele topice *Apuseni, Carpaţi, Urali, Alpi* ş.a., deoarece sînt simţite ca nişte colectivităţi, impun acordul la plural:

Carpaţii **sînt munţii** *noştri seculari.* Apusenii **sînt pitoreşti.** Alpii **sînt cei mai înalţi** *din Europa.*

2°. Cînd substantivul-subiect, colectiv sau partitiv, este determinat de un alt substantiv la plural, care impune în mintea vorbitorului ideea de pluralitate, predicatul ia forma de plural, acordul făcîndu-se după înţeles:

„Era o zi de autorizaţii felurite şi-l **aşteptau** o sumă de **negustori** *privindu-l dintr-o parte, cu ochii pe jumătate închişi".*

M. Sadoveanu, *Locul unde nu s-a întîmplat nimic*

„Sînt *de față și cea mai mare* p a r t e *dintre* **ofițeri**".

C. P e t r e s c u, *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război*

În astfel de situații, cînd substantivul colectiv ori partitiv cu rol de subiect este determinat de un substantiv la plural, predicatul este pus la plural, deoarece determinantul este simțit ca un subiect (logic), iar colectivul sau partitivul este interpretat ca adjectiv numeral nehotărît. (Este vorba de așa-numita determinare inversă: *o sămă de negustori* = mulți negustori; *cea mai mare parte dintre ofițeri* = cei mai mulți ofițeri.)

Acordul după înțeles este mai des practicat în stilul științific, pentru ca indicațiile să fie mai precise:

„... o s e r i e *de* **unități au** *capacitatea de a forma o silabă, alte unități nu pot forma o silabă decît atunci cînd sînt însoțite de o unitate din prima categorie*".

Em. V a s i l i u, *Fonologia limbii române*, p. 29

3° Subiectul nume colectiv, chiar determinat de un plural, cere un predicat la singular, cînd grupul de obiecte este considerat ca formînd un bloc, mai precis, cînd nu interesează componența grupului:

„*În fundul cerului, deasupra asfințitului,* **vîslea** u n ș i r a g *de cocori ... Atunci* u n s t o l *de* grauri **pluti** *într-o dungă, lăsîndu-se la vale*".

M. S a d o v e a n u, *Locul unde ...*

O b s e r v a ț i e:

În limba română actuală, tot mai mulți vorbitori preferă tipul de acord discutat sub 3° (predicatul la singular), dacă subiectul este un nume colectiv sau partitiv.

4° Dacă un pronume nehotărît *(fiecare, unul, altul, nici unul, cineva, careva)* este urmat de un determinant la plural și are funcția de subiect, predicatul trebuie să fie pus la singular:

„N i c i u n u l *dintre consilieri și dintre funcționari* **nu se ostenea** *într-o zi ca aceea*".

M. S a d o v e a n u, *Locul unde ...*

F i e c a r e *dintre oameni* **dorește** *pacea.*
C i n e v a *dintre elevi* **va șterge** *tabla.*

Cînd un pronume nehotărît este urmat de un atribut partitiv la plural, indicînd că vorbitorul se consideră părtaș la acțiune, atunci acordul se poate face la plural:

„F i e c a r e *dintre noi* **sîntem solidari** *cu tot universul.*"

G. G a l a c t i o n, *O.A.*, IV

ACORDUL ATRIBUTULUI ADJECTIVAL CU SUBSTANTIVUL DETERMINAT

Unele părți de vorbire *(participii, numerale, pronume, gerunzii)* care determină un substantiv devin adjective și au funcția de atribute.

Atributul adjectival poate fi exprimat prin: *adjective propriu-zise, participii* ale unor verbe, *numerale, pronume (posesive, de întărire, demonstrative, relative, nehotărîte) și gerunzii acordate.*

Adjectivele de toate felurile, cu funcție de atribute, se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat:

„*Ridicai în aer* **imensa mea** p ă l ă r i e **neagră** *și de trei ori o închinai ca pe un* s t e a g **cernit**".

C. H o g a ș, *Pe drumuri de munte*

În prima propoziție, substantivul p ă l ă r i e este încadrat de două atribute antepuse și unul postpus. Primul dintre cele antepuse este exprimat, ca și cel postpus, prin adjectiv propriu-zis *(imensa, neagră)*, iar al doilea antepus *(mea)* este un adjectiv pronominal posesiv. Toate trei atributele adjectivale sînt la numărul singular, genul feminin, cazul acuzativ, în acord cu substantivul regent (p ă l ă r i e, care este în cazul acuzativ cu funcție de complement direct).

În cea de a doua propoziție, substantivul s t e a g este determinat de adjectivul *cernit*, care are forma de masculin-neutru (se știe că neutrul are aceeași formă ca și masculinul, la singular), și este la numărul singular, în cazul acuzativ (cu prepoziție) ca și substantivul regent.

Dacă ne referim la sintagma: *imensa mea* p ă l ă r i e *neagră*, se impun următoarele observații:

— atributele adjectivale pot să preceadă substantivul regent sau să urmeze după el;

— cînd un atribut adjectival se află înaintea substantivului regent, adjectivul primește articolul hotărît enclitic (imensa);

— plasat în urma substantivului regent, atributul adjectival rămîne nearticulat (un s t e a g *cernit).*

D i f i c u l t ă ț i în realizarea acordului întîmpină unii vorbitori atunci cînd apare un atribut exprimat prin participiu, pe lîngă un substantiv feminin fie în cazul genitiv, fie în cazul dativ, la singular:

A făcut recenzia c ă r ț i i **citită** *în ultima vreme.*

Într-o asemenea propoziție, acordul corect impune ca adjectivul participial să ia forma cazului genitiv sau dativ:

A făcut recenzia c ă r ț i i **citite** *în ultima vreme.*
Prin muncă, răspundem g r i j i i **arătate** *de părinți.*

Mai des se greșește cînd atributul exprimat printr-un participiu se află distanțat de substantivul regent:

Modelul c ă r ț i i *de gramatică* **făcute** *de I. H. Rădulescu a fost* **prețuit** *de urmași.*

Observație:

Dacă s-ar fi folosit forma *făcută*, s-ar fi putut considera că substantivul gramatica era regentul. În realitate, regentul este c ă r ț i i, în genitiv, și de aceea atributul adjectival participial are forma corectă *făcute*.

Greșeli de acord apar și în folosirea atributului adjectival demonstrativ, plasat în urma regentului, la cazurile genitiv și dativ:

G. D. sg. { e l e v u l u i *acestuia (aceluia)* / e l e v e i *acesteia (aceleia)*

pl. { e l e v i l o r *acestora (acelora)* / e l e v e l o r *acestora (acelora)*

Am văzut uniforma e l e v e i **aceleia.**
Am trimis e l e v i l o r (e l e v e l o r) **acelora** *niște cărți.*

b. A l t e a c o r d u r i

1. S-a arătat (p. 187 – 191) că, în funcție de ordonarea complementelor direct și indirect, se produce fie anticiparea, fie reluarea lor prin pronumele personal conjunct în cazul acuzativ, respectiv în dativ. Pronumele conjuncte trebuie să aibă, totdeauna, același gen, același număr și același caz (Ac. sau D.) cu complementul anticipat sau reluat:

„— Nuntaș fruntaș!
Ospățul tău **limba** *mi-a fript-o,*
Dar **cîntecul,** *tot zice-l-aș,*
Cu Enigel și riga Crypto".

I. B a r b u, *Riga Crypto și lapona Enigel*

„Numai **imbecililor le** *e indiferent ce opinie au".*

C. P e t r e s c u, *Maxime și reflecții*

2. Unele adverbe nu pot determina decît verbe la timpuri concordante cu sensul lor intrinsec. Astfel, adverbele *ieri, alaltăieri, odinioară* intră în relație numai cu timpurile trecute ale verbului:

Ieri am citit *mult.* **Alaltăieri nu fusesem** *prea atent.*
Odinioară se făceau *multe nedreptăți.*

Adverbele *mîine, poimîine, curînd* determină numai verbe la timpul viitor

Mîine nu vei putea veni, **dar** *poimîine vei veni neapărat,* deoarece **curînd vom organiza** *o excursie.*

Observație:

Acest fel de acord de timp se explică prin faptul că adverbele *ieri, alaltăieri, odinioară* exprimă anterioritate temporală față de momentul vorbirii, iar adverbele *mîine, poimîine, curînd* exprimă posterioritatea față de momentul vorbirii. Uneori verbele la timpul prezent pot apărea alături de adverbe care exprima posterioritatea temporală (forma de prezent avînd, în aceste situații, valoare semantică de viitor):

Mîine, la ora 5 fix, **sînt la** tine. **Curînd ești** și tu absolvent.

EXERCIȚII:

Formulați următoarele propoziții:

a. Subiect multiplu: un substantiv masculin (uman) determinat de un atribut adjectival + un substantiv feminin (uman) determinat de un atribut adjectival + predicat nominal (adjectival).

b. Subiect multiplu: un substantiv feminin (non-uman) + un substantiv masculin (non uman) + predicat nominal adjectival.

c. Subiect multiplu: un substantiv masculin (non-uman) + un substantiv neutru + un predicat nominal adjectival.

d. Subiect multiplu: un substantiv feminin (non-uman) la plural + un substantiv neutru determinat de un atribut adjectival, la singular, + un predicat nominal adjectival.

VORBIREA DIRECTĂ — VORBIREA INDIRECTĂ

1. Sînt numite v o r b i r e d i r e c t ă și v o r b i r e i n d i r e c t ă cele două procedee prin care se redau, oral sau în scris, spusele altei persoane.

Pentru a se preciza că cele expuse sînt vorbele altcuiva se folosește un verb de declarație *(a zice, a spune, a· gîndi, a striga, a întreba, a se răsti, a rosti, a nega, a afirma)* sau verbe care sugerează declarația.

2. În v o r b i r e a d i r e c t ă, propoziția sau fraza care reproduce spusele cuiva nu este subordonată din punct de vedere sintactic verbului de declarație. În exprimarea orală, se face o pauză între verbul de declarație și vorbele reproduse, acestea marcîndu-se și printr-o intonație deosebită. În scris, independența față de verbul de declarație se evidențiază prin : două puncte, după verbul de declarație, încadrarea între ghilimele, ori prin linioară de dialog :

„Și-i zise-ncet : — Încă de mic
Te cunoșteam pe tine,
Și guraliv și de nimic,
Te-ai potrivi cu mine ..."

M. E m i n e s c u, *Luceafărul*

N o t ă : În exemplul citat, linia de dialog marchează vorbirea directă. Semnele citării (ghilimelele) au rolul de a arăta că strofa respectivă este un citat din poezia lui Eminescu.

3. Verbul de declarație poate să fie așezat înaintea, în interiorul sau la sfîrșitul comunicării redate.

a. *verbul de declarație i n a i n t e :*

„*Eu* **negam,** *simulînd un calm care o dezarma :*
— Nu, draga mea, astea-s închipuiri de-ale lor !"

B l a g a, *Hronicul ...*

b. *verbul de declarație în interiorul comunicării :*

„*— O șoptește-mi* — **zice** *dînsul — tu cu ochii plini d-eres,*
Dulci cuvinte ne-nțelese, însă pline de-nțeles".

M. E m i n e s c u, *Călin*

N o t ă : Cele două linioare care încadrează propoziția — *zice dînsul* — sînt paranteze orizontale ce arată intercalarea vorbirii indirecte în interiorul vorbirii directe. Intercalarea poate fi marcată și prin virgule :

Cursurile, spuse el, vor începe la ora 4 fix.

c. *verbul de declarație* l a s f î r ș i t u l *comunicării :*

„*Ea puse hîrtiile una peste alta, apoi se întoarse cu capul ridicat la soțul său și-l deșteptă din somn.*
— Ce-i ? Ce s-a întîmplat ? **întrebă** *el speriat.*
— Vino cu mine ! îi **zise** *ea.*"

I. S l a v i c i, *Moara cu noroc*

4. Vorbirea indirectă reproduce, de asemenea, spusele cuiva, dar întreaga redare (prin una sau mai multe propoziții) este subordonată verbului de declarație, de care se leagă prin conjuncții specifice propoziției completive directe :

Tata îmi **s p u n e a să-mi** *fac lecțiile temeinic.*

(În vorbire directă : *Tata îmi spunea :*
— Fă-ți lecțiile temeinic !)

„*Herdelea îi lumină calea cu lampa, în vreme ce femeile* îi s t r i g a r ă *de mai multe ori* **să nu uite că mîine la prînz este așteptat**".

L. R e b r e a n u, Ion, I

Transpunerea vorbirii directe în vorbire indirectă

1. Cînd se analizează o operă literară în care este folosit dialogul, sau cînd se face rezumatul unei astfel de lucrări, ori cînd se relatează despre o convorbire, ceea ce constituie vorbire directă trebuie transpus în vorbire indirectă.

Pentru a nu fi „alterat" conținutul, iar exprimarea să fie corectă, este necesar să se țină seama de unele cerințe ale sintaxei.

2. Propoziția principală din vorbirea directă devine *completivă directă*, dependentă de verbul de declarație :

„*Mă duc să spun mamei* **că m-am hotărît** *să mă însor*".

G. G a l a c t i o n, *Lîngă apa Vodislavei*

în vorbirea directă ar fi fost :

Mă duc să spun mamei :
— M-am hotărît ...

3. Verbul la i m p e r a t i v în vorbirea directă trece la conjunctiv în vorbirea indirectă :

Profesorul i-a zis :
— Citește atent !

în vorbirea indirectă **se** transformă în :

Profesorul i-a zis **să citească atent.**

4. Propozițiile e x c l a m a t i v e din vorbirea directă își pierd intonația specifică, iar dacă au și interjecții acestea sînt înlocuite în vorbirea indirectă prin determinative calificative (adjective, adverbe) :

vorbire d i r e c t ă : *Era încîntat și repeta :*
— Ah ! ce excursie am făcut !

vorbire i n d i r e c t ă : *Era încîntat și repeta că a făcut o excursie (foarte) frumoasă.*

5. Dacă în propoziția principală, în vorbirea **directă**, predicativul este un verb la modul condițional-optativ, în vorbirea indirectă se păstrează modul și timpul:

— *M-aș fi dus, și eu, la teatru, îmi zise.*

vorbire indirectă: *Îmi zise* **că s-ar fi dus și el la teatru.**

6. Cînd propoziția din vorbirea directă este interogativă, în vorbirea indirectă se leagă de verbul de declarație prin conjuncția *dacă*:

„Mă pusei jos, se puse și călugărul.

— Vii de departe ?“

C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*

vorbire indirectă: *Îl întrebă* **dacă vine de departe.**

7. Cînd interogativa este formulată cu pronume sau adverbe interogative, acestea se păstrează în vorbirea indirectă, devenind conjuncții:

vorbire directă	vorbire indirectă
— Cînd ai sosit ?	*L-a întrebat* **cînd a sosit.**
— Ce ai citit ?	*L-a întrebat* **ce a citit.**

Semnul întrebării din vorbirea directă se transpune în vorbirea indirectă prin verbul *a întreba*.

8. Cînd o frază care are mai multe feluri de subordonate (modală, temporală, cauzală etc.) este transpusă din vorbirea directă în vorbirea indirectă, propozițiile subordonate își păstrează caracterul și valoarea:

„Se adresă lui Titu, parcă l-ar fi pîndit de mult, cu un glas limpede, cu privirea arzătoare:

— Nu trece nepăsător, boierule, că s-apropie ziua judecății și are să-ți pară rău că n-ai ascultat glasul !“

L. Rebreanu, *Răscoala*

În vorbire indirectă: *Se adresă lui Titu... și-i zise* **să nu treacă nepăsător** *(ca un boier),* **că s-apropie ziua judecății și are să-i pară rău că nu a ascultat glasul.**

ÎN ATENȚIA DUMNEAVOASTRĂ

În transpunere în vorbirea indirectă, pentru a fi independentă de interlocutori, se recomandă ca pronumele personale și verbele la pers. I și a II-a, din vorbirea directă, să treacă la pers. a III-a. Se păstrează: la pronume — cazul; la verbe — timpul și modul.

L-a sfătuit:

— Să nu pleci așa devreme

vorbire indirectă: *L-a sfătuit* **să nu plece așa devreme.**

EXERCIȚII:

1. *Citiți, cu atenție, fragmentul din romanul* **Răscoala** *și urmăriți transpunerea din vorbire directă în vorbire indirectă. Explicați schimbările:*

„Baremi el n-are să se aștepte la nici o milă sau cruțare, căci el va fi arătat chiar de sătenii lui drept căpetenia tuturor relelor.

— Nea Petrică, nea Petrică, noi ce mai facem ? strigă lîngă dînsul Ilie Cîrlan, cu fața galbenă de spaimă, cu cămașa înroșită de sînge.

— Eu nu mă las, Ilie, mai bine să mă omoare ! făcu Petre fără să se uite la dînsul parcă i-ar fi fost rușine.

.....

El rămăsese numai cu Ilie Cîrlan care iar întrebă:

— Nea Petrică, ce facem, spune, că eu nu mă despart de tălică !

— Facem pace, măi Ilie ! mormăi Petre văzîndu-l însîngerat. Da' unde ești împușcat tu de ți s-a roșit cămașa ?“

Vorbire indirectă:

Ilie Cîrlan, cu fața galbenă de spaimă, cu cămașa înroșită de sînge, îl întrebă ce se fac ei acum. Petre îi răspunse (printr-un gest „făcu“) că el nu se lasă, preferînd să fie omorît. Ilie Cîrlan îl întrebă din nou („iar“) să-i spună ce fac ei și-l asigură că nu se desparte de el. Petre, văzîndu-l însîngerat, îi spuse („mormăi“) că fac pace și-l întrebă unde e împușcat de i s-a roșit cămașa

2. *Transpuneți în vorbire indirectă textele următoare:*

a. „Fetița ieși pe prispă și se întoarse numaidecît îndărăt cu niște ochi speriați, deși nu. văzuse altceva decît doi oameni.

— Doi inși, zise ea încet, chiar șoptit, ca și cum cei de la poartă nu trebuiau să audă aceste cuvinte.

— Mă, Boțoghină, se auzi atunci glasul lui Tudor Bălosu.

— Ăsta e Tudor Bălosu, zise Boțoghină, sculîndu-se de la masă și ieșind în prag.

— Dă, mă, în cîini, zise iar Tudor Bălosu. Ce făceai ? Ești la masă ?

— Hai că nu e p-aici, e dus în grădină, intrați ! răspunse omul din prag, frecîndu-și mîinile de mămăligă“.

M. Preda, *Moromeții*, I, p. 149

b. „Fața îi era tînguitoare, iar Aglae și Aurica ședeau îngrijorate în juru-i, îmbărbătîndu-l:

— Dar n-ai nimic, omul lui Dumnezeu, de unde ți-a mai venit și asta ?!

— Așa spui dumneata — se căina Titi — dar eu știu că sufăr de inimă“.

G. Călinescu, *Enigma Otiliei*

c. „— Fă cum știi, dar eu îți spun, și nu mă lasă inima să nu-ți spun, că Lică e om rău și primejdios“.

I. Slavici, *Moara cu noroc*

BIBLIOGRAFIE

Academia R. S. România, Institutul de Lingvistică al Universității din București, *Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române*, [București], Editura Academiei R. S. România, 1982.

Academia R. S. România, Institutul de Lingvistică al Universității din București, *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, (Ediția a IV-a), București, Editura Academiei R. S. România, 1983.

Andriescu, Al., *Limba presei românești în secolul al XIX-lea*, Iași, Editura Junimea, 1979.

Avram, Mioara, *Școala și cerințele actuale ale predării ortografiei și ortoepiei*, în *Aspecte ale evoluției limbii și literaturii române*, Cursuri de vară, Piatra-Neamț, 1977, București, 1977, p. 151—168.

Idem, *Locul foneticii în învățământul limbii române*, în *Lectura modernă a textului literar narativ. Didactica modernă*, Societatea de Științe Filologice din R. S. România, București, 1978, p. 128—148.

Beldescu, George, *Ortografia în școală*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973.

Idem, *Ortografie, ortoepie, punctuație*. Supliment al revistei pentru elevi „Limba și literatura română", București, 1982.

Bulgăr, Gh., *Limba română. Sintaxă și stilistică*, București, 1968.

Coteanu, I. *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, București, Editura Academiei R. S. România, 1973.

Idem, *Gramatica de bază a limbii române*, București, Editura Albatros, 1982.

Coteanu, I. și A. Bidu-Vrănceanu, *Limba română contemporană*, vol. II. *Vocabularul*, București, 1975.

Ciobanu, Fulvia, *Scrierea cuvintelor compuse*, București, 1958.

Dimitriu, C., *Gramatica limbii române explicată. Morfologie*, Iași, Editura Junimea, 1979.

Drincu, Sergiu, *Semnele ortografice și de punctuație în limba română. Norme și exerciții*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

Gramatica limbii române, ediția a doua, tiraj nou, vol. I, II, București, Editura Academiei R. S. România, 1966.

Graur, Al., *Încercare asupra fondului principal lexical al limbii române*, București, 1954.

Idem, *Limba corectă*, București, 1963.

Idem, *Tendințele actuale ale limbii române*, București, Editura Științifică, 1968.

Idem. *Mic tratat de ortografie*, București, Editura Științifică, 1974.

Gruiță G., *Acordul în limba română*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.

Guțu Romalo, Valeria, *Corectitudine și greșeală (Limba română de azi)*, București, 1972.

Idem, *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, București, 1973.

Iancu, Victor, *Limbaj cotidian și rostire literară*, Timișoara, Editura Facla, 1977.

Iordan, Iorgu, *Limba română contemporană*, București, 1956.

Iordan, Iorgu, Robu, Vladimir, *Limba română contemporană*, București, 1978.

Irimia, Dumitru, *Structura gramaticală a limbii române. Verbul*, Iași, Editura Junimea, 1976.

Limba română corectă. Probleme de ortografie, gramatică, lexic, coordonator Vasile Breban, București, Editura Științifică, 1973.

Mihăescu, N., *Carte despre limba românească. Pentru o corectă și frumoasă exprimare*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972.

Munteanu, Ștefan, Țâra, Vasile D., *Istoria limbii române literare. Privire generală*, Ediție revizuită și adăugită, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1983, p. 275—334.

Nica, Melente, Cureteanu, Silviu, *Predarea ortografiei în gimnaziu*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1980.

Nicolescu, Aurel, *Ortografia limbii române. Cercetare bibliografică*, București, 1970.

Popescu, Ștefania, *Gramatica practică a limbii române* (cu o culegere de exerciții), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1971.

Roman, Ion, *Vorbiți mai bine, scrieți mai bine românește*, Ediție revizuită, București, Editura Științifică, 1978.

Rosetti, Al., Lăzăroiu, Aurelian, *Introducere în fonetică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

Sinteze de limba română, ediția a doua, coordonator și autor principal : Theodor Hristea, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981.

Șerban, V., *Sintaxa limbii române*. Curs practic, ediția a II-a revizuită și completată, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1970.

Idem, *Teoria și topica propoziției în limba română contemporană*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974.

Șerban, Vasile și Evseev, Ivan, *Vocabularul românesc contemporan*, Timișoara, Editura Facla, 1978.

Șuteu, Flora, *Influența ortografiei asupra pronunțării literare românești*, București, Editura Academiei R. S. România, 1976.

Teodorescu, Vasile, *Compunerile corespondență și cu destinație oficială*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1979.

Vasiliu, Em., *Fonologia limbii române*, București, Editura Științifică, 1965.

Idem, *Scrierea limbii române în raport cu fonetica și fonologia*, București, C.M.U.B., 1979.

CUPRINS

Prefață 3

Stilurile limbii (**Mihai Gafencu**, prof. la Liceul de Filologie-Istorie, Timișoara) 7
Stilul (limbajul) tehnico-științific 9
Stilul (limbajul) publicistic 11
Stilul (limbajul) oficial-administrativ 13
Stilul beletristic 17
Compuneri pe bază de texte literare 18
Analize literare 23

Vocabularul (**Mihai Gafencu**) 28
Arhaismele (28), Neologismele (31), Regionalismele (34) 28
Argoul (36), Jargonul (37) 36

Sensul cuvintelor 38
Metafora (39), Metonimia (39), Sinecdoca (39) 39

Evoluția sensului unor cuvinte 41
Monosemie și polisemie 42
Omonimele (43), Sinonimele (45), Antonimele (48) Paronimele (49) .. 43

Îmbogățirea vocabularului 50
Împrumuturile 50
Mijloace interne 51
Derivarea (52), Compunerea (55), Schimbarea valorii gramaticale (57) 52

Fonetica. Probleme de ortografie și ortoepie (**Vasile D. Țâra**, conf. dr. la Universitatea din Timișoara) 60
Rostirea și scrierea vocalelor 62
Rostirea și scrierea consoanelor 72
Accentul 78
Despărțirea cuvintelor în silabe 80

Morfologia (**Dorina Mărgineanțu**, prof. la Liceul Matematică-Fizică Nr. 1, Timișoara, și **Vasile Șerban**) 83
Substantivul 84

Articolul 100
Adjectivul 105
Numeralul 110
Pronumele 117
Verbul 138
Adverbul, Prepoziția, Conjuncția, Interjecția (Dorina Mărgineanțu) 163, 171, 175, 180

Probleme de sintaxă în exprimarea corectă (**Vasile Șerban**, prof. dr. la Universitatea din Timișoara) 185
Topica 185
Acordul gramatical 202
Vorbirea directă și indirectă 216

Bibliografie 220

Bun de tipar: 20.12.1983. Ediția 1983.
Nr. plan: 7296. Coli de tipar: 14.

Întreprinderea Poligrafică „Banat"
Timișoara, Calea Aradului nr. 1.
Republica Socialistă România.

Comanda nr. 178.